

ที่หลบ หนีซ่อน จากความทุกข์ของเรา
คือ ความถูกต้อง

พจนานุกรม

พจนานุกรม

พุทธทาสตอบปัญหา

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ
เพื่อรักษาค้นฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์

เป็นธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พ.ศ. ๒๕๔๕

จากธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา มูลนิธิเผยแพร่วีถีปฏิบัติประเสริฐ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

อนิเมทา

การที่ คัมภรตต่างๆ ของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของ ธรรม-
เทศน์ กิตี, ธรรมสาธนะต่างๆ หรือการบรรยายพระคัมภีร์ กิตี,
ก็คงได้รับคณาจารย์ผู้มี ลาภคุณธรรมคุณคุณ มาปดัด คณเ
โศภนศาสตร์ฉบับพิมพ์ใหม่ได้ งามอีกประการเช่นนี้ ข้าพเจ้า ขอ
ແຈຈຸດຄຸນລັບນີ້ ແລະ ຄອບໝາຍຕໍ່ອາການ ທີ່ມີສ່ວນໃນ
ການປັບໃຫ້. ການອິນຊີນີ້ ຈຳເປັນທີ່ໄປ ທັງໃນຄວມ
ພອດຄຸນະ ຈຳນວນ, ພ້ອມທັງກວດໝາຍໂຄງໝາຍ ແລະ ຈອ
ສ່ວນຕົວໂອບ ດັ່ງ.

ອາດເກີດໃນທຸກດ້ານນີ້ ແຕ່ກໍລະຫັດຄວາມສຳຄັນຂອງ
ເພື່ອເປັນການເພີ່ມຜູນ ຫຼື ການໄດ້ຄວາມ ລະອຽ ແຕ່ສິ່ງທີ່ໄດ້ທຸກຳລັງ
ການກ່ອນ ກໍຕາມ ກໍປັບຜູນ ເປັນສິ່ງທີ່ອິນຊີນີ້ ອິນຊີນີ້ ອິນຊີນີ້
ແລະ ບາງສິ່ງອາດເປັນທີ່ອິນຊີນີ້ ເພື່ອໃຫ້ເປັນໄປໄດ້ ຄື
ຍັບໄດ້ ຈຳເປັນທີ່ອິນຊີນີ້ ໄດ້ກະທຳໄປ ດັ່ງຄວາມໄປອິນຊີ-
ນີ້ ແຕ່ລະວິ; ແຕ່ລະວິ ທີ່ເກີດອາດກະທຳນີ້ ຈົ່ງ
ແຕ່ໃຫ້ລັບໄປເປັນປະໂຫຍດ ແຕ່ເພື່ອມ່ວນຊື່ນໃນອິນຊີນີ້ ເພາະ
ເນື່ອງຈາກວ່ານັ້ນ ນັ້ນໄປ; ແລະ ຍັບເປັນການອິນຊີນີ້ ແຕ່
ຈຳນວນ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້
ເພື່ອນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້ ທີ່ອິນຊີນີ້

ຜູ້ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້
ດັ່ງຄວາມ; ມີລະນີ້ ລະ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້
ກັບ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້
ກວມດັ່ງດັ່ງຄວາມ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້
ດັ່ງ, ແລະ ລະ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້ ທີ່ເປັນຜູ້ເປັນຜູ້

สารบัญ

ความสุข คือ ความทุกข์ ?	๑
สังขธรรมทางโลก หรือทางธรรม	๑๑
สิ่งไหนยิ่งใหญ่กว่ากัน?	
ปัญหาที่ต้องเผชิญหน้าอยู่ทุกวัน	๒๐
หยาบยื่นพุทธศาสนาให้แก่คนในยุคนี้	๔๑
ความรู้รอบเกี่ยวกับพระศาสนา	๗๘
ความรู้ทางธรรมที่นำมาใช้ทุกวัน	๙๕
ปัญหาที่มีขึ้นเมื่อนั่งที่ “ก้อนหิน”	๑๑๒
มหาวิทยาลัยกับความรูเรื่องจิต	๑๕๖

คำปรารภ

ผู้ที่เขามีปัญหาค้างคาอยู่ในใจ นั้นแหละจักสามารถนำตนเองสู่ความพ้นทุกข์ได้ แต่มีข้อพิเศษอยู่หน่อยหนึ่ง ก็คือลักษณะปัญหาต่างๆ ต้องเป็นข้อติดขัดที่พัวพันชีวิตจิตใจของเจ้าตัวโดยตรง มีอะไรทำให้ต้องไล่เสี่ยงไป จนไปขมวดคอบม ถามตนเองขึ้นว่า คนเรานี้เกิดมาทำไม ? คนเรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร ? อะไรคือสิ่งที่ที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ในการเกิดมาชาติหนึ่งนี้ ?

การที่จะรู้คำตอบในปัญหาดังกล่าวนี้ เราก็จะต้องมองดูตัวปัญหาที่มีอยู่ในตัวเรา คือในภายในจิตใจจริงๆ จนกระทั่งมองเห็นปัญหาในชีวิตจริง คือความทุกข์ความร้อนที่เข้ามากลุ่มมุ่นเผาผลาญจิตใจของเราเอง. ข้อนี้แม้จะไปรู้คำตอบอันเกิดจากฟังมาจากผู้อื่นว่าเกิดมาเพื่อนั้น – เพื่อนี่ เช่นตอบอย่างถูกต้องว่าเกิดมาเพื่อความไม่มีทุกข์, หรือว่า ความไม่มีทุกข์คือสิ่งที่ที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ – จะถึง อย่างนี้ก็ตาม ก็หาใช่จะทำให้กระจ่างต่อปัญหาที่ค้างคานี้ได้ไม่ : ในภายในยังเกิดปัญหาตามมามากกว่า ความทุกข์คืออะไร ? มันมาจากอะไร ? ความไม่มีทุกข์หรือปราศจากทุกข์มีลักษณะเป็นอย่างไร ? และวิธีที่จะทำให้ปราศจากทุกข์ได้มันมีอยู่อย่างไร ?

โดยทั่วไปนี้ เรารู้จักความทุกข์โดยผิวเผิน ไม่ค่อย

จะรู้อย่างประจักษ์แก่ใจ ยิ่งค้นเหตุของมัน กล่าวคือต้นเหตุนั้น ความอยากที่มีมูลมาจากอวิชชาด้วยแล้ว เรายิ่งมองไม่ค่อยออก ว่ามันเป็นตัวการได้อย่างไร. เราจำต้องตั้งต้นศึกษาจากชีวิตจริง ที่เกิดเหตุการณ์จริงทุกวัน ๆ ด้วยการมองมันในทันใด คือเผื่อมอง – เผื่อสังเกตความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดภายในจิตใจ กระทั่งมองเห็นว่าทุกข์ทรมานต่าง ๆ มันมาจากความอยากเฉพาะรายที่มีมูลมาจากอวิชชา กล่าวคือความไม่รู้ ความโง่ ความเขลา อย่างแน่นอน.

เพราะความไม่รู้ว่าความอยากในสิ่งที่ไม่ควรจะไปอยาก เช่นพอกาเห็นรูป หูได้ยินเสียงเป็นต้น มันเกิดพอใจก็อยากได้ เอามาเป็นของตัว ถ้าเกิดไม่พอใจ ก็อยากทำลายเสีย หรือหนีไปเสียให้พ้น เหล่านี้ทำให้ต้องกระทำอะไรไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เมื่อทำไปก็ไต่ผลอย่างใจบ้าง ได้ไม่อย่างใจบ้าง แต่ก็ทำให้หยุดอยากไม่ได้ ทำให้อยากอีก กระทำอีก วนเวียนเป็นวงกลมเรื่อยไปไม่สิ้นสุด; นี่ตัววิญญูสงสาร.

การที่ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ หรือวงกลมดังกล่าวนี้แหละ คือความไม่รู้หรืออวิชชา เพราะมองไม่เห็นว่ามันเป็นความทุกข์ เป็นความทรมานอย่างเจ็บปวดอย่างไร. ส่วนผู้ที่มีความรู้ หรือวิชาอยู่บ้างเป็นเบื้องต้น จะต้องมองเห็นว่า

พออยาก จิตใจมันก็เริ่มเร่าร้อนกระวนกระวายหิวกระหายแล้ว; ยิ่งอยากให้ได้สมอยาก จิตก็จะสั้นระรัว วิดกกังวล กลัวไม่ได้สมอยาก; ขณะนั้นเขาคทกรก คือเป็นทั้งสัตว์นรก เป็นทั้งเปรต เป็นทั้งอสุรกายทันที ณ ที่นั้นและเดี๋ยวนี้ และยังจัดว่าเป็น เคา์จฉานเสรี เพราะไปสำคัญว่า สิ่งที่ยากนั้นเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ควรจะมีจะได้. พอลงมือกระทำ อาการตั้งกล่าวก็จะเพิ่มขึ้น ๆ หนึ่งจะได้ผลสมอยากหรือไม่ได้สมอยาก ก็จะต้องร้อนอีก; แล้ว ก็หยุดอยากไม่ได้ คงอยากอีก กระทำอีก วนเวียนซ้ำแล้วซ้ำอีก อย่างว่ามานั้น.

นี่คือทุกข์พร้อมทั้งต้นเหตุของมัน อันเป็นคำตอบใน ปัญหาที่ว่า ทุกข์นั้นอะไร? เหตุทุกข์นั้นอะไร?

ภาวะดังกล่าวมาเราจะเห็นได้ว่า จิตขาดความปรกติสุข ขาดความสมคฤ์ คือมันจะเอียงไปในทางพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง รักบ้าง ชังบ้าง, เหล่านั้เป็นต้น.

ถ้าจะถามว่า อะไรมายั่วให้จิตขาดความสมคฤ์? ต้อง ช้ไปว่า ก็เพราะจิตมันประกอบด้วยความอยากชนิดที่เป็นกิเลส ตัณหาใน “เหยื่อ” ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย และมีผล เป็นความสนุกความอร่อยส่งไปถึงใจนั่นเอง : ได้สมอยากก็พอใจ ไม่ได้สมอยากก็ไม่พอใจ จิตจึงขาดคฤ์ ขาดความปรกติ. ดังนั้น

เราทุกคนเห็นได้เอง ว่าจิตที่อยู่ในสภาพสมคฺลยั ไม่เอียงซ้าย เอียงขวานั้นแหละ คือความไม่ทุกข์ หรือความปราศจากทุกข์ โดยประการทั้งปวง. นี่คือคำตอบในปัญหาข้อที่ ๓ ที่ว่า ความไม่มีทุกข์คืออะไร.

ถามต่อไปอีกว่า ทำอย่างไรจึงจะถึงความไม่มีทุกข์นั้น ? ก็คือดำรงจิตให้อยู่ในสภาพสมคฺลยันั้นเอง เมื่อจิตตามสภาพ ธรรมชาติธรรมดา มั่นวางจากความโลภ ความโกรธ ‘ความหลง’ อยู่แล้ว หรือวางจากความรู้สึกว่า “ตัวเรา – ของเรา” อยู่แล้ว ส่วนที่ได้วันไปอย่างนั้น – อย่างนี้ เทียบเอียงซ้ายเอียงขวานั้น มันเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น ดังนั้นการที่จะดำรงจิตให้วางจาก ตัวเรา – ของเราได้นั้น ก็ต้องมีความเห็นอย่างน่ก่อนเป็นเบื้องต้น เป็นเข็มทิศนำทางก่อน เมื่อมีความเห็นถูก (สัมมาทิฏฐิ) ในข้อนี้ การดำรงรักษาดิจให้วาง ให้คงคฺลยัอยู่ มันก็จะเป็นไปได้ โดยไม่ต้องปลุกปล้ำ แแบกหามให้เหนื่อยยาก. ต่อจากนั้นก็คงจิตใจ ไว้แต่ในความผ่กผ่ที่จะให้จิตว่างอยู่เรื่อย ๆ (สัมมาสังกัปปะ).

เพื่อสนับสนุนให้เป็นไปเช่นนั้น ก็จำต้องทำให้การเป็น อยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การประกอบกรงาน การเลี้ยงชีพ การพูดการจา ก็จะต้องเป็นไปเพื่อให้จิตคงว่างดังกล่าว คือจะต้อง ระวังไม่ให้กรทำงาน การเลี้ยงชีพ การพูดจา เป็นสิ่งไป ทำลายความว่างดังกล่าวเสีย (สัมมาวาจา กัมมันตะ อาชีวะ).

ต่อไปก็ต้องมีพยายามกระทำอยู่ประจำ ทำจนชินเป็นนิสัย (สัมมาวายามะ). แล้วต้องมีสติ รู้ตัวอยู่ว่า จิตว่างจากตัวเรา^๕ เป็นธรรมชาติเดิมของจิต ส่วนจิตที่วนด้วย “ตัวเรา” นั้นมันผิดธรรมชาติ (สัมมาสติ). และพร้อมกันนั้น จะต้องมึจิตที่มีความแน่นแน่มันคง ที่จะดำรงจิตให้ว่างเป็นกลาง (สัมมาสมาธิ) คือสมคุดอยู่เสมอ.

เมื่อทำได้ทั้ง ๘ องค์ดังกล่าว ทำอยู่เป็นประจำ กิเลสตัณหาหรือความอยากที่มีมูลมาจากความไม่รู้ อันเปรียบเสมือนเสื่อร้าย^๕ นั้น ก็จะค่อย ๆ ผอมลง ๆ และตายไปในที่สุด เพราะมันไม่ได้กินอาหาร. และเมื่อถึงภาวะนั้น นั่นแหละคือความปราศจากทุกข์โดยสิ้นเชิง. นี่คือการตอบในปัญหาข้อที่ ๔ ที่ว่า จะถึงความไม่มีทุกข์ได้อย่างไร.

ท่านอาจารย์สวนโมกข์ ตอบปัญหาในเล่มนี้ ก็มุ่งเพื่อแก้ปัญหาทั้งสี่ คือทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความไม่มีทุกข์ และทางให้ถึงความไม่ทุกข์ นี้เท่านั้น.

แต่โดยเหตุที่ต้นเหตุของทุกข์ อันได้แก่ตัณหาหรือความอยากที่มาจากความไม่รู้^๕ นั้นมาในรูปแปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่เสมอ บางคนกลับมองเห็นไปว่า คนเราหากไม่มีตัณหาความอยากเสียแล้ว จะหาความสุขได้อย่างไร เพราะความสุขของ

เขาคือการได้สนุก ได้ร่ายจากเหื่อ ตามความอยากนั่นเอง

เขามองไม่เห็น เขาไม่รู้ ว่ายังมีความอยากในเหื่อมากขึ้นเท่าใด เขาจะต้องตกนรกมากขึ้นเท่านั้น. การที่คนเบียดเบียนกันทั่วโลก จนคนไม่มีกำลังสติปัญญาเพียงพอ ถึงกับบอคอยากยากแค้น ก็เพราะคนหลงในเหื่อนี้เอง. นี่ก็คือเหื่อในสวรรค์ นอกจากทำตนเองให้ตกนรกแล้ว ยังทำให้คนทั้งโลกตกนรกตามไปด้วย.

ดังนั้น การศึกษาตัวชีวิตจิตใจของตน ด้วยอาศัยปัญญา และคำตอบปัญหาของท่านอาจารย์สวนโมกข์นี้ จะช่วยให้ท่านทั้งหลายปลดเปลื้องตนเองให้พ้นออกจากของสังสารวัฏ มาสู่ความเป็นอิสระได้ ด้วยวิธีที่ง่าย ๆ สั้น ๆ ได้. แล้วจะอิสระแท้จริงได้ ก็ด้วยการ “หายตัว” คืออย่าให้ความรู้สึกที่ว่าตัวเราของเรา ปรากฏขึ้น นั่นเอง.

คณะ ผ.ช.ป. จึงขอนุโมทนาแด่ทุกท่าน ที่สามารถ “หายตัว” ได้สำเร็จ

คณะ ผ.ช.ป.

๕/๑-๒ ถนนอัษฎางค์ ก.ท. ๒

โทร. ๒๒๓๕๔๔

พุทธทาสตอบปัญหา

ความสุข คือ ความทุกข์?

ตอบปัญหาแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี ส.จ.ม.
ที่วัดปทุมคงคา ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

ปัญหาข้อที่ ๑ - เหตุใดประเทศไทย จึงไม่มีความเจริญ
ในด้านวัตถุเทียบเท่าประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก จะเป็นเพราะ
เหตุว่า พุทธศาสนาสอนให้คนไทยถือสันโดษใช่หรือไม่ ?

ตอบ - ญี่ปุ่นก็เป็นประเทศที่นับถือพุทธศาสนาอย่าง
เคร่งครัดประเทศหนึ่งคล้ายเหมือนกัน แต่ก็มี ความเจริญถึงขนาด
ที่นับได้ว่าเป็นประเทศมหาอำนาจได้ประเทศหนึ่งเหมือนกัน.
พุทธศาสนาไม่ได้สอนแต่เรื่องสันโดษเพียงอย่างเดียว เราจะต้อง
พิจารณาถึงธรรมะข้ออื่นๆ ด้วย. คนส่วนมากยังเข้าใจผิดๆ
ในเรื่องความหมายของคำว่า “สันโดษ”. สันโดษ คือ
ความพอใจในสิ่งที่ทำอยู่ มีอยู่ เป็นอยู่ ได้อยู่. คนเรา

ที่มีชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ ไม่เป็นบ้าไป ก็เพราะมีสันโดษ ; ถ้าไม่มีความพอใจบ้าง ก็จะมีรู้สึกลุ่มอยู่ตลอดเวลา ในที่สุดก็จะกลายเป็นโรคเส้นประสาท.

ยกตัวอย่างเรื่องสันโดษ เช่น การปลูกต้นไม้ เมื่อปลูกเสร็จเราก็จะเกิดความพอใจ แม้ยังไม่ออกดอกออกผลให้เราได้ชื่นชมทันทีก็ตาม. ถ้าเราไม่จำเป็นต้องหยุดพอใจอยู่เพียงแค่นั้น เราต้องการให้มีดอกมีผล เราก็ทำต่อไปได้ คือใส่ปุ๋ยรดน้ำ พรุนดิน เพื่อให้ต้นไม้ที่เจริญเติบโตไปอีก, และเราก็พอใจมันได้ทุกๆ ระยะเวลาจนถึงที่สุด.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “*สนฺตุฎฺฐิ ปรมิ ธิ - ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง*” คือ เป็นทรัพย์ทางใจ. เมื่อมีความสันโดษก็รู้สึกได้ว่าตัวของเราร่ำรวยอยู่เสมอไม่จนเลย. แม้ในการกวาดบ้าน เราก็มีความพอใจได้แม้ในขณะที่กวาด เมื่อกวาดเสร็จแล้วยังรู้สึกพอใจและสบายใจ. แต่ถ้าไม่พอใจที่ต้องกวาดเพราะถูกบังคับ หรืออะไรๆ ก็ตาม เมื่อกวาดเสร็จไปแล้ว ก็ไม่เกิดความสุขอยู่นั่นเอง. ความอึดใจชนิดนี้เป็นรากฐานของสมาธิ ซึ่ง สมาธิเป็นรากฐานให้เกิด

ปัญญา กิจทำสิ่งต่างๆ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นเป็นเครื่อง
หล่อเลี้ยงความหวัง.

สันโดษไม่ใช่ความพอใจในการที่ไม่ต้องทำอะไร;
แต่เรื่องการที่คนเราจะหยุดอยู่เฉยๆ โดยไม่ทำอะไรนั้น ไม่ใช่
เรื่องที่ต้องไปกังวลถึง เพราะคนเราย่อมมีกิเลสกันอยู่ทั้งนั้น
จึงย่อมอยากจะทำอะไรๆ อยู่เสมอไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง, บางที
จะอยากมากเกิน ไปเสียอีก. สันโดษจะเป็นเครื่องทำให้
มีความพอด้วย สันโดษต้องให้มีอยู่ภายใต้การ
ควบคุมของสติปัญญา. ในการทำงานสิ่งใด คนนั้นจะต้อง
อึดใจในการกระทำของตน และผลของมัน แม้ว่าคนอื่นจะ
ไม่เห็นด้วยก็ตาม; แต่ถ้าเห็นว่าผลงานนั้นยังไม่เป็นที่เพียงพอ
ก็ทำต่อไปอีก; จะพอเมื่อไรอยู่ที่ผู้ทำ. พระพุทธเจ้า
ไม่ได้วางธรรมะข้อนี้ไว้เพื่อให้คนทำอะไรน้อยที่สุด เพียงเพื่อ
การมีชีวิตอยู่เท่านั้น; แต่เพื่อเป็นน้ำเครื่องหล่อเลี้ยงใจให้
อึดเอิบ, ให้เกิดความคิดที่จะทำสิ่งอื่น ๆ ต่อไป, และทุก ๆ
ชั้นของการกระทำ.

ปัญหาข้อที่ ๒ - ความสุข คือ ความทุกข์เร้นลับนั้น
มีความหมายลึกซึ้งเพียงใด ?

ตอบ - อันความเจ็บปวดทรมานนั้น คือ ความทุกข์
ที่เปิดเผยอย่างเต็มที่แล้ว. แต่ความสุขก็เป็นความทุกข์ด้วย
ซึ่งยังไม่ได้แสดงตัวของมันออกมาให้เห็น, และอาจจะทำ
อันตรายให้ภายหลัง ยิ่งกว่าความทุกข์ที่เปิดเผยเสียอีก.
ถ้าเรามีความเคียดแค้นหรืออิจฉา เป็นความทุกข์ที่เปิดเผยแล้ว
ไม่น่ากลัวอะไร; แต่ความสุขที่เกิดจากการบริโภค
เบญจกามคุณ ซึ่งทุกคนคิดว่าเป็นความสุข แท้จริง
มีความทุกข์แฝงเร้นอยู่. จิตที่สงบแล้วไม่วุ่นวายกระหืด
กระหอบ จึงจะนับว่าเป็นความสุขอย่างแท้จริง. พุทธศาสนา
สนใจในเรื่องความทุกข์ที่ละเอียดทางใจ มากกว่าความทุกข์ทาง
กายที่เห็น ๆ กันอยู่. พระองค์ได้ตรัสว่า สังขารหรือสิ่งปรุง
แต่งเป็นทุกข์ทั้งนั้น.

คำว่า ทุกข์ แยกออกให้เห็นดังนี้ : ทุ แปลว่า
น่าเกลียด, ข แปลว่า มองเห็น, ทุกข์ ก็คือ สิ่งที่มีมองเห็น
น่าเกลียด นี้อย่างหนึ่ง. หรืออีกอย่างหนึ่ง : ทุ แปลว่า
ยาก, ขม แปลว่า ทน. ซึ่งคู่กับคำว่า : สุ แปลว่า ง่าย,

ชม แปลว่า ทน, แปลรวมได้ว่า ทนยาก และทนง่ายซึ่งในที่สุดต่างก็เป็นสิ่งที่มองแล้วน่าเกลียด เพราะเป็นมายาคติด้วยกันทั้งนั้น.

ชีวิตคือสิ่งที่ต้องทนอยู่ ต้องกิน ต้องถ่าย ต้องอาบ ต้องนอน แม้ขณะที่บริโภคสุข ก็เป็นสภาพที่ต้องทน; แต่คนมองไม่เห็น เมื่อใดที่จิตว่างจากตัวตน จากทุกข์และสุขนั้นแหละก็ไม่ต้องทนอีกต่อไป.

ปัญหาข้อที่ ๓ - ถ้าหากจิตว่างก็หมายความว่า ไม่มี
ความทะเยอทะยานในสิ่งใดอีกเลย ใช่หรือไม่ ?

ตอบ - ชีวิตที่ดำเนินอยู่เพราะกิเลสตัณหา ก็ได้ เพราะได้สติปัญญา ก็ได้ ทั้งสองอย่างนี้ส่วนแต่สามารถก่อให้เกิด ambition, ambition หรือความมุ่งมั่นที่จะทำ. การทำนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดจากกิเลสตัณหาอย่างเดียว เกิดจากสติปัญญา ก็ได้; แต่ส่วนมากก็มักเกิดเพราะกิเลสตัณหา. ambition ที่เกิดเพราะสติปัญญานั้นมีความละเอียดลึกซึ้ง : ไม่ทำให้คนเกียจคร้าน ทำให้คนรู้จักทำในสิ่งที่ควรทำ จิตใจสามารถควบคุมอยู่ได้. ambition ที่เกิดจากกิเลสตัณหา จิตใจไม่อาจควบคุมอยู่ได้ ทรมานผู้นั้นให้เกิดทุกข์, มีความ

ร้อนรุ่มแรง เป็นทุกข์อยู่ตลอดสาย. เราจมองทุกสิ่งให้
เห็นว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือเด็ด. ที่นี้เมื่อคนมีหน้าที่ที่จะ
ต้องทำ จำต้องใช้กำลังงานที่มีอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็ต้องทำ;
แต่ทว่า เมื่อจะทำก็ให้ทำด้วยปัญญา; อย่าทำด้วยกิเลส
ตัณหา **ambition** ที่มีสติปัญญาเป็นรากฐาน ก็คือ
สัมมาทิฐินั่นเอง.

ปัญหาข้อที่ ๔ - ความหมายของคำว่า “ทุกข์”

โดยเฉพาะหมายความเพียงไร?

ตอบ - ความหมายของคำว่า “ทุกข์” แบ่งออก
เป็น ๒ อย่าง คือ :

๑. ทุกข์ที่ทนยาก หมายถึงความเจ็บปวดที่สัตว์โลก
ไม่พึงปรารถนา.

๒. ทุกข์ที่มองเห็นว่ามันเกลียด หมายถึงสังขาร
ทั้งปวงเป็นทุกข์อยู่เสมอหน้ากันหมด.

ทุกข์ เกิดเพราะตัณหา หรือความอยาก ซึ่ง
แบ่งออกเป็น ๓ ประการ :

๑. อยากรู้ได้สิ่งที่ดีที่ตนรักและพอใจ อันได้แก่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าพอใจ ซึ่งจัดเป็นเรื่องราววัตถุ นี้เรียกว่า กามตัณหา.

๒. อยากรู้อย่างเป็น เช่น อยากรู้อย่างผู้ชนะ อยากรู้อย่างชื่อเสียงเด่น ซึ่งจัดเป็น กวตตัณหา.

๓. อยากรู้อย่างไม่เป็น เช่น รู้สึกเหยียดสิ่งที่คล้ายๆ ก็สะอึกสะอื้นใจ เพราะกลัวงูกัด กลัวตัวเองจะตาย เกิดไม่ยอมตาย หรือจำเลยไม่ยอมให้มีข้อพิสูจน์ออกมาว่าตนเป็นผู้ผิด เป็นต้น ซึ่งเรียกว่า วิภวตัณหา.

ดังนั้น จะทำอะไร ต้องทำด้วยสัมมาทิฐิ คือ สติปัญญากำกับอยู่เสมอ. อย่าทำด้วยความอยาก ๓ ประการนั้น. ถ้าสามารถดับความอยากได้ จะไม่เป็นทุกข์; แต่ถ้าไม่สามารถจะดับได้ในทันที ก็จงใช้ความพยายามข่มให้หายไปทีละน้อย.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสประโยคที่น่าสนใจว่า :
 “ถ้าภิกษุเหล่านั้น พึงเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์เลย”. ในทางการศึกษาก็เช่นเดียวกัน

เด็กที่เรียนหนังสือด้วยกิเลสตัณหา คือห่วงมากเกินไปที่จะให้ได้คะแนนสูงที่สุดในระดับ; ผลก็คือจะต้องบวชตาย หรือไม่ก็กลายเป็นบ้าไปเลย. เพราะฉะนั้นก็ต้องรู้จักความพอดี ต้องรู้จักกิน นอน เรียน บริหารร่างกายและจิตใจให้แข็งแรง ให้มีความพอดีกัน.

ปัญหาข้อที่ ๕ - เราจะรู้ได้อย่างไรว่าคนตายแล้วเกิดใหม่อีก?

ตอบ - การตั้งปัญหาอย่างนี้ ไม่ใช่ปัญหาของพุทธบริษัท. พุทธศาสนาพูดถึงแต่เรื่องทุกข์ และเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น. ในครั้งพุทธกาลได้มีภิกษุรูปหนึ่งทูลถามพระพุทธเจ้าด้วยปัญหาอย่างนี้ ท่านได้ตรัสตอบว่า :-

“ปุพฺพ เจาหิ ภิกฺขเว เอตฺรหิ จ
 ทฺถุขณฺณเจว ปญฺญาเปมิ ทฺถุขสฺส จ นิโรธ”

- ภิกษุทั้งหลาย แต่ก่อนนรกคิด เดียวนรกคิด ตถาคต ปัญญาแต่เรื่องทุกข์ และความดับไม่เหลือ แห่งทุกข์ เท่านั้น”.

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ตรัสถึงเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่? หรือเกิดอย่างไร? ก็เพราะไม่ใช่เงื่อนไขของการดับทุกข์

ที่เรียกว่า อาทิพรหมจรรย์. ถ้าเริ่มต้นด้วยเรื่องซึ่งปัญหาเช่นนั้น
ก็จะคงไปสู่สิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ ซึ่งเสียเวลาเปล่า. เรื่องความ
ดับทุกข์เป็นเรื่องที่จำเป็นกว่า ต่วนกว่า ซึ่งควรจะต้องมาพูด
กันก่อน นั่นก็คือเรื่องอริยสัจ ๔.

เมื่อได้ศึกษาเรื่องทุกข์ให้ลึกซึ้งแล้ว ก็
รู้ไปถึงว่าไม่มีคน คือเป็นอนัตตา มีแต่เพียงขันธ ชาติ
อายตนะ, ซึ่งเป็นเพียงธรรมชาติที่ไหลย้อนหนึ่ง
เท่านั้น. เมื่อไม่มีคนก็ไม่ตาย ไม่มีเกิด.

ปัญหาข้อที่ ๖ - ถ้าถึงความเป็น อนัตตา แล้ว ก็จะไม่
มีเพศหญิงเพศชายใช้หรือไม่?

ตอบ - ถ้าได้ศึกษากันอย่างละเอียดทางชีววิทยา ก็จะ
รู้ว่า เมื่อชีวิตอยู่ในยุคที่ยังเป็นแค่สัตว์เซลล์เดียว ในขณะที่
ไม่มีเพศหญิงเพศชาย. ชีวิตเป็นธรรมชาติที่ไหลเวียนอันหนึ่ง
ซึ่งมีวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ ในยุคหลังจึงได้มาแยกเป็นเพศหญิง
เพศชาย ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเรื่อย ไม่ใช่ของตายตัว.
จึงพืชเป็นตัวอย่าง : แม้แต่พืชก็มีความประสงค์ มีความ
พยายามที่จะสืบพันธุ์, เพราะฉะนั้นเมื่อมาถึงคนที่มีความ
ต้องการที่ละเอียดซับซ้อนยิ่งขึ้น. ในพืช เกสรตัวผู้และเกสร

ตัวเมียที่อยู่กันคนละต้นก็ยังประสงค์ที่จะผสมกัน เพื่อการสืบพันธุ์. เป็นกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ว่า : เมื่อรู้ว่าตัวจะต้องตาย ก็พยายามสืบพันธุ์ให้เหลือไว้; เพราะถ้าไม่สืบพันธุ์ก็หมดอยู่เพียงแค่นั้น. ความโกรธ เกลียศ ชอบ รัก เหล่านี้ล้วนเป็นธรรมชาติที่มีขึ้นได้ในชีวิต แม้จะไม่มีตัวตน; ต้นไม้ ต้นใดที่ไม่ออกผลถ้าทรمانจนเกือบตายแล้วปรากฏว่ามีผล ออกดอกบ้างเหมือนกัน : เช่นลำไยที่ปลูกในภาคใต้ไม่ออกผลเลย แต่พอเอาไฟเผาโคนจนเกือบจะตาย จะแลเห็นออกผลมาบ้าง แล้วก็ตาย. นี่แสดงว่ามันมีความต้องการจะให้พันธุ์เหลืออยู่ จึงได้มีผลออกมาบ้าง. เพศและการสืบพันธุ์จึงเป็นเพียงมายา และเป็นอนัตตา ถ้าเห็นจริงแล้วจะเฉยได้.

ปัญหาข้อที่ ๗ - การที่ชาวธิเบตนับถือคาไล ลามะ อย่างที่ได้นับถืออยู่ปัจจุบันนี้เป็นการถืออัทธาทหรือเปล่า ?

ตอบ - ถ้าเขาถือว่าคาไล ลามะ เป็นศาสดาของ ศาสนา หรือเป็นพระเจ้าแผ่นดินของประเทศ ก็เป็นเรื่องศาสนา และการเมือง แต่ถ้าถือว่าเป็นคาไล ลามะองค์ก่อน ๆ กลับมา เกิดอีกเสมอไป ไม่เปลี่ยนแปลง ก็หมายความว่าเขาถืออย่างอัทธา.

สังขธรรมทางโลก หรือทางธรรม สิ่งไหนยิ่งใหญ่กว่ากัน?

ตอบปัญหาแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี ส.จ.ม.
ที่วัดปทุมคงคา ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๐๓

ปัญหาข้อที่ ๑ - สิ่งที่เป็นสังขะทั้งทางโลก และทาง
ธรรม สองอย่างนั้นเป็นอย่างไร? อันไหนยิ่งใหญ่กว่ากัน? เช่นที่
เรียกว่าอะไรเป็นความต้องการอันแท้จริงของโลกในทางวัตถุ เป็นงาน
ของมนุษยชาติ เป็นความเจริญของมนุษยชาติ หรืออะไร?
สังขธรรมทางโลกกับสังขธรรมทางธรรมนั้นอันไหนยิ่งใหญ่กว่ากัน?

ตอบ - ในเมื่อซักถามจนตกลงกันแล้วว่า สิ่งที่ยอมรับกันว่าเป็นยอดปรารถนาของชาวโลกนั้น ก็คือความสุขของโลก, หรือความสุขของมนุษย์ในโลก. สำหรับวิทยาศาสตร์นั้นค้นคว้าไปในทางหาความรู้จากวัตถุตามสภาพเป็นจริง หรือ

เป็นศาสตร์ทางวัตถุ; มีการเจริญขึ้นเรื่อย ๆ. ความรู้ขึ้นมากขึ้น
มากขึ้น และเป็นจริงอยู่ชั่วขณะหนึ่ง นับว่าไม่เป็นที่ยึดถือของ
ความรู้ คือยังมีสิ่งที่ไม่รู้อีกมาก. วิทยาศาสตร์ก็เป็นการค้นคว้า
หาสิ่งที่เป็นจริงสูงขึ้นไป ๆ เรื่อย ๆ. ทั้งนี้เพื่ออะไร ผู้ถามย่อม
ไปคิดเอาเองได้.

สำหรับเรื่องคับความทุกข์นี้ ทุกศาสนาส่วนมากตั้งแต่
ก่อนพุทธกาลมาแล้วเสนอวิธีการดับทุกข์ มีการโฆษณาความดับ
แห่งทุกข์โดยเรียกกันอย่างภาคภูมิที่สุดว่า นิพพาน อันเป็น
จุดหมายปลายทางสูงสุดที่มนุษย์พึงจะได้รับ. ความจริง การดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์ทั้งปวงนั้นเป็นประโยชน์อย่างสูง : มันหมายถึง
ทั้งงานเพื่อสังคมมนุษยชาติและตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งนับว่าเป็น
ยอดสุดของงาน. ตอนนี้อยอมรับกันว่า มนุษย์ทุกคนต้องการ
ความสุข และความสุขนั้นจำเป็นต่อชีวิตอย่างหนึ่งจะขาดเสียมิได้.

ปัญหาข้อที่ ๒ - ความสุขคืออะไร มีการให้คำจำกัด
ความอย่างโลก ๆ ของคำว่า ความสุขเป็น ๒ อย่างคือ *pleasure* และ
peace. ความสุขก็คือความพอใจในชีวิตในโลกทั้งทางกายและทางใจ
เป็น *pleasure* หรือ *peace*. ไม่มีคำว่า *happiness*. ส่วนมาก
คงจะชอบความร่าเริงมากกว่าสันติ *peace* อันหมายถึงสันติภาพ

ของโลก. ส่วนคำว่า *pleasure* นั้นหมายถึงของส่วนบุคคล หรือ *individual*.

ตอบ - ความจริงนั้นสองอย่างนี้เป็นอันเดียวกัน เมื่อเป็นความสุขในขั้นสุดท้ายจริง ๆ แล้วเป็นอันเดียวกัน. ความสุขบนโลกตามความต้องการของมนุษย์นั้นส่วนมากเป็นความพอใจในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสซึ่งไม่ใช่ความสุขสุดยอด เพราะเป็นเพียงความพอใจในรสนั้น ๆ ชั่วครู่ชั่วยาม และก็ได้สุขจริง ๆ; ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธองค์ท่านมองเห็นถึงความทุกข์ และความโง่งมมายของมนุษย์โลกจึงได้มาค้นคว้าและวิจัยการดับทุกข์อันแท้จริงขึ้น.

พระพุทธองค์เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของโลก พระองค์ได้ทดลองค้นคว้าหาความจริงอันสูงสุดบนโลก และมีประโยชน์มหาศาลที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับทุกคน; สิ่ง ๆ นั้นเป็นความสุขที่มนุษย์ธรรมดาไม่เคยพบมาก่อนเลย เพราะมันเป็นยอดของความสุข ไม่ถูกพัวพันหรือรบกวนด้วยค่าความทุกข์ เราเรียกความไม่มีทุกข์นั้นว่า "นิพพาน". ความจริงเรื่องนี้นิพพานเป็นของที่คู่กับชีวิต และชีวิตทุกชีวิตจะต้องพบไม่วันใดก็วันหนึ่งในกาลข้างหน้า; เมื่อนั้นเองสันติภาพที่แท้จริง

จะเกิดขึ้นบนโลก และสำหรับส่วนบุคคลก็จะถึงสิ่งซึ่งเป็น
 สัจธรรมอันสูงสุดที่มนุษย์จะได้พบกัน. การเกิดมาเป็นมนุษย์
 ถ้าไม่ได้รับได้พบกับสิ่งที่สูงที่ให้อะไรที่สูงสุด คือ นิพพาน
 หรือความดับสนิทแห่งทุกข์ มนุษย์ผู้นั้นเป็นบุคคลที่น่าสงสาร
 มาก และ น่าเสียดายในโอกาสซึ่งมีได้ยากนักหนา.

ปัญหาข้อที่ ๓ - ความดับสนิทแห่งทุกข์นั้น จะเป็น
 ความสุขจริงหรือ? ซึ่งมนุษย์ชาวโลกทั้งหลายหวาดกลัวเมื่อตัวเอง
 จะต้องพรากไปเสียจากกิเลสหรือละห่างไปเสียจากความพอใจที่ได้รับ
 รส กลิ่น เสียง. เรื่องการเกิดการตาย การเวียนว่ายในวัฏฏ-
 สงสารนั้นมีจริงหรือ?

ตอบ - สำหรับเรื่องนี้เรายังเข้าใจผิด เรื่องการเกิด
 การตาย ผู้เกิดผู้ตาย; แต่ถ้าบุคคลนั้นรู้เรื่องนิพพานแม้โดย
 ทางหลักวิชาแล้ว เรื่องนี้ไม่เป็นปัญหา.

ชีวิตของมนุษย์ประกอบขึ้นด้วยธาตุ ๖ ธาตุด้วยกัน
 มารวมกันเข้าพอดีเป็นชีวิต. ธาตุเหล่านั้นคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ
 ธาตุลม ธาตุไฟ วิญญาณธาตุ และอากาศธาตุ; ธาตุเหล่านี้
 กำลังเลื่อนไหลไป หรือเกิด ๆ ดับ ๆ ตลอดเวลา ซึ่งจะหาสิ่ง
 ที่เป็น “ตัวเรา” “ของเรา” ไม่พบเลย. เกี่ยวกับเรื่องธาตุ

ต่าง ๆ ตรงกับธาตุในวิทยาศาสตร์แต่เรียกชื่อผิดกันไป : เช่น คำว่าธาตุดิน หมายถึงคุณสมบัติแห่งความเป็นของแข็ง, คำว่าธาตุน้ำหมายถึงสิ่งซึ่งเป็นคุณสมบัติของการไหล, ธาตุลมหมายความว่าคุณสมบัติของสิ่งซึ่งเป็นการระเหยลอยตัว, ธาตุไฟ หมายถึงอุณหภูมิในหลักวิทยาศาสตร์. ธาตุทั้งสี่นี้ตามศัพท์เรียกว่ารูปธรรม ส่วนวิญญาณธาตุนั้น แปลว่าธาตุที่สามารถรับรู้ อารมณ์ภายนอก ที่เป็นรูปธรรมทั้งหลายเหล่านั้นและตัวมันเอง จัดเป็นนามธรรม ซึ่งในวิทยาศาสตร์ไม่มี; และเช่นเดียวกัน อากาศธาตุ ในที่นี้หมายถึงที่ว่างไม่มีอะไรเลย ซึ่งเราก็เรียกว่าที่ว่างนั้นมีอยู่ คือที่ ๆ ซึ่งร่างกายเราแทนที่อยู่เดี๋ยวนี้ เราก็นับไปอีกธาตุหนึ่ง; ในวิทยาศาสตร์เรียกสูญญากาศ vacuum ไม่เรียกว่าเป็นธาตุตามความหมายทางวัตถุ.

ปัญหาข้อที่ ๔ - คำว่านิพพานนั้นมีความหมายอย่างไร ไม่เป็นการเหลววิสัยหรือที่มนุษย์จะเข้าใจ ?

ตอบ - ความดับสนิท หรือ extinction คือนิพพาน เป็นอสังขตธรรม เป็นขั้นที่ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยอะไร, เป็นสังขตธรรม เป็นสันติภาพทั้งแก่จิตใจมนุษย์ และสันติภาพของสังคม. สรุปว่าขอให้เข้าใจพุทธศาสนาในแง่นี้ คือการกระทำ

ให้ความทุกข์หมดไป. การบวชนั้นคือการปฏิบัติให้สะดวกขึ้น
เท่านั้นเอง. ทุกศาสนาดังกล่าวหมายปลายทางไว้เช่นเดียวกัน;
แต่มีปัญหาอยู่ที่ว่าของใครจะจริงจางขนาดไหน, มีเหตุมีผลท
นทานต่อการพิสูจน์อย่างไร. พุทธศาสนิกชนควรจะเข้าใจเสียก่อน
จึงเชื่อ. พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางให้เท่านั้น; เรื่องจะไป
หรือไม่ไป เชื่อหรือไม่เชื่อเป็นเรื่องของบุคคล ใครจะบังคับ
ไม่ได้.

เกี่ยวกับวัตถุที่มนุษย์หลงเชื่อว่าจริงว่าจางนั้น บัณฑิต
นักวิทยาศาสตร์ได้พิสูจน์แล้วว่านั่นประกอบด้วยนิวตรอน อิเล็ก-
ตรอน และโปรตอน คือโฟลบและโฟบว, และเรารู้ต่อไป
อีกว่า วัตถุคือรูปหนึ่งของพลังงานเท่านั้น มันสลายตัว ประมาณ
หนึ่งพันปีจึงจะกลายเป็นตะกั่ว. ขณะที่มันสลายตัวนั้นให้รังสี
หรือพลังงานออกมา เรื่องนี้เป็นไปตามสูตรของไอน์สไตน์
 $E=mc^2$, E เป็นพลังงาน มีหน่วยเป็นเอริก, m เป็นมวล
ของสารที่สลายตัว มีหน่วยเป็นกรัม, c เป็นความเร็วของแสง
มีค่าเท่ากับ 3×10^{10} เซ็นติเมตรต่อวินาที,

ดังนั้นชีวิตมนุษย์หรือร่างมนุษย์เราเรียกได้ว่าเป็นรูป
หนึ่งของพลังงาน เราเป็นวัตถุซึ่งเกิด ๆ ตับ ๆ หรือสลายตัวอยู่

ตลอดเวลา ตามพุทธศาสนาเรียกว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เรื่องนี้เป็นเรื่องรูปธรรม พระพุทธศาสนาก้าวไกลไปกว่านี้คือถึงเรื่องนามธรรม เรื่องวิญญาณซึ่งเป็นอนัตตาเช่นเดียวกัน.

วิญญาณแปลว่า consciousness เป็นธาตุที่รับรู้อารมณ์ภายนอกได้ ตัวมันเองก็เป็นธาตุที่เกิดดับ ๆ ตลอดเวลา เปลี่ยนแปลงแปรผัน มีประสิทธิภาพเจริญหรือเสื่อมได้ ขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติของจิตหรือปัญญาว่าจะมีขนาดไหน. โอกาสที่จิตใจหรือวิญญาณจะเป็นไปได้สูงสุด คือมีปัญญาเต็มเปี่ยม และจิตใจหรือวิญญาณตกต่ำหรือเสื่อม คือเห็นทุกสิ่งทุกอย่างไม่ตรงตามสภาพที่เป็นจริง หลงรักหลงเกลียดเป็นตัณหา คือจิตที่มีอวิชชา – ความไม่รู้แจ้งในสภาพที่เป็นจริงของโลก หรือชีวิต.

ปัญหาข้อที่ ๕ – เกี่ยวกับนิกายเซ็น หรือนิกายฉัพพลัน ซึ่งมีอยู่ในเมืองจีนเป็นอย่างไร ?

ตอบ – นิกายนี้กล่าวว่าจิตดั้งเดิมแท้ ๆ นั้นบริสุทธิ์ แต่สิ่งที่ห่อหุ้มคือกิเลสหรือตัณหาหรืออวิชชาข้อมเอาไว้ จิตใจหรือวิญญาณจึงแสดงออกมาในรูปของสิ่งที่ถูกข้อมอยู่ตลอดเวลา

ที่ถูกผูกมัดด้วยอวิชชา ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่เป็นอิสระ;
จิตใจเสื่อมลง เห็นว่าร่างกายวัตถุนี้เป็นจริงเป็นจัง ยึดถือว่า
สิ่งนั้นเป็นของเรา ร่างกายเป็นของเรา, รวมทั้งเข้าใจว่าชีวิต
เป็นของเรา ซึ่งหมายสูงมากเกินไปที่จะเข้าใจได้ง่ายๆ.

สำหรับการทำให้ทุกข์หมดไป ขึ้นอยู่ที่จิตใจที่มีปัญญา
ซึ่งจะต้องมีประจำอยู่ตลอดเวลา. ปัญญาแปลว่า การรู้แจ้งใน
สรรพสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริงของมัน นั่นคือจิตใจ
หมดอวิชชา มีสมรรถภาพสูงสุดปราศจากทุกข์ จิตใจเริ่ม
สัมผัสกับบรรณนิพพาน ไม่ถูกพัวพันร้อยรัด. การทำให้รู้แจ้ง
ในสภาพเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายนั้นเรียกว่า “วิปัสสนา”. เรื่อง
การทำวิปัสสนามีอยู่มากวิธี; แต่อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายก็คือ
การดับทุกข์ได้จริง. ความจริงวิปัสสนาก็คือการทำให้จิตใจ
มีปัญญาเต็มเปี่ยมหลุดพ้นจากอำนาจของวัตถุหรือสิ่งแวดล้อม :
หมายความว่าบุคคลนั้นดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยปัญญาและไม่มีทุกข์
เลย. หลักวิปัสสนาง่ายๆก็คือ ทำตัวเราคือ อตตตาของเราคือ
อตตนิยา ให้เป็นอนัตตา; เมื่อนั้นถึงนิพพาน ความทุกข์
มีค่าเป็นศูนย์.

นิพพาน เป็นสัจธรรม หรือความจริงที่จะก้าวไกล
 ทำโลกมีสันติภาพที่แท้จริง มนุษย์จะอยู่เย็นเป็นสุข. ความ
 ตับทухอย่างสำหรับสังคมนั้น ไม่สมบูรณ์นัก จะได้ก็เพียง
 สันติภาพอย่างโลกเท่านั้น. สำหรับปัจเจกชนจะสมบูรณ์ คือ
 ไม่มีทุกข์อย่างแท้จริง. เรื่องการทำจิตใจให้เห็นจริงต่อสภาพ
 ที่เป็นจริงนี้ เปรียบเหมือนการเปลี่ยนทัศนะให้เห็นงูเป็นงู
 เห็นปลาเป็นปลา ไม่เห็นกลับกัน, และทั้งสองนี้เป็นอนิจจัง
 ทุกขัง อนัตตา.

เรื่องการเข้าพิธีบวชนั้น ไม่ควรเป็นปัญหาที่ผู้สนใจ
 จะต้องรีบเร่ง. ปัญหาอยู่ที่จิตใจของเราพัวพันอยู่ หลงผิดอยู่
 กับความไม่เที่ยงแท้แน่นอน แล้วก่อให้เกิดทุกข์มากน้อย
 ขนาดไหนเท่านั้น. เรื่องนี้ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาหรือความรู้
 ในด้านพุทธศาสนานิกายไหน เขาต้องรีบทำการเปลื้องสิ่งนี้
 และเป็นการบวชไปในตัวเอง.

ปัญหาที่ต้องเผชิญหน้าอยู่ทุกวัน

ตอบปัญหาแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี ส.จ.ม.

ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๐๓

ปัญหาข้อที่ ๑ - ในเมื่อคนเราทุกคนจะต้องดิ้นรนต่อสู้
เพื่อยังชีพ จะต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอยู่เพื่อผลประโยชน์ต่าง ๆ
ทำอย่างไรจิตของเราจึงจะว่างได้, ไม่ได้หมายความว่าถึงขั้นนิพพาน
เพียงแต่ปลัดคนให้พ้นอันตรายจากสิ่งที่มีผลกระทบต่อใจเท่านั้น?

ตอบ - ปัญหาข้อนี้หมายถึงการที่เราจะมีจิตว่าง เพื่อให้
ได้เปรียบในสังคมในการที่จะไม่ให้เขาทำอันตรายได้โดยทาง
จิตใจ. นั้นมันเรื่องเดียวกันกับที่ได้บรรยายตั้งแต่ครั้งก่อนว่า
เราจะต้องฝึกฝน ในการที่จะปลดปล่อยความรู้สึกที่เป็น
ตัวเราหรือของเรา ที่เรียกว่า อหังการ หรือ มมังการ ให้ออก
ไปเสียก่อน ได้ทุกคราวที่เราต้องการ ให้มันเป็นจิตใจว่างจาก

ความยึดถือเป็นตัวของกู้อ่อน. มันไม่อาจจะทำเดี๋ยวนี้ได้
 ต้องอาศัยการศึกษาและการฝึกมาตามสมควรในทุกๆ แห่ง ทุก
 อิริยาบถ ทุกๆ เวลา มาพอสมควรก่อนแล้ว และพอมาถึงโอกาส
 ที่เราเข้าเผชิญหน้ากับปัญหาเหล่านั้นในทางสังคม เราสามารถ
 ที่จะมึสติ ระลึกถึงความรู้ที่แท้จริง ที่เราเคยฝึกมาแล้วนี้ได้.
 หรือว่าถ้าจะเรียกว่า เป็นเคล็ดลับกระหนัสนั้น ก็คือ เราสามารถ
สำรวจจิตใจเพื่อล้มเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นไปในทาง
อหังการมมังการนั้นเสียก่อน ให้มีจิตเป็นกลาง ที่เรียกว่า
 เป็นอิสระจากความโกรธ และความเกลียด หรือความรักก็ตาม
 เสียก่อน. พอมีจิตใจว่างพอสมควรอย่างนั้นแล้ว เราก็สามารถ
 จะพูด หรือทำ หรือคิดในทางที่ผิดได้ยาก จึงไม่ตกเป็นฝ่าย
 เสียเปรียบผู้อื่น. ตอบได้สั้น ๆ แต่เพียงเท่านี้ เพราะมันเป็น
 เรื่องซึ่งยืดยาว แต่ใจความสำคัญก็มีเพียงเท่านี้.

ปัญหาข้อที่ ๒ — พระพุทธเจ้าตรัสว่า **สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น**
 แต่เหตุ. ถ้าหากเรามีความทุกข์ เราจะทำเป็นว่าไม่เดือดร้อน
 เราไม่แคร์ ราวกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น การกระทำเช่นนั้นอาจจะทำให้
 ใจสบายได้ ในความสบายนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพราะทำให้เหตุดับ. เมื่อ

ตัวเราพันทุกข์, แต่เหตุแห่งทุกข์นั้นยังมีอยู่ในโลกให้เพื่อนมนุษย์
อื่น ๆ เสวย. เราในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เราจะมีอุดมการ
เพียงทำให้ตัวเราสบาย หรือมีอุดมการเพื่อดับเหตุแห่งทุกข์นั้น เพื่อ
ความเป็นสุขของมวลชน ?

ตอบ - ดับทุกข์โดยไม่ต้องไปดับที่ต้นเหตุอย่างนี้
เขาเรียกว่าเป็นการกลบเกลื่อนทุกข์ ไม่ใช่ดับทุกข์หรือตัดทุกข์;
มันก็คืออยู่เหมือนกันและเป็นประโยชน์ในข้อที่ว่ากลบเกลื่อนเพื่อ
ช่วยตัวเองให้ตั้งสติหรือตั้งตัวได้ เช่นว่าแก่นหัวเราะออกมา
หรืออะไรอย่างนี้ก็ยังเป็นประโยชน์ ไม่ใช่ไม่เป็นประโยชน์;
มันจะได้เป็นการประวิงเวลาเพื่อให้ตั้งตัวได้ ในการที่ตัดต้นเหตุ
แห่งความทุกข์นั้นโดยตรง. การกลบเกลื่อนไว้ชั่วคราวอย่างนี้
ก็จัดไว้ในฐานะเป็นอุปกรณ์ของการตัดต้นเหตุแห่งความทุกข์ด้วย
เหมือนกัน. เช่น เมื่อถูกอะไรเข้าเป็นการเจ็บปวด ก็หัด
หัวเราะเอาไว้ก่อน มันเป็นเรื่องที่ทำได้ แล้วมันจะทำให้จิต
ตั้งตัวได้ และสอดคล้องไปถึงมูลเหตุและต้นเหตุได้ ฉะนั้นอย่า
ไปแยกกัน. และขอตอบว่า เราไม่สามารถดับทุกข์ได้โดย
ไม่ตัดต้นเหตุของความทุกข์ จะทำได้ก็เป็นเพียงกลบเกลื่อน
ชั่วคราว, เป็นความฉลาดที่ยังน้อยอยู่ยังไม่สมบูรณ์ ต้องทำ

ต่อไปจนถึงกับตัดตัวเหตุแห่งความทุกข์นั้นเสีย ซึ่งตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว เราไม่มีทางเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้; และยังขอท้าวแม้อตามหลักของศาสนาอื่น หรือวิธีอื่น ก็ยังไปโนทำนองที่ว่าต้องตัดต้นเหตุแห่งความทุกข์นั้น. เราไม่อาจจะกลบเกลื่อนได้โดยเอาสิ่งสวยงามมากกลบเกลื่อนให้หายไป มันจะได้ชั่วครู่ชั่วคราว, และบางทีมันเพิ่มปัญหาให้มากขึ้นกว่าเดิมด้วยซ้ำไป จึงไม่ใช่วิธีที่จะใช้เป็นที่พึ่งได้ หรือถือเป็นหลักเป็นเกณฑ์ได้. เรามีอุตมการที่จะดับทุกข์ของมวลชนอยู่ด้วยเสมอไป, แต่เราจะต้องมีความรู้ความสามารถ ในการดับทุกข์ส่วนตัวเราโดยถูกต้องและสมบูรณ์เสียก่อน เพราะมันมีหลักใหญ่อย่างเดียวกัน คือต้องตัดต้นเหตุของมันโดยตรง ไม่ใช่การกลบเกลื่อนไว้ ด้วยอะไรบางอย่าง.

ปัญหาข้อที่ ๓ - ในเวลาที่จิตใจมีความทุกข์ มีความกังวล จะใช้ธรรมะข้อใดแก้ความทุกข์ ความกังวลเหล่านั้น และจะมีวิธีปฏิบัติตามนั้นอย่างไรจึงจะได้ผล ?

ตอบ - ความทุกข์ร้อน ความวิตกกังวลนี้ ก็รวมอยู่ในความทุกข์ ไม่แยกจากกัน ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องค้นหาต้นเหตุ. มูลเหตุของความทุกข์โดยสรุปก็คือ การเข้าไปยึด

สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เป็นตัวแทนตนหรือของของตน. วิชา
 ความรู้ในพุทธศาสนานี้ สอนให้ปฏิบัติให้เห็น
 แจ่มแจ้งว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตนหรือ
 ของตน. ขอนี้ไม่ได้ปฏิเสธว่าสิ่งต่างๆไม่มี. มันมี
 มากมาย, แต่ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีส่วนไหนของมัน
 ที่ควรจะเข้าไปยึดถือยึดมั่นสำคัญว่าเป็นตัวตนของตน.
 ถ้าเข้าถึงความจริง ขอนี้แล้วจิตจะไม่ยึดถืออะไรเป็น
 ตัวตน แล้วก็ไม่มีความที่จะเกิดความเศร้า ความทุกข์
 เดือดร้อนอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาได้เลย. หลีกตายตัว
 มีอยู่อย่างนั้นไม่ต้องแยกกัน.

ปัญหาข้อที่ ๔ - ที่พระคุณเจ้าพูดว่า ไม่มีสิ่งใดในโลก
 ที่เป็นที่ควรเคารพเป็นที่พึ่งได้นอกจากธรรมชาติ สงสัยว่าบิดามารดา
 ครูบาอาจารย์มิได้เป็นที่เคารพที่พึ่งได้ดอกหรือ?

ตอบ - นี่เป็นคำถามที่ดี คือเป็นคำถามที่ควรจะถาม.
 การเคารพบิดามารดานั้นก็คือว่าเป็นการเคารพธรรมชาติ เพราะถ้า
 ไม่มีเคารพธรรมชาติแล้วก็ไม่เคารพบิดามารดา. เหตุที่ทำให้
 เคารพบิดามารดา คือ ความเคารพในธรรมชาติ. กฎระเบียบ ฯลฯ
 ต่างๆเป็นธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆเป็นธรรมชาติ.

ถ้าเราทำตามกฎ^๕ตามขนบธรรมเนียมประเพณี ตามคำสั่งสอนของบิดามารดา^๖นั่นเอง ชื่อว่าเราเคารพธรรมะ และทำการเคารพบิดามารดาและสิ่งที่ควรเคารพอย่างอื่น. ในการเคารพสิ่งอื่น ๆ หรือทำอย่างอื่นด้วยความเคารพที่ถูกต้อง ก็เหมือนกัน. ขอให้ถือหลักอย่างเดียวกัน.

ปัญหาข้อที่ ๕ - ถ้าหากว่าบิดามารดา^๖นั้นมิได้ประพฤติอยู่ในทำนองคลองธรรมแล้ว บุตรธิดาจะควรมีความเคารพเหมือนกับบิดามารดาที่ปฏิบัติตนตามทำนองคลองธรรมดังนั้นหรือ?

ตอบ - นี่ก็เป็นปัญหาที่ควรถือว่าเป็นปัญหา! เมื่อในบางรายหรือบางกรณี ที่บิดามารดาขาดการศึกษา ตั้งอยู่ในฐานะที่ไม่ควรเคารพก็มี แต่ต้องพิจารณาดูให้ละเอียดว่า บางส่วนมันก็ยังมียกควรเคารพ; ดังนั้นจึงต้องจัดให้ตีแยกให้ดี. ที่เราจะไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนที่ผิดๆ นั้นก็ถูกต้อง แต่เราก็ควรทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการเคารพบิดามารดาในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดเรามา นี่เราจะต้องใช้ปฏิภาณของเราเอง. ความจริงนั้นเมื่ออยู่ว่า บิดามารดาที่แท้จริงก็คือ ผู้ที่มีคุณธรรมสำหรับบิดามารดาจะต้องมี. ถ้าไม่มีคุณธรรมสำหรับบิดามารดาจะต้องมีแล้ว คนนั้นก็ไม่ได้เรียกว่า ตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นบิดา

มารดา. แม้เราจะไม่เคารพในชั้นนี้ก็ไม่เรียกว่า ไม่เคารพ บิฑามารดา เพราะไม่ได้ตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นบิฑามารดา. แต่อย่าลืมอย่างที่กล่าวมาแล้วว่า อย่างน้อยท่านก็ให้กำเนิดเรามา ฉะนั้นเราจะเคารพอยู่ที่เปอร์เซ็นต์ก็ตามใจ ในส่วนที่เป็นบิฑามารดาเพราะคลอดเรามา. ส่วนที่เราไม่เคารพคำแนะนำของท่าน จะไม่ประพฤติตามคำขอร้องของท่านที่ไม่ถูกไม่ควร เป็นเรื่องของสติปัญญาซึ่งจะต้องใช้ปัญญาให้เหมาะสม แยกแยะลงไปให้เหมาะสมด้วยความไม่ประมาท ไม่ทะนง.

ปัญหาข้อที่ ๖ - การปฏิบัติในทางพุทธศาสนานั้น ควรจะอนุโลมให้เข้ากับวิธีการที่สังคมใช้อยู่แค่ไหน เช่น ทำบุญ จะต้องทำด้วยวิธีที่สังคมกำหนดไว้เป็นบรรทัดฐานชั้น หรือทำบุญในลักษณะที่ตนเห็นว่าตามศรัทธา และตามหลักธรรมะ. การอุปสมบทเพื่อจะทำให้เป็นไปตามประเพณีหรือเพื่อศรัทธานั้น เราควรจะทำมากน้อยในด้านหนึ่งด้านใดอย่างไร ?

ตอบ - การทำอะไรตามประเพณี และทำอะไรให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของความจริงนั้น เป็นสิ่งที่ขัดกันอยู่บ่อย ๆ และทั่ว ๆ ไปในที่ทุกหนทุกแห่ง. ฉะนั้นเราจะต้องถือหลักธรรมะเหมือนกัน แม้ว่าเป็นหลักที่ต่ำ ๆ ลงมา ที่เรียกว่า

ความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักบุคคล รู้จักสถานที่ รู้จักเวลา เหล่านี้เป็นต้น. คำพูด ประโยคที่ว่า “เข้าไหนเข้าได้” นั้น ก็เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่มิได้หมายความว่า ไปร่วมกันทำผิดหรือทำเสีย. ในบางคราวเมื่ออนุโลมตาม ความนิยมของสังคมได้ เราก็จะต้องทำเหมือนกัน ถ้าเราไป เกี่ยวข้องเข้า. มันมีอยู่ว่าเราจะยอมเกี่ยวข้องหรือไม่. ถ้าเรา จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องในบางคราว เราต้องอนุโลมตามเท่าที่ ควร. แต่ที่มันผิดหรือยอมรับไม่ไหวจริงๆนั้น ให้เราถอนตัว ออกเสียก็ได้. แต่ในกรณีที่มีมันจะเป็นผลดีแก่สังคมนั้นเราก็ อนุโลมตามไปได้. โดยเราถือหลักว่าในโลกนี้คนโง่มีมาก, ฉะนั้น เขาจะต้องมีระเบียบขนบธรรมเนียมประเพณีอะไร บางอย่าง เป็นส่วนใหญ่ไว้สำหรับคนพวกนี้ เพราะสำหรับ คนพวกนี้มันมีหลักอยู่ว่าจะต้องล้อมคอกไว้ก่อน. มันเป็น เหมือนกับลูกสัตว์เพิ่งคลอดออกมาเล็กๆ เช่น ลูกเป็ดลูกไก่^๕ มันยังบินไม่ได้ มันจึงต้องขังคอกไว้ก่อน พอให้มันปลอดภัย ให้มันเจริญเติบโตบินเก่ง วิ่งเก่ง เราจึงเลิกคอก. ความจริง ในการรู้จักธรรมนั้นเหมือนกับเลิกคอกปล่อยเป็นอิสระ แต่ก็ยังไม่ควรใช้กับคนที่โง่มลายังต่ำอยู่ จึงต้องสร้างขนบธรรมเนียม

ประเพณีอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น ชนิดที่ไม่เป็นอันตราย
 ขึ้นไว้ก่อน, และขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ก็เป็นเหมือนกัน.
 ฉะนั้นถ้าเราจะอนุโลมตามขนบธรรมเนียมประเพณี ให้เข้ากับ
 คนทั่วไป หรือกับคนที่ไว้การศึกษาตามบ้านนอกคอกนา
 ก็ต้องใช้ปฏิภาณเลือกให้เหมาะ ให้เป็นเรื่องเข้าไหนเข้าไต่และ
 ก็ให้สำเร็จประโยชน์ โดยไม่มีการเสียหายแต่อย่างใด. นั่นแหละ
 คือการประพุดติฎกหลักธรรมะของพระพุทธศาสนา. อย่าได้
 กล่าวย่นย้นชนิดกระต่ายขาเดียว หรืออะไรทำนองนั้นว่า ต้อง
 อย่างนี้เด็ดขาด ต้องอย่างโน้นเด็ดขาด เช่น ต้องความจริง
 เด็ดขาด หรือต้องประเพณีเด็ดขาด นั้นมันไม่ได้ บางทีก็ต้อง
 เจือกัน. บางเวลาก็เปลี่ยนเป็นอย่างนี้เป็นอย่างนี้ โดยนึกถึง
 ออกเขออกเรา และนึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีไว้สำหรับ
 สังคมทั่วไปเป็นส่วนใหญ่. เรื่องทั้งหมดนี้ระบุให้ชัดไม่ได้
 เพราะมีอยู่มาก วางได้แต่เพียงเป็นหลักกลางๆ ว่าเราจะต้องมี
 หลักอย่างนี้ในการเกี่ยวข้องกับสังคม.

การบวชตามประเพณี ก็ยังเป็นสิ่งที่จะต้องรักษาไว้
 เหมือนกัน เพราะว่าคนโง่ที่ยังไม่มีทางจะฉลาดโดยวิธีอื่น ก็ยัง
 มีมากนั่นเอง. แต่เมื่อบวชเข้ามาแล้ว มันก็เป็นหน้าที่ของ

เจ้าหน้าที่ที่จะต้องควบคุมให้ดี มันก็ยังมีประโยชน์, และบางทีการบวชตามประเพณี เมื่อทำไป ๆ มันก็กลายเป็นการบวชตามความจริง คือ มีความศรัทธาเลื่อมใสเห็นจริงก็ได้ แล้วก็บวชไปตลอด. ถ้าจะบวชตามประเพณี เราก็ต้องรู้ว่า บู้ย่า ตายายของเราฉลาด เหมาะสมกับกาลสมัยที่วางประเพณีไว้ให้ว่า ก่อนที่จะไปเป็นคนโดยสมบูรณ์นั้น ควรศึกษาธรรมเสียก่อน. ไม่ศึกษาแต่เรื่องวัตถุหรือร่างกายอย่างเดียว. ท่านจัดให้การบวชตามประเพณีนี้เป็นโอกาสเข้ามาศึกษาธรรม หากความรู้ในเรื่องทางจิตทางวิญญาณ นี้ไปเพิ่มให้แก่ทางฝ่ายร่างกายหรือฝ่ายวัตถุ แล้วกลับสีกออกไปจะต้องดีกว่าเก่าแน่. เมื่อเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ก็ไม่ใช่เสียหายอะไร. สรุปคำตอบที่ว่าทำให้เหมาะแก่เรื่อง เวลา สถานะ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ก็แล้วกัน.

ปัญหาข้อที่ ๗ - เรื่องทศชาติในพระไตรปิฎกนั้นเป็นอย่างไร มีความจริงแค่ไหน การระลึกชาติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีความจริงแค่ไหน และมีเหตุผลอย่างไรบ้าง?

ตอบ - นี่มันเป็นปัญหาทางวรรณคดี และทางโบราณคดีเสียแล้ว ถ้าถามอย่างนี้ไม่ใช่เป็นปัญหาทางธรรมะหรือทางศาสนาโดยตรง. ที่ว่าเป็นปัญหาทางวรรณคดีหรือ

โบราณคดี^๕ หมายความว่า พระคัมภีร์ส่วนที่เป็นชาดกนั้นได้ถูกเขียนขึ้นเรื่อยๆ และตัดแปลงปรับปรุงแก้ไขกันมาเรื่อยๆ จนเป็นภาค อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา. เรื่องชาดกทั้งหลายเท่าที่มีอยู่ในพระบาลีนั้น มันมีแต่คำพูดที่สำคัญๆ ที่ใช้เป็นหลักอาศัยปฏิบัติได้. ท่องเรื่องที่เล่าเป็นนิทานนั้นไม่มีในพระไตรปิฎก คือในตัวพระไตรปิฎกไม่มีท่องนิทาน มีแต่คำพูดที่สำคัญๆ ที่มาอยู่ในตัวนิทานชั้นหลังเหล่านั้น เป็นประโยคๆ ไปดูราวกับว่า quote เอมมา คนชั้นหลังต่างหากที่เอาคำเหล่านั้นมาใส่ “ภาชนะ” ทำเป็นนิทานชาดกไป คือแต่งนิทานชาดกขึ้นเพื่อให้เป็นภาชนะแจกจ่ายข้อความธรรมะเหล่านั้น. ตามทางโบราณคดีที่สอบสวนได้ปรากฏว่า แต่งขยายเป็นท้องเรื่องนิทานนี้ยุคหนึ่ง; และต่อมาอีกยุคหนึ่ง ก็แต่งเติมเรื่องการกลับชาติว่าคนนั้นกลับชาติเป็นคนนั้น คนนี้กลับชาติเป็นคนนี้ นี่ก็เป็นเรื่องยุคหลังอีก. ถ้าศึกษาในแง่โบราณคดีอย่างนี้ กลับจะไม่เกิดปัญหาอย่างที่ว่านี้ คือว่าเขาทำไปตามที่เห็นว่าเหมาะสมในทางที่จะดึงดูดความสนใจของคนทั่วไปซึ่งยังไม่ใช่คนฉลาด เพราะมองเห็นว่า ในโลกนี้มีคนไม่ฉลาดมากกว่าคนที่ฉลาดดังที่กล่าวแล้ว. อีกอย่างหนึ่ง ก็มุ่งหมายความไพเราะทาง

วรรณคดี ฉะนั้นเราอย่าไปว่าเขาเลย และเราอย่าไปเสียเวลา
วิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนี้. ถ้าเราอ่านชาดกเราควรจะได้
ประโยชน์ในความไพเราะอย่างวรรณคดีบ้าง เราเก็บเอาข้อความ
ที่เป็นธรรมะเข้ามาใช้อย่างธรรมะบ้าง เราก็ได้ประโยชน์ ไม่มี
เสียประโยชน์. ที่เราไปดูหมิ่นดูถูกว่า ไม่ควรอ่านเสียเลยนั้น
กลับจะเสียประโยชน์ ขอให้ไปเกี่ยวข้องกับเรื่องนิทานหรือเรื่อง
ชาดกทั้งหลาย ในลักษณะอย่างนี้ก็แล้วกัน ก็จะปลอดภัย
ไม่น่าคิดเทียบที่ตรงไหน. การกลับชาติทำชาดกนั้น ไม่ใช่
การระลึกชาติของพระพุทธเจ้าแล้วครัสไวย่างนั้น.

ปัญหาข้อที่ ๘ - วิญญาณของคนหมายถึงอะไร ที่เขา
กล่าวว่ามีคนสามารถถ่ายภาพวิญญาณของคนที่ตายแล้วได้นั้น จริง
หรือไม่

ตอบ - วิญญาณของคนคืออะไร นี่มันเป็นปัญหา
ที่ต้องการคำตอบมากมาย เพราะภาษาบาลีเกี่ยวกับคำว่าวิญญาณ
นี้มีหลายความหมายหลายคำด้วยกัน. แต่ถ้าจะตอบโดยที่
เรียกว่า “ทั่วไป” ความหมายทั่วไป ก็ตอบได้ว่าวิญญาณนี้เป็น
แต่เพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่ผิวหนัง
และที่ใจเอง ในเมื่อได้กระทบรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส

ธรรมารมณฺ์ ครั้นทำหน้าที่เสร็จแล้วก็ดับไป กลายเป็นจิตใจ
ตามธรรมชา เป็นจิตใจที่ประจำอยู่แล้วกัน.

คำว่าทำหน้าที่เป็น วิญญาณ ก็คือ อำนาจธาตุเรื่อง
รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส. จิตใจนั้นมันจะเกิดขึ้นทำหน้าที่
ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นคราวๆ ทุกราวที่มีอะไรมากระทบ,
ฉะนั้นจึงมีการเกิดดับ เกิดดับของวิญญาณนี้อยู่ตลอดเวลา
ตลอดชีวิต. นี้เรียกว่า วิญญาณ ในความหมายทั่วไป.
ส่วนที่เขาพูดกันว่า “จิต” นั้น ที่ทำหน้าที่เป็นวิญญาณอยู่
เป็นระยะๆ นั้น เมื่อร่างกายนั้นแตกตายแล้ว จิต นั้นก็
ไปหาร่างใหม่ นั้น มันเป็นเรื่องที่เขาถกถาวกันอยู่ทั่วไป
ก่อนพุทธกาล นี้เราไม่ยอมรับว่าเป็นหลักพุทธศาสนาและ
ไม่ควรจะไปเสียเวลาที่จะถกเถียงเรื่องนั้น. เราต้องการเพียง
จะให้รู้จักควบคุมวิญญาณที่มารู้อเรื่อง ทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนี้ เมื่อเกิดผัสสะขึ้นแล้วอย่าให้เกิดเป็น
เวทนา หรืออย่าให้เป็นคณฺหาในที่สุด. ให้จัดการควบคุม
การเกิดของวิญญาณในทำนองไม่ให้เกิดเป็น เวทนา คณฺหา;
โดยทั่วไป ย่อมตอบได้ดังนี้ ขอให้จำไว้ก่อน.

ที่^๕นี้ชอบบอกกล่าวไว้ด้วยว่าวิญญาณในความหมายอื่นมีอีกเยอะแยะ อธิบายกันไม่ไหวด้วยเวลาเพียงเท่านี้. อย่างว่า คำว่า “วิญญาณ” หมายถึงพระนิพพานก็มี มีอยู่ในที่บางแห่ง ในพระไตรปิฎกเหมือนกัน, คำว่าวิญญาณแท้ๆ หมายถึงพระนิพพานเลยก็มี เช่นเดียวกับคำว่า อายตนะ หมายถึงพระนิพพาน ไปก็มี. นั่นเป็นกรณีพิเศษ อย่าต้องเอามาวินิจฉัยเลย. ชอบบอกว่ามีอีกมาก ส่วนที่ควรวินิจฉัยจริงๆ มีอยู่ว่า วิญญาณทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ที่เป็นตัวเรื่องให้เกิดเรื่องร้องไห้ หรือหัวเราะ นิระวังให้ตีๆ ส่วนที่ถามว่า มีการถ่ายรูปลวิญญาณได้ จริงหรือไม่นั้น ไม่ใช่ปัญหาสำหรับอาตมานี้. อาตมาไม่เคยสนใจเรื่องนี้ แต่อาตมาไม่เชื่อ แม้แต่เปอร์เซ็นต์เดียว.

ปัญหาข้อที่ ๕ – อยากเรียนถามว่า เท่าที่ทราบมา พระพุทธศาสนาไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนรกหรือสวรรค์ นอกจากให้รู้ถึงความดับทุกข์ เพราะเหตุใดเรื่องของพระมาลัยซึ่งเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของนรกและสวรรค์ ถึงกับมีการลงไปในนรกและขึ้นไปบนสวรรค์ด้วย?

ตอบ – เรื่องราวที่บอกว่าเป็นเรื่องของพระมาลัยนั้น เป็นเรื่องแต่งขึ้นในชั้นหลังในประเทศลังกา แต่เราก็ยอมรับว่ามีเจตนาดีที่จะทำให้คนส่วนใหญ่ คือมวลชนนี้ เกิดความกลัวในเรื่องของความทุกข์ และตั้งหน้าตั้งตาประพฤติดี. คำว่านรกสวรรค์นั้น เป็นชื่อของความทุกข์ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้กล่าวถึงความทุกข์ไว้มากมายในลักษณะต่าง ๆ กัน.

สัตว์นรก หมายถึง สัตว์ที่ทนทุกข์เพราะถูกลงโทษ.

เปรต หมายถึง สัตว์ที่ทนทุกข์ตามธรรมชาติ แล้วไม่มีใครลงโทษ แต่เป็นการเจ็บป่วยพิกลพิการของเขาเอง ไม่มีใครลงโทษ ต่างกับสัตว์นรกที่ว่าทนทุกข์เพราะถูกลงโทษ.

สัตว์เดรัจฉาน นั้นทนทุกข์เพราะยังต่ำเกินไปในทางสติปัญญา ก็ต้องทนทุกข์ เพราะต่ำด้วยสติปัญญา แม้จะฟรีเป็นอิสระ ก็ต้องทนทุกข์ด้วยสติปัญญาต่ำ.

อสุรกาย หมายถึง พวกที่ไม่มีตัวแสดงปรากฏชัด ก็คือเป็นคนล่องลวง ก็ต้องทนทุกข์เพราะความกลัว และความฉลาดแกมโกงของตนเอง.

รวมความแล้ว ผู้ที่ทนทุกข์อยู่ ๔ ประเภทนี้ เรียกว่า “นริย” หรือนรก เป็นเพียงบุคคลาธิษฐาน ของคำว่า

ความทุกข์ ในแบบต่าง ๆ กัน. เมื่อพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงความทุกข์ทุก ๆ แบบแล้ว ก็หมายความว่า เรื่องนรก ก็มีในหลักของพระพุทธศาสนา คือ เป็นเรื่องความทุกข์นั่นเอง. ส่วนที่กล่าวให้เป็นบุคคล เป็น personificate เป็นรูปสัตว์นรก เป็นเปรต เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นอสุรกายขึ้นมากเพื่อให้เห็นเข้าใจ. ถ้าเราเข้าใจเจตนาดีของผู้แต่งคัมภีร์พระมาลัยแล้ว เราใช้ไปในทางที่จะช่วยให้คนบางพวก ไม่ใช่ทุกคน; ให้เกิดความกลัวบาปอยากทำความดี; แต่คงใช้ไม่ได้กับ นักศึกษา และไม่จำเป็นที่จะต้องนำมาใช้ กับพวกที่ไม่คิดจะ ทำบาปอีกต่อไป.

ปัญหาข้อที่ ๑๐ - มนุษย์ทำการสืบพันธุ์ต่อไปหลาย generation เพื่อที่จะให้มนุษย์ใน generation หนึ่งต่อไป ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ คือ นิพพาน ถ้ามนุษย์ถึงนิพพาน แล้วจะไม่สืบพันธุ์ต่อไปอีกหรือ และถ้าสืบพันธุ์ต่อไป มนุษย์จะ มีความบริสุทธิ์พอที่จะถึงนิพพานได้อีกหรือ ?

ตอบ - ตอบได้ง่าย ๆ ว่า มนุษย์ไม่สามารถทำอะไร ได้เหมือนกัน หรือพร้อมกันทั้ง generation, แต่จะต้องมีคนใดคนหนึ่ง ใน generation ใด ที่ถึงนิพพาน และบริสุทธิ์ จนอยู่นั่นคือการมีตัวตนสำหรับการสืบพันธุ์เสมอไป.

ปัญหาข้อที่ ๑๑ - วิปัสสนาเป็นแขนงหนึ่ง ในพระพุทธศาสนาหรือไม่ ?

ตอบ - วิปัสสนา = วิ แปลว่า แจ่มแจ้ง บัณฑิตนา แปลว่า เห็น.

วิปัสสนา แปลว่า การเห็นอย่างแจ่มแจ้ง. จะใช้ในเรื่องอะไร ถ้าเห็นอะไรลงไปอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งตามที่เป็นอย่างจริง ว่าอะไรเป็นอะไรแล้ว ก็จัดว่าเป็นวิปัสสนาทางนั้น. แม้ในเรื่องความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นมาเองของคนในกรณีธรรมคาสัมมัญญ์ก็เรียกว่า วิปัสสนาได้, เช่น เด็กทารกคนหนึ่งไปจับที่ไฟแล้วร้อน ก็มี realization เอง โดยไม่ต้องเชื่อคนอื่นว่ามันร้อน หรือไฟเป็นอย่างไร. ที่แรกแม่บอกว่าไฟร้อน ไม่ยกเชื่อ เพราะยังไม่มีการวิปัสสนา. ที่เมื่อไปจับเข้าเองก็มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้ง นี้เรียกว่า วิปัสสนาได้.

ในกรณีของพุทธศาสนานั้นเราหมายถึง เห็นแจ่มแจ้งในตัวทุกข์ที่ไม่ใช่ในแง่ทางวัตถุ, แต่เป็นเรื่องทุกข์เพราะกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง และเป็นอยู่อย่างลึกซึ้งในความหมายที่คนธรรมดาเข้าใจไม่ได้ เช่นว่า สุขก็คือทุกข์ สุขเวทนาก็คือทุกข์. ทุกข์อย่างนั้นเข้าใจไม่ได้

ก็ต้องใช้วิปัสสนาที่สูงๆ. การที่หัวเราะนี้ก็เบ็นทุกข์ ร้องไห้ก็เบ็นทุกข์ แต่คนละแบบ ให้ไปคิดดู. ถ้าใครเห็นว่าการหัวเราะก็เบ็นทุกข์ นั้นแหละจะเริ่มขึ้นสู่ขั้นวิปัสสนาในพระพุทฺธศาสนา. เกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็เบ็นทุกข์, สุขเวทนา ก็เบ็นทุกข์, ทุกขเวทนา ก็เบ็นทุกข์; คนดีก็ทุกข์ตามแบบคนดี คนชั่วก็ทุกข์ตามแบบคนชั่ว คนรวยทุกข์ตามแบบคนรวย คนจนทุกข์ตามแบบคนจน คนมีบุญทุกข์ตามแบบคนมีบุญ คนมีบาปเบ็นทุกข์ตามแบบคนมีบาป. เห็นว่ามันเบ็นทุกข์แท้จริงอย่างไร และร่างจับให้ได้ จึงจะเบ็นวิปัสสนาในพระพุทฺธศาสนาที่สมบูรณ์. ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า วิปัสสนา นั้นคือระเบียบ การกระทำซึ่งเบ็นกรรมวิธีทางใจอันหนึ่งที่จะทำให้เราเห็นแจ่มแจ้งจนความรู้แจ่มแจ้งนั้น มันทำลายกิเลสตัณหาให้หมดไป ไม่เบ็นบ่อเกิดของความทุกข์นี้เราเรียกว่า “วิปัสสนา”. แต่ไม่ใช่หมายความว่าไปนั่งภาวนาอะไรพิมพ์ๆ หรือว่าทำอะไรตัวแข็งทื่อไปทำอนั้น. มันต้องเบ็นเรื่องเห็นด้วยสติปัญญา หรือญาณอย่างแจ่มแจ้ง จนเกิดความเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นภายในใจ ในสันดานหรือในอุปนิสัยอย่างใหญ่หลวง, จนสิ่งที่เราเรียกว่ากิเลส นั้นตั้งขึ้นไม่ติด; เบ็น

จิตใจหรือเป็นสถานที่บริสุทธิ์สะอาดขึ้นมา เพราะการชำระล้างของวิปัสสนาที่ทำให้ใจสะอาด. อย่างนี้จึงจะเรียกว่า วิปัสสนาของพระพุทธเจ้า คือ เห็น แจ่มแจ้งในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือสูญญตา ในสิ่งทั้งปวง แล้วจิตเปลี่ยนเป็นไม่มียึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ก็เรียกว่า “วิราคะ” คลายกำหนด, แล้วจิตหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ; สิ่งต่างๆ ก็ไม่มาทำให้จิตนั้นเป็นทุกข์ได้; นี่เป็นผลของวิปัสสนา ขอให้เข้าใจว่ามันเป็นตัวการปฏิบัติ ซึ่งเป็นตัวแท้ของพุทธศาสนา ส่วนสำคัญที่เกี่ยว. แต่ความหมายของมันนั้นเอามาใช้ได้ในที่ทั่วไปว่า “เห็นอย่างแจ่มแจ้ง” ก็แล้วกัน.

ปัญหาข้อที่ ๑๒ - ผมมีเพื่อนคนหนึ่งเป็นนักเรียนแพทย์ ได้มีโอกาสเข้าไปในโบสถ์ของวัดแห่งหนึ่ง ซึ่งกำลังทำพิธีอัญเชิญดวงวิญญาณของพระพุทธเจ้าอยู่ที่นั่น ในขณะที่หนึ่งซึ่งทุกๆ คนก็บอกว่า ได้เห็นรูปร่างของพระพุทธเจ้ามาปรากฏอยู่แล้ว ส่วนมากก็เป็นคนเฒ่าชรา แต่เพื่อนของผมคนนั้นบอกว่า “ผมไม่ยักเห็น” พอถามคนที่อยู่แถวๆ นั้นบอกว่า “คุณไม่มีบุญจึงมองไม่เห็น” ใครเรียนถามว่า เราสามารถจะอัญเชิญดวงวิญญาณของพระพุทธเจ้าได้จริงหรือไม่?

ตอบ - บัญหาอย่างนี้จัดไว้ในปัญหาที่ไม่จำเป็น, ไปตามพระพุทธเจ้าท่านก็ตอบว่าอย่างนี้ คือไม่เป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์อย่างมาแล้ว. และเราไม่ควรจะไปวิจารณ์กันมาก เพราะมันจะไปกระทบกระเทือนขึ้น และเป็นเพราะว่าคนที่เชื่อมั่นในหลักการหรืออะไรของการกระทำนั้น แล้วเขาสร้าง imagination ใ้ได้ง่าย เขาอาจเห็นอะไรมากกว่าพระพุทธเจ้าก็ได้ ที่เพื่อนของคุณไม่มีความเชื่อเลย ไม่มีพื้นฐานสำหรับสร้าง imagination เพราะฉะนั้นให้เขาไปทำเสียใหม่ซิ.

ประธานกลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์ และประเพณี ได้กล่าวในตอนท้ายว่า กระผม ในนามของกลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี รู้สึกซาบซึ้งในคตินิยมครั้งสุดท้ายที่พระคุณเจ้าได้แสดงแก่สมาชิกก่อนที่ท่านจะกลับไปไชยา. จากการแสดงธรรมปาฐกถาครั้งนี้ ทุกท่านย่อมทราบแล้วว่าพระพุทธศาสนานี้จำเป็นหรือยัง ที่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะได้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง จากความเห็นนี้กระผมได้เสนอให้แก่มหาวิทยาลัย ๒ ข้อ คือ ๑) จุฬาลงกรณ์สมควรแล้ว ที่จะให้มีพุทธศาสตร์และประเพณี เพื่อจะให้มันติดไปค้นคว้าหาความรู้ทางพุทธศาสนาและประเพณี ซึ่งปรากฏว่าท่านเลขาคณะได้อนุมัติห้องสมุดกลาง ๑ ห้อง.

๒) ให้ทุกคณะได้ศึกษาวิชาพุทธปรัชญา คือ
 หลักสูตรพุทธศาสนาควรจะเป็นหลักสูตรของทุกคณะ ซึ่งข้อนี้ทาง
 มหาวิทยาลัยก็ยินดียอมรับไว้ในเบื้องต้นไป ทุกคณะอาจจะมิวิชาพุทธศาสนา
 เข้าสอนด้วย. ฉะนั้นในฐานะที่กระผมจะพ้นตำแหน่งประธานกลุ่ม
 ศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี หรือที่เรียกทั่วไปว่า “มหา”
 ในฐานะซึ่งท่านก็เป็นเจ้าของกลุ่มที่จะต้องรับงานดำเนินต่อไป ก็ขอให้
 ช่วยกันรักษางานดำเนินให้สืบไป เป็นคู่ของจุฬาฯ. ถึงแม้ว่าจะ
 เป็นกิจกรรม ก็ให้เป็นแบบอย่างหรือเป็นมาตรฐานของมหาวิทยาลัย
 อื่น ซึ่งจะดำเนินงานตามแบบของเราต่อไป. เพราะว่า ขณะนี้ก็ได้
 มีมหาวิทยาลัยอื่น ๆ กำลังเฟื่องฟูการทำงานของเราซึ่งรุกหน้าไปไกลมาก
 และเชื่อว่า ในอนาคตอันใกล้กลุ่มศึกษาพุทธศาสนา และประเพณี
 ก็อาจจะมีทุกกรมกอง หรือทุกมหาวิทยาลัยก็ได้ ถ้าหากว่าเราทำงาน
 กันเข้มแข็งและสืบต่อไป. ขอขอบคุณทุกท่านที่สนใจในกิจการ
 ในโอกาสนี้ผมขอขอบคุณต่อคณะครุศาสตร์ที่ได้อนุมัติให้หอประชุมนี้
 เป็นสถานที่สำหรับจัดงานของกลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์ และผม ขอ
 ขอบคุณต่อ คุณณรงค์ เทียนส่ง ผู้แทนคณะครุศาสตร์ ซึ่งได้ช่วยจัด
 ให้การแสดงธรรมปาฐกถาครั้งนี้นับเรียบร้อยเป็นอย่างดี ขอขอบคุณ
 ทุกท่าน.

หยิบยี่นพุทธศาสนาให้แก่นักในยุคนี?

ตอบปัญหาผู้คงแก่เรียนผู้หนึ่ง
ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา สุราษฎร์ธานี
พุทธศักราช ๒๕๐๙

ผู้ถาม : ที่เกล้ากระผมลงมา อยากจะเรียนถามปัญหา
เพราะเหตุที่กำหนดจัดพิมพ์หนังสือสังกมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับ
พิเศษ ว่าด้วยพระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน

ก่อนที่จะกราบเรียนถามปัญหา เกล้ากระผมอยากจะ
แสดงความในใจ ความรู้สึกบางประการออกมาเสียก่อน คือ
กิจสำคัญบางประการของพระภิกษุสงฆ์ เท่าที่เกล้ากระผม
เข้าใจนั้นก็คือว่า การเผยแพร่พุทธศาสนา ซึ่งสมเด็จพระบรม
ศาสดาทรงเริ่มตั้งแต่ปีแรก ๆ เป็นการเผยแพร่พุทธศาสนา
ในสมัยโบราณ รู้สึกว่าใช้สองวิธี คือว่า

(๑) วิถีปฏิบัติเป็นตัวอย่างไรให้เขาเห็น

(๒) ทางเทศนาสั่งสอนเขา

ในสมัยโบราณการเทศนาสั่งสอน ก็คือ การพูดให้คนฟัง ค่อยๆมีการเขียน มีการพิมพ์ รุ่นหลังๆ มีวิทยุ มีโทรทัศน์ มีภาพยนตร์ อะไรต่างๆ ซึ่งเกล้ากระผมเข้าใจว่า ทางพุทธศาสนาจะต้องปรับปรุงตัวเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ เกล้ากระผมได้ลงมาที่นี้ ก็เห็นได้ชัดแล้วว่า ท่านอาจารย์ทำการปรับปรุงบางอย่าง ซึ่งรวดเร็วกว่าที่อื่น เช่น โรงมโหรีสหทางวิญญาณ เหล่านี้เป็นต้น นี่เป็นความรู้สึก เป็นความเข้าใจ ซึ่งอาจจะผิดหรือถูกก็ได้ ทั้งสองสถาน ก็เลยอยากจะทราบเรียนถามความเห็นของท่านอาจารย์ที่เกี่ยวกับที่สวนโมกข์นี้ ท่านอาจารย์จะอธิบายขยายความออกไปอย่างไร ให้เกล้ากระผมเข้าใจกระจ่างชัดได้ใหม่ว่า จุดประสงค์ของที่นี่จะเผยแพร่พระพุทธศาสนายุคปัจจุบันและยุคใหม่ต่อไปข้างหน้าอย่างไร ๖

ผู้ตอบ : ความประสงค์โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องมโหรีสหทางวิญญาณนี้ ได้มีความประสงค์คล้ายๆ กับที่คุณว่าเป็นการปรับปรุงให้ทันสมัย คำว่า “ปรับปรุง” นี้ มันกว้าง จึงทำได้มากอย่างมาวิธี เราเพียงเลือกบางอย่าง บางวิธี มาทำเท่าที่จะทำได้ โดยถือว่าปัญหาหรืออุปสรรคการเผยแพร่ที่เห็น

อยู่นั้นคนไม่ค่อยสนใจธรรมะ หรือ ศาสนา ยิ่งกว่านั้นยังแสดงอาการเบื่อ ถึงกับหันหลังให้ ก็เลยอยากจะแก้ข้อที่เขาไม่สนใจ หรือเบื่อ นั้น จึงเลยคิดว่าจะทำอย่างไรดี.

ที่แรกก็นึกถึงหลักที่สำคัญในพระพุทธรูปที่พระพุทธรองค์ตรัสเองว่า *กรรมะนีไพเราะงดงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในเบื้องปลาย* ทรงแสดงธรรมให้เป็นอย่างนั้น และขมวดท้ายว่าให้ผู้ฟังได้เกิดความรื่นเริง น้อย่างหนึ่ง ให้เกิดความกล้าหาญ ที่จะทำตามอย่างหนึ่ง; รวมความแล้วมีความพอใจและอยากกระทำตาม ทนอยู่ไม่ได้. เรื่องที่เคยรู้สึกว่ายธรรมะนี้เหลือวิสัยหรือยากเย็นไป หรือไม่เหมาะแก่ฆราวาส นั้นก็หมดไปเลยสรุปให้เหลือเพียงว่า ทำให้มีหน้าสนุกสนาน เย็นยะเยือก เป็นมโหรีสห.

คำว่า *มโหรีสห* นี้ ถูตามหลักภาษาบาลี ก็แปลคล้าย ๆ กับว่า Entertainment ทำให้ความบันเทิงแก่ผู้มากี่แล้วกัน แต่เราไปเรียกกันสั้น ๆ ว่าโรงหนัง มีความมุ่งหมายเป็นโรงละครมากกว่า จึงเรียกว่า Spiritual theatre นี้ ๆ กันไว้ว่าทำอย่างนี้เป็นโรงละครทางวิญญาณ. โรงละครก็หมายถึงสนุกสนานอยู่แล้ว ทางวิญญาณเน้นหมายถึงส่วนที่วัดดูช่วยไม่ได้ คือเป็นเรื่องที่จะต้องทำให้ลึกมากเข้าไป เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ โดยที่ถือว่า

จิตหรือวิญญาณเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าร่างกาย. ถ้าจะมีการพัฒนา ก็ควรจะมีการพัฒนาจิตยิ่งกว่าร่างกาย จะทำให้มีความพอใจ ที่พอใจลึกไปกว่าทางกาย. มโหรสพ หนึ่ง ละคร ทั่วๆ ไป ในโลกนั้น มันเป็นเรื่องช่วยอารมณ์ ไม่เคยทำให้เกิดการพักผ่อน แต่ทำให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยทางวิญญาณ ดังนั้นเราจึงเห็นว่า มโหรสพทางโลกๆ ทั่วไปนั้น ไม่ใช่มโหรสพแก้วิญญาณ เพราะมันเป็นการทรมานวิญญาณ. **ธรรมะนี้เป็นมโหรสพทางวิญญาณอยู่ในตัว** ตัวธรรมะนั้นเป็นมโหรสพทางวิญญาณ ไม่เป็นมโหรสพทางวัตถุหรือทางโลกๆ เป็นมโหรสพทางวิญญาณ เวลาใครไปเกี่ยวข้องกับธรรมะ มีธรรมะกันจริงๆ แล้ว ก็จะได้ รับความปิติ ปราโมทย์เพลิดเพลิน มีกำลังแรงมาก เหมือนกับความเพลิดเพลินทางโลกนั้นๆ แต่มันเป็นความเพลิดเพลิน อีกชนิดหนึ่ง ที่ทำให้จิตนี้พอใจ สงบสุข บริสุทธิ์ด้วย สงบด้วย พอใจด้วย ฉะนั้นจึงเรียกว่า “มโหรสพทางวิญญาณ”

ผู้ถาม : แล้ววิธีการนี้จะมีอะไรบ้าง ท่านอาจารย์ บอกว่าไม่เรียกโรงหนัง เรียกโรงละคร คนที่มาที่นี้ จะมีอะไร ให้เขาชม ให้เขาดูให้เขาฟังกัน? อีกประการหนึ่ง สถานที่ อย่างนั้นมันจะมีห่างไกลไปหรือสำหรับคนทั่วๆ ไป?

ผุ้ตอบ : ถ้าถามอย่างนั้น ก็ตอบตามเหตุผลที่มีอยู่โดยเฉพะข้อแรกก็คือว่า นี่เป็นเพียงการทดลอง เราไม่กล้าอวดอ้างว่ามีความสามารถ มีความถูกต้องถึงที่สุด มันเป็นเพียงขั้นในการทดลอง ทั่้นสะทวคสำหรับเราด้วย. ในทางหนึ่ง เรื่องทางจิตทางวิญญาณนั้นเหมาะสำหรับสถานที่อย่างนี้ เพราะฉะนั้นคนที่สนใจก็ต้องเสียสละบ้าง เพราะมันต้องการสถานที่อย่างนี้ เป็นรากฐาน เป็นพื้นฐาน. เหมือนอย่างว่ามาที่นี่ มันก็มีอะไรหลายอย่างผิดกับที่ในกรุงเทพฯ. จนเราพูดกันว่า ก้อนหินก็พูดได้ ต้นไม้ก็พูดได้ มานั่งข้าง ๆ ก้อนหิน ข้าง ๆ ต้นไม้ ก็ได้ยินมันพูด นี่หมายความว่า ความสงบสงัดตามธรรมชาติทำให้เกิดความรู้สึกอะไรอย่างหนึ่งขึ้นมาเอง เหมือนประโยคที่เราเขียนไว้ที่โรงฉันว่า Solitude is a resting place of a struggling soul สถานที่สงบเป็นที่พักพิงของวิญญาณที่กำลังกระวนกระวาย เราหาสถานที่สงบอย่างนี้ที่กรุงเทพฯ. ยาก แม้เราจะมียเงินจัดที่พักที่กรุงเทพฯ. มีความสามารถจัดที่พักที่กรุงเทพฯ. มันก็ยังไม่อำนวยให้ตามธรรมชาติ ที่นี้พวกเราไม่มีเงินที่จะจัดที่พักที่กรุงเทพฯ. ได้ และสถานที่มันก็ไม่ได้ตามที่ต้องการด้วย จึงต้องจัดที่นี้ ทำให้รู้สึกว่าได้ไกล เพราะว่ามันจำเป็นอย่างที่ว่ามา แล้วมันก็มีเหตุผลอีกอย่างหนึ่งว่า คนที่จะเข้าใจเรื่องธรรมชาตินั้นต้องมีการเสียสละ

คือ ต้องสละการงาน สละครอบครัว สละทรัพย์สินสมบัติกันคราวหนึ่ง
 ในระยะนั้น จึงจะเกิดจิตใจอันใหม่ ที่จะเข้าใจในสิ่งเหล่านั้นได้
 แต่ถ้าจะให้ดีมากที่สุดจะต้องสละชีวิต คือตั้งใจว่า ถ้ามาพักที่นี้
 อาจจะถูกโจรปล้น อาจจะถูกคนฆ่าตาย หรือสัตว์ร้ายเบียดเบียน
 ทำอันตรายถึงตายได้ อย่างนั้นก็ยิ่งดี เพราะว่าจะต้องปลง เป็น
 การเสียสละล่วงหน้า แม้แต่ชีวิต ถ้าเมื่อตั้งใจลงไปอย่างนั้นแล้ว
 จิตใจชนิดนั้นพร้อมที่จะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า มโหรสพทางวิญญาน
 คือว่าไม่ไกล.

ผู้ถาม : แล้วเมื่อเข้าไปในโรงมโหรสพแล้วมีอะไร
 ให้บ้าง ?

ผู้ตอบ : อ้าว นี่ พูดถึงโรงมโหรสพนี่ ต้องเข้าใจ
 ใต้เองว่า เท่าที่เห็นอยู่นี้ มันยังไม่เสร็จเรียบร้อย เราตั้งใจไว้
 โดยหลักใหญ่ ๆ ว่า จะให้ได้รู้ธรรมะอย่างลึกซึ้งโดยไม่รู้สึกตัว
 และด้วยความรู้สึกที่สนุกสนาน ๒ ประการนี้ ให้รู้ธรรมะชั้นลึก
 ได้โดยไม่รู้สึกตัว ด้วยลักษณะที่มีอาการพอกพองใจ สนุกสนาน
 ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จะมีอะไรบ้าง มันก็เป็นบัญญัติอันหนักตั้งแต่เริ่มต้น
 คตินึกกันมาก ในที่สุดมันก็นึกกว้าง ๆ ไปที่ก่อนว่า จะเลือกเอา
 สิ่งที่ยังไม่เคยมีขึ้นในประเทศไทย มาแสดงให้สูงสุดความสามารถ
 ของเราก่อน ฉะนั้นเราจึงได้เลือกภาพปั้น ภาพเขียน ในชุดที่

แปลก ที่ยังไม่เคยมีในประเทศไทย เพราะว่าพอเขาได้เห็น เขาก็นั่นสนใจ น้อย่างหนึ่งแล้ว มันตรงตามความประสงค์ ข้อแรกที่ต้องการให้คนมาสนุกสนานพอใจ ที่นั่นให้ความรู้ชั้นลึก หมายความว่า เราเลือกเอาเรื่องที่จะให้เกิดสติปัญญาชั้นลึก เพราะในพวกเหล่านี้โดยมาก มันเป็นเรื่องที่จะต้องคิด คืออย่างที่เขาเรียกกันว่า "ปริศนา" ดังนั้นจะเห็นได้ทั่วไปว่า ภาพเขียนนั้นล้วนแต่เป็นภาพที่จะต้องคิด หรือเป็นภาพปริศนา ไม่ให้คำบอกเล่าพล่อยๆ ไป มันต้องคิด ถึงถามก็ไม่ตอบ อะไรก็ประสงศ์ล้วนแต่จะให้คิด แม้แต่ในเรื่องเสา ๕ ต้น ซึ่งได้ทำคิดไว้ในที่ต่างๆ นั้น ได้รับคำถาม ตั้งร้อยรายเห็นจะได้ ก็บอกว่า เป็นสิ่งที่ต้องคิดเอาเอง อย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นภาพที่เอามาเขียนนี้ มีงุหมายที่จะเอามาเป็นภาพที่จะต้องคิดอย่างลึกซึ้ง ที่นั่นเรายังทำอะไรได้ไม่ได้ จึงเลือกเอาของพวกนกกายเข็นมาใช้ไปทีก่อน เพราะยอมแพ้เขา หมายความว่า เขาทำได้ดีกว่าที่เราคิดเอง ดังนั้นภาพเขียนชุดหนึ่ง ก็เป็นชุดนักศึกษาอย่างเข็น แม้ชุดอื่นที่ไม่ใช่เป็นของนักศึกษาอย่างพวกเข็น ก็ล้วนแต่เป็นภาพที่ต้องคิด ถ้าเราจะมีอะไรอีก นอกจากภาพเป็นภาพเขียนเหล่านี้ ก็จะต้องมีหลักเกณฑ์ทำนองนี้ ๕๕ สำหรับภาพบนนั้น เมื่อเห็นจะเห็นได้ทันทีว่ายังไม่ในประเทศไทย น้อย่างหนึ่ง แต่ละภาพ ต้องคิดอย่างลึกซึ้ง เพราะไม่มีพระพุทธรูป ซึ่งเป็นองค์พระพุทธรเจ้า เอาความว่างเป็น

สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ตั้งต้นก็ต้องคิดกันเองว่า ทำไมจึงเอาพระพุทธเจ้าเป็นความว่าง ความว่างคือพระพุทธเจ้า แล้วก็เผชิญไปตรงกับพวกเขินอย่างชวงโป พุคอย่างนี้กันเกร่อไปหมด “ธรรมะคือความว่างความว่างคือธรรมะ” “พุทธะคือความว่างความว่างคือพุทธะ” อยู่กันทั่วไปอย่างนี้ จะหนักเลยเห็นว่าดีที่สุดที่จะเลือกเอาชุดพุทธประวัติชุดนี้มา. รวมความแล้วอะไร ๆ ก็จะมาแสดงที่นี้ ต้องเป็นเรื่องที่ต้องคิด ต้องเป็นคนชอบคิด ต้องเป็นผู้ชอบเอาการคิดเป็นอาหาร เอาปัญหาหรือปริศนานั้นเป็นอาหารที่เดียว

ผู้ถาม : อันนี้เกล้ากระผมรู้สึกเห็นด้วยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะมานึกถึงระบบการศึกษาของเรา ในขณะนี้ ไม่ค่อยสอนให้คนเราคิดสักเท่าไร เกล้ากระผมเห็นด้วยในหลักการว่า ในสถานที่นี้จะช่วยให้คนคิด แต่ขณะเดียวกันก็รู้สึกเป็นห่วงว่า คนส่วนมากที่ไม่ค่อยรู้จักคิดมีอยู่ ท่านอาจารย์มุ่งหวังเฉพาะนักคิดเท่านั้น หรือว่าจะให้สถานที่นี้เป็นประโยชน์แก่คนที่ยังไม่สนใจคิดด้วย :

ผู้ตอบ : ถ้าถามอย่างนี้มันเป็นเรื่องส่วนตัวเข้าไปมากทีเดียว จะเน้นมันเกี่ยวกับความสามารถของเราว่าจะสามารถช่วยคนทุกคน หรือแต่บางพวก นี้เป็นปัญหาที่เราเองก็ต้องคิดมา

แต่ก่อน เราเคยคิดเรื่องอย่างนี้ บัญหาอย่างนั้นมาแล้ว เคี้ยว
เรายืดอยู่ว่า เราจะทำอะไรก็ตาม จะทำเพียงเท่าที่อยู่ในความ
สามารถของเรา พวกที่เป็นนักคิดนั้น มันทำได้ง่าย ที่จะให้เขา
เข้าใจในสิ่งเหล่านี้ พวกที่ไม่ชอบคิดหรือพวกที่คิดไม่ได้
ไม่สามารถที่จะคิดนั้น ก็ไม่อยู่ในวิสัยที่จะเข้าใจอะไรได้อยู่แล้ว
แม้แต่พุทธศาสนาก็ยากที่คนเหล่านี้จะเข้าใจ ถ้าอย่างไร เราถือว่า
ทำกันแต่ในพวกที่เป็นนักคิด หรือพวกที่มีสติปัญญาพอสมควร
ตอนหนึ่ง และถ้ายังมีเวลา มีอะไรเหลือ เราค่อยทำให้มันลดหลั่น
กันลงไป.

สำหรับเรื่องนี้ จะต้องนึกถึงข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่า
สิ่งที่เรียกว่า การคิดหรือวิพากษ์มันมีหลายแบบ อย่างน้อยก็ต้อง
ยอมรับว่าที่พวกฝ่ายมหายานถือว่า ทุกคนมีเชื้อ หรือมีธาตุ หรือมี
ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ อยู่ในตัวเสร็จ พุทธอย่างคำหยาบก็ว่า
แม้แต่ในสุนัขก็อย่างนี้ ที่นี้เราก็จะลองดู ในมติดันว่าทุกคน
มีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะอยู่แล้ว เรียกว่าของของคนบางคน
มันอยู่ในลักษณะที่พร้อมจะเบิกบานออกมา หรือว่ามีของหุ้มแต่
เล็กน้อย แต่เพียงเบาบาง พระพุทธเจ้าเองก็ต้องยอมรับว่า สัตว์ใน
โลกนี้ บางพวกเป็นอปรชัคคชาติกะ คือมีรูสีในดวงตาแต่เล็กน้อย
สะกิดไปที่เดียวก็สว่าง อีกพวกมีของหุ้มหนาหนักเกินไปอีก ก็ต้อง
มีวิธีกะเทาะ เพื่อจะแกะหรือแก้ไขคนเหล่านั้น พวกมหายาน

โดยเจตนาอย่างพวกนิกายเซ็น ถือว่าสมารถที่จะแกะออกได้ทุกคน แม้กระทั่งคนโง่ ก็อยู่ในความสามารถของผู้ที่เป็นอาจารย์ จะใช้อุบายชนิดไหนแกะเปลือกหุ้มของคน ๆ นั้น ก็คนที่จวน ๆ จะสว่าง กับคนที่หนามากหรือที่โง่ที่สุด ก็ใช้วิธีประณีต วิธีหยาบละเอียดหรืออะไรต่าง ๆ กัน เราก็ลองทำไปดูตามลำดับ แต่ถึงอย่างไรก็ดี มันต้องตั้งต้นไปจากคนที่มึสติปัญญา เอาระดับคนที่มึสติปัญญาเป็นมาตรฐานไปก่อน เพราะนี่เป็นสิ่งที่แน่นอน เพื่อไม่ให้การงานของเราล้มเหลวไปหมด อย่างนี้ก็มีหวังตรงผู้ที่มีสติปัญญา ขอให้สังเกตว่าบรรดาพวกที่สนใจสวนโมกข์ ที่ถึงกับมาถั่งนี่ หรือที่ไม่มาก็ตาม แต่มีความสนใจมากแล้ว ล้วนแต่เป็นผู้ที่เข้าใจสิ่งที่เราประกาศออกไป โฆษณาออกไป นี่ย่อมแสดงว่า เขามีปัญญาเหมือนอย่างเรา เรามีสวนโมกข์ มาอยู่สวนโมกข์ที่แรก ก็มีคนท้าวบ้า แต่ก็มีหลายคนที่จะเห็นด้วย นับว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง. นี่มันช่วยไม่ได้ ฉะนั้นคนที่มึปัญญา ก็นับว่ามีบุญ ได้รับประโยชน์ก่อน คนที่เคียวเราบ้า ก็ได้รับประโยชน์ทีหลัง นับว่าเป็นความจริงอย่างยิ่งที่เขาจะได้รับประโยชน์ เพราะว่าเราได้ทำมานาน เราได้เห็นมานาน เพราะอย่างนั้น ขออย่าได้เป็นห่วงในเรื่องนี้มากนัก อย่าถึงกับไปแยกเป็นอื่น นึกคิดไปเสียว่า ถ้าใช้วิธีที่เรามุ่งหมายจะกระทำ ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กับที่พวกเซ็นเขาทำ ก็เกือบจะไม่ต้องแยกคน

ให้มันเป็นคนฉลาดหรือคนโง่ เพียงแต่แยกว่าคนเรามีต่าง ๆ กัน คนหนึ่งก็ใช้ขูบายอย่างหนึ่ง อีกคนก็ใช้ขูบายอย่างหนึ่ง บางคนก็ใช้อย่างแรง อย่างที่เขาพูดเป็นอุปมาเปรียบเทียบว่าต้องถลกหนังหัวออกฝ่ามือหนึ่ง จึงจะเกิดความรู้สึก อย่างนี้เป็นต้น ถึงอย่างนั้นมันก็เกิดความรู้สึกได้เหมือนกัน.

ผู้ถาม : เกลักรัชมกัพอเข้าใจ จุดประสงค์ก็คือ มุ่งผู้ที่มีปัญญา แต่ขณะเดียวกัน ผู้ที่มีปัญญาอ่อนหรือเบาบาง ก็คงจะได้รับผลพลอยได้จากที่นั่นด้วย ใช่ไหมครับ ?

ผู้ตอบ : อย่างนั้นสิ!

ผู้ถาม : เท่าที่เกลักรัชมเข้าใจก็คือว่า เดิมทีเดี่ยว เกลักรัชมนี้กว่าที่นั่นจะเป็นอย่าง Church Hall ของฝรั่งเขา แต่ให้มีอะไรที่แสดงภูมิปัญญาให้ปรากฏอยู่ ถึงแม้จะยังไม่เสร็จ เช่นรูปที่ผนัง ซึ่งติดภาพต่าง ๆ มีภาพบนพุทธประวัติ ที่ไม่มีพระพุทธรูป หรือสวนทรายนิกายเซ็นที่ปรากฏอยู่บนเรือช้าง ๆ นั้น ทั้งภาพเขียนภายใน และชั้นต่อไป เกลักรัชมเข้าใจว่าคงจะมีภาพยนต์ฉาย มีสไลด์ปริศนาธรรมบ้าง เรื่องหนักบ้าง เรื่องเบาบ้าง การแสดงปาฐกถาบ้าง การสอนธรรมบ้าง ภายในเป็นเช่นนั้น ใช่ไหมครับ ?

ผู้ตอบ : ถ้าพูดถึงเรื่องภาพยนตร์หรือเรื่องสไลด์อย่างนี้ เราต้องถือว่า เราคงทำได้ไม่ดีไปกว่าที่อื่น ๆ เขาทำกันมากมายนัก แต่ก็อยู่ในความคิดที่จะมี ที่จะทำ ที่จะปรับปรุงเท่าที่จะทำไปได้ แต่ก็ยังไม่หวังมากเหมือนกับอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องที่ว่านี้ก็คือเรื่อง ธรรมชาติ ในบริเวณที่เรียกว่าสวนโมกข์นี้ เราอยากจะให้คน ได้ใกล้ชิดธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติ นั่งอยู่กับธรรมชาติได้เป็น ชั่วโมง ๆ แม้ว่าคนที่มีความน้อย ที่จะดูหนัง ดูภาพ ดูอะไร หนึ่งไปก่อน เราก็ไม่วยที่จะยู่ให้เขาออกไปนั่งกับก้อนหิน ไปนั่ง กับต้นไม้ ไปนั่งกับธรรมชาติ อยู่เงียบ ๆ คนเดียว ไม่พูดกัน นี้เราอยากจะให้เขาได้พบกับสิ่งเหล่านี้ ได้รับประโยชน์จากสิ่ง เหล่านี้

ผู้ถาม : อันนี้ก่อให้เกิดปัญหา เกลักระผมจะยังไม่เข้าใจที่ว่าได้ คือพุทธศาสนา เท่าที่เป็นมาตามที่เกลักระผม เข้าใจนั้นแบ่งแยกกัน แบ่งที่หนักก็ไม่ทราบแน่ เข้าใจว่าที่ลังกา คือแบ่งเป็นคามวาสี แบ่งเป็นอรัญวาสี คามวาสีอยู่ในเมือง ส่วนอรัญวาสีอยู่นอกเมือง เกลักระผมมาที่นี้ที่รู้สึกว่าเป็น อรัญวาสี แต่ที่หนักเอาโรงมโหรีสพทางวิญญานมาไว้ที่นี่ พอเข้ามา ข้างในรู้สึกว่ามีใหม่ จะทันโลก เดินตามโลก มีไอเสียต่าง ๆ ในสมัยใหม่มาใช้หมด มีไฟฟ้า ทำน้ำประปาเอง บันไฟเอง ค่อยไป

ก็ยังมีห้องเย็นอะไรต่าง ๆ แต่แล้วข้างนอกก็เป็นธรรมชาติ เป็นต้นไม้ เป็นภูมิประเทศ รู้สึกว่านี่จะเป็นคามวาสีในอรัญวาสี หรืออย่างไกรกันนี้ และอีกประการหนึ่ง ที่ท่านอาจารย์พูดก่อนก่อน คือว่าจะสอนธรรมะให้สนุก อันนี้เกล้ากระผมรู้สึกว่าจะไปด้วยกันได้ไหม ?

ผู้ตอบ : เราก็มีความเห็น ว่าต้องพิจารณาความหมายของคำว่าสนุก อย่างลึ้มว่าเรามีคำว่าวิญญาณคือทำยอยู่เสมอ สนุกตามทางจิตใจ หรือตามทางวิญญาณ นี้อย่างหนึ่ง สนุกตามทางชาวบ้าน เรื่องโลก ๆ นี้อีกอย่างหนึ่ง. แต่เมื่อใครเข้าถึงความสนุกสนานส่วนไหนได้ก็พอใจอย่างยิ่งด้วยกันทั้งนี้ พวกที่หลงความสนุกทางฝ่ายโลก ๆ ก็หลงไปได้เท่าไร พวกที่เข้าถึงความสนุกในทางจิตทางวิญญาณ เขาหลงได้มากเท่า ๆ กัน เหมือนอย่างที่เขาพูดว่า พวก ฤๅษี มุนี หลงอยู่กับการเข้าฌาน ทำสมาธิอยู่กับบรรพชาติดีอยู่กับสัตว์ ก็หลงอย่างยิ่งได้เหมือนกัน หลงอยู่ในความสนุกทางวิญญาณ เข้าฌานนานนับเดือน ไม่เขียอนเคลื่อนกายา จำศีลกินวาตา เป็นผาสุกทุกวันคืน บกกลอนเหล่านนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงความสนุกในทางจิตทางวิญญาณ. ที่นี้ ที่ว่าที่นี้เมื่ออุปกรรมสมัยใหม่ ตลอดถึงเครื่องมือสมัยใหม่ นี้ก็อย่าเพื่อเข้าใจว่า เราจะใช้มันไปในทางของสมัยใหม่ เราเอาของสมัยใหม่เหล่านั้นมาใช้

เป็นอุปกรณ์ในทางจิต ทางวิญญาณ แม้จะเป็นเรื่องของไฟฟ้าของวิทยุ หรืออะไรก็ตาม ล้วนแต่เอามาเป็นอุปกรณ์ เพื่อช่วยให้คนเข้าใจในเรื่องจิตเรื่องวิญญาณ ถ้าสมมติว่าเราจะทำภาพยนตร์ขึ้นมาสักเรื่องหนึ่ง ก็ต้องเป็นเรื่องช่วยให้คนเข้าใจเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ ภาพเขียน ภาพอะไรก็ตาม มันล้วนเป็นเรื่องเพื่อส่งเสริมความเข้าใจ ความสนุกในทางจิตทางวิญญาณ ; จะเอาอุปกรณ์เครื่องใช้เหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์จำแนก แบ่งแยกไม่ได้ เครื่องอุปกรณ์เหล่านี้จะมาเป็นบริวารของเรื่องทางจิตทางวิญญาณหมด ฉะนั้นทุกอย่างมันจะกลายเป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ อย่างที่พุทธศาสนาต้องการไปหมด ที่นี้เราต้องทำความเข้าใจกับคนที่มาเกี่ยวข้อง ให้เขาเข้าใจถูกต้องต่อไป.

ผู้ถาม : เป็นอันว่าจะสนุกที่ไหน ๆ ก็ตาม ถ้าเรามีสภาวะจิตหรือมีสติสัมปชัญญะแล้ว เครื่องของต่าง ๆ นั้นมันเป็นแต่เพียงเครื่องมือเท่านั้น ท่านอาจารย์หมายความว่าอย่างนั้นใช่ไหมครับ ?

ผู้ตอบ : ต้องหมายอย่างนั้น ต้องแล้วแต่ว่าเจ้าตัวหรือคนนั้นมีจิตหันเหไปทางไหน ถ้ามีจิตใจหันเหไปทางวัตถุ ก็ใช้อุปกรณ์ไปในเรื่องทางวัตถุหมด แต่ถ้ามีจิตใจมุ่งลึกไปในทางจิต อุปกรณ์นั้นก็มาช่วยทางจิตทางวิญญาณหมด ฉะนั้นเครื่องอุปกรณ์เหล่านี้จะเอาไปใช้ในทางไหนก็ได้.

ผู้ถาม : อย่างนั้นเราก็ตกเรื่องปัจจัยสี่ในสมัยพุทธกาล
ได้ เป็นอันว่าในโลกปัจจุบันนี้ เราอนุญาตให้เรื่องอื่นๆ
นอกเหนือจากปัจจัยสี่ ให้มาเกี่ยวข้องได้มากยิ่งขึ้น เช่นพวก
เครื่องยนต์กลไกสมัยใหม่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้?

ผู้ตอบ : เมื่อพูดถึงปัจจัย ๔ ตามปกติเป็นเรื่องทาง
ร่างกาย ทางวัตถุ มีเครื่องนุ่งห่ม เรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย
ยาแก้โรค นั้นมันเป็นอุปกรณ์หรือเป็นปัจจัย แต่เรื่องทางวัตถุ
เครื่องจักร เครื่องยนต์กลไก เขาทำก่าหน้าขึ้น มันก็ช่วยส่ง
เสริมปัจจัยทางวัตถุ; ต้องนึกให้ได้ว่า ปัจจัยทางวิญญาณนั้น มัน
ต้องการอย่างอื่น เมื่อพูดถึงเรื่องปัจจัยสี่ ต้องเป็นเรื่องทางร่างกาย
ชีวิตในค้ำร่างกายยังไม่ใช้ในค้ำจิตค้ำวิญญาณ ฉะนั้นจึงพูด
ตัดตอนได้แล้วว่า การที่มนุษย์ใช้แต่เพียงปัจจัย ๔ นั้น ไม่ทำให้
มนุษย์ดีกว่าสัตว์เดรัจฉานก็มากนักน้อย ถ้าทำผิดวิธี จะทำให้เป็น
สัตว์เดรัจฉานยิ่งขึ้น เพราะไปหลงในปัจจัย ๔ หมายความว่า
มนุษย์จะเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จะต้องมียปัจจัยที่ ๕ ที่ ๖
ที่ ๗ ที่ ๘ มาช่วย หรือถ้าเราจะไม่เอามาเข้าแถวกัน ก็ต้องนับ
เป็นปัจจัยที่ ๑-๒-๓ ใหม่อีกชุดหนึ่ง ต้องเป็นปัจจัยทางจิตทาง
วิญญาณ ปัจจัย ๔ ที่โลกรู้จักและชวนชวากัน และเอาใจใส่กัน
เต็มทีนั้น เป็นทางวัตถุทางร่างกาย ทำได้ที่สุดก็เป็นแต่เพียงอยู่ที่

กินดี ถ้าผลออกไปเป็นโทษของมัน ก็มีจิตที่เลว จิตทราวม
 จิตทำ และเป็นมูลเหตุของการเบียดเบียน ฉะนั้นจึงว่าระวังให้ดี
 บัจจัย ๔ นั้นเป็นทั้งโทษและทั้งคุณ ถ้าเรายังมีบัจจัยที่ ๕ ที่ ๖
 ที่ ๗ ที่ ๘ สำหรับจิตสำหรับวิญญาณ มันจะต้องแปลก ตรงกัน
 ข้าม ก็เป็นเรื่องสนับสนุนให้จิตใจเป็นไปในทางที่เรียกว่าง่าย ๆ ว่า
 สะอาด สว่าง สงบ สามคำนี้เป็นความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา
 หรือย่อมาจากความมุ่งหมายทั้งหมดของพุทธศาสนา ความสะอาด
 คือความบริสุทธิ์ ไม่มีความชั่ว ไม่มีความลับ ; ความสว่างคือรู้
 ในสิ่งที่มนุษย์จะต้องรู้อย่างสมบูรณ์ที่ควรรู้ ; ความสงบนี้หมายถึง
 ความสงบสุข ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม. แต่ถ้าจิตใจไม่เป็นไป
 เพื่อความ สะอาด สว่าง สงบแล้ว ก็เรียกว่าความเป็นมนุษย์ไม่
 สมบูรณ์ ไม่ก้าวหน้าได้ถูกทาง บัจจัย ๔ ที่เขาหลงไหลอยู่ในโลก
 เวลาไม่มีอำนาจ ไม่มีคุณภาพ ที่จะส่งเสริมให้จิตใจ สะอาด
 สว่าง สงบ จึงมีชีวิตอยู่ได้ไปตามเรื่องตามราว ผู้ที่มีชีวิตชนิดนี้
 ยังไม่แน่ว่าจะมีจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ ยังเรียกว่าไม่พอ ไม่ได้
 ก้าวหน้า. แม้ทางจักรกลจะส่งเสริมบัจจัยสี่ ได้มากเท่าไร ก็ไม่เป็น
 เครื่องรับประกันว่าโลกนี้จะมี ความสงบสุข แต่มีทางที่จะเป็นไปใน
 ฝ่ายวุ่นวายมากกว่าที่จะปกติ ยิ่งก้าวหน้าไปในทางหลงไหล
 เพลิดเพลินเกินความจำเป็นไป. ในเรื่องเกินความจำเป็นนี้
 อยากจะฝากไว้ให้ทุกคนจำไว้ด้วยว่า ถ้าแสวงหาเกินความจำเป็น

หรือได้มามีไว้ครอบครองกินอยู่ใช้สอยเกินความจำเป็น ต้องถือว่าเป็นคนทำบาป. ส่วนที่เกินความจำเป็นนั้น จะบ่งว่าเป็นความโง่ ความเข้าใจผิด และจะเป็นความบาปเสมอไป : เป็นมูลเหตุของความวุ่นวาย ความเบียดเบียนต่าง ๆ ในโลก. ทั้งเราจะต้องรู้ความพอดี ในการที่จะทำอะไรขึ้นมาให้ก้าวหน้าในทางวัตถุ ถ้าทำขึ้นมามากเกินไป ก็ต้องควบคุมไว้ให้ดี อย่างนำมาใช้สอยเกินไป กินอยู่เกินไป อะไรทำนองนี้ ทีนี้ถ้าเรามีความศรัทธากันว่า ต้องให้ปากท้องอิ่มสบายเสียก่อนจิตใจจึงจะดีนั้น ฟังดูแล้ว แม้แต่พวกที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ก็ยังศรัทธากันอย่างนั้น พวกคอมมิวนิสต์ก็ถูกหว่านศรัทธากันอย่างนั้น แต่พวกที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ก็ยังศรัทธาอย่างนั้น ที่ว่าให้ปากท้องอิ่มแล้วจิตใจจึงจะดีนั้น จึงอยากจะพูดว่า **ทั้งคอมมิวนิสต์และไม่ใช่คอมมิวนิสต์** หมดความศรัทธา **ยังเดินคนละทางกับพระพุทธเจ้า** เราจะต้องควบคุมสิ่งเหล่านี้ให้พอดี ไม่ใช่จะอยู่กันอย่างผาสุกทางร่างกาย เราต้องเอาความสุขทางจิตทางวิญญาณเพิ่มขึ้นมาอีกส่วนหนึ่ง จนถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของมนุษย์ เพราะเป็นส่วนเนื้อใน ร่างกายเป็นเพียงส่วนเปลือกนอก ถึงจะสมบูรณ์ สวยสด งดงาม อย่างไรมันก็เป็นเพียงเปลือกจิตใจจะสมบูรณ์สวยสดงดงาม ก็ต้องด้วยธรรมะ ฉะนั้นร่างกายที่มีจิตใจสวยสดงดงามนั้น เรียกว่าสมบูรณ์ทั้งเปลือกและเนื้อใน

การเป็นมนุษย์นั้นต้องให้สมบูรณ์ มนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างหนึ่งอยู่ในโลกจึงจะทำโลกให้มีสันติภาพได้ ถ้ามีมนุษย์ที่สมบูรณ์แต่ในทางเปลือก ทางเนื้อในไม่สมบูรณ์ นับเป็นของผิดของร้าย ไม่มีทางที่จะทำให้อีกโลกนี้มีสันติภาพได้ ถึงจะเจริญในทางวัตถุต่อไปอีกเท่าไร จะมีเครื่องจักรเครื่องกลหรือยิ่งไปกว่านั้น ก็มีแต่จะยุ่งยากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม นี่เป็นความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับจิต มีอยู่อย่างนี้.

ผู้ถาม : อันนี้ เกิดถ้ากระผมพอเข้าใจละ วิธีการที่จะทำให้มนุษย์ดีขึ้น ต้องหาความสุขในทางวิญญาณทางจิตใจให้มากขึ้น การจัดทำที่แห่งหนึ่งละ และก็มีที่นอกที่มิวิธีการอื่นๆต่อไป อย่างในบางประเทศ เขาใช้เครื่องมือทางการเมืองเข้าช่วยศาสนา บางประเทศในเวลานี้กำลังขึ้นชื่อมาก เช่นในญี่ปุ่นมีลัทธิภิกษุเกิดใหม่ เขาอ้างว่าเป็นพุทธ เรียกว่า “ซาคาไก” หรือทางประเทศฝรั่งเศส เมื่อเร็ว ๆ นี้ พวกบาทหลวงคาทอลิกใช้วิธีสังคมสงเคราะห์ คือบาทหลวงเดิมที่เดียวที่อยู่คล้าย ๆ พระของเรา แต่เวลานี้แม้ยังคงประพฤติพรหมจรรย์อยู่ก็ตาม ท่านก็ได้ไปอยู่กับชาวบ้าน ไปช่วยเขาทำงาน เข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านยิ่งขึ้น วิธีการอย่างนี้ ท่านอาจารย์มีความเห็นว่า พระของเราควรจะทำประเพณีปฏิบัติหรือไม่ ?

ผู้ตอบ : สำหรับข้อนี้ จะต้องขอตอบตรง ๆ ว่าไม่เห็นด้วยโดยประการทั้งปวง และใครที่จะให้เก็บไปคิดว่า พระไม่ควรร่วมมือเกี่ยวกับการงานของสังคมสังเคราะห์ หรือการงานพัฒนาอะไรของประชาชนโดยตรง เพราะมันเป็นเรื่องซ้ำรอยบ้าง เป็นเรื่องเอามะพร้าวไปขายสวนบ้าง พระควรไปเกี่ยวข้องกับประชาชนเหล่านั้นอย่างยิ่ง แต่ต้องเป็นไปในฝ่ายที่จะทำให้ประชาชนเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้า และปลอดภัย ในทางจิตทางวิญญาณ ฉะนั้น พระจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำในทางวิญญาณ ประทับประคองในทางจิตทางวิญญาณอยู่เสมอ ไม่ใช่ไปร่วมงานร่วมการอะไรในทางไปช่วยสร้างในทางวัตถุกับชาวบ้านเสียเอง แต่ไปเป็นผู้พิทักษ์ชาวบ้านไม่ให้เกิดความทุกข์ ความร้อน ความโง่ ความหลง ในการประกอบกิจการงานของตน. นี่เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คือว่าไม่ว่ามนุษย์ ชาติไหน ภาษาไหน เมื่อเขาประกอบกรไปตามประสาชาวโลก ๆ นั้นมันก็ต้องมีความทุกข์ หรืออุปสรรคนานาประการเกิดขึ้น เช่นเขาเข้าใจผิดในเรื่องชีวิต ในเรื่องการงาน เพราะว่าเป็นคนที่ไม่ยอมทำงานแต่แล้วต้องผีนทำงานเพราะความจำเป็นบังคับ คนอย่างนี้เรียกว่าตกนรกทั้งเป็น. พระอย่าไปช่วยทำงานให้เขา แต่ไปเที่ยวเปลี่ยนแปลงนิสัยจิตใจของเขาให้กลายเป็นเป็นผู้ที่รู้จักว่า ชีวิตคืออะไร การงานคืออะไร จนเขารักใน

การทำงาน มีความสุขแม้ในการทำงาน เรียกว่าทำงานเพื่องาน
 ก็มีความสุข เขาก็เลยเป็นคนๆ ที่เรียกว่า ชินสวรรค์ทั้งเป็น. ที่
 ละเอียดออกไปอีกก็คือว่า มนุษย์ตามปรกติเป็นผู้พ่ายแพ้ ได้พ่าย
 แพ้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือกิเลสราคะ ตัณหา
 อย่างอื่น เป็นอยู่ในความทุกข์ความทรมาน เหมือนตกนรกทั้ง
 เป็น พระไม่ไปช่วยทำกรทำงาน เพื่อแก้ความยากจนของเขาโดย
 ตรง แต่ไปช่วยให้เขาฉลาดในการที่จะต่อสู้กับความโลภ ความ
 โกรธ ความหลง ราคะ ตัณหา อะไรต่าง ๆ ให้เขาเป็นคนที่มี
 จิตใจบริสุทธิ์ เข้มแข็ง เป็นอยู่ด้วยสุขภาพในทางจิตที่ดี ไม่เป็น
 โรคเส้นประสาท ไม่เป็นโรคทางจิต ไม่ให้เป็นคนฆ่าตัวตายง่าย ๆ
 อะไรทำนองนี้ นี่เรียกว่าเราได้ทำประโยชน์แก่เขาอย่างใหญ่
 หลวง จนเปรียบกันไม่ได้กับการที่พระจะไปสมัครทำงานในเรื่อง
 สังคมสงเคราะห์ ช่วยการงาน เหมือนอย่างไปทำสวนครัว
 อย่างนั้น นับว่าไม่ถูก.

ผู้ถาม : ถ้าเผื่อว่าพระไม่เข้าไปทำเอง แต่จะสนับสนุน
 สนุนได้ไหม ถ้ามีฆราวาสกลุ่มหนึ่ง ซึ่งควรจะทำ เพราะอยู่
 ใกล้ชิดทางพระ เข้ามานิมิตต์พระออกไป ให้เข้าถึงประตูบ้าน
 เขา อันนี้เกล้ากระหม่อมสังเกตเห็นเลย ในกรุงเทพฯ นี่ก็มี
 เขามีสำนักกลางคริสเตียน ซึ่งทางพุทธเราไม่มีอย่างเขาเลย

ประการแรกเขามีสถานที่พัก มีนักศึกษา เปิดให้ศาสนิกไปอยู่
 แต่ว่าวิธีการคือ อบรมโหม้เอียงไปในทางที่ดี. อีกประการหนึ่ง
 เขาใช้วิธีให้นักศึกษาไปเยี่ยมคนไข้คนเจ็บ ซึ่งเขามักจะไปเยี่ยม
 ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ที่ไม่มีญาติพี่น้องไปเยี่ยม ไปช่วยคน
 เจ็บ นอกจากนี้เขายังมีกิจการต่าง ๆ ทางประเทืองปัญญา
 พุดเรื่องหลายเรื่องซึ่งอาจจะเป็นเรื่องทางโลก ๆ. ^๕ และ ^๕
 ยังไม่เกี่ยวกับเรื่องคริสเตียนเลย ปัญหาทางการเมือง ปัญหา
 ทางวรรณคดี สอนภาษาอะไรต่าง ๆ ตลอดจนความรื่นเริงใน
 ทางโลกต่าง ๆ ซึ่งในวัดเราก็ยังไม่มีเลยในเวลานี้ ในกรณีเช่นนี้
 พระราชาของเราจะจัด โดยมีความสนิทสนมใกล้ชิดกับพระ
 ท่านอาจารย์เห็นว่าเป็นการสมควรทำหรือไม่ ถ้าควรก็ควรจะ
 เป็นไปในรูปใด ?

ผู้ตอบ : ก็ต้องยึดหลักว่า พระเป็นผู้นำในทางวิญญาน
 อยู่เสมอไป เป็นมัลลกุเทศก์ในทางวิญญานอยู่เสมอไป ถ้าสามารถ
 รวมเป็นพวกที่จะให้คำแนะนำชี้แจง ช่วยเหลือทุกอย่างทุกประการ
 คือให้เกิดบริการสร้างความสูงในทางจิตทางวิญญานอะไร แก่
 พระราชา พวกไหนก็ได้ ก็บอกแล้วว่าแม้แต่พระก็ทำเองได้ ใน
 ลักษณะอย่างนี้ มันเป็นหน้าที่โดยตรงจะให้ผู้มีอรอง ๆ ลงไป
 เป็นพวกพระราชาเขาทำกันเอง โดยความแนะนำควบคุมของพระ
 นี้ก็ยิ่งดี แต่เราต้องมีข้อแบ่งสันปันเขตแดนกันว่า เรื่องของ

ศาสนา เรื่องของพระ เรื่องของอุปาสก หรือแม่แต่เรื่องของ

พุทธสมาคม ยุกุพุทธิกสมาคม อะไรก็ตามเถิด ถ้าไม่เป็นเรื่อง
หน้าไหว้หลังหลอกแล้ว ต้องเป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณทั้งนั้น
ถ้าสมมุติว่าไปเยี่ยมนักโทษ ก็ไม่ต้องเอาข้าวปลาอาหารไปให้ก็ได้
แต่ไปทำให้จิตใจของนักโทษดีขึ้น หรือถ้าไปเยี่ยมคนเจ็บใน
โรงพยาบาล ก็ไม่ต้องเอาขนม ผลไม้ ดอกไม้ ไปให้ก็ได้ แต่
ต้องไปทำให้คนเจ็บนั้น มีผลดีขึ้นในทางจิตใจ แต่ถ้าพระจะเอา
ดอกไม้ ขนม ไปให้ด้วยก็ได้เหมือนกัน เพราะว่ามันจะเป็นสื่อ
ให้ได้นำในทางจิตทางวิญญาณ แต่ว่าอย่ามอบหมายให้หน้าที่เหล่านี้นั้นเป็นหน้าที่ของพระ เพราะว่าพระนั้นจะต้องไม่ร่ำรวยในทาง
วัตถุและหน้าที่ที่ไม่ใช่หน้าที่ที่จะให้ทางวัตถุ ฉะนั้นถ้าเราจะมี
สมาคมยุพุทธ ฯลฯ จะไปเยี่ยมนักโทษ เยี่ยมคนเจ็บมันก็ต้องให้มี
หน้าที่ที่เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ เป็นหลักสำคัญ วัตถุและสิ่ง
ของกลายเป็นของเล็กน้อย หรือถ้าเราจะมีห้องสมุด มีวรรณคดี
มีการให้ความรู้ทางศึกษา ให้บริการทำนองนี้ ดังนี้ ก็ต้องให้
มันแน่นอนว่ามีผลในด้านจิตด้านวิญญาณเสมอไป อย่าให้เป็น
เรื่องลำพังโลก ๆ และเอียงไปในทางวัตถุอย่างเดียวเท่านั้น เวลานี้
ก็หนักกันไปในโลก ๆ อยู่เองแล้ว ถ้าไปทำเพิ่มขึ้นโดยไม่
ระวังตัวให้คัมภีร์ก็มากขึ้นอีกเป็น ๒ เท่า แล้วมันก็เพ้อก็เกิน จึง

ต้องการการควบคุมให้ส่วนหนึ่งมันเอียงไปในทางเรื่องจิตเรื่อง
 วิญญาณเสمو. เรามีความเห็นด้วยในข้อที่ว่าเราจะมีสมาคม หรือ
 หน่วยอะไรต่างๆ ที่ทำการสังคมสงเคราะห์ให้บริการต่างๆ อย่าง
 ที่เขาทำ ๆ กันอยู่นั้น แต่อย่าหลับหูหลับตาทำเหมือนที่เขาทำ ๆ กัน
 โดยมุ่งเอาผลทางวัตถุ รู้จักผลแต่เพียงทางวัตถุ ผู้ทำก็ไม่ชวนชวน
 ปรับปรุงตัวเอง ให้ก้าวหน้าในทางจิตใจ แล้วจะเอาอะไรไป
 ให้แก่ผู้อื่น ดังนั้นถ้าตอบก็จะต้องตอบว่า เห็นด้วย แต่หัวใจของ
 เรื่องหรือวิธีการหลักการของเรื่องนี้ จะต้องเป็นอย่างนี้.

ผู้ถาม : อีกเรื่องหนึ่งจะกลับเข้ามาหาพระ คือ
 เกลักรัศมีรู้สึกว่าเป็นเมืองนอก^๕ เห็นได้ชัดเลยทีเดียวว่า
 ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ นี้ พวกบาทหลวง หรือองค์การ
 ศาสนาคริสต์ เกือบจะเรียกได้ว่าแกออกไปสำรวจตรวจตรา
 ตลอดเวลา เห็นบุคคลใดมีความศรัทธาโน้มเอียงไปในทางหนึ่ง
 ทางใดที่จะเข้าหาพระเป็นเจ้า หรือในทางเข้ามาหาศาสนาแล้ว
 แกจะต้องทำการเกลี้ยกล่อมเอาเข้ามา เพื่อจะมาบวชมาสืบ
 อายุศาสนาต่อไป และเมื่อเข้ามาแล้ว ก็มีการอบรมสั่งสอน
 กันอย่างระมัดระวัง เพื่อหาทางให้อยู่ตลอดชีวิต เพื่อจะ
 มอบกายถวายพระเป็นเจ้า อัน^๕เกลักรัศมีเห็นว่า เท่าที่
 เป็นมา ในประเทศไทยเรา ไม่ได้ทำ เดิมทีเดียวนั้นไม่^๕เรื่อง

นำวิติกเพราะว่าการศึกษาของประเทศไทยนั้น มีหลักเดียว
เท่านั้นเอง คือต้องอาศัยทางพระเป็นสื่อ เมื่อคนมาบวช
บางคนหนักไปในทางโลก บวชได้ความรู้แล้วก็สึกไปช่วย
ประโยชน์ทางบ้านเมืองสังคม บางคนมีศรัทธาปสาทะแรงกล้า
ก็อยู่ฝักกายถวายชีวิตไว้ในพระพุทธศาสนา. ครั้นต่อมา
ในระยะหลังนี้ การศึกษาทางศาสนาและทางโลกมักแยกออก
เป็น ๒ แขนง ความมุ่งหมายก็แยกห่างกันไปทุกที ถ้าทางฝ่าย
พระเรา^{นี้} ไม่มีโครงการจะดึงเอาปัญญาชนชั้นนำทางโลกเข้า
มาหาพระพุทธศาสนา แม้บางคนจะมีศรัทธาปสาทะโน้มเอียง
เข้ามาก็ตาม เกล็ดกระผมวิติกว่า ต่อไปคนที่จะอยู่ใน
พระศาสนา นอกจากเอ๊กซิเด็นบางอย่างแล้ว คนที่จะอยู่
เป็นใหญ่เป็นโตในพระพุทธศาสนาต่อไป จะมีปัญญาต่ำกว่า
คนที่อยู่ในทางโลก ที่ว่ามานี้เกล็ดกระผมอาจจะมองผิดไปก็ได้
ท่านอาจารย์เห็นมีหนทางใดที่จะแก้หรือไม่?

ผู้ตอบ : เรื่องที่พูดเมื่อตะกักเป็นเรื่องที่เห็นกันอยู่แล้ว
และก็เห็นมานานแล้ว และกวีตักอยู่แล้วเหมือนกัน ถ้าต่อไป
พระในวัดในวาจะเหลือแต่คนโง่ชนิดหนึ่ง เหลือแต่คนที่
เขาศาสนาบังหน้าหากิน แม้จะเป็นคนฉลาด ก็ฉลาดในการหา
ศาสนาบังหน้าหากิน ในวัดเหลือแต่คนพวกนี้แล้ว ศาสนาก็จะ

พินาศดับไป แต่ดูไปๆ มันก็มองเห็นอีกอย่างหนึ่งว่า มันคล้ายกับว่าเป็นเรื่องหมุนเวียนไปตามราศี ไปตามจักรราศี เคี้ยว มันกำลังเป็นจิ้งหะหรือจักรราศีที่ให้เป็นอย่างนี้ มันก็ตามความเป็นไปของโลก มันเปลี่ยนแปลงมาแล้วได้ มาเป็นอย่างนี้ได้ ฉะนั้นต่อไปข้างหน้า มันคงเปลี่ยนแปลงไปอย่างอื่น เป็นไปในทางดีก็ได้ เราก็ไม่ถึงกับตกอกตกใจมากนัก แต่รู้อยู่ว่า เป็นเรื่องที่จะต้องช่วยกันแก้ไข ช่วยกันป้องกันแน่นอน ซึ่งต้องพิจารณาถึงมูลเหตุว่าอะไรเป็นเหตุให้คนมีสติปัญญา หันหลังให้หัวควารามไปหาเรื่องทางโลก มันเป็นจิ้งหะที่โลกจะเจริญในค้ำทางวัตถุ มีสิ่งยั่ววนมาก ต่างนิยมหันเหไปในทางวัตถุ คนที่มีปัญญาหาโอกาสได้มากกว่า หาประโยชน์ได้มากกว่า ก็เลยไปกันใหญ่ เอียงไปเรื่องทางโลก เป็นความนิยมของคนหมู่มาก ฉะนั้นเราจึงว่า เกือบทั้งโลก ทั้งชาววัดชาวบ้าน กำลังหมุนไปในทางนั้น แต่ว่าเรื่องนี้มันคงไม่ถึงกับว่าไม่เปลี่ยนแปลง หรือว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามจิ้งหะ สักวันหนึ่งในเรื่องทางโลกก็จะพิสูจน์ความล้มเหลว แม้ว่าจะร้ายกันอย่างไร หุรหุรกันอย่างไร พุ่มเฟือยกันอย่างไร สนุกสนานกันอย่างไร เมื่อได้มีความทุกข์ หรือมีความทุกข์มากขึ้น จนเดี๋ยวนี้เรายอมรับว่ามีคนเป็นโรคเส้นประสาทกันมากขึ้น มีเรื้อนจำมากขึ้น มีโรงพยาบาลมากขึ้น

คนวิกลจริตในท้องถนนในประเทศที่เจริญมีมากขึ้น เมื่อสังคม
 ส่วนใหญ่ก็มองเห็นส่วนนี้ โดยเฉพาะที่มาจากกันต่อทางพวก
 เจริญ พุทธตรง ๆ คือพวกฝรั่งนั่นแหละ เพราะเขาเจริญทาง
 คำนำวัตถุ คนไทยเดินตามกันฝรั่ง และคนเหล่านี้เห็นภัยอันตราย
 เห็นทิศทางเดินอันคด ลูกทางแคว้นนี้ไม่ต้องเดินตาม หันไป
 ทางเรื่องจิตทางศาสนากันมากขึ้น ฉะนั้น เคียวนี้เราก็ได้แต่บอก
 ว่าในขณะที่ลุ่มหลงกันอยู่ เบียดเบียนกันอยู่ ก็ลองคุยธรรมะ
 หรือทำความเข้าใจเรื่องธรรมะ เรื่องศาสนากันบ้าง มันจะทัน
 จังหวะกันพอดี พอดีกับการเห็นภัยในเรื่องทางโลกทางวัตถุ แล้ว
 ก็เลี้ยวหันมาทางธรรมทางศาสนา ข้อนี้อาจอย่าลืมนึกว่าศาสนาไหน
 ก็ได้ ไม่เฉพาะศาสนาพุทธ ไม่ว่าใครก็ตามที่ ถ้าจะเป็นศาสนิกที่ดี
 ต้องใช้คำว่าที่ดี เช่นเป็นพุทธบริษัทที่ดีจริง ๆ ไม่ใช่ปลอม เขาก็จะ
 เป็นคริสเตียนที่ดี เป็นอิสลามที่ดีด้วยเสมอไป แต่ต้องใช้คำว่าที่ดี.
 คริสเตียนที่ดีนั้นหมายถึงประพฤติตรงตามคำสอนของพระเยซู
 คำสอนที่เพิ่งเกิดขึ้นที่หลังหรือเปลวออกไปนั้นนะ เราไม่ถือว่าเป็น
 ส่วนของคริสเตียนที่ดี มันอาจจะผิดกัน แย่งกันก็ได้. ถ้า
 เป็นพุทธที่ดีก็จะเป็นคริสเตียนที่ดีเท่าที่พระเยซูต้องการ เป็น
 อิสลามที่ดีเท่าที่พระโมหมัดต้องการ ข้อปลีกย่อยเปลี่ยนออกนั้น
 อย่าเอามาปะปน ฉะนั้นจึงถือว่าถ้าเป็นคริสเตียนที่ดีได้ ก็จะเป็น

พุทธบริษัทที่สี่ เป็นอิสลามที่สี่ อย่างนี้ก็เป็นชาวพุทธที่สี่อยู่
 ส่วนหนึ่ง. ทั้งนี้ก็จะแสดงว่าศาสนาไหนก็ได้ เรามีโอกาส
 ค่ายกันทั้งโลก แต่ละพวกๆ ก็มีศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เป็นของ
 ตนอยู่แล้ว ที่นั่นนั้นถูกความโง่ หรืออวิชชาในทางโลกๆ ตบหน้า
 เอา มากเข้าๆ มันก็จะหันไปหาศาสนาของตนๆ ที่นั่นก็จะ
 ก้าวๆ ใหม่ จะเป็นไปในทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณกันอีกทีหนึ่ง
 จังหวะก็จะพอดีกัน เมื่อคนส่วนใหญ่ ทั้งโลกหรือทั้งประเทศ
 นิยมกันอย่างนี้แล้ว พวกพระพวกเถรในวัดนั้น ก็ต้องหมุนไป
 ตามได้ ฉะนั้นคนที่ฉลาดก็จะวิ่งมาที่วัด และในวัดก็จะมีคนฉลาด
 หรือคนที่เปี่ยมมนุษยชนพิเศษขึ้นอีก คนโง่หรือเอาศาสนาบังหน้า
 หากินก็จะลดปริมาณลง เป็นจักรราศีที่วนเวียนอยู่อย่างนี้ ฉะนั้น
 เดียวมันอยู่ในราศีที่เป็นอย่างนี้ เราจะไปต้านทานด้วยพลังกำลัง
 มันก็จะกลายเป็นคนโง่เสียเอง เหมือนกับว่าเอาไม้ซีกไปขัดไม้ซุง
 หักพร้าด้วยหัวเข่า น้ำมันยังทำไม่ได้ มันต้องรอจังหวะ ต้องรอ
 วิถีของมัน แต่ว่าเรามีทางที่จะถ่วง ไม่ให้มันเป็นอย่างนี้เร็ว
 เรามีทางที่จะทำไปเรื่อยๆ เพื่อจะหันเหทิศทางให้มันเป็นไปใน
 ทางศิขิน เราควรตั้งใจทำอย่างยิ่ง

ผู้ถาม : อันนี้ ถ้าถ้ากระผมไม่แน่ใจว่าจะเป็นได้อย่างที่
 ท่านอาจารย์ว่า อาจจะเป็นเพราะเกล้ากระผมยังหนุ่มและปัญญายังไม่

มากก็ได้ คือถ้ามีวอร์ฝรั่งหันมาทางฝ่ายเรา แล้วทางฝ่ายเราก็ตั้หันไป
 รอรับ กลัวมันจะเป็นแบบกว่าถั่วจะสุกกาก็จะไหม้เสียหมด แต่ความ
 ในตอนแรกที่เราสนทนากัน ท่านอาจารย์บอกว่าโรงมโหรีสหทาง
 วิทยุณานอย่างนี้ เหมาะแก่สถานทีนี้ อยู่ไกลๆในป่าอย่างนี้ เปล่า
 ธรรมดาเหมาะที่จะอยู่ในกรุงมากด้วย โดยเฉพาะเราจะวกกลับมากพูด
 ในเรื่องทีพูดกันแต่ทีแรก ถึงการศึกษาและอะไรดี ๆ แต่เดิมอยู่ที่วัด
 ๕๕ คือวัดไม่เฉพาะแต่จะเป็นโรงเรียนเท่านั้น หากยังเป็นสวน
 สนุก (park) ให้ลูกวิ่งเล่น เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นศูนย์กลางของ
 สังคม เป็นสารพัด เปล่าธรรมดาเวลาหน้าวัดไม่ได้ทำหน้าทีนั้นแล้ว
 ไม่ได้เป็นอย่างนั้นแล้ว ดังนั้นเปล่าธรรมดาจึงบอกว่าจำเป็นอย่างย้ง
 ทีจะต้องมีโรงมโหรีสหทางวิทยุณานนี้ เพื่อต้งคนให้เข้ามาสนุก ๆ กัน
 อย่างทีท่านอาจารย์ว่า เวลาหน้าเรายังไม่ได้ทำกันในด้านนี้ เราไม่ได้ออกไป
 ไปหาคนที่เขาดี ๆ เข้ามาเตรียมเป็นพระเอาไว้ เมื่อเข้ามาแล้วก็ไม่ได้
 ควบคุมดูแลให้เป็นพระต่อไป มีหน้าข้างบ้ายยังถูกกดบ้าย ถูกอะไร
 บ้าย หนักเข้าการดแลปกครองหละหลวม พระดี ๆ พลอยสึกหา
 ลาเพศไปบ้าย ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพระของเราทีศึกษาดี ๆ แล้วมักจะสึก
 อันนี้เปล่าธรรมดาออกจอร์ัฐก็วัดก ๆ อยู่ ทีนี้ท่านอาจารย์บอกว่าสิ่งที่
 เราจะช่วยได้ คือจะประวิงเวลาเอาไว้เท่านั้น ให้จักรราศีมันเดินกลับ
 มานี้ เปล่าธรรมดาอยักจะทราบเรียนถามว่าไม่มีวิธีอื่นไคยีกว่าน
 อีกหรือ ?

ผู้ตอบ : ที่พูดกันว่า “จักรราศี” นั้นก็หมายความว่ามันเป็นสิ่งที่มีกำลังมาก แล้วเราจะไปหยุคชะงักมันไม่ได้ แต่เราอาจจะถ่วงหรือประวิงหรืออะไรก็ได้ ถ้าเราฉลาดเราก็ทำได้มาก มันจะกลับหลังหันหันที่ไม่ได้ ต้องใช้จังหวะ เป็นเรื่องที่เป็นไปตามจังหวะ ตามจักรราศี หึงหึงนั้นไม่ใช่หมายความว่าเราจะไม่ทำอะไรเลย ที่พูดนี้หมายความว่าแต่เพียงว่า เราอย่าไปท้อใจ อย่าไปเสียใจ เรื่องอย่างนี้ มันก็ต้องเป็นอย่างนี้ และพร้อมกันนั้นก็ต้องพยายามแก้ไข ไม่ใช่หมายความว่าเราจะไม่ทำ ทำจนสุดความสามารถเหมือนกัน เราทำจนสุดความสามารถของเราอยู่เสมอไป ถ่วงเอาไว้หรือจะแก้ไขไปในทางดีเอาไว้ ที่นี้ เรื่องจะยกโรงมโหรีสหทางวิญญานเข้าไปในกรุงนั้น แหม มันก็ได้ ได้ในระดับหนึ่ง เรื่องทางจิตทางวิญญานนี้ มันต้องมี อย่างน้อยมันก็ต้องมี ๒ - ๓ ระดับ ขนาดที่ต้องการความสงบมาก มันก็ต้องทำในป่าเหมือนกับว่าตอนแรก ๆ นี้ฝึกหัดสมาธิในป่า มันง่ายกว่าที่จะฝึกในโรงละครนั้นอย่างหนึ่ง แต่ว่าไม่ใช่มันจะไม่ควรทำเสียเลยในโรงละคร ฉะนั้นในกรุง เราก็อาจจะจัดกิจการแบบมโหรีสหทางวิญญานได้ แต่มันต้องเป็นระดับที่หยาบกว่า แต่ถึงแม้ว่าจะหยาบกว่า ก็ยังดี เดียวนี้ก็จะเห็นได้ว่าเรายังไม่เข้าใจกัน คนกรุงเขาจึงไม่สมัคร ไม่เสียสละที่จะจัดวัดให้เป็นที่พักที่พึ่งของ

ทางจิตทางวิญญาณ อย่างสมมุติว่าครึ่งหนึ่งเราเคยพูดกันว่า วัดบาง
 วัดนั้นจะจัดให้เป็นพุทธสมาคมขึ้นใหม่ ก็มีคนหัวเราะเยาะ และถ้า
 จะจัดได้ ก็ดูซิว่าวัดไหนจะยอม ยิ่งวัดที่อยู่กลางเมือง ยิ่งไม่มี
 ทางที่จะยินยอมให้เปลี่ยนให้เป็นวัดที่มีความสงบศักดิ์ หรือกระทั่ง
 จะเป็นพุทธสมาคม เพราะคนเหล่านั้นเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว
 ไปอยู่วัดก็ยังหาประโยชน์ส่วนตัวอยู่ จะไปแก้ไขให้เขาต้องออกจาก
 วัดเขาไม่ยอมแน่ ฉะนั้นอยากจะเรียกว่าคนในกรุงทงกรุงนี้ยัง
 หลับหูหลับตา ยังโง่งงในเรื่องนี้ ไม่พร้อมเพียงกัน บ้างบังคับ
 จิตเรื่องนั้นให้เป็นเรื่องตามที่ควรจะเป็นได้หรือ ถ้าเป็นอย่างนี้
 อยู่เรื่อยไป. ถึงแม้เราจะจัดแบบสงบสงัดขึ้นในกรุงก็ไม่มีที่จะจัด
 ก็ต้องจัดอย่างพอคี่พอร้าย ถูกแล้วก็ยังดีกว่าไม่จัด ดังนั้นถ้าใคร
 คิดจะจัดก็เห็นด้วย มันคงจะได้ผลในระดับหนึ่ง แต่จะให้เป็น
 เหมือนกับจัดที่บ้านนอก ที่ภูเขา ที่ป่านี้ เป็นไปไม่ได้ แม้แต่จะจัด
 ให้เป็น Park นี้ยังไม่ได้เสียแล้ว ถ้าจะได้อีกตรงไม่ใช่วัด ที่วัด
 นั้นพระไม่ยอม เพราะจะเอาที่ไว้ปลูกห้องแถว เก็บค่าเช่าบำรุงวัด
 ต้องไปจัด Park ที่อื่น เราควรลองคิดถึงข้อนี้.

ผู้ถาม : ครับ ในกรุงเทพฯ เห็นจะหมดหนทาง
 แต่มั่นกั้นๆจะทำได้ บางเมือง เช่น เชียงใหม่เห็นจะได้ง่ายกว่า
 แต่ก่อนนี้ วัดวาอารามสวยงามแค่นั้น มีกำแพงล้อมรอบ

เคียวหน่องแถมมันเข้ามากินที่กำแพง อย่างที่ท่านอาจารย์ว่า
 รู้สึกว่าเห็นจะมีที่เอาอย่างบ้างกระมัง ทางเชียงใหม่เขาก็กำลัง
 เอาอย่างอยู่ แล้วก็ได้ยินว่าทางที่วัดชลประทาน นนทบุรี
 ก็กำลังจะสร้างโรงพยาบาลทางวิญญานเหมือนกัน เกล้ากระผม
 เห็นว่า คงจะไปซ้ำๆ อย่างที่ท่านอาจารย์ว่า แต่เกล้ากระผม
 มอกรีตหนึ่ง ซึ่งอาจจะซ้ำแต่รู้สึกว่าจะได้ผลมาก คือวิธีการ
 ศึกษา แก่ที่การศึกษา คือเกล้ากระผมมองเห็นแล้ว แต่เดิมมา
 จนบัดนี้ การศึกษาของพระเราเรียนทางปริยัติธรรม๔ประโยค
 เกล้ากระผมเห็นว่าเสียเวลาเกินควร ถ้านับแล้วตั้ง ๕ ปีอะไร
 อย่างนี้ เมื่อสมเด็จพระมหาสมณะมาแก้ไขมันก็ธรรม ให้มี
 การสอบการสอนอย่างใหม่ แต่หลังจากนั้นแล้ว ก็ดูเหมือนว่า
 ไม่ได้แก้กันอีกเลย มาตอนหลังนี้เรามีมหามกุฏฯ มหาจุฬาฯ
 รู้สึกว่ามีความปรารถนาดี แต่รู้สึกว่าจะวางโครงการศึกษา
 ไปในทางโลกๆ มากไป ปรากฏว่าไม่ได้ผลเท่าที่ควร อีกอย่าง
 หนึ่งประเพณีของเราก็ก็น่าเชื่อกันผิด ว่าคนที่บวชนั้นจะต้อง
 บวชไปตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ไม่เคยผ่านโลกมาเป็นส่วนมาก
 จึงจะอยู่ตลอดรอดฝั่งเป็นใหญ่เป็นโตในทางพระศาสนาได้ อันนี้
 เกล้ากระผมเห็นว่าควรที่จะแก้ ผู้ที่เห็นโลกพอสมควรแล้วค่อย
 มาบวช อย่างที่ฝรั่งเขาทำกัน และต้องมีการฝึกพอสมควรก่อน

แล้วจึงบวช บวชแล้วก็ต้องอบรมกันอย่างกวดขัน ท่าน
อาจารย์มีความคิดเห็นในด้านการศึกษาของพระบ้างหรือเปล่า?

ผู้ตอบ : เมื่อพูดถึงเรื่องแก่น ก็เป็นเรื่องที่แน่นอน
ที่สุด มองเห็นและใกล้ชิดอยู่เสมอว่ามันเป็นเรื่องต้องแก้ต้อง
ปรับปรุงและมากมายทุกสิ่งทุกอย่างไปหมด จนถึงกับถือ เรื่องของ
พระองค์ ที่ไม่เกี่ยวกับชาวบ้านนั้นยังต้องแก้กันจนเหลือวิสัยจะแก้
แล้วเรื่องเกี่ยวกับชาวบ้านเข้ามาอีกส่วนหนึ่ง มีเรื่องที่จะต้องแก้
มากมาย กว่าที่จะเข้าไปถึงหลักที่ว่าพระหรือวัดวาอารามนั้นเป็นผู้
นำในทางวิญญาน เดียวนั้นมันไม่นำไปทางวิญญานเสียแล้ว ยัง
ครูบาอาจารย์ตามโรงว่าโรงเรียน ซึ่งที่ถูกต้องต้องเป็นผู้
นำในทางวิญญาน ก็ไม่เป็นผู้นำในทางวิญญาน ทางแก้จึงเป็นปัญหา
หนักหน่อย ก็คำว่าครูนั้นะทำหน้าที่ผู้นำทางวิญญาน กลับทำตัว
เป็นคนเจ็บ คนไข้ คนหลงทาง คนอะไร เสียเอง ไม่ว่าจะ
อยู่ที่วัดหรืออยู่ที่บ้าน อยู่ที่โรงเรียนอะไรก็ตาม ล้วนแต่มองเห็นว่า
สภาวะสูงสุดคือเงิน เกียรติยศ ชื่อเสียง มีเงินก็เพื่อความสนุกสนาน
ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีเท่านั้น
อย่างนี้คือวิญญานตกต่ำ เกือบจะเรียกได้ว่าวิญญานของสัตว์นรก
เพราะหลงในทาง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างเดียว
ถ้าพวกครูที่ต้องเป็นผู้
นำทางวิญญาน ทั้งครูที่วัด ครูที่บ้าน

ไม่นำในทางวิญญานเสียแล้ว หนี ถ้านำไปผิดทาง ให้ไปเป็น
 โทษของวัตถุ ในใจไม่เป็นอิสระเหนือวัตถุ แล้วก็ลองคิดดูเถาะ
 เราจะแก้กันได้อย่างไร จะแก้ครูเหล่านั้นได้อย่างไร ในเมื่อกำลัง
 ที่อยู่ในสภาพที่มันเมาเหมือนกับเมาฝิ่น เมากัญชา สิ่งเสพติด
 ทุกชนิด คังนั้นจึงเห็นว่า แก่ยาก รวมความแล้วก็ได้แต่ถือหลัก
 ของพระพุทธเจ้าว่า พยายามแก้ไข เผื่อจะมีคนที่พอแก้ไขได้อยู่
 ส่วนหนึ่ง แล้วจะมีประโยชน์แก่คนส่วนนี้ ที่พระพุทธเจ้าเริ่มแสดง
 ธรรมชั้นสูงก็เห็นแก่คนส่วนน้อยส่วนหนึ่งที่เขาจะเข้าใจได้พวกนี้.

ผู้ถาม : เท่าที่ท่านอาจารย์พยายามแก้กันนะครับ กล้า
 กระทบเข้าใจว่าได้ผลนะครับ ตั้งหลายวิธี โดยวิธีทางปฐกถา
 แสดงธรรม เขียนหนังสือ โดยอาศัยสื่อมวลชนต่างๆนี้ กล้า
 กระทบว่าได้ผล แต่มีอีกอย่างหนึ่งที่กล้ากระทบไม่เห็นท่านอาจารย์
 ทำเลย คือวิธีตั้งเป็น College คือตั้งเป็นโรงเรียนที่ไซยา ตั้งโรงเรียน
 เพื่อฆราวาส แต่โรงเรียนของพระเล่า ท่านอาจารย์ไม่เห็นตั้ง ตั้งๆ
 ที่จะได้ผลโดยตรง.

ผู้ตอบ : แน่อนถ้าทำได้ มันก็ได้ผล และก็นำทำด้วย
 แต่ว่ามันจะตึงถึงกำลังเท่าที่จะทำไปได้ กำลังกายก็ดี กำลัง
 ใจก็ดี กำลังวัตถุก็ดี มันบังคับอยู่หลายอย่าง และอีกอย่างหนึ่ง
 ถ้าทำมากอย่างนี้ มันก็พรา จึงตัดสินใจเลือกเอาแต่ส่วนใด

ส่วนหนึ่ง แนวใดแนวหนึ่ง แล้วก็ทำไปตามเท่าที่จะทำได้ ชนิดที่ไม่เป็นอันตรายแก่ตัวเอง และทำไปอย่างหนักแน่น ทำได้เพียงเท่านี้ เท่าที่พูดมานั้น ก็เห็นด้วยเหมือนกัน แต่ว่ามันมันเหลือกำลัง.

ผู้ถาม : อภิวิธหนึ่งคือเมื่อ ๒ สัปดาห์มานี้เอง มีมิชชันนารีคนหนึ่งมาหาเกล้ากระผมที่ทำงาน ก็ถามคุยกันถึงเรื่องปัญหาต่างๆ นายคนนั้นเขาบอกว่าเขาคิดว่าเมืองไทยต่อไปจะเป็นอย่างไร เมืองนอก ซึ่งเราเห็นแล้วว่ามันจะต้องเป็นความเจริญในทางวัตถุ ซึ่งจะเข้ามาครอบงำ แล้วคนก็จะหลงวัตถุมากขึ้นทุกที ชีวิตก็จะมัวเมามากยิ่งขึ้น แล้วเขาก็ถามเกล้ากระผมว่ามีทางอะไรที่จะแก้ เราว่า แล้วว่า คนมันเมากันมาก แม้แต่ผู้ปกครองประเทศ เมื่อดึงผู้ให้การศึกษา ผู้วางแผนการศึกษา และผู้รับการศึกษา แต่เกล้ากระผมเห็นว่ามิชชันนารีที่จะช่วยแก้ แต่แก้เหนื่อยๆ ไม่ได้แก้มาก มิชชันนารีที่เกล้ากระผมกำลังกระทำอยู่ในเวลานี้ เก่าเกล้ากระผมพยายามรวบรวมเยาวชนตามมหาวิทยาลัย ก็ได้น้อย จากทั้ง ๕ - ๖ มหาวิทยาลัย มาทำอะไรบางอย่าง ได้ยึดธรรมะเป็นหลัก สังคมสงเคราะห์บ้าง อะไรบ้าง ไม่ตั้งเป็นสมาคม ไม่ได้หวังอามิสอะไรทั้งสิ้น ทั้งนี้ยังไม่แน่ว่า จะได้ผลหรือไม่ นี่ถามสถานที่ถาวรและมีทำนองอย่างนี้มากขึ้นทุกที คงได้ผลในระยะยาว อภิวิธหนึ่งฝรั่งเรียกว่า Retreat

หมายความว่า บิหนึ่งหาโอกาสออกไปอยู่บ่อย่างนี้ ประมาณ ๓ วัน ๕ วัน ๗ วัน ซึ่งเกล้ากระผมรู้สึกว่าได้ผล คือแต่เดิมคนเราอายุ ๒๐ - ๒๑ ต้องรเวช ๓ เดือน คือเอาวิธีการโบราณนั้นมาประยุกต์ใหม่ แทนที่จะออกบวช ๓ เดือน เอาเวลาแต่เพียง ๗ วัน การออกถือบวช ๗ วันที่เป็นมรรวาสได้ทุก ๆ บิเช่นนี้ จะช่วยให้คนเข้าถึงพุทธธรรม ยั่งยืน จะเข้าใจความหมายของสันโดษ จะเห็นภัยของกิเลสอาสวะ ต่าง ๆ เพิ่มปริมาณคนจำพวกนชนเรื่อย ๆ และเมื่อมีสถานที่รับคน พวกนชนเรื่อย ๆ สังคมจะกะตองนชน คิชน อย่างนทานอาจารย์ จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ?

ผู้ตอบ : อย่างนี้เห็นด้วย เพราะว่าเราก็เคยคิดมาแล้ว ซึ่งรวมความว่า จะแก้ปัญหาส่วนใหญ่ นั้น ทั้งหมดนั้นมีโอกาส เหมือนกับว่า เอาลูกพรวนไปผูกคอแมว หนูตัวไหนจะเอา ลูกพรวนไปผูกคอแมว มันก็เรียกว่าเหลือวิสัย แล้วมันก็มีผลตลง มาเหลืออยู่แต่เพียงว่า พวกกันรู้เรื่องกันคน ก็รวม ๆ กันไว้ก่อน รวมพวกไว้แล้วเราจะมีส่วนที่คนที่จะพวกกันรู้เรื่อง นี้แหละเราควร จะรวบรวมไว้ก่อน อย่างที่คิดไว้ว่า เข้าใจกันได้ก็คน ก็รวบรวมกัน ไว้ก่อน แล้วมันก็จะมากนเอง แม้จะแก้ปัญหาทั่วโลกทั้งโลก ก็จะต้องใช้วิธีอย่างนี้ อย่าไปท้อใจและไม่ทำ ถ้าเข้าใจกันได้ก็คน พุคร์เรื่องกันคน มีก็คน ก็ทำกันไปก่อน แล้วมันก็มีมากนเอง แล้วในที่สุดมันก็จะถึงเวลาหนึ่งซึ่งมีคนมากพอ แล้วเราก็คิดเห็น แต่ส่วนรวม แต่ว่าเราคงจะตายแล้วหลายน กว่าเรื่องนี้จะป็นรูป

เป็นร่างขนมมา เราไม่ทันจะเห็นมัน ไม่ทันได้ยู่ดุมมัน เรา
 จะต้องพยายามทำไปจนสุดความสามารถ เพื่อมนุษย์ก็แล้วกัน
 เพื่อมนุษย์ โดยมนุษย์ ไม่ใช่บุคคลใดคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น
 สิ่งนี้ต้องทำแน่ ฉะนั้น จึงพยายามหาคนที่เข้าใจกันและกันได้
 รวมเอาไว้ให้เป็นสมาคมน้อยๆ จนกว่ามันจะถึงเวลาของมันเอง
 และเป็นเรื่องที่ถูกต้องที่สุด ทั้งยังแน่นอนที่สุดเหมือนกัน คือมัน
 จะต้องปะทะกันอีกบ้าง เมื่อจะตั้งหน่วยอะไรขึ้น มันก็ต้องปะทะ
 กับส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงต้องเตรียมให้เสียสละไว้ล่วงหน้า มันอาจ
 จะถูกต้านทาน หรืออาจจะถูกทำร้าย อะไรหมดทุกอย่าง แต่ว่า
 อย่าทำให้มันมากเกินไป จนถึงกับว่าเป็นอันตรายเสียก่อน ดังนั้น
 จึงต้องระวังในข้อนี้ และอย่าให้เขาเข้าใจผิดมาก ถึงกับเขาจะ
 มาฆ่าเราเสียก่อน เราทำไปในลักษณะที่ไม่ถึงอย่างนั้น และมัน
 ก็เป็นไปได้ด้วย และมันก็เพาะเชื้อให้เป็นส่วนที่ ๓ ที่ ๔ แม้จะ
 ถูกฆ่าตายสัก ๑๐ คน มันก็ต้องเหลือ ๕๐ คน ๑๐๐ คนก็ได้

ผู้ถาม : ไม่ทราบที่ท่านอาจารย์ยังมีข้อแนะนำอะไรอื่นอีก
 ไข่มนนอกจากวิธีดังกล่าวนี้แล้ว มีบางคนเสนอให้ทำแบบลงพรหมทัณฑ์
 แก่สังคมหรืออะไรนี้ คือไม่ก่อการร้าย แต่เมินเฉยต่อคนเลว ไม่ให้
 การก่ออันรวี ไม่ค้ำว่า แต่เว้นไม่ยอมทำตาม ?

ผู้ตอบ : เอาพวกที่โหดมาทำพรหมทัณฑ์ เพราะว่า
 ของเรานั้นน้อยกว่าเขามาก การลงพรหมทัณฑ์หมายความว่าเรา

ต้องมากกว่าเขาค้นส่วนมากจึงจะลงพรหมทัณฑ์ต่อคนส่วนน้อยได้
 แต่นี่ส่วนใหญ่เขามากกว่าเราตั้งมีหีมา แล้วเราจะไปลงพรหมทัณฑ์
 เขานั้น ไม่ต้องพูดถึง ฉะนั้นก็มีทางเดียวคือว่า พยายามทำ
 ความเข้าใจให้ถูกต้อง นี่เป็นหลักพุทธศาสนา ทุกอย่าง ทั้งหมด
 กำหนดอยู่ด้วยสัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิแปลว่ามีความเข้าใจถูกต้อง
 เพราะฉะนั้นต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ในระหว่างกันและกัน
 ด้วยปัญหาของโลกซึ่งโลกกำลังรบราฆ่าฟันกันอยู่เดี๋ยวนี้ มันขาด
 อยู่สิ่ง ๆ เดียว คือความเข้าใจที่ถูกต้อง นับตั้งแต่เรื่องต่ำที่สุด
 จนถึงสูงที่สุด ก็อนิพพาน มันก็รวมอยู่กับคำที่ว่า ความเข้าใจ
 ที่ถูกต้อง น่าจะตั้งหน่วยหรือสโมสรรหรือสังคมสมาคมอะไรก็ตาม
 ที่ทำความเข้าใจถูกต้องกันไว้เรื่อยไป สมาคมสัมมาทิฏฐินี้ ให้มี
 ประจำอยู่เสมอ มันจะลงรกลงรากของมันเอง มันจะแผ่ขยายออก
 ไปเอง มันจะเกิดกำลัง เกิดอะไรขึ้นมาเอง เช่นเดียวกับลัทธิ
 ต่าง ๆ ลัทธิการเมือง ลัทธิศาสนาอะไรต่าง ๆ มันลงรกลงราก
 มันขยายออกไปเอง ในเมื่อทำถูกวิธี.

ผู้ถาม : เท่าที่ได้มาสนทนากับท่านอาจารย์ในวันนี้ นับว่า
 มีประโยชน์แก่เกล้ากระผมมาก หวังว่าถ้อยคำของท่านอาจารย์คงมี
 ประโยชน์ต่อสังคมส่วนกว้างออกไปด้วยเกล้ากระผมขอกราบ
 ขอบพระเดชพระคุณไว้เป็นอย่างสูง ในทันท่วงที.

ความรู้รอบเกี่ยวกับพระศาสนา

ตอบปัญหาผู้พิพากษา รุ่น ๒๕๐๔

ณ ห้องบรรยายเนติบัณฑิตยสภา

พุทธศักราช ๒๕๐๔

๑. กาม : ขอราบที่มาของธรรมยุติ และมหา
นิกาย เหตุใดจึงมีการแตกแยกกัน จะมีทางรวมเป็นนิกาย
เดียวกันได้หรือไม่ ?

ตอบ : ปัญหานี้ ไม่ใช่ปัญหาธรรมะโดยตรง
และไม่ใช่ปัญหาที่เป็นหลักพุทธศาสนาด้วย มันเป็นปัญหาเกี่ยวกับ
ประวัติหรือความเป็นมาของบุคคลที่เกี่ยวกับศาสนาเท่านั้น. ที่ว่า
แยกกัน ทำไมจึงแยกกันนี้ขอให้เข้าใจว่า ไม่ใช่ของประหลาด
หรือแปลก เป็นธรรมดา. อาตมาได้กล่าวไว้แล้วในวินาทีว่าด้วย
เรื่องความเป็นมาของศาสนานี้ ว่าแยกกันเพราะเกิดความคิด
แตกต่างกัน เพราะการตีความหมายของหลักธรรมะหรือถ้อยคำ

ในพระคัมภีร์นั้นต่างกัน และในที่สุดมันแยกกันเพราะประโยชน์มันขัดกัน ; ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ประโยชน์เป็นวัตถุประสงค์ก็ทำให้แยกกันได้เหมือนกัน. มันอาจจะเป็นเพราะอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่างนี้ จึงเกิดมีกรรมยุติ หรือมหานิกายขึ้น. ถ้าอยากทราบโดยละเอียด ก็ไปศึกษาเอาเองจากเรื่องราวซึ่งเขามีอยู่มาก ทิมพ์จำหน่ายก็มี อากมาไม่ต้องระบุงลงไปตรง ๆ ว่าซื้อไหน แต่ต้องในสามข้อนี้ กล่าวคือมีความเป็นไปโดยสุจริตใจที่แตกต่างกัน, หรือเกิดการตีความหลักพระธรรมต่างกัน, หรือเกิดความยึดถือในประโยชน์ทางวัตถุ แล้วประโยชน์นั้นมันขัดกัน เลยต้องแยกกันไม่หันหน้าเข้าหากัน. ทางที่จะรวมกันได้หรือไม่นี้ มันมีได้ก็ได้ ในเมื่อมันมีเหตุปัจจัยหรือสิ่งแวดล้อมหนุนไปในทางที่ทำให้รวมกันได้. ที่แล้วมาในอดีตนั้น พระมหาจักรพรรดิบางองค์รวมนิกายได้ก็มี หรือว่ารวมโดยการแยกที่ผิดออกไปเสีย ให้เหลือแต่ที่ถูกต้อง มันก็รวมกันอยู่ในตัว ; อย่างประวัติศาสตร์เกี่ยวกับประวัติพระเจ้าอโศกมหาราช อย่างนี้เป็นต้น. ถ้าถามเฉพาะเมืองไทยแล้ว มันก็เป็นเรื่องที่ตอบยาก มันแล้วแต่อนาคตว่ามันจะเป็นไปในรูปไหน ชวรมะหรือศาสนาทั่วแท้นั้น ไม่อาจแบ่งแยกได้ แต่คนที่มีความรู้มานะ ก็เลิสต์ค้นหา มันแบ่งแยกได้. เรื่องนี้เคยทำความยุ่งยากให้แก่พระพุทธเจ้าเอง จนถึงกับว่า

ครึ่งหนึ่งพระเกิดแตกแยกกันในเรื่องตีความในวินัย หนึ่งนั่ง

อวดแข่งต่อกันเข้า รังเกียจมีง รังเกียจกู เพราะอวดแข่งกันต่างฝ่ายต่างอวดแข่ง จนพระพุทธเจ้ามาประสาน มาทำความเข้าใจปรับความเข้าใจ ก็ทำไม่ได้. คู้ช, มั่นนำประหลาด จนพระพุทธเจ้าต้องเสด็จหนีกรีนไปอยู่ในที่ที่หนีกรีนไม่ยุ่งค้วย. ที่นี้ประชาชนเพราะไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า และเพราะทราบความไม่ปรองคองของภิกษุเหล่านั้น จึงจัดการค้วยการไม่ให้อาหารเลยคือไม่ให้บาตรเลย ก็เข้าร่วมกันได้ ฉะนั้นลองทำอย่างนั้นคู้บั้งชื; นี้เรื่องในพระไตรปิฎกเล่มต้น ๆ มีอยู่.

๒. ถาม : คนที่ตายแล้วเกิดใหม่ หรือไม่? ถ้าคนที่ยังไม่ถึงชั้นนิพพานตายลง จะไปเกิดที่ใด?

ตอบ : ที่ว่าตายแล้วเกิดใหม่หรือไม่ ก็ได้พูดไว้ใน การบรรยายครึ่งหนึ่งว่า เกิดนั้นหมายความว่าอย่างไร เกิดจากข้อแมครึ่งหนึ่งแล้วไปตาย ไปเผา ไปฝังครึ่งหนึ่งนั้น มันไม่ใช่ความเกิดที่แท้จริง เป็นความเกิดทางร่างกาย ตามชาวโลกเขาพูดกัน. เกิดที่แท้จริงหมายถึง จิตใจที่เกิดเป็นกิเลสตัณหาเป็นตัวกู ของกู ขึ้นในจิตใจครึ่งหนึ่ง เรียกว่าเกิดครึ่งหนึ่งแล้วมันก็ดับไปเมื่อเรื่องนั้นเสร็จ แล้วมันก็เกิดอีก เพราะว่าเชื้อของกิเลสตัณหายังไม่สิ้น. รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสภายนอก

ก็เข้ามาแวดล้อมอยู่เรื่อย, เพราะฉะนั้นเกิดเรื่อย เอาเกิดอย่างนี้
 กันดีกว่า เป็นเรื่องการดับทุกข์โดยตรง แล้วเกิดเรื่อย เราต้อง
 ทำจนไม่ให้เห็นเกิด ถ้าจิตยังไม่ถึงนิพพาน คือว่าไม่หมดกิเลส
 ตัดเหา วันหนึ่ง ๆ ก็ต้องเกิดเรื่อย ไม่รู้ว่าสักกี่สิบครั้ง กี่ร้อยครั้ง
 เกิดเรื่อย. จะไปเกิดในที่ใดนั้น มันเกิดตามที่ความคิดเกิดขึ้น
 อย่างไร ถ้าในขณะนั้น บุคคลคนนั้นได้มีความคิดนึกออกไปใน
 ทางต่ำเหมือนกับจิตใจของสัตว์ คนนั้นก็เกิดเป็นสัตว์แล้ว ฉะนั้น
 จึงว่า ไปเกิดเป็นสัตว์ ไปเกิดในโลกของสัตว์ในภูมิของสัตว์ทั้งๆ
 ที่รูปร่างภายนอกเหมือนคน, ที่นี้ความคิดเป็นไปในทางสูงเหมือน
 กับคน ก็เกิดมาเป็นคนอีก มาเกิดเป็นคนอีก หรือว่า ความคิด
 ไปลุ่มหลงในทางกามคุณอันเป็นทิพย์ มันก็เกิดเป็นเทวดาอย่างนี้
 จึงเรียกว่า ภูมินี้ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ คือ
 ภูมิของจิตใจ ที่มันเป็นที่แก่คนทุกคนแล้วแต่ว่าสิ่งแวดล้อมหรือ
 การศึกษา หรือการอบรมนี้ มันจะมีอยู่อย่างไร ฉะนั้นตอบได้
 ว่าที่แท้จริงโดยหลักธรรมะนั้น มันจะเกิดใหม่อยู่เรื่อยตลอดเวลา
 ที่กิเลสตัดเหายังอยู่. ที่ว่ากิเลสตัดเหายังอยู่ ก็ยังไม่นิพพาน
 แล้วมันจะต้องไปเกิดในที่ใดที่หนึ่งตามที่กิเลสตัดเหาพาไป มีกิเลส
 ตัดเหอย่างสัตว์ ก็เป็นสัตว์, มีกิเลสตัดเหอย่างคน ก็เป็นคน,
 มีกิเลสตัดเหอย่างเทวดา ก็เป็นเทวดา, มีกิเลสตัดเหอย่างละเอียด
 ชั้นสูงสุดก็เป็นอย่างพรหม ก็เกิดเป็นพรหม, ที่นี้ถ้าในทางต่ำ

มีความทุกข์ร่ำร้อนอยู่ในใจมีกิเลสตัณหาอย่างต่ำ มันก็เกิดเป็น
 สัตว์นรกบ้าง เตรัจฉานบ้าง เปเรตบ้าง อสุรกายบ้างได้ ทั้งที่
 ร่างกายอยู่ในรูปที่เรียกกันว่าคน เขาจึงเรียกว่าภูมิของจิต แล้วแต่
 จิตตั้งอยู่ในภูมิไหน มันก็เกิดในภูมินั้น.

๓. ถาม : ทว่าชั้นสวรรค์และตกนรกเมื่อตายไป
 แลวนั้น มีจริงหรือไม่?

ตอบ : นม้นตอบได้ด้วยข้อที่ ๒ นั้นเอง คือถ้าจิต
 เป็นสัตว์นรก คนนั้นก็กำลังเป็นสัตว์นรก คือเกิดเป็นสัตว์นรก;
 จิตเป็นอย่างที่เรียกว่า เทวดาในสวรรค์ ก็เกิดเป็นสวรรค์ หลัง
 จากตาย ก็คือว่า หลังจากคิดเสร็จ ในความคิดเกิดขึ้น. เสร็จ
 รูปเรื่องแล้วความคิดนั้นก็เป็นตัวคิด มันก็ดับไป แล้วที่นั้นก็ปรากฏ
 เป็นผลของความคิด คือเป็นวิบาก คือความคิดนั้นมันเป็นกิเลส
 แล้วมันทำกรรม คือคิดทางมโนกรรม มโนกรรมนั้นเสร็จไปแล้ว
 ก็เป็นวิบาก คือมีจิตใจเป็นอย่างนั้น ดังนั้นความคิดที่คิดไปใน
 ทางต่ำ คิดเสร็จแล้ว กรรมนั้นทำไปแล้ว วิบากก็คือทำให้จิตใจนั้น
 เป็นจิตใจของสัตว์นรกบ้าง เป็นจิตใจของสัตว์เตรัจฉานบ้าง
 เปเรตบ้าง อสุรกายบ้าง หรือว่าเป็นมนุษย์ชั้นดี ชั้นเลว ชั้นพาล
 ชั้นบัณฑิต ชั้นโจรขโมย ชั้นผู้คืบผู้คืบได้ ถือว่าเป็นเทวดาใน
 สวรรค์ชั้นกามบ้าง เป็นพรหมในชั้นเหนือกามบ้าง เรียกว่า
 หลังจากที่มีความคิดที่เป็นตัวกิเลสดับ และทำกรรมเสร็จไปแล้ว

คือความคิดนั้นหายไปแล้ว ผลเกิดใหม่ก็เป็นอย่างไร ก็เป็นสภาพของจิตที่เป็นสัตว์นรกบ้าง เป็นเทวดาบ้าง เป็นมนุษย์บ้าง.

๔. ถาม : หลักคิดในคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเห็นเห็นว่า ชีวิตและการดำเนินชีวิตในโลกนี้เป็นทุกข์ จึงมองหาทางให้ชีวิตเป็นสุข ทางที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเห็นทางที่ทำให้ชีวิตเป็นสุขก็คือ ความดับแห่งทุกข์ ซึ่งในที่สุดหมายถึงความดับแห่งทุกข์โดยสิ้นเชิง คือนิพพาน. และในหลักศาสนานอื่นเช่น คริสต์ เป็นต้น คงเห็นชีวิตและการดำเนินชีวิตเป็นทุกข์เช่นกัน และคงเห็นทางแก้โดยการก่อให้เกิดความดับทุกข์ด้วยการหาสิ่งมาเพิ่มเติมให้เกิดความสุข ฉะนั้น ตามหลักคิดทั้งสองอาจจะพูดได้ว่า วิธีของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นวิธลบ และวิธีของคริสตเป็นต้น เป็นวิธบวก วิธีของพระพุทธเจ้าเป็นวิธสละ วิธีของคริสตเป็นวิธหามาเพิ่ม แต่ทั้งสองก็เป็นวิธแห่งความดับทุกข์เช่นเดียวกัน. กระผมไม่เข้าใจว่า วิธีของใครจะเป็นวิธีที่ดับทุกข์ได้จริง ก็ทั้งสองอย่างยังเป็นแต่เพียงความเห็นอยู่.

ตอบ : ถ้าตามอย่างนี้ต้องการคำอธิบายมากมายไม่ใช้เล่น อยากรจะพูดเสียใหม่เลยว่า วิธีของพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่ทั้งวิธีที่อาจจะพูดโดยส่วนเดียวว่า วิธลบหรือวิธบวก วิธตัดออกไปหรือวิธหามาเพิ่ม แต่เป็นวิธีที่เรียกว่า สายกลาง ดังที่กล่าวแล้ว มันอาจจะมีความหมายในแง่หนึ่งเป็นบวก หรือเป็นลบ ส่วนใดส่วนหนึ่งก็ได้ สิ่งที่ดีควรทำให้เกิดก็มี ก็ต้องทำให้เกิดมี

ส่วนที่ควรสละออกไป ก็ควรสละออกไป. ที่ควรสละออกไป ก็คือกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ที่ควรทำให้เกิดมี ก็คือความหมกมึน กิเลสที่ไม่ทำให้มีทุกข์ได้. ขอให้เข้าใจว่า พุทธศาสนานี้ถ้าจะกล่าวแล้ว มันไม่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นวิรูปวาทหรือลบ ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเล็งแง่ดีหรือแง่ร้ายที่เรียกว่า Pessimism หรือ Optimism นี้ แล้วก็ไม่อาจจะเป็นสิ่งแบ่งแยกโดยเด็ดขาดไปทางซ้ายหรือทางขวาอย่างใดอย่างหนึ่งได้เลย แต่จะต้องเป็นเรื่องกลาง ๆ คือไปตามเหตุผลที่ว่ามันมีอยู่อย่างไร มันเป็นเรื่องที่อาจจะเรียกได้ว่า ถือหลักตามที่เหตุผลมีอยู่ว่า จะต้องทำอะไร. เนื่องจากเพ่งมองในคำสอนเรื่องให้เสียสละออกไป ไม่ใช่ยึดถือว่ามีตัวมีตนเสียเลยนี้ ก็เลยเข้าใจว่าเป็นเรื่องสละหมดหรือมุ่งกันแต่เรื่องสละกันเดียว แต่ลืมนึกไปว่า เมื่อสละแล้วอะไรมันเกิดขึ้น จะต้องรู้หรือให้เข้าใจแน่นอนลงไปว่า มันเป็นเรื่องจัดเรื่องทำตามเหตุผล ชนิดที่ให้สิ่งที่ควรหมกไปให้หมดไป หรือให้เหลืออยู่หรือให้ปรากฏออกมาซึ่งสิ่งที่เราประสงค์ ฉะนั้นขออย่าได้กล่าวว่าเป็น Positive หรือ Negative เป็น Optimism หรือ Pessimism อย่างนี้ แล้วพยายามศึกษาเรื่องหลักมัชฌิมาปฏิปทา มรรคมีองค์ ๘ ประการซึ่งเรียกว่า ทางสายกลาง. ที่นี้ขอสรุปสั้น ๆ เพียงเท่านี้ ถ้าจะเอากันให้ละเอียดแล้วต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงแน่.

๕. ถาม : มีผู้กล่าวกันว่าบุคคลหนึ่งบุคคลหนึ่งได้
 หน้าที่พิเศษ ตาพิเศษ หรือได้ ธรรมกาย นั้น จะมีจริงหรือไม่? และ
 การกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งดังกล่าวจะเป็นทางปฏิบัติที่ถูกต้อง
 เพื่อบรรลุมรรคผลตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้หรือไม่?

ตอบ : นิคอปไค้สน ๆ ว่า หน้าที่พิเศษ ตาพิเศษ หรือ
 ธรรมกาย หรือ คำที่เรียกอย่างอื่นคล้าย ๆ กันนั้นมียุ่มาก แล้ว
 ก็เป็นสิ่งที่มียุ่จริง แต่ว่าความหมายของสิ่งนั้น บางทีมันอาจจะ
 ผิดไปจากที่คนโดยมากรู้หรือเข้าใจ หรือหมายถึงกันน่อยุ่ก็ได้ โดย
 เฉพาะเรื่อง หน้าที่พิเศษ ตาพิเศษนั้น มันเป็นเรื่องทางจิต เป็นเรื่อง
 ที่เกี่ยวกับฝ่ายจิต วิชาเกี่ยวกับจิตไม่ใช่วิชาฝ่ายธรรมะโดยตรง.
 เมื่อคนเราได้ฝึก หู หรือฝึก ตา ซึ่งรวมมียุ่ที่ใจด้วยเหมือนกัน
 ศูนย์กลางมียุ่ที่ใจนั้น ฝึกรวมกันหมดคนให้ฝึกตามวิธีอันเร้นลับ
 ที่ธรรมชาติมันมียุ่หรือมันซ่อนเร้นไว้ เราคนให้พบแล้วปฏิบัติ
 ให้ถูก เราก็จะมีตาหรือหูชนิดที่มีสมรรถภาพเป็นพิเศษ ยิ่งกว่า
 หูตาธรรมดานานมาก. เกี่ยวกับเรื่องนี้ที่เป็นพุทธทฤษฎีตรง ๆ ก็มี
 กล่าวถึงและยอมรับรอง หน้าที่พิเศษตาพิเศษที่ยิ่งไปกว่าหุตาธรรมดา
 อย่างมากมายหลายร้อยหลายพันเท่า นมียุ่ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยัง
 ไม่ได้ทรงยอมรับ วานเป็นเรื่องที่ควรปฏิบัติหรือจุมงุ่หมาย ;
 มุงุ่หมายแต่เรื่องจะคับทุกุ่เท่านน. ที่พูดถึงธรรมกายนั้นเป็น

เรื่องที่ใช้ได้ คือว่า ธรรมกายนี้ ถ้าถูกต้องตามความหมายของ
 คำว่า “ธรรมกาย” แล้ว เราเรียกว่า มีกายเป็นธรรม คือมีกาย
 กับใจ หรือที่เรียกว่าตัวเรานี้เป็นธรรม; ไม่เป็นกิเลสตัณหา.
 เราเอากิเลสตัณหาออกให้หมด จะเหลืออยู่แต่ธรรมกาย หรือสิ่ง
 ที่เรียกว่า ธรรมกายจะปรากฏออกมา; ต้องธรรมกายอย่างนี้
 ธรรมกายอย่างอื่นไม่ได้. ที่นี้คนเขาเข้าใจธรรมกายไปในรูปอื่น
 เป็นรูปเป็นร่างเป็นสีเป็นสัมผัส น้มน้ำมันของคนอื่น ไม่ใช่
 ธรรมกายอย่างของพระพุทธเจ้า. และว่า ถ้าหากว่า ต้องการจะ
 ให้อริยบุคคลเหมือนกัน ธรรมกายอย่างของพระพุทธเจ้า
 ก็รักษาได้เหมือนกัน ขอให้ลองทำจิตนี้ให้ห่างจากกิเลส จาก
 ตัวตนเป็นธรรมกายเสียก่อน จะหมดโรคทั้งทางจิตและทาง
 วิญญาณ ยิ่งกว่าวิธีที่เขารักษาๆ กันเสียอีก. แต่เรื่องนี้ก็ได้
 อธิบายแล้วถึงเรื่องที่ว่า ร่างกายมันขึ้นอยู่กับจิตใจอย่างไร ถ้าเรา
 สะสางปัญหาทางจิตใจเสร็จไป ทางกายมันก็พลอยเสร็จไปด้วย
 โรคกายส่วนมากเกิดมาจากความผิดปกติทางจิต ความไม่เป็น
 ระเบียบ หรือความไม่สงบทางจิต ถ้าเราจะปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค
 ผลเราก็ต้องปฏิบัติในทางที่จะให้กิเลสตัณหาหมดไป เหลือแต่กาย
 และใจที่บริสุทธิ์ นี้เรียกว่า ธรรมกายปรากฏ ใช้ได้ ให้เป็น
 คำบัญญัติเฉพาะว่าอย่างนี้ อย่าให้มีความหมายอย่างอื่น.

๖. ถาม : พระอรหันต์ยังมีอยู่ในโลกปัจจุบันนี้หรือไม่? และมีอะไรเป็นเครื่องสังเกตได้หรือไม่ว่า ท่านผู้ใดเป็นผู้บรรลุมรรคผล มีพระโสดาบันเป็นต้น?

ตอบ : ปัญหานี้ก็เป็นปัญหาที่เคยถามกันมาก เขาถามกันอยู่มาก ก็อย่างที่ได้อ่านแล้วว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ถ้าเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์ ควรจะนำสืบในข้อที่ว่า เคยวนโลกเป็นอยู่ชอบหรือไม่ คนในโลกหรือภิกษุในโลก ในปัจจุบันนี้เป็นอยู่ ชอบหรือไม่ แล้วก็เอาหลักเรื่องเป็นอยู่ชอบ คือมรรคมีองค์ ๘ หรือการละสังโยชน์สืบสืบไปวัดดู ไปจับดู แล้วก็รู้ได้ด้วยตนเอง. เครื่องสังเกตที่แน่นอนว่า เป็นพระอริยมัคคชฌันโสดาหรืออรหันต์หรือไม่ ก็มีอยู่ตรงที่ใช้เรื่องสังโยชน์สืบประการนั้นไปวัดดู ว่า ละอะไรได้ทำอะไร ก็เป็นที่แน่นอน แต่เคยวนถ้าเราเองก็ไม่รู้จัก ไม่รู้จักตัวเราเอง ไม่รู้จักกิเลสต้นเหตุหรือสังโยชน์ของตัวเราเองที่กำลังมีอยู่ในตัวเราเองนี้ ลองคิดว่า เราจะไปวัดคนอื่นได้อย่างไร. ถ้าอยากรู้ ก็ต้องรีบทำให้ตัวเองนี้หมดกิเลสต้นเหตุสังโยชน์ เราจะได้เห็นว่า ใครเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระอรหันต์; แล้วขอรับรองว่า อย่าไปเชื่อตามที่เขาบอกกว่า คนนั้นคนนั้นเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นพระโสดาบันตามที่เขาสื่อกัน หรือเขา

แต่งตั้งให้ วิชาศึกษา แล้วรับปฏิบัติจนให้ตัวเองจะได้เสียก่อน
แล้วก็รู้ได้เองโดยแน่นอน นี่เวลาจนจะหมดเสียแล้ว.

๗. ถาม : ธาตุทั้ง ๖ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ
วิญญาน สงสัยธาตุลมกับอากาศธาตุ แตกต่างกันอย่างไรร ?

ตอบ : ธาตุลม หมายถึงลมที่เคลื่อนไปมาได้ ที่เรา
เรียกกันว่า อากาศสำหรับหายใจ. ส่วนอากาศธาตุนั้น คือ
ว่างเลย ว่างแม้แต่จากลม ต่างกันมากอย่างนี้ คือ อากาศธาตุ
หมายถึงความว่างจากธาตุทั้ง ๕ คือว่า ธาตุมี ๖ นี้ ดิน น้ำ
ลม ไฟ วิญญาน อากาศนี้ ถ้าวางจากธาตุทั้ง ๕ แล้ว ก็เหลือ
อากาศธาตุ.

๘. ถาม : เคยอ่านพบในมิตินทบัญญัติว่า ผู้เข้าถึง
ฌานแล้วไม่หายใจ จริงหรือไม่ ?

ตอบ : เฉพาะจตุตถฌาน จะมีอาการที่ไม่แสดง
ให้เห็นว่า เขาได้หายใจ หรือว่ามีการไหลเวียนในโลหิต ใน
กระแสไหลเวียนของโลหิต ดังนั้นจึงถือกันอย่างนั้น.

๙. ถาม : ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่นั้น อาจจะมีเข้าถึง
นิพพานได้จริงหรือไม่ ? หรือเพียงแต่รู้ว่าทางไหนเป็นทางที่
เข้าสู่พระนิพพานเท่านั้น.

ตอบ : ถ้าปฏิบัติถูกต้องก็เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่า นิพพานได้
ในชีวิตนี้ ก็คือ การที่กิเลสตัดหมดหายไปไม่ปรากฏนั่นเอง เมื่อ

กิเลสตัดเหมาหมดไปโดยสิ้นเชิงแล้ว สภาพอะไรเหลืออยู่ ปรากฏเป็นความไม่มีทุกข์เลย เป็นความสะอาด สว่าง สงบ อย่างยิ่งนี้เราเรียกว่า นิพพาน; ดังนั้นจึงเข้าถึงได้ในชีวิตนี้ เราต้องมีหนทางที่จะปฏิบัติถูกต้องเสียก่อนแล้วจึงจะเข้าถึงได้.

๑๐. *ถาม : ผู้ที่อยู่ในขมาราวาสวิสัยสำเร็จพระอรหันต์ จะมีชีวิตอยู่ได้ไม่เกิน ๗ วัน เป็นความจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด ?*

ตอบ : นี้ควรจะตอบอย่างตรงกว่า พอเป็นพระอรหันต์ แล้วจะหมดความเป็นขมาราสไปทันที ไม่มีใครจับพระอรหันต์ใส่ลงไปในความเป็นขมาราสได้ ปัญหานี้ก็เป็นโมฆะไปในตัว.

๑๑. *ถาม : การเข้าสมาธิแล้วไม่รู้สึกอะไรเลย จะเรียกว่า สะกดจิตตนเองได้หรือไม่ มีผู้เล่าให้ฟังว่า มีเนรองค์หนึ่งสามารถเข้าออกสมาธิได้ภายในกำหนดเวลา เข้าสมาธิแล้วไม่รู้สึกอะไร แต่ภายหลังเนรองค์นั้น ลาสิกขาออกมาและมีความผิดฐานลักทรัพย์ด้วย สงสัยว่า คนที่สามารถเข้าออกสมาธิได้ถึงเพียงนี้ เหตุใดจึงมีกิเลสอยู่ ?*

ตอบ : ถ้าศึกษาดูให้ดีตามคำบรรยายที่กล่าวไปแล้ว ก็จะพบได้เองว่า สมาธินั้นไม่ได้กำจัดกิเลสได้ แต่เพียงระงับกิเลส

กตไว้ ไม่ให้กิเลสขึ้นมาทำงานได้ ช่วงเวลาที่สมาธิมีอยู่ ฉะนั้น เวลาที่เป็นสมาธินั้น ควรรีบเจริญปัญญาเสีย เพราะว่า มีสมาธิ แล้วเจริญปัญญาได้ง่ายอย่างยิ่ง เมื่อทำปัญญาให้เกิดขึ้นได้แล้ว กิเลสจึงจะดับไปโดยสิ้นเชิง. ฉะนั้นคนที่ทำสมาธิได้ จะทำสมาธิได้แบบไหนก็ยังไม่หมดกิเลส พอหมดเรื่องของสมาธิหมดอำนาจของสมาธิ กิเลสก็จึงจุมูกเขาต่อไปตามเดิมได้. การเข้าฌานแล้วออกจากฌานได้อย่างตรงเวลานี้ ไม่ใช่เรื่องการสะกดจิต เพราะว่า มันเป็นเรื่องกำหนดไว้ตั้งแต่ก่อนที่จะเข้าฌาน. ในขณะที่เข้าฌานนั้น ไม่มีการทำการสะกดจิต หรือว่าบังคับให้ตัวเองออกมาจากฌานในขณะที่กำลังเข้าฌานอยู่ เขาต้องฝึกให้คล่องแคล่วก่อนหน้านั้น และก่อนหน้าเข้าฌานนั้นมันกำหนดหมายไว้แล้วมันจึงออกจากฌานได้. การเข้าฌานนี้ไม่ควรจะเรียกว่าการสะกดจิต เพราะไม่มีใครสะกดใคร มีแต่ผู้ทำสมาธินั้นกำหนดอารมณ์ให้ละเอียดเข้าละเอียดเข้า จนร่างกายระงับไป จนจิตระงับไปเท่านั้น.

๑๒. ถาม : ภิกษุณีมีหรือไม่? ถ้าไม่มี หมดไปเพราะเหตุใด? เดียวนี้จะมี ได้หรือไม่?

ตอบ : ในครั้งพุทธกาล เคยมีอยู่ยุคหนึ่ง แล้วก็สิ้นสูญไปในเวลาไม่นานนัก หมดไปเพราะว่าผู้หญิงลำบากที่จะเป็นอยู่อย่างผู้ไม่ครองเรือน อยู่ตามป่าตามดงต่างๆ นี้ มันล้วนแต่ลำบาก

แล้วพระพุทธเจ้าท่านเกรงว่า ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี^๕ จะได้รับ
อันตราย ท่านวางระเบียบวินัยไว้มากเกินกว่าสำหรับภิกษุมานะ ;
ที่^๕เขาทนระเบียบวินัยไม่ไหว มันก็ค่อยหมดไปเอง. เคียน^๕จะมี
ได้หรือไม่ ถ้าถือตามวินัยแล้ว มันก็ไม่เห็นทำว่าจะมีอีกได้
เพราะว่าจะต้องเอาภิกษุณีมาเป็นอุปัชฌาย์ ที่^๕เราไม่รู้จะไป
เอาภิกษุณีไหนมาเป็นอุปัชฌาย์ ที่หนังสือพิมพ์เขาสง ๆ อยู่
มันไม่ใช่ภิกษุณีของพระพุทธเจ้า.

๑๓. *ถาม* : การดำรงในเพศศฤงษ์^๕ของสังคัมภ์^๕ปัจจุบัน
สมควรปฏิบัติตามธรรมเนียม^๕ใดของพระพุทธองค์ จึงจะทำให้
สังคัมภ์^๕นั้นเจริญด้วยศีลธรรม และไม่ค้อยทางวัตถุ ?

ตอบ : ธรรมเนียมสำหรับฆราวาสมีอยู่กลุ่มหนึ่ง และ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือหมวดที่เรียกว่า “ฆราวาสธรรม” คือ สัจจะ
หมะ ๕ ขันติ จาคะ ๔ อย่าง^๕นี้ พยายามประพฤติให้เต็มที่เถอะจะทำให้
สังคัมภ์^๕ฆราวาสนั้นเจริญและไม่ค้อยทางวัตถุ พระพุทธเจ้าทรงสอน
ให้ฆราวาสประกอบด้วยธรรมะ^๕นั้น ไม่ใช่ทำให้เลิกบำเพ็ญหน้าที่
ที่จะต้องทำไปตามเรื่องของฆราวาสหรือชาวโลก แต่ให้บำเพ็ญ
หน้าที่ของฆราวาสหรือชาวโลกไปด้วยธรรมะ ด้วยการประกอบอยู่
ด้วยธรรมะ เพื่อย้ำให้ต้องลำบากหรือทุกข์ร้อนเกินไป ได้ผล
อย่างของฆราวาสด้วย ไม่ทุกข์ร้อนเพราะกิเลสตัณหาแผดเผา
มากเกินไปด้วย.

๑๔. **ถาม :** การปฏิบัติธรรมชั้นโลกุตตระของสังคม ในยุคนี้จะขัดหรือไม่? เป็นการส่งเสริมการผลิตผลในทุกทาง ของสังคม หรือไม่?

ตอบ : ที่ว่าโลกุตตรธรรมนั้น ว่าที่จริงแล้วมันไม่ขัด กับกับโลก มันอยู่เหนือโลก. เพราะว่าคำว่า อยู่เหนือโลกนี้ มันหมายถึงแต่เพียงว่า ควบคุมโลกให้ได้ ไม่ให้โลกหรือสิ่ง ต่าง ๆ ในโลกหรืออิทธิพลของโลกนี้ ทำจิตใจให้เราอ่อน ให้เป็นทุกข์ในเมื่อปฏิบัติกรงาน หลักของโลกุตตรธรรม ที่ว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดเลยนั้น เามาใช้กับฆราวาสก็ได้ เขามีจิตใจผ่องใส แจ่มใส เป็นอิสระ มีสติปัญญาเฉียบแหลม ทำจิตใจให้เป็นอย่างนั้นเสียก่อน เป็นฆราวาสที่พยายามทำให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทำจิตใจให้อิสระผ่องใสเสียก่อน แล้วจึงคิด จีงวิจิจจย จีงวางแผนการ กำหนดโครงการ แล้วทำไปตาม โครงการอย่างนี้ ก็ได้ผลดีกว่าที่ไม่ทำอย่างนี้เป็นอันมาก.

๑๕. **ถาม :** สันโดษกับมกน้อยต่างกันอย่างไร? นักวัฑฒนียมมักกล่าวว่า ธรรมข้อนี้สอนให้คนไม่ก้าวหน้าจริง หรือไม่? เพียงไร?

ตอบ : สันโดษกับมกน้อยนั้นควรจะถือว่า ถ้าเข้าใจ ความหมายถูกแล้ว ก็ต่างกันเพียงนิดหน่อย มกน้อยมีความหมาย ว่า เพื่อบรรพชิตจะไม่ปล่อยให้ความคิดเปิดกว้าง หวังนั้น หวังนี้

อยากรู้ อยากรู้ ไปในทางที่ไม่จำเป็น. จะเอาแต่เท่าที่จำเป็น
 แก่การเป็นอยู่ แล้วรีบประพฤติกิเลสเพื่อมรรคผลนิพพาน
 อย่างนั้นจึงเหมาะสำหรับฆราวาส. ส่วนเรื่องสันโดษนั้น ตัว
 หนังสือแปลว่า ยินดีด้วยสิ่งที่กำลังมีอยู่ จะเป็นการกระทำหรือ
 วัตถุสิ่งของหรืออะไรก็ตาม ให้มีความยินดีพอใจ อันนี้มุ่งหมาย
 จะให้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจของคนให้สดชื่นอยู่เสมอ อย่าให้
 รู้สึกหิวกระหายคอแห้งอยู่เสมอ ถ้าเราไม่สันโดษแล้วจะมีอาการ
 เหมือนหิวกระหายคอแห้งอยู่เสมอ เหมือนอย่างว่า เราเรียนศึกษา
 วิชาหลายปีเพื่อวิชาดี แล้วไปทำงานอย่างนั้น เราไม่ยินดีในขณะที่
 เราเรียนอย่างนั้นเรียกว่าไม่สันโดษ ถ้าเรายินดีพอใจในการเรียนนั้น
 เรียกว่า เราสันโดษสิ่งที่เรามีอยู่เฉพาะหน้า แล้วก็ทำให้เรา
 เป็นสุขในการเรียน และต่อไปเรื่อย ๆ หรือว่าชานากำลังซุกดิน
 ครั้งแรกก็ต้องยินดีว่า ได้ทำงานเสร็จไปเท่านี้แล้ว แล้วรุ่งขึ้น
 ซุกอีกต่อไปซุกอีก ๆ ซุกอยู่ก็พอใจว่า ได้ทำไปเท่านี้แล้ว.
 สันโดษในการทำงานที่ได้ทำไปแล้ว นี้เรียกว่า สันโดษในสิ่งที่มีอยู่
 คือการทำงานที่กำลังทำอยู่หรือเป็นอยู่. ที่นัฟอไปปลูกข้าวก็ยินดีว่า
 ได้ปลูกแล้ว มันงอกงามเจริญอยู่ มันออกผลมากก็ยินดีว่า มัน
 ออกผลอย่างนี้ ก็สันโดษด้วยสิ่งที่กำลังมีอยู่ หรือเป็นอยู่ นับ
 ตั้งแต่วันแรกที่แรกจนวินาทีสุดท้าย. ให้สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า
 สันตุฎฐีปรามังธนัง สันโดษนี้เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง คือชานากคนนั้น

จะมีทรัพย์สินตั้งแต่วินาทีแรกที่ซุกดินครั้งแรกจนถึงวินาทีสุดท้ายที่เกี่ยวข้องมาใส่ยั้งใส่ฉาง หรือขายได้เงินเป็นต้น เขาเลยเป็นคนร่ำรวยได้ทรัพย์สินตั้งแต่วินาทีแรกจนถึงวินาทีสุดท้าย เขาจึงไม่ปวดหัว ไม่เป็นโรคเส้นประสาท มีจิตใจผ่องใสสบายตลอดเวลาคือต้องการสันโดษมาหล่อเลี้ยงให้จิตใจอิ่มเอิบอยู่เสมออย่างนี้ต่างหากมันจึงไม่ขัดกับความก้าวหน้าแม้ในทางวัตถุ ในเมื่อสติปัญญาควบคุมอยู่แล้ว สันโดษนี้จะช่วยสนับสนุนอย่างยิ่งให้ก้าวหน้าไปอย่างเจริญอย่างยิ่ง.

๑๖. ถาม : ศาสนาพราหมณ์เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธมาแต่ดั้งเดิมเช่นการตั้งศาลพระกুমิงจะเป็นของพราหมณ์ เราควรจะทำอย่างไรกับเรื่องเหล่านี้ ?

ตอบ : เราควรจะถือว่า วัฒนธรรมเก่าแก่ เช่น ศาสนาพราหมณ์นั้น มันเป็นพื้นฐานอันแรก มันมีมาแต่ครั้งแรกเมื่อสติปัญญายังไม่เพียงพอ เมื่อมนุษย์กลัว เขาก็ทำสิ่งที่ระงับความกลัว เช่น ศาลเทพเจ้าเป็นต้น ถ้าเรายังมีความกลัวระดับต่ำอย่างนั้นอยู่ มันก็ยังใช้ได้อยู่. แต่ถ้าเรามีสติปัญญามาก ถึงขนาดที่เราไม่กลัวสิ่งเหล่านั้น มากแล้วสิ่งที่น่ากลัวกว่า เช่น กิเลสตัณหาแล้ว ก็ไม่ต้องมีก็ได้ ฉะนั้นพิจารณาดูว่า ถ้าเด็กๆหรือคนใช้คนครัวเขายังกลัวอย่างนั้นอยู่ ก็มีไว้ให้เขา ไม่ต้องมีไว้ให้เรา.

ความรู้ทางธรรมที่นำมาใช้ทุก ๆ วัน

ตอบปัญหาผู้พิพากษา รุ่น ๒๕๑๒

ณ ห้องบรรยายกระทรวงยุติธรรม

พุทธศักราช ๒๕๑๒

ถาม : กระผมต้องตัดสินใจจากจำเลยบ้าง ประหารชีวิตจำเลยบ้าง อย่างนี้จะได้อย่างไรขาดเมตตา และทำบาปไหม?

ตอบ : ขอให้สังเกตคำบรรยายบางตอน ที่พูดแล้วถึงเจตนา. เราเป็นผู้พิทักษ์ความเป็นธรรม เรามีเจตนาที่จะพิทักษ์รักษาความเป็นธรรม และมีหน้าที่ตีความในกฎหมาย ไม่มีเจตนาจะทำอันตรายใคร ดังนั้นเจตนาในการทำอันตรายใครจึงไม่มี เพราะฉะนั้นจึงไม่บาป และไม่ได้อาศัยขาดเมตตา. ถ้าพูดถึงเมตตา เราก็เมตตาแก่คนทุก ๆ คน นอกจากจำเลยคนเดียว หรือถ้าจะมองกันอีกแง่หนึ่ง มันจะมีผลในทางเมตตาจำเลยด้วย

ก็ได้ คือทำให้เขาสำนึกผิด แล้วไม่ทำผิดทำชั่วอีกต่อไป; แม้ในกรณีนักโทษที่จะถูกประหาร ก็ให้เขามีความรู้สึกได้เป็นอย่างน้อย. รวมความแล้วทั้งตัวเขาเอง และเพื่อนร่วมโลกจะได้รับการประโยชน์มากมาย.

อย่างไรว่าแต่การพิพากษาโดยธรรมเลย ต้องนึกไปถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่เพชรฆาตด้วย. ถ้าเขามีความรู้สึกถูกต้อง คือมีปรัชญาทางศีลธรรมอย่างถูกต้อง การตัดคอคน ก็ไม่บาป เพราะฆ่าคน เพราะเขาไม่มีเจตนาจะฆ่าคน เขามีเจตนาจะพิทักษ์ความเป็นธรรม. แต่ถ้าเขาเป็นเพชรฆาตขี้เมา ไม่ต้องสงสัยมันจะบาปยิ่งกว่าฆ่าคน เพราะฉะนั้นผู้ที่จะเป็นเพชรฆาต ก็ต้องได้รับการอบรมในทางธรรมอย่างถูกต้องด้วย.

ทีนี้ผู้ทำหน้าที่เป็นทหาร ทำหน้าที่ยิงปืนออกไป ถ้ามีปรัชญาทางศีลธรรมเพียงพอ ทำเจตนาให้บริสุทธิ์ ก็จะไม่บาปเพราะฆ่าคน. ฮิตเลอร์เคยส่งหนังสือชื่อ *ภควัดคีตา* ไปแจกทหารตั้ง ๓ ล้านเล่ม เพราะในหนังสือเล่มนี้ มีคำอธิบายชนิดที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่เป็นการฆ่าคน; แต่เป็นการทำลายอันตรายของคน เป็นการรักษาความเป็นธรรมไว้ อย่างนี้เห็นต้น.

ถาม : ชาวประมงจับสัตว์น้ำมาขายเป็นอาชีพ จะบาปไหม? เขาจะประพฤติธรรมได้หรือไม่?

ตอบ : คำว่าอาชีพนี้ มันนำสืบบาก ว่าทำด้วยเจตนา
 อย่างไร. ถ้าชาวประมงมีเจตนาทำการประมงเพื่อเพียงอาชีพ
 จริง ๆ มันก็ไม่ใช่บาปเพราะการฆ่า เติบโตมารูปของปาณาติบาต.
 เราพิจารณาเหตุตัวบทของปาณาติบาตแล้ว มันเป็นเจตนาการฆ่า
 โดยตรง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์; แล้วเจตนาที่มีมาเพราะมีความจำเป็น
 บังคับ ผันกระทำไป ด้วยความรู้สึกลักษณะนี้ มันไม่เต็ม ๑๐๐
 เปอร์เซ็นต์ของปาณาติบาต ดังนั้นถ้าเขาจะเปลี่ยนอาชีพเสียได้ก็ดี
 แต่แม้ว่าเขาจะไม่เปลี่ยนอาชีพ ก็ไม่ได้ตีความว่าเขาจะต้องบาป
 ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ของปาณาติบาต.

ในที่นี้ ก็เลยขอเวลาอธิบายเรื่องน่านึกน่าคิดสักเรื่องหนึ่ง
 ว่าศาสนาไหน หรือลัทธินิครนถ์ซึ่งเป็นคู่แข่งกันมากกับพุทธ-
 ศาสนาเราในอินเดียโบราณตั้งแต่ไหนแต่ไรมา จนกระทั่งในบัดนี้
 ผลเดี่ยวนั้นมันปรากฏว่าอินเดีย พุทธศาสนาถึงกับเคยสูญไปจาก
 อินเดีย แต่ศาสนาไหนที่เวลานี้ ก็ยังอยู่ตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้
 นี้ก็น่าสนใจ ว่าเขามีอะไรดี. เท่าที่มองเห็นแง่หนึ่ง ก็มีเรื่อง
 ปาณาติบาตนี้แหละ ศาสนาไหนเขาบัญญัติว่า ปาณาติบาตนี้
 มีชั้นแห่งการรับไปปฏิบัติอยู่เป็นระดับ ๆ : การฆ่าสัตว์โดยหน้าที่
 ไม่ต้องเป็นบาป เช่นฆาตกรต้องทำนา แล้วการไถนา มันก็ทำ
 ให้สัตว์บาดเจ็บ ขาดกระดูกกระจาย ปูบัง เชื้อคบบ้าง อะไร ๆ บ้าง

เพราะเขาทำนา แล้วสัตว์เหล่านั้นตาย อย่างนี้เขาถือว่าไม่มีบาปเลย
 ศาสนานับบุญคุณไว้อย่างนี้. หรือว่าทหารซึ่งมีหน้าที่ป้องกัน
 ประเทศ ก็ไม่มีบาปเลย. แต่ถ้าเป็นเทศน์กับฆราวาสในศาสนานี้
 ไปเค็ดแม่ไปไม้ใบเดียว ก็บาปเต็มที ๑๐๐ เปอร์เซนต์เลย. ดังนั้น
 จึงเห็นว่านักบวชถืออย่างหนึ่ง ชาวบ้านถืออย่างหนึ่ง คนอาชีพ
 หนึ่ง ถืออย่างหนึ่ง เขามีไว้เป็นระดับๆ อย่างนี้ ทำให้ถือปฏิบัติ
 ได้ง่ายมาก. ส่วนเรานั้น พุทธไว้อย่างคลุมๆ ว่าปาณาติบาต
 ปาณาติบาต แล้วก็ไม่ใช่ใจ ทำปัญหาให้เกิดขึ้น จนต้องร้อนใจ
 ไปเปล่าๆ ก็มี. พิจารณาดู จะเห็นว่าลัทธินิครนถ์เขาเคร่งครัด
 มากจนกระทั่งว่าพระเค็ดใบไม้ใบหนึ่งก็ไม่ได้ เป็นปาณาติบาต
 ถือว่ามันมีชีวิตเหมือนกัน. ในพุทธศาสนาเราโดยเฉพาะนักบวช
 ก็ถือสูงกว่าชาวบ้าน แต่คำว่า “ปาณาติบาต” นี้ มันคลุมเครือ
 ถ้าเจตนาเป็นการทำเพื่อเลี้ยงชีวิต แล้วมันไม่เป็นปาณาติบาต
 ๑๐๐ เปอร์เซนต์ไปได้ เพราะว่าเรารวมไว้ในการป้องกันตัว
 เพราะว่าถ้าเราไม่หากิน เราต้องตาย ดังนั้น เพื่อให้ไม่ตาย
 เราต้องหากินอยู่ในลักษณะการป้องกันตัว เช่นเดียวกับภิกษุ
 ต้องกินยาถ่ายตัวพยาธิ อย่างนี้ ถ้ามองในแง่หนึ่ง ก็รู้ว่าจะต้อง
 ฆ่าตัวพยาธิ แล้วทำไม่ถึงไม่เป็นปาณาติบาต ก็เพราะมีเจตนา
 ป้องกันตัว เรื่องนี้ได้พูดแล้วในคำบรรยายปีนี้.

ถาม : พ่อค้า ต้องการกำไร ก็ไม่พูดความจริง
 อย่างนี้จะถือว่าผิดศีลข่มมุสาฯ ไหม? พ่อค้าจะประพฤติธรรม
 ได้อย่างไร?

ตอบ : ในเรื่องมุสาฯ ก็เหมือนกัน ส่วนใหญ่มันถึง
 ถึงเจตนา มุ่งจะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมา ในทางที่ไม่ถูกต้อง
 จึงจะเป็นมุสาฯ. ถ้าพูดไม่จริงเฉยๆ ไม่ทำให้ใครเสียประโยชน์
 อย่างนี้ ยังไม่ขาดศีลข่มมุสาฯ มันเป็นอย่างอื่น. มุสาฯ คือ
 การขโมยประโยชน์จากผู้อื่น ด้วยการไหวจา หรือสิ่ง
 ชั่งใช้แทนวาจา; นี่เป็นหลัก. ที่นในกรณีพ่อค้า พ่อค้า
 เขาก็มี ธรรมของพ่อค้า ตายตัวอยู่ว่า จะต้องหากำไร คงนั้น
 ถ้าเขาไม่ได้ทำเกินขอบเขต ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิด. ส่วนการ
 ใช้คำพูดในเชิงกำนัน มันอยู่ที่นโยบาย เช่น เขาเอ่ยบอกว่า
 “ขาดทุน ขายไม่ได้” อย่างนี้ ที่แท้เขาไม่ได้ขาดทุน หรือ
 มันเพียงเท่าทุน อย่างนี้มันก็เป็นเรื่องระเียบ หรือวิธีของพวก
 พ่อค้า ไม่ควรจะปรับมุสาวาทเต็ม ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์. ในทาง
 การค้า เขาประพฤติธรรมของพ่อค้าได้ โดยไม่ต้องเสียหาย
 แม้ว่าบางทีบางอย่าง เขาพูดจริงไม่ได้ และการไปพูดจริงเข้า
 ในบางสิ่ง อาจกลับไม่ถูกต้องเสียอีก เช่นว่าเขาไม่ยอมขายอย่างนี้
 เขาพูดว่า “ไม่ขาย” พูดอย่างนี้มันจริงไหม? แต่ถ้าเขายักมา

กล่าวเสียว่า “ชายไม่ได้” อย่างนั้นมันไม่จริง เพราะว่าถ้าเขาจะชายก็ได้. แต่ลองทักดูเถอะ ว่าพูดยังไงไหนมันน่าฟังกว่า ไหนไหนมันเรียบร้อยเป็นธรรมกว่า. ที่พูดว่า “ชายไม่ได้” ซึ่งไม่จริงนั้นมันกลับจะถูกกว่า ดีกว่า กว่าที่จะพูดตรงๆ ว่า “ไม่ชาย” พูดตัดบทไปว่า “ไม่ชาย” เช่นนี้ มันไม่น่าฟัง ไม่ใช่วิสัยคนค้าคนขาย จะพูดเช่นนั้น. ดังนั้นเกี่ยวกับคำพูดของพ่อค้าที่เขาเรียกว่าปากหวาน หรือปากอะไรนั้น อย่าไปปรับเขาว่ามั่วสาวก.

ถาม : ฟังคำบรรยายแล้ว รู้สึกคล้ายกับว่า ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอารมณ์ทางกาม ทางเพศ เป็นต้น มิเป็นการขัดกับสัญญาแห่งการสืบพันธุ์ไปหรือ ?

ตอบ : ในพุทธศาสนาไม่ได้มีคำกล่าว ที่ว่าไม่ได้เกี่ยวข้องกับกามหรือเพศ แต่ให้เกี่ยวข้องกับกามหรือเพศ โดยวิธีที่ถูก และที่ควร. ฉะนั้นควรไปศึกษาบทต่างๆ เขาวางไว้เป็นระดับๆ สำหรับฆราวาสอย่างหนึ่ง สำหรับพระอย่างหนึ่ง. สำหรับนักบวช มันก็ต้องสูงกว่า เพราะว่าเขามุ่งจะไปเร็วๆ แต่เขาไม่ได้บังคับว่าทุกคนจงมาบวช ; แต่ถ้าหากว่ามาบวชแล้วต้องการไปเร็วๆ แล้ว ก็ต้องปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าเพศหรือกามนี้ อย่างนี้ๆ มันจึงจะไปได้เร็ว. เพราะว่าออกบวชโดยไม่ต้องการกาม แต่ต้องการจะพ้นจากกาม. ที่นี้ส่วนเรื่อง

ขมารวาส^๕ ไม่มีการห้ามว่าอย่าเกี่ยวข้องกับเพศหรือกาม แต่ต้องเกี่ยวข้องกับอชฎุกรรมะ และถ้าเกี่ยวข้องกับอชฎุกรรมะแล้วกลายเป็นการปฏิบัติธรรมไปในทันที. คำกล่าวที่มีอยู่ก่อนพุทธกาล ก็มีอยู่ว่า “การปฏิบัติอย่างถูกต้องในระหว่างเพศ^๕ กคือการปฏิบัติธรรม” เพราะว่าความถูกต้องนั้นนำไปสู่ความสูงขึ้นไป – สูงขึ้นไป จนมีความรู้ในเรื่องที่จะอยู่นอกกามหรือเหนือเพศได้. ถ้าไม่ผ่านทางนั้นมันเป็นไปได้ เหมือนอย่างเราไม่สอบไล่ชั้นป. ๑ แล้วเราจะไปเรียน ป. ๔ อย่างไม่ได้. แล้วคุณเอะอะ เมื่อตะกั้น ก็ได้พูดมาแล้วว่า การละเพศหรือกามารมณ์โดยเด็ดขาดนี้ ไปมีในพระอริยเจ้าชั้นที่ ๓ คือพระอนาคามี อย่างนี้ย่อมหมายความว่า พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอริยเจ้า ๒ พวกนี้ยังมีบุตรภรรยา มีอะไรตามธรรมดาเหมือนที่คนธรรมดา มี แต่ว่าปฏิบัติต่อเรื่องอย่างถูกต้อง ไม่มีผิด ไม่มีโทษ ไม่มีอันตราย.

ถาม : ฟังคำบรรยายแล้ว รู้สึกว่าหลักปฏิบัติในพุทธศาสนามีมากมาย แล้วกระผมจะนำธรรมะข้อไหน มาใช้ในชีวิตราชการ การครองเรือน ตลอดจนสังคมได้?

ตอบ : นัยหมายความว่ายังสรุปความที่บรรยายมาแล้วไม่ได้ ขอให้นึกถึงข้อที่ว่า ความไม่เห็นแก่ตัว หรือ ความ

ไม่ยึดมั่นถือมั่น นั่นแหละ เป็นหลักที่ใช้ได้ทั่วไปหมด ในชีวิต ส่วนตัว ส่วนราชการ หรือสังคมก็ตาม. ให้มีหลักเรื่องความไม่เห็นแก่ตัวนั้นแหละ เป็นหลัก แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้พอดี. การปฏิบัติเรื่องความไม่เห็นแก่ตัวนี้ เป็นการปฏิบัติรวบยอด หรือหมดทุกชั้น ทุกข้อ ในพุทธศาสนา จนพูดว่า คำสอนทั้งแปดหมื่นสี่พันข้อนั้นรวมอยู่ในคำว่า **“ไม่เห็นแก่ตัว”** **“ไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัว หรือของตัว”**; เราทำไปด้วยการเห็นแก่ธรรม อย่าเห็นแก่ตัว, นี้ข้อเดียวพอ ใช้ได้หมดทุกรูป.

ที่นี้ ในการที่จะไม่ให้เห็นแก่ตัวนั้น มันก็อยู่ตรงที่ว่า จะต้องมองให้เห็นว่า ความเห็นแก่ตัวมันเป็นอันตราย เป็นโทษแก่ตนเองอย่างไร แก่ผู้อื่นอย่างไร แล้วมีสติระวัง อย่านำความเห็นแก่ตัวมันเกิดขึ้น. หากมันเกิดขึ้นก็ต้องรู้จักอาย รู้จักกลัว รู้จักเข็ดขยาด ต่อการเกิดความเห็นแก่ตัวทุกครั้ง. หากทำได้เรื่อย สติจะมาเร็วขึ้น ๆ จนความเห็นแก่ตัวไม่เกิดขึ้น. ดังนั้นท่านจะเห็นได้ว่า ความเห็นแก่ตัว หรือ “ตัว” นั้น มันเป็นเพียงมายา หรือสิ่งที่ไหลเรื่อย เปลี่ยนแปลงเรื่อย มันทรงความขึ้นอย่างนั้นไปเรื่อยไม่ได้ เดียวมันก็ดับหายไป ดังนั้นมันจึงไม่เป็นไปตามต้องการของใคร. หากหัดมองให้เห็นความจริงขึ้น ความ

เห็นแก่ตัวจะไม่เกิด หากเกิดก็ต้องมีความละเอียด ความกลัว คึงกล่าวแล้ว.

ถาม : หลักปฏิบัติรวบยอด คือสติ กระหมอยาก ทราบว่สติคือความระลึกได้ ระลึกในเรื่องว่าง ไม่มีตัวตน ใช้หรือไม่? หรือควรจะระลึกในสิ่งใด อย่างไร?

ตอบ : สิ่งี่เรียกว่า “สติ” นี้ คือระลึก หมายความว่า รู้สึกอยู่ว่า อ้ายความถูกต้อง หรือความจริงนั้น มันมีอยู่อย่างไร เช่นว่า อย่าให้ความเห็นแก่ตัวเข้ามาเกิดในใจได้ นี้ก็เรียกว่ามีสติ คึงนั้นรวมความละเอียดคือ ต้องมีสติ อย่าให้เกิดความเห็นแก่ตัว นั้นแหละ เป็นคำพูดที่รวมหมดทุก ๆ ข้อ.

ถาม : เอกสารชุดมอังก้านใน มีคำว่ มองดูชีวิต ในค้านในนั้น หมายความว่ามองดูความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิต แต่ละครั้ง ๆ ครั้ง. ที่ขณะทำงานอยู่ เช่นกำลังพิจารณาคติ หรือคุยกับครอบครัวเพื่อนฝูงอยู่จะมองดูความรู้สึกภายในจิตใจ ได้อย่างไรกัน?

ตอบ : เรื่องมอังก้านใน เราหมายถึงเตรียมพร้อม อยู่เสมอ เมื่อมีเวลาว่างให้ศึกษาโดยการมอในค้านใน ให้มอ เห็นชีวิตในค้านใน เห็นโลกในค้านใน คือค้านลึก หรือค้าน ธรรมชาติตนเอง และได้ความรู้อย่างไรที่มันถูก มันมีประโยชน์นั้น

ก็ให้ความรู้ในหนังสือที่ ที่จะมาควบคุมความเป็นอยู่ของเรา ในการพูด ในการสนทนา ในการสังกมอะไรก็ตาม; แล้ว ประโยชน์ หรือความรู้ที่ได้มาจากการมองในด้านในนี้ มันมากพอที่จะขจัดปัญหาต่างๆ ทางครอบครัว ทางสังคม ทางอะไรอื่นได้อีก.

เรื่องมองด้านในนี้ ไม่ได้หมายความว่า จะต้องนั่งสมาธิภาวนาอยู่ในที่นั่งอย่างนั้นเรื่อยไป แต่อาจมีได้ขณะกำลังทำอะไรอยู่ก็ได้ คือความรู้สึกมันลึกซึ้งกว่าธรรมดาอยู่เสมอ เป็นสติปัญญาที่ลึกซึ้ง มองดู หรือฟัง หรือพูด หรืออะไรก็ตาม ให้มันลึกซึ้งไว้เสมอ อย่าปล่อยสติในเรื่องนั้น เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่น หรือความเห็นแก่ตัว มันจะกระโดดเข้ามา. บ๊องกันในด้านใน มองในด้านใน หมายความว่าอย่างนี้. แต่สำหรับเอกสารชุดที่ แจกไปนั้นมันเป็นเพียงหนังสือบทเรียน สำหรับให้ไปหัดมองในด้านใน ในโอกาสในเวลาเท่าที่มี ได้ความชำนาญในเรื่องนั้นแล้ว จึงมาใช้ต่อสู้กับปัญหาเหล่านี้.

ถาม : ความรู้สึกในทางจิตใจ รู้สึกว่าตัวตนมีอยู่ แต่ท่านอาจารย์กลับบรรยายว่า แท้จริงไม่มีตัวตน มีแต่ธรรมหรือธรรมชาติ อย่างนั้นเป็นการฝืนข้อเท็จจริงไปหรือไม่ ?

ตอบ : อันนี้ ขอให้ไปคิดดูใหม่ ตรงที่ว่า คำพูด
 มี ๒ ประเภท ถ้าพูดภาษาคนก็มีคน ถ้าพูดภาษาธรรมก็ไม่มีคน
 มีแต่ธรรม. ความรู้สึกว่า ฉันเป็นฉัน มันเป็นกิเลสประเภท
 ที่เบนความเคยชินของกิเลส มันมีอยู่เรื่อย. ที่จริงนั้นมัน
 ก็ไม่ได้เกิดมีอยู่เป็นประจำอย่างนั้นเรื่อย แต่มันเกิดทุกที่ ที่เรา
 ไปสนใจอะไรเข้า ทั้งนั้นเราจึงรู้สึกเหมือนกะว่าสัตว์ฉันอยู่เรื่อย
 ทำให้นึกไปว่ามันไม่ใช่เป็นของที่ถูกปรุง ไม่ใช่เป็นความคิดที่ถูก
 ปรุงขึ้นมาใหม่ ๆ แต่ละครั้ง ๆ. ความคิดที่เกิดขึ้นมาเป็นความ
 รู้สึกอย่างนี้ เรารู้สึกเป็นตัวตนอยู่เสมอ เราจึงถือว่าตัวตนมีอยู่
 แล้วก็เถียงว่าตัวตนมีอยู่. แต่ทางธรรมะ เขาต้องการให้ดู
 ให้เห็นว่า อายความรู้สึกนั้นแหละ มันเป็นเพียงปฏิกิริยา
 เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติฝ่ายจิตใจ ที่ได้เห็นอะไร ได้ยิน
 อะไร แล้วปรุงแต่งเป็นความคิดอย่างนั้นขึ้นมา เป็นตัวฉัน ;
 อย่างนี้เรียกว่ามันเป็นธรรมชาติ มันไม่ใช่ตัวตน. ช้อนนี้เข้าใจ
 ได้ยาก และถ้าคุณเข้าถึงความจริงข้อนี้ได้อย่างแจ่มแจ้งก็ต้องเป็น
 พระอรหันต์ หมายความว่ามองเห็นจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่เข้าใจด้วย
 เหตุผล คือมองเห็นขนาดตัดความรู้สึกอันนี้ได้ ก็เป็นพระอรหันต์.
 ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ได้โดยวิตรรก โดยเหตุผล นี้ก็ยังดี แต่แล้วมัน
 ก็ผลอ มีความรู้สึกเป็นตัวตนขึ้นมาอีกเป็นนิจ. ที่นี้เขาจึง
 สอนว่า เอ้า! ถ้ายังอยากมีตัวตนก็ขอให้สัตว์ตนอย่างคิไปก่อน

อย่างตีไปก่อน นานเข้า ๆ มันก็จะเห็นชัดเจนว่าเมื่อตัวคนอย่างตีมันก็ยังไม่ใช่ ยังหนัก ยังต้องแบก. ทีนี้เราไม่อยากแบก เราจึงสลัดตัวตนทิ้งเสีย. เรื่องตัวตนที่ช้วนัน มันเหมือนกับแบกก้อนหิน แต่ตัวตนที่ตีอย่างนี้ มันก็เหมือนกับแบกเพชรแบกพลอย; แต่ถ้าเป็นการแบกแล้ว มันไม่ใช่หนักนั้. ที่จะเป็นความคับทุกข์สิ้นเชิง มันจึงต้องกระโดดไปถึงขั้นที่ไม่มีตัวตน. จะจริง หรือไม่จริง ในส่วนข้อเท็จจริงนั้น เราไม่พูดถึง แต่มันจริงในข้อที่ไม่มีทุกข์ ข้อที่คับทุกข์ได้. ดังนั้นถ้ายังไม่อาจจะเชื่อในข้อเท็จจริง ก็ขอให้เชื่อในฐานะที่มันเป็นอุบายว่า อย่างน้อยอย่างเดียวเท่านั้นที่จะคับทุกข์ได้จริง.

ถาม : ความเห็นแก่ตัวมีชั้น เพราะรู้สึกว่ามีตัว. ก็เมื่อตัวมีอยู่แล้ว ทำอย่างไรความเห็นแก่ตัวจึงจะลดลงได้?

ตอบ : คำตอบก็อย่างเดียวกับเมื่อตะกั้น ว่าถ้ายังไม่อยากจะมีตัว ก็เอาตัวที่ตีไว้ก่อน เห็นแก่ตัวที่ตี ออกสำหรัทำดี ทำดี ในที่สุดก็จะรู้สึกว่าย่ำตัวนี้ มันก็ยังหนัก มันต้องแบก เมื่อนั้นจึงจะเข้าใจความไม่มีตัว. ความรู้สึกว่ามีตัว “ตัว” เป็นได้โดยอัตโนมัติทั้งนั้น เกิดมาโดยไม่ทันรู้สึก แล้วก็แสดงบทบาทอะไรเสร็จแล้ว ดังนั้นจึงต้องมีความรู้ มีสติปัญญามาก จึงจะชุก รากเง่ามันได้ คือตัดความเคยชินของมันได้.

ถาม : การกล่าวว่า ทุกศาสนาต่างก็ดีด้วยกันทั้งนั้น ถ้าผมจะไปพูดชักชวนให้ผู้ถือศาสนาอื่น หรือผู้ที่ยังไม่มีศาสนา โดยวิธีโน้มน้าวจิตใจ ไม่ใช่ไปบังคับขู่เข็ญ โดยบอกว่าศาสนาพุทธนี้ดีกว่าศาสนาอื่น ๆ โดยยกเหตุผลแห่งสาระสำคัญที่ดีของพุทธศาสนาขึ้นมาอ้าง จึงควรที่ผู้นั้นจะได้มานับถือศาสนาพุทธเสีย อย่างนี้จะถือว่าพูดผิดไหม? จะผิดมารยาทไหม? ผิดดีพองามไหม?

ตอบ : ปัญหานี้ เพราะว่ามันเป็นปัญหาที่มีอยู่จริง พวกพระชาวต่างประเทศมาอยู่ที่สวนโมกข์ก็มีคนปัญหานี้เหมือนกัน ในเมื่ออาตมาพูดว่า เนื้อแท้หรือหัวใจของทุกศาสนานี้มันเหมือนกัน ไม่จำเป็นจะต้องเปลี่ยนศาสนา. ที่นี้พวกฝรั่งที่เคยถือคริสเตียนมาก่อน ได้มาบวชเป็นพุทธ เป็นภิกษุ โดยหวังว่าจะมีพุทธศาสนาซึ่งดีกว่าศาสนาเดิม พวกนี้เขาต่อว่าอาตมาก็เลยบอกให้เขาพิจารณาในทำนองที่เราได้พูดกันมาแล้ว ถึงเรื่องว่า ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่มีตัวของตัวเอง มีแต่ของพระเจ้า : แล้วพระเจ้านั้น คือธรรม นี้ให้เข้าใจ เมื่อเราเข้าใจศาสนาทุกศาสนาดีแล้ว มันเป็นพุทธศาสนาไปหมดได้ ซึ่งให้เขาเห็นหัวใจของพุทธศาสนาที่มีอยู่ในไบเบิลของคริสเตียน อย่างนั้น ๆ ในที่สุด เราก็ตกลงกันได้ว่า วิธีการของพุทธศาสนานี้เหมาะ

สำหรับมนุษย์สมัยวิทยาศาสตร์ วิธีการของศาสนาที่เอาพระเจ้าเป็นหลักนั้น มันกระทบกระทั่งกันกับพวกวิทยาศาสตร์. ฉะนั้น พุทธศาสนาก็อยู่ในส่วนนี้แล้ว ไม่จำเป็นต้องไปเสียใจว่าเราทำอะไร ผิดพลาดหมด แต่ในที่สุด เมื่อเราเข้าใจหัวใจของศาสนาที่มีพระเจ้าแล้ว เราก็ไปสอนกันใหม่ ให้บิดามารดาที่ยังเป็นคริสเตียนนั้นเข้าใจคริสต์ธรรมให้ถูกต้องก็แล้วกัน แล้วมันก็จะเป็ศาสนาเดียวกันหมด.

ในปัญหา^๕นี้ หากเราจะต้องไปตั้งคนถือศาสนาอื่นมาถือศาสนาพุทธอย่าง^๕นี้ อยากจะพูดว่าอย่าเพื่อทำ ให้พยายามทำความเข้าใจถึงความเหมือนกันในระหว่างศาสนา ให้เขาเข้าถึงศาสนาเดิมของเขา ให้ถึงที่สุดเสียก่อน โดยวิธีที่เราพูดและอธิบายคือเขาจะรู้สึกได้เองว่า ^๗เขาเป็นที่เดียวหมดทั้ง ๓ ศาสนา^๕ อย่าง^๕นี้ยิ่งดีกว่า แต่ถ้าเขายังไม่เอา เขาจะมารับหลักการปฏิบัติทางวิธีของพุทธ มันก็ได้เหมือนกัน อย่าง^๕นี้ไม่เรียกว่าเราทำอะไร หลอกลวง หรือว่าคู้เอาหรือว่าอะไรเลย เราคงเจตนาที่คิด^๕ที่สุดเสียก่อน ให้ทุกคนมองในแง่ที่ว่า หัวใจของศาสนาทุกศาสนาเหมือนกันเสียก่อน เหลืออยู่แต่ว่าวิธีการของศาสนาใดมันมาเหมาะแก่โลกปัจจุบัน^๕นี้หรือไม่ มันก็เหมือนกับที่ไอน์สไตน์ว่าศาสนาพุทธนั้น กลมกลืนกับวิธีการของทางวิทยาศาสตร์ คั้ง^๕นี้.

ถาม : ผมเห็นว่า ศาสนาพุทธดีกว่าศาสนาอื่น ก็ตรง
ที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เชื่อเหตุผล ไม่ให้เชื่อพระองค์
ผมเห็นอย่างนี้ จะถูกหรือไม่?

ตอบ : ซ่อน ก็เหมือนกันกับที่ได้บอกแล้วว่า คนในโลก
แม้ปัจจุบันนี้ แม้ในเมืองไทยเราเนี่ย มันก็มีอยู่เป็นระดับ ๆ :
พวกหนึ่งต้องใช้ความเชื่อเป็นเครื่องมือ, พวกหนึ่งต้องใช้การ
อบรมจิตให้เข้มแข็ง บังคับความรู้สึกเป็นเครื่องมือ. แต่อีก
พวกหนึ่ง ต้องใช้เหตุผลหรือปัญญา เป็นเครื่องมือ. เราไม่
สามารถจะใช้เหตุผล แก่คนที่เขาอยู่ในระดับหนึ่ง ซึ่งก็มีอยู่มาก ;
ดังนั้นจะจงใจให้เขาเชื่อให้ถูกวิธี แล้วก็ค่อย ๆ ให้เขามีเหตุผล
ทีหลังได้. แล้วเราก็อธิบายว่าศาสนาอื่นที่ว่ามีเชื่อเป็น
หลักนั้น เป็นของงมงาย. ที่จริงเขากล่าวไว้ดี แต่สำหรับคนที่โง่
หรือว่าสำหรับคนที่ไม่มีการศึกษา ในดินที่ปราศจากการศึกษา.
ในดินแดนที่เดือดร้อนไปด้วยธรรมชาติไม่อำนวยเนี่ย มันก็ต้องมี
การกระทำให้รวดเร็ว อย่างทันทั่วทั้งที่ โดยให้ความเชื่อเป็นหลัก
สำหรับระงับความเดือดร้อนในใจ ความกลัว ความอะไรต่าง ๆ.
ถ้าเรามองกันแต่ในแง่ที่ว่า **เมื่อมันดับปัญหาเรื่องความทุกข์
ไปได้ละก็ ต้องดีเท่ากัน** แต่วิธีการของใครจะงดงามกว่า
ฉลาดกว่า เป็นวิทยาศาสตร์กว่า มีคุณสมบัติพิเศษอื่น ๆ อีกด้วย
อย่างนั้นมันก็ไม่เหมือนกัน มันอาจจะดีกว่าได้. แต่เราอย่าเอา

ส่วนนี้เป็นหลัก เพราะว่ามันเกินความจำเป็น. ถ้าสำหรับคนที่ไม่มีปัญญาแล้ว ความเชื่อย่อมดีกว่า แต่สำหรับคนมีปัญญาแล้ว การที่มีปัญญาดีกว่าแน่.

ถาม : หากทำดี ไม่ได้ดี ทำชั่วแต่ได้ดี ทำนองนั้นก็ควรปลอบตัวเองว่า พระพุทธองค์ก็ตรัสแล้วว่า เป็นอนิจจัง พระธรรมข้อนี้ดีมาก.

ตอบ : ที่ว่าเรื่องดี เรื่องชั่ว ทั้ง ๒ อย่างเป็นอนิจจัง มันก็เป็นเรื่องที่เกิดซึ่งเพราะคนเราชอบดี ยึดมั่นในความดีแล้วมาสอนให้ไม่ยึดในความดี เหมือนอย่างที่ไม่ให้แบกเพชรพลอยนั้นมันก็ถูกแล้ว แต่ต้องถือว่าเป็นสติปัญญาที่เหนือกว่า ; แต่มันก็เหมือนกับข้อที่แล้วมา ว่ามันยากแก่คนที่ไม่มีปัญญา เขาจึงยูให้เชื่อในความดี ให้ยึดมั่นในความดี ทำตามพระเจ้าว่า นั่นแหละเป็นความดี.

ถาม : ผู้เผยแผ่ศาสนาอื่น ไม่อยู่ในลักษณะที่เคร่งครัด เหมือนในพุทธศาสนาใช่ไหม?

ตอบ : ที่ว่าอย่างนี้ เราต้องระวัง เพราะว่าในศาสนาอื่น ในประเทศอินเดีย, ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะคริสเตียน หรืออิสลาม ในปัจจุบัน, ที่เขาเคร่งครัดเหมือนในพุทธศาสนา ก็มี. ในพุทธศาสนานี้เราก็ไม่ได้มีหลักมุ่งจะใช้คนเคร่งครัด หรือไม่เคร่งครัด

แต่คนที่เคร่งครัด หรือคนที่น่าเลื่อมใส ไปเผยแผ่ศาสนาที่ย่อม
 ทำได้ดีกว่า และเมื่อศาสนานั้นละเอียด สุขุม ลึกซึ้งด้วยแล้ว
 ผู้ที่เขาปฏิบัติได้แล้ว มีความน่าเลื่อมใส ก็ย่อมเผยแผ่ได้ดีกว่า.
 อย่างนี้ก็ถูก ไม่ผิดแน่ การที่จะมีพระชนิดที่ยิ่งนกดกปลา หรือ
 ช้างกรยาน ขั้บรยนต์หรือทำอะไรก็ได้ นั้นมันก็จะไม่เหมือนกัน
 กับพระในพุทธศาสนา แต่ถ้าว่าเขาปฏิบัติหน้าที่ของเขาและทำได้
 สำเร็จ ในการที่เขาสามารถทำให้คนเข้าถึงพระเจ้าได้ ก็ยกให้เขา
 เกออะ มันเอาผลเป็นใหญ่.

มองแต่ แง่ดี เถิด.

เขามีส่วน เคว้นข้าง บ้างนิ้วเขา
 คงเล็ดออกเอา ส่วนที่สี่ เขาดีอยู่
 เป็นพระโยชนิ โลกข้าง ยังแท้ดี
 ส่วนที่ห้า อดไปรู้ ขอบเขาเค็ด;
 ละนาคน มีสี่ โดยส่วนเค็ด
 อดมัวเค็ดมา คั่นหา สนาบเค็ด
 เหมื่อนเค็ดมา นพวดเค็ด ทอยเบ็ดเว
 มีกให้เค็ด มองแต่สี่ มีคุณจมีบ ๕

ปัญหาที่มีขึ้นเมื่อนั่งที่ “ก้อนหิน”

อาจารย์ตอบกลุ่มผู้พิพากษา
ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา สุราษฎร์ธานี
วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ถาม : ขอประทานอภัยครับ กระผมใคร่กราบ
เรียนได้เท่า ตามว่า ที่ว่า อวิชชากับวิชชานั้นกระผมได้เข้าใจ
ความหมายในเรื่องสัมผัสแล้ว ส่วนคำว่า “อริวงนสัมผัส” นั้น
หมายความว่าอย่างไรครับ ?

ตอบ : นี่เป็นคำสำคัญที่สุดอยู่ แต่แล้วไม่ค่อยเอามา
พูดกัน จึงไม่เข้าใจธรรมะในพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนได้.
“อริวงน” แปลว่า คำเรียกชื่อ เท่านั้น คำแทนชื่อหรือคำเรียกชื่อ
ไม่ใช่ตัวจริง คือเป็นคำใช้คู่กันกับ “ปฏิขะสัมผัส” สัมผัสที่มีของ
จริงสองอย่างกระทบกันเรียกว่า “ปฏิขะสัมผัส” คือ ตา กับ รูป
กระทบกันอย่างนี้ เรียกว่า “ปฏิขะสัมผัส”. มันเป็นของคู่ที่มีไว้

สำหรับเพื่อกระทบ และเมื่อกระทบกันก็เรียกว่ากระทบ “ปฏิฆะ” แปลว่ากระทบ. ถ้าเป็นชื่อของกิเลสก็เป็นชื่อกิเลสประเภทความโกรธ แต่ในกรณีอย่างนี้ไม่ใช่ชื่อของกิเลส เป็นชื่อของกิริยาอาการว่ากระทบ : พอ ตา กับ รูป เป็นตัวอย่างนะ ตากับรูปกระทบ เรียกว่า “ปฏิฆะสัมผัส” สัมผัสด้วยการกระทบ. หลังจากสัมผัสด้วยการกระทบของตากับรูปแล้ว เกิดเป็นผลอะไรขึ้นมา จิตจะรู้สึกต่อผลอันนั้นอีกทีหนึ่ง อันนี้แหละเรียกว่า “อริวงนสัมผัส” สัมผัสทางชื่อ สัมผัสทางนามธรรม คือพลอยเรียกว่าสัมผัสเท่านั้นเอง. “อริวงนะ” นี้เหมือนกับว่า คำพูดที่ใช้เรียกแทนเป็นไวพจน์ เป็น synonym มีอาการเหมือนกระทบ แต่ไม่ใช่กระทบแท้ เรียกในบาลีว่า “อริวงนสัมผัส” ในภาษาไทยยังไม่ได้พูดกันเป็นที่รู้จัก ก็ต้องเรียกเป็นภาษาบาลีไปก่อน.

ในตอนที่เป็นอริวงนสัมผัสนี้ คือตอนที่สำคัญที่จะเกิดเรื่องเกิดราวเป็นกิเลสก็ตอนนั้นแหละ. ถ้าพ้นอริวงนสัมผัสเป็นไปได้ถึงอริชา แปลว่าอริชาเข้ามาเกี่ยวข้องได้ตอนนั้น มันก็เป็นอริชาสัมผัส. ถ้าฟังปฏิฆะสัมผัสเฉยๆ คือ ตา กับ รูปกระทบกันยังไม่แน่ว่าจะวิชา หรือจะอริชา เช่นตาเห็นรูปนี้เป็นปฏิฆะสัมผัส ฉะนั้นรูปสวยเกิดความรู้สึกในความสวย และจิตมารับเอาความสวยอีกทีหนึ่ง อย่างนี้ เรียกว่า “อริวงนสัมผัส”.

ทัศนภาพก่อนนั้นไม่มีสติสัมปชัญญะพอ ก็จะถูกกลายเป็นอวิชชาสัมผัส
 คือจะรักในความสุข หรือว่าถ้ารูปมันไม่สวยมันก็เกิดอวิชชาสัมผัส
 ในทางที่ว่า จะเกลียดรูปที่ไม่สวย; จะมีหลักอย่างนี้เหมือน
 กันหมดทั้งในเรื่อง หูกระทบเสียง, กลิ่นกระทบจมูก, ลิ่น
 กระทบรส, ผิวกายกระทบสัมผัสทางผิวกาย. นี่มันจะมีอาการ
 เป็นปฏิฆะสัมผัสก่อน แล้วจึงมาเป็น อริจันสัมผัส. ในระยะ
 แห่งอริจันสัมผัส ถ้าไม่เกิดสติสัมปชัญญะขึ้นมา มันก็จะกลายเป็น
 อวิชชาสัมผัส แล้วก็มีเรื่องสำหรับที่จะเกิดกิเลสและเป็นทุกข์.
 เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมากและก็น่าสนใจที่สุด เป็นหลักใน
 พระพุทธศาสนา. ขอให้จำเอาไปไว้สำหรับสังเกตดูจนเข้าใจ
 เราจะมีการกระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง
 อยู่เรื่อยไป. รู้เรื่องว่ามันจะเป็นสัมผัสอย่างไรชนิดไหนขึ้นมา
 ควบคุมให้ดี เช่น ตากระทบรูปขึ้นนี้หยุดเสียก่อน อย่าเพ่อไป
 อะไรเข้า ให้มีสติเสียก่อนจึงค่อยว่าจะทำอย่างนั้นจะทำอย่างนี้ก็ได้;
 อย่าให้เกิดกิเลสได้แล้วเป็นดี. หูได้ยินเสียงก็เหมือนกัน ทางตา
 นี้แหละมันเป็นมากเป็นง่าย เคี้ยวเห็นนั่น เคี้ยวเห็นนี่.

เคี้ยวนี้เราทอดสายตาไปยังต้นไม้ ไปยังตึก ไปยังนั้น
 ยังนี้ ตามธรรมดาปฏิฆะสัมผัสมันก็ตายกัน เพราะมันไม่มี
 ความหมายอะไรแก่เรา. เห็นต้นไม้เห็นก้อนหินเห็นตึกเหล่านั้น
 มันยังไม่มี ความหมาย (เว้นแต่มันเป็นกรณีพิเศษที่เห็นตึกแล้ว

เกิดความหมาย เห็นต้นไม้แล้วเกิดความหมาย) มันไม่เหมือนกับ
กรณีที่เราเห็นรูปคนที่เราเกลียดชัง ขำศึก คู่อาฆาต พอเห็นหน้า
เท่านั้นแหละ ปฏิฆะสัมผัสเกิดแล้วก็เปลี่ยนเป็นอธิวจนสัมผัส
เป็นอวิชาสัมผัส เกิดความโกรธ ความเกลียด เกิดความ
เคียดแค้นว่าคาญขึ้นมา. เดียวนี้มองก้อนหินมันก็หยุดแค่
ปฏิฆะสัมผัส ตายด้านไม่เกิดกิเลส. แต่ถ้ามันเกิดเป็นทองคำหรือ
เพชรพลอยขึ้นมา มันไม่หยุดตายด้าน มันจะปรุงไปจนถึงกับว่า
อยากได้ อยากเอา อยากอะไร เพราะมันเป็นทองคำไม่ใช่ก้อนหิน.
ปฏิฆะสัมผัสจะเป็นไปตามธรรมดาอยู่เสมอ หลีกไม่ได้ เพราะเรา
ยังลืมหายอยู่ ยังไม่ได้หลับตา ฉะนั้นเหี่ยวไปทางไหน มันมี
ปฏิฆะสัมผัส สัมผัสแห่งการกระทบ. ถ้าจะเป็นอธิวจนสัมผัส
ต้องมาจากความหมายของสิ่งที่เห็นนั้น และก็จะมีอวิชาสัมผัส
สำหรับจะรักหรือจะชัง.

ถ้าเราจำคำ ๓ คำไว้ได้ มันก็เข้าใจได้ : ปฏิฆะสัมผัส
คำหนึ่งทีแรก สัมผัสของของสองอย่างที่มีหน้าที่สัมผัส และ
อธิวจนสัมผัสคือสัมผัสของจิตที่จะเข้าไปสัมผัสต่อผลของการสัมผัส
ทีแรก; ถ้าไม่มีสติเกิดขึ้นในเวลานั้นก็กลายเป็นอวิชาสัมผัส
แล้วก็เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง. ถ้าอยากจะละ
ความโลภ ความโกรธ ความหลง ต้องศึกษาเรื่องนี้ แล้วมี

ความสำรวมระวังให้ดี ให้เร็ว ให้ทันกัน จึงจะป้องกันไม่ให้
 เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง. ที่นี้ต้องทราบไว้ด้วยว่า
 เราเกิดความโลภที่หนึ่ง มันจะเกิดอาสวะ หรืออนุสัยเกี่ยวกับ
 ความโลภเพิ่มขึ้นครั้งหนึ่ง คือจะโลภเก่งมากขึ้นไปอีก ทุกคราว
 ที่เราได้มีความโลภ. อย่างโกรธเข้ามาที่หนึ่งนี้ มันจะเพิ่มความ
 เก่งในการที่จะโกรธมากขึ้นอีก. ความเก่งที่จะโลภ ความเก่ง
 ที่จะโกรธ ความเก่งที่จะหลง ที่หลังนี้เขาเรียกว่าอาสวะบ้าง
 อนุสัยบ้าง กล่าวคือความเคยชินที่จะโลภ จะโกรธ จะหลงนั้น
 มันเพิ่มขึ้นทุกที ๆ. ฉะนั้นถ้าเราหยุดเสียได้ทีหนึ่ง มันก็ลด
 ความเคยชินลงไปได้. หยุดได้บ่อย ๆ มันก็ลดความเคยชิน
 ลงไปได้. ที่นี้ กิเลส, อาสวะจะร่อยหรอไปและสิ้นไป. ถ้าสิ้น
 จริงก็เป็นพระอรหันต์ คือสิ้นอาสวะ สิ้นกิเลส. แต่เดี๋ยวนี้
 เรามันไม่เก่งในทางนี้ เราเก่งในทางที่จะเพิ่ม ไม่เก่งในทางที่
 จะลด : อะไรมารัก ก็รัก อะไรมາโกรธก็โกรธ อะไรมาลงก็หลง
 ที่นี้ มันก็เพิ่มอาสวะที่จะโลภ จะโกรธ จะหลงมากเกินไป.
 เมื่อต้องการจะละ จะบรรเทาก็ต้องทำ : มาให้โกรธอย่าโกรธ
 มาให้รักอย่ารัก แล้วมันจะลดอำนาจของความเป็นอย่างนั้นลงไป
 เรียกว่า นำไปสู่ความสิ้นอาสวะ. ฉะนั้นขอให้มัสติทุกคราวที่มี
 ปฏิฆะสัมผัส ถ้าไม่ทันตอนปฏิฆะสัมผัสก็ให้ทันตอนอิธวจนสัมผัส
 แล้วมันก็รอดตัวคือไม่มีอิธวจนสัมผัส. เมื่อเป็นอยู่อย่างนี้บ่อย ๆ

อาจจะค่อยๆ เบบางไป จะเปลี่ยนเป็นตรงกันข้าม. นี่ถามสงสัยอะไรอีกก็ให้ถามเรื่องนั้นให้หมดให้สิ้นกระแสความของเรื่องนี้เสียที่มีอะไรอีกไหม? ถ้าไม่มีก็เรื่องอื่น. ที่นี้ ก็เรื่องอื่น คนอื่นถามได้อีกว่าจะหมดเวลาที่มี ที่เรานั่งพูดคุยกันนี้ นี่แหละคือโรงเรียนธรรมชาติ.

ผู้ถาม : พระคุณเจ้าที่เคารพ กระผมขอเรียนถามปัญหาเกี่ยวกับเรื่องของผู้พิพากษานะครับ คือว่าผู้พิพากษาในคดีอาญานั้น บางครั้งจะต้องตัดสินจำคุกจำเลย บางโอกาสก็อาจจะทำให้จิตใจของผู้พิพากษานั้นมัวหมอง ไม่สบายใจ อันนี้ถ้าหากว่าตามทางธรรมที่ถูกต้อง ควรจะวางใจอย่างไรครับ?

ผู้ตอบ : ปัญหาเรื่องนี้เคยถามกันมาบ้างแล้ว ดูเหมือนจะตั้งแต่การอบรมครั้งแรกๆ ปี ๔๙ และเราก็ตอบเรื่อยๆ มา. เรื่องอย่างนั้นความเนืองกันไปหมดถึงพวกเพชรฆาต ผู้ทำตามคำสั่งของผู้พิพากษา และยังขยายตัวออกไปถึงพวกทหารที่ไปรบไปเป็นตำรวจโลก. นั่นแหละมันเป็นความจำเป็นที่เห็นได้ชัดที่เราจะต้องรู้เรื่องนี้ให้ถูกต้อง มิฉะนั้นเราจะไม่สบายใจ.

ข้อแรกมันก็เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ว่าเรามีอำนาจฆ่าเขาหรือเปล่า? หรือมีอำนาจสั่งเอาตามชอบใจเราหรือเปล่า? หรือว่าเป็นเพียงผู้รับมอบให้วินิจฉัยความผิดถูกอย่างไร และเราก็ทำ

ไปตามตัวบทกฎหมาย ? ที่เราเรียกว่าไปตามตัวบทกฎหมายนั้น มันต้องเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่เจตนาจะฆ่าเขา ไม่ใช่สิทธิอำนาจส่วนตัว เราทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อระบุข้อเท็จจริงหรือว่าความถูกต้อง ความยุติธรรมอะไรเท่านั้น. เราควรจะสบายใจเสียอีกที่ว่าได้ทำประโยชน์ที่สูงที่สุด คือหน้าที่ที่มีเกียรติสูงสุด. เราทำในใจให้บริสุทธิ์อย่างที่สอนกันอยู่ว่าไม่มีอคติ ทำตัวเป็นผู้พิจารณาข้อเท็จจริงและระบุไปตามความจริง. มันต้องช่วยกันทำ ทำคนเดียวไม่ได้ เกิดเป็นสถาบันขึ้นมา โดยถูกมอบหมายอำนาจให้. ทำในนามของ “มนุษย์” ที่ได้มอบหมายให้เรา. แม้จะเรียกว่าสถาบันของกระทรวง สถาบันพระมหากษัตริย์ ก็ยังไม่จริงเท่ากับ “สถาบันของมนุษย์” นี่ตั้งสถาบันยุติธรรมขึ้นมาให้กว้างว่าเป็นของมนุษย์ไว้ดีกว่า มันจะปิดกันหมด ไม่ให้มีทางรู้สึกว่ามีอะไรที่เป็นเรา.

จะเข้าใจง่ายก็ให้คิดเลยไปถึงเพชรฆาต เขามีหน้าที่ที่ทำตามบทบัญญัติของกฎหมาย เขาไม่มีเจตนาจะฆ่าคน. แต่ถ้าเขาเป็นเพชรฆาตขึ้นมาและสนุกในการฆ่าคน เขาก็เป็นบาป. ฉะนั้นเขาจะต้องมีจิตใจที่มีปรัชญา มีอุดมคติที่ถูกต้องเหมือนกัน จึงจะไม่ใช่เป็นบาป. ทหารก็เหมือนกัน ทหารขึ้นมาไปรบเพื่อเอาประโยชน์ส่วนตัวอย่างนั้นบาป ; แต่ถ้าทหารมีอุดมคติรู้ว่าเราับ

หน้าที่รักษาความถูกต้อง ความเป็นธรรมของมนุษย์ในโลก
 แล้วก็ทำให้มันถูกต้องและเป็นธรรม อย่างนี้ไม่บาป. เพราะ
 ฉะนั้นอย่าโน้มน้าวไปในทางที่ว่า รบเพื่อประเทศชาติของเรา
 หรือพวกเราอย่า อย่าดีกว่า : เรียงบินออกไปเพื่อความ
 ถูกต้อง เพื่อความเป็นธรรมตามที่เราเชื่อว่าเป็นธรรมอย่าง
 ไม่บาป เพราะไม่มีเจตนาจะฆ่าคน มีเจตนาจะรักษาความเป็น
 ธรรม. แต่ถ้ารับจ้างรบเอาประโยชน์ส่วนตัว อย่างหนักไม่พินิจจะ
 ต้องเป็นบาป. และบางทีก็มัวรลลกล้างด้วยปรัชญาอันธพาลก็มี
 เช่น สอนว่าชีวิตนี้ไม่มีตัวมีตน การฆ่าไม่มีความหมาย ลุกเป็น
 ลอดไประหว่างปรมาณูอย่างนี้ก็เหมือนกัน เพื่อว่าให้ทหาร
 ของเขามีกำลังใจที่จะรบ คัมภีร์ของพวกฮินดูที่ใช้เพื่อประโยชน์
 แก่การนี้ก็มี หรือว่าแกล้งเอาไปใช้เพื่อประโยชน์ของตัวเองก็มี
 เช่น คัมภีร์ภควัดก็สอนเรื่องสญญาตา เรื่องอนัตตาเพื่อให้คน
 กลับปฏิบัติหน้าที่ มีฉะนั้นคนก็กลัวอย่างที่ว่าเมื่อตะกั้น กลัวว่า
 จะเป็นบาปในการฆ่าคนที่มีความผิดที่ควรฆ่า. เขาเลยแนะนำมัน
 ไม่บาป ในส่วนนั้นก็บาปเพราะว่าไม่มีคนที่ถูกฆ่า; อย่าง
 อตมาไม่เห็นด้วย. คิดว่าทางที่ดีควรจะทำจิตใจอย่างอื่น ว่าเรา
 บูชาธรรม บูชาความเป็นธรรม ความยุติธรรม เราทำเพื่อธรรม
 ก็แล้วกัน อย่าทำเพื่อเรา อย่าวกมาหาเรา อย่าเพื่อประโยชน์
 แก่เรา แล้วมันไม่บาป. เพราะบาปเขาเล็งถึงเจตนา เจตนา

ที่เป็นกิเลส ที่เห็นแก่ตัว ที่เป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง. เพราะฉะนั้นก็เลยไปด้วยกันได้ ผู้พิพากษาสั่งประหารชีวิต หรือเพชฌฆาตทำหน้าที่ประหารชีวิต หรือทหารที่รบเพื่อความถูกต้อง ที่เจตนาบริสุทธิ์เหล่านี้ ไม่ถือว่าบาปเพราะฆ่าคน ; ทั้งในใจก็ต้องเป็นอย่างนั้นจริงๆ นะไม่ใช่แกล้งว่า.

ถ้ายังกลัวอยู่ ยังลังเลอยู่ ยังสงสัยอยู่ ก็ไปทำความเข้าใจให้มันแจ่มแจ้งให้มันหมดความลังเล. สำหรับผู้พิพากษานี้ค่อยยังชั่วกว่าพวกเพชฌฆาต หรือค่อยยังชั่วกว่าทหารที่จะต้องยิงปืนออกไป หรือผู้ที่จะมีหน้าที่หย่อนลูกกระเบิดประมาณอะไรนั้นก็ยิ่งยากยิ่งทำจิตใจยาก. เคยมีคนก็รู้อยู่ว่ามันไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรมทั้งนั้น แล้วรับจ้างมารบบ้าง โกรธแค้นแล้วจึงรบเขาบ้าง จึงฆ่าบ้าง อย่างนั้นถือว่าจะไม่พ้นจากบาป ; มันก็เลยเป็นโลกที่เต็มด้วยบาป. แต่พุทธบริษัทเราก็ควรจะทำให้ดีที่สุดเท่าที่เราจะทำได้.

ครั้งหนึ่งมีพวกอเมริกันเป็นครูมาสอน เป็นพวก Peace corp. ออกสำหรัมาถามที่นี้ มาถามเอาตมาว่าพอเขากลับไปอเมริกาคราวนี้ก็จะถูกส่งมาเป็นทหาร และเขาก็รู้ว่าไม่ควรฆ่าคนเหล่านั้นเลย คนเหล่านั้นไม่มีความผิด เขาไม่อยากจะฆ่าเขากลับบาปที่นั้นเขาจะหนีไม่เป็นทหารก็จะถูกจับขัง เขาจะทำอย่างไรดี? นี่เป็น

ปัญหาที่อาตมาตอบยากที่สุด ก็เลยได้ตอบไปอย่างที่เราเรียกว่าขอไปที ว่า หลักธรรมะมันมีอยู่ว่า คุณมีเจตนาอันแท้จริงอย่างไร ? ในการที่ยิ่งป็นออกไปนั้น ถ้าเพื่อความเป็นธรรมของโลกก็ไม่บาปชั. ที่นี้เขาบอกว่าเขาทำไม่ได้ เพราะเขารู้ว่ามันไม่ควรจะฆ่าเขา มันไม่เป็นความถูกต้องเลยที่จะมาฆ่าพวกอินโดจีนนี้ เขาอยากจะฆ่าตัวเองตายมากกว่า ปัญหาที่มีอยู่อย่างนี้. มันเป็นเรื่องในโลก ; ความจริงเขาก็คงเป็นคนฉลาดอยู่ด้วย นี้เราเอามาพิจารณาความหมายดู ถ้าต้องทำก็ต้องทำให้บริสุทธิ์ ถ้าไม่สมควรก็เปลี่ยนอาชีพเสียซิ. อย่าเป็นเชลยฆาตหรืออย่าเป็นทหารชั เปลี่ยนอาชีพเสีย. แต่ถ้าทำ หรือต้องทำ ไม่ทำไม่ได้ ก็ต้องทำให้ถูกต้องที่สุด มีเจตนาที่บริสุทธิ์ ; ถ้ามองไม่เห็นเจตนาที่เห็นทัพ เสียดีกว่า หรือว่าลาออกเสียจากหน้าที่.

ที่นี้ปัญหาที่จริงมันมีมากกว่านั้นอีก คือว่าเราจะจัดการอย่างไรกับพยาธิในท้อง นี้มันเป็นปัญหาที่ใกล้ชิด เมื่อต้องกินยาถ่ายตัวพยาธิเข้าไป จะต้องทำจิตใจอย่างไร นี้มันยิ่งกว่าที่จะพิพากษาบังคับคดีเสียอีก มันเห็นชัดเลยว่ามันเข้าไปในตัวพยาธิตายแน่ แล้วก็เพื่อชีวิตเรา ไม่ใช่เพื่อความเป็นธรรมของใคร. เรื่องอย่างนี้เขาก็มีปรัชญาหรือมีอะไรคล้าย ๆ กันนั้นแหละ ที่ว่าการป้องกันชีวิตเป็นความมุกติธรรม ใคร ๆ มีสิทธิที่จะป้องกันชีวิต

ได้เท่าไรก็เป็นความยุติธรรม ความถูกต้อง. ^{๕๗}นี่เราจะต้องเลือก
 เอะระหว่างสองชีวิตนี้ ^{๕๘}เราก็มีสติที่ที่เราจะใช้ความเป็นธรรมของเรา
 เพราะฉะนั้นกินยาเพื่อความรอดโดยสิทธิอันชอบธรรม ^{๕๙}นี่แหละ
 ผู้พิพากษาไปคิดดู แต่อาตมาก็อ่านพบในพระคัมภีร์แม่พระอรหันต์
 ก็ฉันยาถ่ายเหมือนกัน แต่ด้วยจิตใจอย่างไรมันอธิบายยาก.
 สำหรับพระอรหันต์นั้นเขาเรียกว่า “ปাপมุกิ” คือพ้นจากความ
 เป็นบาป ไม่มีจิตใจที่เจตนาจะฆ่าอะไรได้แม้แต่เซลล์สักเซลล์หนึ่ง
 ฉะนั้นจิตใจมันพ้นไปเสียแล้ว มันก็กินได้. ^{๖๐}ที่นี้เรามันไม่พ้นนี้
 มันลึงเล มันเชื่ออยู่ว่า กูเกลียดมึง กูจะฆ่ามึงเสียให้หมด ;
 แต่ก็ต้องรู้จักทำจิตใจเหมือนกันแหละ แม้คนธรรมดานี้แหละ
 จะกินยาถ่าย หรือว่าจะไล่มด ไล่แมลง หนู หรือว่าเรือคไร
 พวกนี้ก็ต้องรู้จักทำให้บริสุทธิ์ ไม่อย่างนั้นจะเศร้าหมอง และ
 จะมีความทุกข์. สิทธิที่จะป้องกันชีวิตของเรามีเท่าไรก็ควรใช้ให้
 มันถูกต้อง และเมื่อจะใช้ลงไปก็ต้องทำจิตใจให้บริสุทธิ์จริงๆ.

พุทธศาสนาก็ไม่ได้บัญญัติอะไรลงมาย ^{๖๑}คือบัญญัติ
 ไว้เหมือนกับวิทยาศาสตร์เหมือนกันแหละ คือจะทราบว่าผิดก็ต้อง
 เจตนาที่จะฆ่า แกล้งฆ่า หรือเจตนาจะฆ่า ; ^{๖๒}ไม่ใช่เจตนา
 ป้องกันตัว : ให้ทำไปได้โดยเจตนาป้องกันตัว และก็ยังแบ่ง
 เป็นชั้น ๆ ชั้นดี ชั้นธรรมดา. เช่น เป็นภิกษุนี้จะไม่ฆ่าต้นไม้
 สักต้นหนึ่งก็ไม่ได้ เป็นอาบัติ เป็นโทษ เท่ากับฆ่าสัตว์ตัวหนึ่ง

เหมือนกัน ; แต่ถ้าเป็นอนุบาลอนุบาลก็ได้ มาต้นไม่สักต้นหนึ่ง
ก็ไม่ได้ถือว่าผิดอะไร นี่จะเห็นได้ว่าอยู่ที่ชั้นของการบัญญัติด้วย
เช่นว่านี่เป็นวินัย เป็นเรื่องวินัย ก็ถือหลักว่าเมื่อวินัยมันมีอยู่
อย่างนี้ ในโลกยอมรับกันอย่างนี้ โดยทางศีลธรรมอย่างนี้.

ผู้พิพากษามีสิทธิ มีหน้าที่ มีความถูกต้อง ที่จะระบุ
ความผิดของจำเลย และสั่งบอกให้ผู้มีหน้าที่จัดการไปตามนั้น
ไม่ควรจะมีบาปอะไร. ที่นี้ถ้าหากจะแย้งก็แย้ง มันก็พูดได้
แต่ตามหลัก แล้วอาตมาก็พูดได้แต่ตามหลักที่มันมีอยู่ในคัมภีร์
เพื่อตรงไหนยังสงสัยก็ถามได้ อย่าให้เกิดความลังเลสงสัยอยู่
ควรทำให้เกลี้ยงไปเสีย มันจะไม่มีอวิชา. ความลังเลนั้นก็
เป็นอวิชา ไม่แน่ใจก็เป็นอวิชา เป็นฝ่ายกิเลส. ฉะนั้นควรถาม
ปัญหาที่ไม่ชัดเจน หรือคำบรรยายตอนไหนที่ไม่ชัดเจนก็ได้ ;
หรือปัญหาอื่นใด ที่เนื่องกันก็ได้ โรงเรียนนี้สบายไหม ?
อาตมาว่าดีกว่าในตึกนั้น เห็นใหม่ตึกนั้นสร้างเป็นแสนเป็นล้าน
บาท ไม่ได้เสียเงินเลย ทำกันเอง.

ถาม : กระผมจะขอกราบเรียนถามว่า การที่จะ
ปฏิบัติตนให้เป็นพระอรหันต์ จะเริ่มต้นการปฏิบัติตั้งแต่ระยะ
ใด? แล้วมีสิ่งใดที่จะพอแสดงให้รู้ว่า ผู้ใดสำเร็จเป็นพระ
อรหันต์แล้ว ครับผม?

ตอบ : นิตาม ๒ ปัญหา ว่ามีอะไรแสดงว่าเป็น

พระอรหันต์หรือไม่? และถามว่าจะเริ่มปฏิบัติเพื่อความความเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่เมื่อไร? มันจะต้องตอบว่าเริ่มตั้งแต่เมื่อเรารู้ว่าความเป็นพระอรหันต์นั้นมันมีประโยชน์. เมื่อใดรู้ว่ามันมีประโยชน์มีค่าสูงสุด ก็เริ่มตั้งแต่เมื่อนั้น. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ประหลาดที่สุด ที่เอามาตอบแก้ปัญหานั้นได้ คือ พระองค์ตรัสว่า “ถ้าคนเหล่านี้จะเป็นอยู่กันโดยชอบ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์” โลกจะไม่สิ้นพระอรหันต์ ถ้าคนเหล่านี้จะเป็นอยู่กันโดยชอบ เพราะฉะนั้นขอให้คนเหล่านี้เป็นอยู่กันโดยชอบ คือเป็นอยู่ชนิดที่กิเลสเกิดยาก เกิดไม่ได้ คือเป็นอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะที่มีการคิด การพูด การทำอะไรก็ให้มีมันถูกต้อง ก็คือเรื่องอริยมรรคมีองค์แปดถูกต้องทั้ง ๘ ประการนั้น อยู่อย่างนั้นแหละ มันก็จะใกล้ ๆ ความเป็นพระอรหันต์เข้าไปทุกที โดยอัตโนมัติ โดยธรรมชาติ. ก็เหมือนกันกับที่พูดเมื่อตะกัณว่าเราไม่ให้โอกาสแก่กิเลสเกิด เพราะฉะนั้นอำนาจที่จะเกิดความเคยชินที่จะเกิดมันลดของมันเอง เหมือนกับว่าเอาไปกักไว้ให้ออกอาหารอย่างนั้นแหละ มันก็ตายเองแหละ เราอย่าให้มันได้กินอาหาร มันก็ผอมและตายเองแหละ. ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจให้ดี อย่าให้อารมณ์เข้าไปหลอเลียงกิเลสได้ คืออย่าให้

มันเกิดกิเลสได้ กิเลสก็จะร่อยหรอ จะลดกำลังที่จะเกิด ก็เป็นพระอรหันต์ได้โดยอัตโนมัติ.

แต่เรื่องเป็นพระอรหันต์นั้นแปลก ถ้ายิ่งอยากเป็นแล้ว ยิ่งไม่ได้เป็นนะ; ฟุ้งออกไหม? ยิ่งอยากเป็นแล้วจะยิ่งไม่ได้เป็น ทั้งเพราะมันมีความอยาก เพราะอำนาจของความอยาก ประเภทกิเลสนั้นแหละ; แต่เราต้องรู้ว่ามันเป็นเป็นอย่างนั้น แล้วก็ไม่มีทุกขอย่างนั้น แล้วก็ทำอย่างนั้นก็แล้วกัน กล่าวคือ มีความประสงค์ประเภทที่ผิดวิชา อย่ามีความประสงค์ประเภทที่ผิดต้นหาคืออยากด้วยความเห็นแก่ตัว อยากเป็นพระอรหันต์ด้วยความเห็นแก่ตัวนี้ ไม่มีทางพบกับความเป็นพระอรหันต์. แต่ถ้ารู้จริงในข้อที่ว่าทำอย่างนั้นมันเป็นทุกข์ อย่าทำ แล้วมันก็จะใกล้ความเป็นพระอรหันต์เข้าไป คืออยู่ให้ดี ๆ. ที่จริงมันก็อยู่ที่อยู่ในตัว นี้เรามองข้ามของดี. ตามธรรมชาติมันอยู่ถูกต้องของมันอยู่ในตัว ที่ผิดไปนี้เพิ่งเกิดทั้งนั้น. ถ้าเราอยู่เฉย ๆ ตามธรรมชาติ นี้ไม่มีบาปและจิตก็สงบด้วย แล้วก็ไม่โง่ด้วย คือมันไม่ต้องการอะไร. พวกที่เขามองเห็นในแง่นี้เขาพูดกลับตรงกันข้ามเลยว่า อย่าไปทำอะไร ให้อยู่นิ่ง ๆ อยู่นิ่ง ๆ ด้วยความถูกต้อง มันมีศีล มีสมาธิ มีปัญญา อยู่ในตัวธรรมชาติแก่กล้าขึ้นไปเอง. เคี้ยวเรามาเข้าไปคิด ไปอยากอย่างนั้น ไปอยากอย่างนั้น มันก็เลยขาดศีล, หรือไม่ป็นสมาธิ คือฟุ้งซ่านขึ้นมา, และโง่

ที่ไปอยาก ; เพราะฉะนั้นตามปกติธรรมดาแท้ๆ นั้น ธรรมชาติ
 เดิมๆ ของมันก็ไม่ค่อยมีอะไร ไม่โกรธใคร ไม่อะไร ไม่ฟุ้งซ่าน.
 ความฟุ้งซ่านนั้นเพิ่งเกิดเมื่อเห็นแก่ตัว เห็นแก่นั่นแก่นี่มากขึ้น
 เพราะฉะนั้นการตั้งตนเพื่อเป็นพระอรหันต์นั้น มันควรจะตั้งต้น
 เมื่อเริ่มรู้เรื่องของพระอรหันต์ แล้วก็ควบคุมให้มันดำเนินไปตาม
 ทางที่ถูกต้อง อย่าไปอยากด้วยความเห็นแก่ตัว ก็เป็นอยู่โดยชอบเอง
 เรื่อยๆ ก็เป็นไปเรื่อยๆ ; พุคคิกที่หนึ่งมันมีความบริสุทธิ์
 สะอาด สว่าง สงบ อะไรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ.

ทีนี้ปัญหาที่สอง ที่ว่ามีทางสังเกตอย่างไร ? จะรู้จักว่า
 เป็นพระอรหันต์หรือไม่ ? ถ้าถือตามเรื่องราวในพระคัมภีร์ก็มี
 ปรากรฎอยู่ว่าเป็นพระอรหันต์แล้วผู้อื่นไม่รู้ก็มีเหมือนกัน และ
 มีหลักว่าจะรู้ว่าใครเป็นพระอรหันต์หรือไม่เป็นนั้นต้องเห็นอกว่า
 ผู้นั้นต้องเห็นอกว่าจึงจะรู้ว่าคนนั้นเป็นหรือไม่เป็น ; ก็หมายความว่า
 พระอรหันต์เท่านั้นที่จะรู้เรื่อง ความเป็นพระอรหันต์ของผู้อื่น.
 แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังต้องมีว่า พระอรหันต์บางองค์ก็มีผู้ที่ไม่รู้ว่าเป็นพระ
 อรหันต์ก็มี. หมายความว่าพระอรหันต์ทั้งหลายไม่รู้ว่าคุณนั้น
 องค์กรเป็นพระอรหันต์อย่างนี้เรื่องก็มีเหมือนกัน ; เพราะฉะนั้น
 เอาแน่ไม่ได้ จึงถือว่าเป็นปัจเจก ; ปัจจุบัน เวทิตัพโพ
 วิญญูติ—เป็นของรู้ได้เฉพาะตน.

๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐

๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐

๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐

๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐

แต่ว่าโดยหลักทั่วไปแล้ว

ความไม่เห็นแก่ตัวนั้น

แหละเป็นหลักที่ตายตัว : ถ้าเขาเป็นคนไม่เห็นแก่ตัวจริง
 อย่างนั้นก็ทำตามเขาได้ ถ้าเขาหมกความเห็นแก่ตัวจริงเขาก็เป็น
 พระอรหันต์จริงเหมือนกัน. ความเห็นแก่ตัวชั้นละเอียด คือ
 เราไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวกู มีนโมโลภ ไม่โกรธ ไม่หลงขึ้นมาได้
 ก็ทำตามหลักดีกว่าที่จะทำตามบุคคล. หรือว่าจะหาหลักเอาจาก
 บุคคล ก็ให้ยึดเอาแต่หลัก อย่าเอาบุคคลเป็นประมาณ ถือปฏิบัติ
 กันมาอย่างนี้ ตั้งแต่ครั้งกระโน้น พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าถึงแม้
 ที่ฉันพูดเองก็อย่าเชื่อ พระพุทธเจ้าท่านเปิดโล่งถึงขนาดนั้น
 ให้ไปพิจารณาดูและถ้าเห็นว่าควรจะลองดูก็ลองดู แล้วก็รู้เอง
 แลหว่าถูกหรือไม่ถูก ว่ามีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์.
 แต่เดี๋ยวนี้เราก็เชื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หลักเกณฑ์
 มันก็มีอยู่อย่างที่เราเรียกว่าปลอดภัย ก็ทำตามดู. ถ้าไม่เกิดผล
 ก็ถือว่ายังไม่ถูก ก็ทำให้เกิดผล; ถ้าเกิดผลก็ถือเป็นหลัก.
 เพราะฉะนั้นอย่าไปพยายามรู้ว่าใครเป็นพระอรหันต์ หรือไม่เป็น
 พระอรหันต์ จะเสียเวลาจะไม่คุ้มกัน; จึงดูแต่ว่าทำอย่างนี้
 มันช่วยทำลายกิเลสและก็เอาอย่างกันก็แล้วกัน แล้วมันก็มีหลัก
 เหมือน ๆ กัน ทุก ๆ ศาสนา คือไม่ต้องการให้แสดงหรืออวด
 เพราะว่าการแสดงหรืออวดนั้นมันเป็นกิเลส. ถ้าเจตนาจะอวด
 มันก็กลายเป็นบาป นั้นก็ไม่ใช่พระอรหันต์. และที่ที่เราจะ

ประพฤติปฏิบัติอะไรก็เหมือนกัน อย่าให้อวด อย่าให้เป็นไปเพื่ออวด. อะไรที่เขาเรียกว่า ทำเพื่อให้คนอื่นเข้าใจว่าเป็นคนดี คนวิเศษ คนสำร็จนั้น อย่างนั้นยิ่งเพิ่มกิเลส ยิ่งทำให้ช้า ยิ่งทำให้หมตกิเลสยาก. คัมภีร์คริสเตียนข้อนี้สอนดี เหมือนที่เราประพฤติกรรม อย่าให้คนอื่นรู้ว่าเราประพฤติกรรม เพื่อตักโอกาสไม่ให้เราเป็นคนอวด : เราแสดงเหมือนกับคนธรรมดา แสดงอาการเหมือนกับคนธรรมดา แต่เราประพฤติกรรมอย่างสูงสุด. ถ้าออกมาต่อหน้าคน เราจะทำไม่ให้เขารู้ว่า เราประพฤติกรรม อย่างนี้กลับเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้นั้น เคียวนี้คนเรามีอะไรสักชนิดหนึ่งก็อยากอวด อยากเป็นอาจารย์ อยากเป็นนั่น เป็นนี่ เพื่อจะให้ได้ประโยชน์ ก็ผิดไปตั้งแต่ที่แรกแล้ว. มีปัญหาอะไร อีกรึก็เชิญ.

ถาม : กระผมอยากจะกราบเรียนถามเพิ่มเติมว่า บุคคลเป็นพระอรหันต์^๕ เป็นอภิบุชนียบุคคลหรือเปล่าครับ ?

ตอบ : อย่างนั้นมันเป็นหลักทั่วไปแล้ว บุชนียบุคคล^๕ ที่เติม “อภิ” เข้ามาอีก เติมบรมมหาอภิเข้ามาอีก ก็ควรจะเป็นอย่างนั้น เพราะว่าไม่มีบุชนียบุคคลไหนที่จะสูงสุดเท่าพระอรหันต์.

ถาม : แล้วการที่เป็นพระอรหันต์ หมายความว่า อยู่ให้ดี ๆ นะครับ ตามที่พระคุณเจ้ามีภาพแสดงอยู่ข้างล่าง

นะครับที่บอกว่ามีพระอรหันต์องค์หนึ่ง ไม่ได้สวมอะไรเลย
เช่นนั้นเราจะเรียกว่า “อยู่ดี ๆ” โดยไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อนได้หรือไม่? เพราะว่ารูสึกว่าขัดกับการดำรงตนอยู่ทางโลกมากทีเดียว.

ตอบ : เอ! นี่ท่าจะหมายถึงภาพถ่ายในกรอบที่แขวน
อยู่ใช่ไหม? นั่นไม่ใช่พุทธศาสนานะ

ถาม : เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ก็หมายถึงมีทุก ๆ
ศาสนานะซีครับ?

ตอบ : อ้อ คำนี้ใช้ได้แก่ทุกศาสนา แต่เป็นศาสนา
อื่นเขาบัญญัติของเขาย่างนั้น. คำว่า “พระอรหันต์” นั้นใช้กัน
มาก่อนพุทธศาสนา เขาหมายถึงบุคคลสูงสุดของความเป็นมนุษย์.
เอาละเล่าให้ฟังก็ได้ : รูปถ่ายที่ว่าเป็นพระอรหันต์เปลี่ยอนั้น
เป็นศาสนาไหนะ ในบาลีเขาเรียกว่า “เตียรถีนิกครนถ์” คือ
เตียรถีย์ แปลว่า ลัทธิ, นิกครนถ์ แปลว่า ไม่มีสิ่งผูกพัน
(กัณณะ แปลว่า สิ่งผูกพัน, นิ แปลว่า ไม่) มีความหมายอย่างเดียวกับ
พระอรหันต์ คือไม่มีกิเลสผูกพัน. เตียรถีนิกครนถ์ ลัทธิ
นิกครนถ์นี้ ฝรั่งเศสไปเขียน Jaina นี้พวกเราไปอ่านว่าเซน ศาสนา
เซนนั้นไม่ถูกต้อง อ่านว่าไชนะ ไชนะ แปลว่า ชนะ ลัทธินี้
ก็เป็นคู่แข่งชั้นกับพุทธศาสนาเก่าแก่เดิม; จะเป็นอย่างไรมันก็มี
ปัญหาแหละ สำหรับคนทั่วไป; และยังเป็นคนนอกไม่รู้เรื่อง
ของเขาด้วยแล้ว ก็ยิ่งเข้าใจยาก.

พระพุทธเจ้าเมื่อก่อนจะตรัสรู้ ก็เคยไปลองกับลัทธินี้ ถึงที่สุดนั้นแหละ ท่านตรัสเล่าไว้เองในสูตรหลายสูตร ไปประพฤติวัตรอย่างเดียรฉัตรรวมทั้งเปลือย รวมทั้งอะไรอีกหลายอย่าง ฉันทุจจาระ ฉันทบัสสวะหรือทุกอย่างเคยทั้งนั้นแหละ แล้วก็ไม่ได้เห็นว่ามันถูกต้องก็เปลี่ยนมาเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ใช้เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยตามสมควร. ที่นี้ พวกเดียรฉัตรนั้นเขาก็ยังยืนไปตามเดิมของเขา ก็มีอยู่พวกหนึ่ง. พระพุทธเจ้าไปเป็นเดียรฉัตร แล้วถอยออกมา เพราะว่าในสมัยก่อนพระพุทธเจ้าเกิดนั้นไม่มีลัทธินั้น ที่ว่าลัทธินี้ ในอินเดียเวลานั้น; สอนกันอยู่ สอนกันมานาน. พระพุทธเจ้าออกมาบวชก็เที่ยวลอง ๆ ลองทุก ๆ ลัทธิจนกระทั่งลองในลัทธินี้ด้วย แล้วก็ทิ้งไป. เพราะฉะนั้นสหายที่เคยเป็นเพื่อนกัน เมื่อไปประพฤติกุลัทธินี้ด้วยกัน คนที่เคยเป็นเพื่อนก็คือ นิกัณฐนาฏบุตร นิกัณฐนาฏบุตรเป็นเพื่อนนักเรียนกันเลย. นิกัณฐนาฏบุตรกับพระพุทธเจ้าเป็นเพื่อนนักเรียนกัน แต่คงไม่ใช่ชั้นเดียวกัน. พระพุทธเจ้าเมื่อเลิกเสียก็มาเป็นอย่างนี้; โน้นเขาก็ยังเป็นไปอย่างนั้น เขามีเหตุผลของเขาว่า เมื่อไม่มีอะไรผูกมัดจิตใจ ก็ควรจะทำโดยความรู้สึกที่ไม่มีอะไรผูกมัดจิตใจ; ส่วนที่สังคมจะนึกอย่างไร เขาก็ไม่ได้สนใจ; เรียกว่าเอาความรู้สึกของตัวเองเป็นหลัก. เขาเรียกว่าพระอรหันต์หรือสวามี แปลว่า

เป็นนาย เป็นนายแก่กิลเลส เป็นนายแก่ตัวเอง; เขามีความรู้สึก
ที่จะสั่งให้ทำอะไรไปตามความรู้สึกนั้น. เพราะฉะนั้นเขาจึงเว้น
ในสิ่งที่เขาเห็นว่าควรเว้น คือเครื่องนุ่งห่มนี้ เว้นอะไร ๆ อีก
หลายอย่างเว้น. เราก็อธิษฐานไม่ได้ว่าเขาได้รับความสุข ได้รับความ
ความพอใจ หรือว่ามีจิตใจบริสุทธิ์แค่ไหนก็รู้ไม่ได้ แต่ว่า
ประชาชนนับถือมาก ศาสนานิกรนถันไม่สาบสูญไปจากอินเดีย
มาตั้งแต่แรกจนบัดนี้ ส่วนศาสนาพุทธเรากลับสาบสูญจากอินเดีย
ไม่มีเหลือ; เพิ่งจะกลับนำเข้าไปไม่กี่คนนี่.

ที่นี้ ก็จะบอกให้ทราบออกไปอีกชนิดหนึ่งว่า ลัทธิ
นิกรนถันเคร่ง มันเป็นพวกเคร่งถึงที่สุดละ ว่ากันไปตามลำดับ
เช่นว่า ไม่เบียดเบียนถึงที่สุด พวกนถึงที่สุด เขาจะไม่ทำลายชีวิต
แม้แต่ชีวิตคนไม่ มด แมลงอะไรต่างๆ. ฉะนั้นจะต้องดูแล
กันอย่างพิเศษ ถ้าสงสัยว่ามีมดมีแมลงอยู่แล้วจะไม่เดินไป เหล่าน
เป็นต้น. ส่วนภิกษุในพระพุทธศาสนายังคงเจตนาเป็นหลักว่า
เราก็คงได้เจตนาจะเหยียบจะเกล้ง นี้ก็เดินไป. เขาถือสิ่งที่
เรียกว่าไม่เบียดเบียนหรือหิงสาถึงที่สุดมาก อย่างเขาเอาอาหาร
มาให้ฉันอย่างนี้ ถ้าเห็นแมลงวันตอมเกาะอยู่แล้วเขาจะไม่รับหรือ
เพราะว่าจะไปทำให้แมลงวันขี้ใจ; ไม่ใช่กลัวเชื้อโรคอย่างกับ
สมัยนี้หรือ เขาไม่กลัวเชื้อโรคอย่างสมัยนี้. ถ้าสุนัขมาจะงั้อ

อยู่ด้วย เขาไม่รับ เพราะว่ามันแย่งสุนัขกิน หรือว่าทำให้สุนัขขี้ใจ
 หรือว่าถ้าอุ้มลูกอ่อนมาด้วยมือหนึ่ง ตักบาตรมือหนึ่ง เขาไม่รับ
 เพราะว่าทำให้ลูกลำบาก ทำให้เด็กนั้นลำบาก; อย่างนั้นแหละ
 มีมากที่สุด มากหมยมหมยมไปหมดเลย ทั้งที่แท้จริงมีอะไรน้อยมาก
 ที่จะเป็นอยู่ได้. พระในพุทธศาสนาเราถ้าอุบาสกไปเก็บผักมา
 ให้นั้น ก็ฉันได้เพราะว่าเราไม่ได้เก็บเองนี่; แต่พระพวกนั้นไม่ได้
 มันเป็นเหมือนไปแกล้งฆ่าผักมาฉัน โดยตรงนี้ไม่เอาหรอก;
 ไม่ยอมฉันสิ่งที่เขาฆ่ามาให้เราโดยตรงแม่แต่ผัก. พระในพระ-
 พุทธศาสนานี้จะถือแต่เพียงว่า สัตว์มีชีวิตที่เขาฆ่ามาเพื่อให้เราฉัน
 โดยตรงนี้ ฉันไม่ได้; แต่ถ้าเป็นพืชเช่นนี้ก็ได้ แม่แต่ว่าเราจะ
 ไปเก็บมาโดยตรงเจาะจงนำมาให้ฉัน. แต่พระพวกนี้ครั้น
 ไม่เอาจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ ต้องบริสุทธ์โดยทุก ๆ สถานเลย.

ที่นี้ว่าถึงความสันโดษ เช่นไม่มีบ้านเรือน ไม่มีเครื่อง
 นุ่งห่ม ไม่มีภาชนะ บาตรก็ไม่มี มีดโกนก็ไม่มี นี่เรายอมเพ็
 หมดทุกอย่างเลย. ถ้าจะถวายอาหารก็เอาอะไรมาใส่มือเลย รับ
 ด้วยมือฉันจากมือ การฉันจากมือนั้นมันควบคุมไม่ให้รับอาหารมาก
 คือให้มากก็ฉันจากมือ แปลว่าฉันนึกเดียวแหละ แล้วมันจะเก็บ
 สะสมอะไรไม่ได้หรอก ที่พระเราใส่ไว้ในบาตรนี้ เหลือไว้ฉัน
 เหลือได้ เหลือมากก็เทขายก็ได้; แต่ฉันจากมือเท่าที่
 แล้วกลางมือเท่านั้นแหละ. เขาต้องระมัดระวังในเรื่องเกี่ยวกับสัตว์

มีชีวิตมาก ไม่มีมีดโกน. พอถึงวันโกนก็ถอนทั้ง ศีรษะมีน้ำไหล. เพราะไปถอนผมทั้งนี้แหละมีน้ำไหลออกมา ที่วัดของเขาอาตมา เคยไปดู เส้นผมศักดิ์สิทธิ์ทุกเส้นชาวบ้านแย่งเอาไปหมด และ เส้นนั้นแหละคือเครื่องใช้สำหรับบัต ถ้าสงสัยจะต้องบัตสัตว์ตัว เล็ก ๆ ถ้าไม่กลัวว่ามันบัตสัตว์ตาย มันต้องเป็นเส้นอ่อน สงสัย จะมีสัตว์ตัวเล็ก ๆ ที่มองด้วยตาไม่ค่อยเห็นก็ค่อย ๆ บัตไป แล้วจึง จะนั่ง หรือว่าจึงจะเหยียบลง ส่วนกานานันต้องมีแหละ ประเทศ อินเดียมันเหลือเกิน เรื่องความร้อนเรื่องอะไรมันต้องมีกาน้ำ เพราะฉะนั้นแกก็มีเส้นสำหรับบัต เมื่อสงสัยว่าจะมีสัตว์ตัวละเอียด เกรงจะนั่งทับลงไป และกาน้ำธรรมดา; บาตรไม่ต้องมี ฉัน ในฝ่ามือ; มีดโกนไม่ต้องมีถอนทั้งเลย. ที่นี้จิวรก็ไม่ต้องมี.

มน้ำหวักราวที่ไปอินเดียครั้งนั้น โชคดีที่ได้พบ พระอรหันต์ของจีนองค์ที่ถ่ายรูปรมานี้ ทั้งอินเดียมีอยู่สัก ๓ องค์ หรือ ๔ องค์เท่านั้นแหละ สำหรับลัทธินั้นะคือเป็นชั้นสูงสุด. ที่ไม่ใช่ชั้นสูงสุดนั้นไม่ได้เปลือยหรือ. ลัทธิน้องก็ไม่ใช่ชั้น สูงสุดนั้นไม่เปลือย ที่เป็นสามเณรเป็นอะไรเพิ่งบวชละก็ห่มเหลือง อย่างนี้แหละ นุ่งสบงอะไรเหลืองเหมือนกับพระเรานี้แหละ. นอกนั้นเป็นสามเณร ที่เปลือยอย่างนี้คือชั้นสูงสุด; แต่ว่าอย่าไป หลงว่าถ้าเปลือยแล้วก็ปล้นไปหมดนะ. ในอินเดียมีนักบวช

ที่เปลือยเป็นฝูง ๆ ที่เปลือยอย่างนี้มีเป็นร้อยเป็นพัน แต่ไม่ใช่
 พระอรหันต์ชฌาณิกนิครนถ์ที่วานั้น จะนั้นชฌาณิกนิครนถ์นี้มีอยู่
 ๓-๔ องค์เท่านั้นแหละ แล้วก็เที่ยวไปตาม center ต่าง ๆ ของแ
 ทวีปประเทศนั้นแหละและก็เดินไป. ถ้าดูคุณวานัก ก็หลีกลง
 ไปทางใต้ ทางภาคใต้ที่ไม่ค่อยหนาว; เมื่อทางเหนือไม่หนาว
 จึงค่อยมา ก็เพราะไม่มีผ้าที่มันหนาวนั้นก็เลยหลีก เลี่ยงกันอยู่
 โดยวิธีหลีกไปหาที่ ๆ พอทนได้. วัดเขาเป็นวัดที่ใหญ่โตมาก
 มีคนนับถือมาก เดียวนี้คำสอนเขาก็แก้ไขปรับปรุงจนจะเหมือน
 กับพุทธศาสนาอยู่แล้ว แต่ว่ามันแรงไปเท่านั้นแหละ มันเกินไป
 หรือมันแรงไป เพราะฉะนั้นเลยไม่สูญไปจากอินเดีย และมีคน
 นับถือมาก และอาจเป็นเหตุให้พุทธศาสนาเข้าไปสู่อินเดียยาก
 เพราะพระไม่นั่งผ้าที่แหละรู้ไว้เถอะ. ที่เราจะชวนพุทธศาสนากลับ
 เข้าไปในอินเดียนี้แหละทำไมไม่สำเร็จ ส่วนใหญ่อยู่ที่ประชาชนเขา
 นับถือพระอย่างนี้ พระศาสนาพุทธเราไป ไปสูบบุหรี่ให้เขาเห็น
 มันบอกว่าบ้า พอไปกินเนื้อให้เขาเห็นมันบอกว่าเป็นยักษ์เลย
 ไม่นับถือเลย. เพราะฉะนั้นพระไทยเราจึงเข้าไปยาก พระ
 ศาสนาพุทธอย่างไทยนี้แหละเข้าไปยาก ต้องไม่สูบบุหรี่
 ต้องไม่กินเนื้อเป็นต้น แล้วมันก็ไม่ต้องมีทรัพย์สินสมบัติอะไรเป็นต้น
 เมื่อมีพระที่ยะวะพายกล้องถ่ายรูปไปไล่ถ่ายคนอยู่อย่างนี้ มัน
 ประณามหมดเลย. พวกอินเดีย ชาวบ้านทำให้พุทธศาสนา

กลับเข้าไปยากเพราะมีนิครนถ์นี้แหละ และรูปถ่ายนั้นจะเป็น
นิครนถ์ไม่ใช่ในพุทธศาสนา เป็นพระอรหันต์อย่างฝ้ายนิครนถ์.
เรื่องอย่างนี้มีประโยชน์ไหม? เพียงเอามาพูดให้รู้กว้าง ๆ เท่านั้น.

ถาม : ขอกราบเรียนพระเดชพระคุณครับ เกล็ด
กระผมยังมีความสงสัยในคำสอนพระเดชพระคุณอยู่ข้อหนึ่งที
ว่าทุกศาสนามีพระผู้เป็นเจ้าของ เพราะที่ตามที่ได้เคยได้ศึกษา
เล่าเรียนมาบอกว่าศาสนา พวกศาสนาเขชนั้น ก็มีพระผู้เป็นเจ้าของ
เขาชื่อพระยะโฮวาเจ้าเป็น God หรือเป็น Creator ผู้สร้างทุกสิ่ง
ทุกอย่าง. ศาสนาอิสลามก็มีพระอัลลล่า พระอัลลล่า
เป็นพระผู้เป็นเจ้าของผู้สร้าง. แต่ว่าตามทางศาสนาพุทธแล้ว
ไม่เคยพูดถึงพระผู้เป็นเจ้าของ พูดแต่ว่าคนเรานี้ แล้วแต่กรรมสร้าง
คือมีการกระทำเป็นกำเนิด มีการกระทำเป็นเผ่าพันธุ์ ต้องอาศัย
การกระทำของตัวเองอะไรทำนองนี้. แล้วพระเดชพระคุณ
มาสอนบอกว่ามีพระผู้เป็นเจ้าของทุกศาสนา อย่างนี้กระผมก็ยังมี
ความสงสัยอยู่ กระผมก็อยากจะให้พระเดชพระคุณอธิบาย
ให้กระผมทราบโดยแจ่มแจ้งครับ

ตอบ : เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดที่จะต้องพูดกัน
ให้แตกหักและพูดให้เข้าใจกันจนได้ เพราะว่าเรากำลังเกลียดชัง
กันในเรื่องศาสนาที่เรื่องพระเจ้านี่เองแหละ ; เรื่องพระเจ้า

เลยกลายเป็นต้นเหตุหรือมูลเหตุให้คู่หน้ากันไม่ได้. คำว่า
 “พระเจ้า” ในภาษาไทยอย่างที่พูดแล้วเมื่อตะกัณ; “พระเจ้า”
 ของเขาคือ คำว่า God แล้วก็ไม่ได้แปล ไม่ยอมแปล แต่ในคัมภีร์
 เขาเขียนไว้ชัด ที่ว่าพระเจ้ามันต้องสร้างอะไรได้ ต้องควบคุม
 อะไรได้ ต้องทำอะไรได้ และพระเจ้ามันอยู่ตลอดเวลา พระเจ้า
 อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง พระเจ้าเป็นทุกอย่างของทุกอย่าง.
 นี่ลองคิดดูเถอะว่าถ้าเป็นคนแล้วมันจะเป็นได้หรือ. คำว่า
 ยะโฮวาห์ก็ พระอัลลัฮ์ก็ มันเป็นคำที่มีความหมายเฉพาะ
 ซึ่งคนชั้นหลังก็ไม่รู้เสียแล้ว ให้ความหมายเป็นอย่างอื่นไปเสียแล้ว
 เกิดเป็นพระเจ้าอย่างบุคคล เพราะฉะนั้นมันมีบัญญัติที่คำ ๒ คำ
 นี้แหละ คือพระเจ้าอย่างบุคคลหรือว่าพระเจ้าอย่างที่ไม่ใช่บุคคล
 Personal God หรือ Impersonal God. God อย่าง Personal
 ก็เหมือนอย่างบุคคล รู้สึกคิดนึกอย่างบุคคล โกรธก็ได้ รักก็ได้
 อะไรก็ได้ นี่เป็น Personal. และ Im-personal ไม่ใช่บุคคล
 เป็นอะไรก็ไม่รู้ พวกคริสเตียนเขาพยายามที่จะป้องกันทฤษฎี
 อันนี้ของเขา เขาเรียกว่า Ghost เขาเลยแปลว่า ผี ก็เลยสมกันเลย
 Holy Ghost ผี ผี ผีหรือวิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์. ถ้าอย่างนั้นแล้ว
 ตามหลักภาษาศาสตร์ก็ใช้ไม่ได้ จะเป็นวิญญาณ เป็นผีอย่างนี้ก็ยังไม่ได้
 ต้องเป็นอย่างที่พระธรรมเป็นนั่นแหละ. พระธรรมเป็นอะไร

รู้ไหม ? เป็นคนหรือเป็นผี เป็นรูปหรือเป็นนาม เป็นกายหรือเป็นจิต ?

พวกคริสเตียนเขาเรียกพระเจ้าว่า “พระจิต” เรียกพระเยซูว่า “พระบุตร” เป็น Holy Ghost เพราะพวกนี้เกิดในชั้นหลังอะไรก็ตามใจ ไม่รู้ความหมายเดิมของคำว่า “พระเจ้า”. เช่นเดียวกับพวกเรานี้ รู้ความหมายของคำว่า “ธรรม” หรือ “พระธรรม” น้อยลงๆ. เหล่าจ้อพูดไว้ดีมาก ว่า “มีอยู่สิ่งหนึ่งก่อนสิ่งทั้งปวง สิ่งนี้ไม่ใช่กาย ไม่ใช่จิต คือไม่ใช่รูปธรรม ไม่ใช่นามธรรม ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร ขอเรียกไปที่ก่อนว่า “เต๋า” นี้ก็ไปหาเอาเองซิ ไม่ใช่กาย ไม่ใช่จิต ไม่ใช่ความรู้สึกนึกคิด ไม่ใช่รูปธรรม ไม่ใช่นามธรรม ขอเรียกไปที่หนึ่งก่อนว่า “เต๋า”. “เต๋า” นี้ถ้าตามภาษาจีนแปลว่าอะไร ? มันแปลว่า “ทาง” แปลว่า ทนทางสำหรับเดินไป : เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าไปถึงประเทศจีน เขาก็เลยถือเอาคำว่า “เต๋า” ของที่มีอยู่ก่อนนี้เป็นคำสำหรับเรียกพระธรรม เพราะว่าพระธรรมก็เป็นทางอยู่แล้ว ธรรมะนี่คือทางสำหรับจะดับทุกข์อยู่แล้ว ธรรมะเลยเรียกว่า “เต๋า” เต๋ากับธรรมะนี้เลยเป็นอันเดียวกันไปเลย ซึ่งเหล่าจ้อมุ่งให้หมายถึงพระเจ้า ที่มีอยู่ก่อนสิ่งใดๆ แล้วก็เป็นเหตุให้เกิดสิ่งใดๆ แล้วก็ควบคุมสิ่งใดๆ หรือว่าอะไรๆ

กษัตริย์ที่เท่าทันนนั้นแหละ นั่นคือพระเจ้า. ที่ว่ามีอยู่ก่อนสิ่งใด
 นั้นมีความสำคัญมาก ลองไปคิดเองเล่น ๆ ดู ว่าอะไร มีอยู่ก่อน
 สิ่งใดทั้งหมด อะไรมีอยู่ก่อนสิ่งอื่นทั้งหมด. ในฐานะที่เป็น
 พุทธบริษัทจะตอบเขาว่าอย่างไร ?

บาลีมีอยู่ชุดเดียว “ธรรม” ธรรมเฉยๆ ถ้าเป็นภาษาบาลี
 มันก็ “ธมฺม” เท่านั้นแหละ อ่านว่า “ธรรม”. ธรรมะนี้
 นั้นแหละมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง; ไม่ใช่ธรรมในความหมายว่า
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า; มันเป็นธรรมในความหมายของ
 ธรรมชาติอะไรอันหนึ่ง ซึ่งรู้ไม่ได้ เช่นเดียวกับที่เหล่าจื๊อบอกว่า
 ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดี ต้องขอเรียกว่าเท่าไปก่อนนั่นแหละ :
 ธรรมะมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง ไม่ใช่ธรรมะเพ็งมีทีหลัง. ถ้าพูดถึง
 ธรรมะแล้วก็หมายถึงข้อสอน คำสั่งสอนหรือศีลธรรมไปเสียอีก
 อย่างนี้ผิดใหญ่เลย. “ธรรม” นี้คือธรรมชาติ, คือกฎของ
 ธรรมชาติ, คือการประพฤติปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ, แล้ว
 ผลที่เกิดขึ้นออกมา, นี้แหละคือธรรม. ถ้าจะให้เหลือสิ่งเดียวกัน
 ต้องพูดว่า กฎของธรรมชาตินั้นแหละคือพระเจ้า. ในพุทธ-
 ศาสนามีไหม ? กฎอันหนึ่งซึ่งทำให้สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นไป
 บางทีก็เรียกว่า “ธรรมธาตุ” หรือ “ธรรมธา-ตุ” ด้วย; แต่
 โดยทั่วไปก็เรียกว่า “ธรรม” เฉยๆ. อันนี้แหละมีอยู่แน่ ไม่มี

ใครปฏิเสธได้ สิ่ง^๕ทงปวงจึงเกิดขึ้น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์
อะไรก็ตาม มันเกิดขึ้นเพราะกฎ กฎอันใดอันหนึ่งซึ่งไม่มีใคร
รู้จักหน้าตามันหรอก ซึ่งเหล่าจิตต้องขอร้องว่า ให้เรียกว่า “เท่า”
ไปที่ก่อน เพราะไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไร.

“พระเจ้า” ในศาสนาที่ถือพระเจ้ายกสิ่งถึงสิ่ง^๕เหมือนกัน
เพราะว่าในคัมภีร์คริสเตียนแท้ ๆ ก็มีว่า แรกเริ่มเดิมที มี The
Word นี้รู้ไว้บ้างก็ดีนะ Word แปลว่า คำพูด คำที่เราพูด :
At the beginning the Word was นี่แหละบรรทัดแรก At
the beginning the Word was. The Word is Light. Light
is God. เป็นอันเดียวกันกับ God เพราะฉะนั้น Word, Light,
God, ^๕คือสิ่งเดียวกัน คือพระเจ้าในทุกความหมาย. Word
ก็คือกฎของธรรมชาติ คำพูดของธรรมชาติ ปากสิดของธรรมชาติ
นี่มีอยู่ก่อน. ในคัมภีร์โยฮัน คัมภีร์ใหม่สมัยพระเยซู เขียนไว้
ชัดอย่างนี้ : At the beginning the Word was. ไปดูโยฮัน
บรรทัดแรกเลย Word คือ Light, Light อยู่กับ God, เป็น
อันเดียวกับ God. เพราะฉะนั้น God ^๕สามารถปากสิดให้สิ่ง
๕ทงปวงเป็นไป. Light ^๕นี้แหละเป็นสิ่งที่ช่วยให้วิวัฒนาการ ให้
มันงอกงามออกไป ๆ เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์ เป็นคน นี่อำนาจ
หน้าที่ของ light. และหน้าที่ของ Word ก็คือ กฎที่ว่ามันจะ

ต้องเป็นไป. และพระเจ้าก็ทรงหมั่น ในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด จะเรียกว่าสิ่งสูงสุดก็ได้ สิ่งผู้สร้างก็ได้ ผู้ควบคุมก็ได้ ผู้ทำลายก็ได้ และในคัมภีร์เก่า ก่อนพระเยซู ก็ว่าวันแรกพระเจ้าสร้าง Light. พระเจ้ากับ Light อันเดียวกันอยู่แล้ว ยังพูดว่าวันแรกพระเจ้าสร้าง Light แล้วจึงค่อยสร้างความคิด สร้างแสงสว่าง สร้างดวงอาทิตย์ สร้างดวงจันทร์ ในวันที่สี่นั้น. วันที่หนึ่งสร้าง Light วันที่สี่ถึงมาสร้างดวงอาทิตย์. ที่นี้ พวกนี้มันไม่รู้ว่ Light นั้นคืออะไร? Light คืออำนาจวิวัฒนาการของทุกสิ่งนี้ต้องมีก่อน ต้องมีอยู่ก่อนในสากลจักรวาลก็ยิ่งเล็กไป คือในทั้งหมด ต้องมี Light อยู่ก่อน คืออำนาจที่จะให้ทุกสิ่งวิวัฒนาการ แล้วดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์นี่เพิ่งเกิดทีหลัง. พอถึงวันอาทิตย์ ก็หยุดสร้างไม่สร้างอะไร สิ่งต่างๆ ครบถ้วนแล้วก็เป็นที่นี้แหละคือพระเจ้าแท้จริงไม่ใช่บุคคล.

ที่นี้ เรื่องนี้มันลึกเกินไป พูดให้เด็กฟังไม่รู้เรื่อง ต้องสมมติพระเจ้าเป็นตาแก่ถือไม้เท้าหนวดยาว ทำอะไรก็ได้; ที่นี้แหละพระเจ้าสำหรับเด็ก เป็นต้นตอของ Personal God. มันก็น่าหัววิซี เขียนพระเจ้าเหมือนคน มันก็น่าหัววิซีมากขึ้นไปอีก เพราะว่ามันมีขีดใน พระคัมภีร์ว่า เมื่อพระเจ้าจะสร้างมนุษย์ พระเจ้าก็ส่งสยอยู่เหมือนกันว่า จะสร้างมนุษย์ให้มีรูปร่างอย่างไร

ก็เลยมีข้อความเขียนว่าพระเจ้าตกลงใจว่าจะสร้างมนุษย์ให้มีรูปร่าง

ลักษณะเหมือนพระเจ้าเอง คนก็เลยอ้างเอาว่ารูปพระเจ้าก็เหมือน
คนซิ เลยเขียนรูปพระเจ้าเหมือนคน. ทว่าไม่ว่า สิ่งทั้งหลาย
มันก็ต้องเป็นไปโดยพระเจ้า. พระเจ้าคือกฎของวิวัฒนาการ.

สิ่ง^๕ ที่ถูกสร้างขึ้นมากก็ต้องไปตามกฎของวิวัฒนาการ คือเป็น
วิวัฒนาการ หาใช่เป็นคนไม่. ความเป็นอย่างนั้นมันเห็นได้ชัด

ว่าศาสนาฮีบรู ศาสนายิวก่อนพระเยซู^๕ นั้นจะต้องไปจาก
อินเดียแน่ มันมีเค้าเงื่อนเหมือนกันเลย : เป็นศาสนายิวขึ้นมา

ก่อน หรือว่าพวกอินเดีย^๕ นั้นเองออกไปเป็นยิวก็ตามใจ หรือว่า
จะรับเอาลัทธิ^๕ ไปจากอินเดีย,

แล้วศาสนาคริสต์^๕ ก็ออกมา
จากศาสนายิว เพราะฉะนั้นจึงเหมือนกัน จะเรียกว่า ยะโฮวา
ก็เรียกอย่างยิว ศาสนาคริสต์^๕ ก็ยอมรับพระคัมภีร์เก่าของยิว

คือคัมภีร์ที่เรียกว่า Old Testament นั้น^๕ มันของยิว และ New
Testament นั้น มีเรื่อง^๕ ที่เขียนเมื่อสมัยพระเยซู รวมเข้าด้วยกัน

เป็น Bible. ข้อความเกี่ยวกับ God ไม่ขัดกันเลย. ในคัมภีร์ใหม่

และคัมภีร์เก่า^๕ ทั้งหมด^๕ แสดงว่าไม่ใช่คนหรือ อะไรก็ไม่รู้
เรียกว่าฝักขี้ยังน้อยไป ไม่รู้ว่าอะไร. เหล่า^๕ จืดจางมาก ก็ว่า

ขอเรียกว่า “เต๋า” ไว้ที่หนึ่งก่อน เช่นเดียวกับเราจะพูดว่า ขอเรียก
ว่า “ธรรม” สักทีก่อน เหมือนพระพุทธเจ้าทำ^๕ ว่า “สิ่งเรียกว่า

ธรรม มีอยู่ก่อน โว้ย!” ใช้คำว่า “โว้ย!” เพื่อจะยืนยันหรือ
 ทำท่าย “ธมฺโม หเว ปาตุโรหิตี ปุพฺพเห” ธรรมะมีอยู่ก่อนโว้ย!
 คือพระเจ้านั่นแหละ. ไหนใครถามเมื่อตะกี้คุณลองบอกรูปร่าง
 ของธรรมมาคฺฐิ มีรูปร่างอย่างไร ? รูปร่างของธรรมมีอยู่อย่างไร ?
 แล้วรูปร่างของพระเจ้าเล่ามีอยู่อย่างไร ?

ถาม : ขอรบกวนเรียนครับเรื่องพระธรรมนี่อย่างที
 พระเดชพระคุณว่ามาละครับว่าเป็นธรรมชาติ ธรรมนิยาม
 ธรรมะอะไรนี่ครับ.

ตอบ : รูปร่างอยู่อย่างไร ? รูปร่างอยู่อย่างไร ?

ถาม : คือรูปร่างของพระธรรมนั่นมันเป็น abstract
 เป็นนามธรรม ไม่สามารถจะสร้างรูปสร้างร่างได้.

ตอบ : นั่นแหละคือพระเจ้าละ รูปร่างของพระเจ้า.

ถาม : แต่พระเจ้าของฝรั่งนี่คล้าย ๆ ว่าเขาทำเป็น
 รูปเป็นร่าง ว่าคนที่ตายไปแล้วจะต้องไปอยู่แดนข้างขวาของ
 พระเจ้า ข้างซ้ายของพระเจ้า อยู่อะไรในสวรรค์นะครับ

ตอบ : นั่นนะพระเจ้าสำหรับลูกเด็ก ๆ ในคัมภีร์ที่
 เขียนทีหลังหยก ๆ คัมภีร์บางคัมภีร์ พรรณนาสวรรค์ พระเจ้า
 บัลลังก์ของพระเจ้า คนเข้าไปหาพระเจ้านั่นเพื่อว่าให้คนที่ไม่สามารถ
 จะเข้าใจพระเจ้า abstract ได้ ได้ยึดถืออันนั้นไป และเค้าเรื่องก็

เหมือนพระเจ้าในอินเดีย หรือคล้าย ๆ กันทุกพระเจ้าแหละ คือพระเจ้าแบบ Personal God. ถ้าเราจะเอาพระเจ้า Personal God เป็นหลักกันแล้ว มันไม่มีทางเหมือนกันหรอก พุทธศาสนาก็ไม่มี; แต่ถ้าเอาพระเจ้าจริงที่มีอำนาจสร้างโลก สร้างอะไรได้แล้ว พุทธศาสนาก็มี กล่าวคือธรรมชาติมันเอง.

ถาม : คือพวกฝรั่งนี่ โดยมากถือเป็น Personal God. คือผมเคยไปอยู่กับทหารฝรั่งที่รบเวียดนามมา ผมถามว่าที่ไปรบเวียดนามนี้ไม่กลัวตายหรือ นายทหารฝรั่งเขาตอบว่าเขาไม่กลัวตายหรอก เพราะว่าพระเจ้าไปทุกแห่ง อยู่ทุกหนทุกแห่ง ตายในเวียดนามก็เป็นการตายเพื่อพระเจ้า เขาว่าอย่างนั้นครับ เขาไม่กลัวตายเลยเขาว่า ผมว่า เอ๊ะ! พระเจ้าคุณนี่ก็เป็นตัวเป็นตนสามารถช่วยเหลือคุณได้ เขาว่าช่วยเหลือได้ครับ บางทีเขาคอยอยู่ในภยันตรายอะไรทำนองนี้ เขาก็สวดมนต์วิงวอน บางทีพระเจ้ามาช่วยเขา.

ตอบ : ทำไมไม่ถามฝรั่งคนนั้นว่า คุณรู้ไหมว่าจะให้มาช่วยทุกครั้งเลยจะทำอย่างไร โดยไม่ต้องว่า “บางที” ถ้าเขาทำตามคำสั่งของพระเจ้า ไม่ขัดคำสั่งของพระเจ้าเลย พระเจ้าจะช่วยเหลือทุกครั้ง โดยไม่ต้องอ้อนวอนสวดขอให้พระเจ้าช่วย. ตอนนั้นเขาก็จะขัดคำสั่งของพระเจ้า กล่าวคือ เขาต้องทำตาม

คำสั่งของพระเจ้า ที่ส่งมาทาง Prophet หรือว่าทูตทั้งหลาย กระทั่งจากพระบุตร คือพระเยซู “เขาคบแก้มซ้าย ให้เขาคบแก้มขวาด้วย” อย่าเอาปืนไปยิงเขาสิ ที่เขาขโมยเสื้อไปแล้วให้เอาผ้าห่มตามไปให้ด้วย อย่าไปฟ้องศาล อย่าจับตัวเขาไปส่งศาลสิ. พระเจ้าต้องการอย่างนี้ต่างหาก แล้วเราก็ไม่ทำตาม. แล้วเดี๋ยวนี้ฝรั่งที่มีที่บอกว่าไม่มีศาสนาแทบทั้งนั้น พุคอย่างยีนันเลยว่ามีไม่มีศาสนา ไม่มีศาสนา ไม่มีพระเจ้า ไม่มีศาสนา ฝรั่งหนุ่มทั้งนั้น. ที่นั่นฝรั่งๆ ก็ว่าไปตามธรรมเนียมเท่านั้นแหละ เขาไม่รู้จักพระเจ้านี่ เขาเอาไว้เพื่อปลอบใจ เมื่อจนท่าเข้ามา เมื่อไม่รู้ว่าจะทำอะไรก็ยกมือไหว้พระเจ้า. ถ้าถือพระเจ้าจริง ๆ รมกันไม่ได้ พระเจ้าไม่ต้องการให้รบ ต้องการให้ถือว่าออกมาจากพ่อแม่คนเดียวกัน คือคนที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาคู่แรกคือ Adam กับ Eve. มันเป็นเรื่องนามธรรม abstract พุคให้เป็นบุคคล; ถ้าตีความไม่ถูก ก็จะไม่เชื่อ. เพราะฉะนั้นฝรั่งรุ่นหลังๆ เด็กๆ นี่ไม่เชื่อพระเจ้า ไม่มีพระเจ้า เลยไม่มีศาสนาไปด้วยเลย. ทีนี้ถ้าเราไปพุคให้เขาสนใจใหม่ เอาคัมภีร์ไบเบิลเป็นหลัก โดยให้เขาเข้าใจความหมายของพระเจ้าให้ถูกต้อง เขาจะชอบพระเจ้า จะมีศาสนาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง. เมื่อเป็นพระเจ้าจริงแล้ว จะมีในที่ทุกหนทุกแห่งในทุกคน เป็นสิ่งที่ได้จริงด้วย;

แล้วเราก็มีหวังที่จะไม่เบียดเบียนกัน. เมื่อคนหนึ่งพูดเป็นพระเจ้าจริง อีกคนหนึ่งพูดเป็นพระเจ้าบุคคล แล้วมันก็ไม่มีความตรงกันได้ ต้องค้านกันเรื่อยไป พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้าอย่างบุคคล แต่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นพระเจ้า ทำหน้าที่อย่างพระเจ้าโดยครบถ้วน คือสร้าง แล้วควบคุม แล้วยุบ แล้วสร้าง แล้วควบคุม แล้วยุบ แล้วสร้างใหม่อีก นี่แหละหน้าที่โดยตรง. แล้วพระเจ้าต้องสามารถอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง ไม่มีอะไรที่ไม่อยู่ในสายตาของพระเจ้า; แล้วก็พระเจ้าต้องเป็นอะไรก็ได้ทุกอย่างที่มันมีอยู่. อะไรทั้งหมดในสากลจักรวาลนี้ต้องอยู่ในอำนาจของพระเจ้า และเป็นเหมือนกับว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าไปหมดเลย. ^{๕๘}นี่คือพระเจ้าตามความหมายที่ถูกต้องและก็ไม่ใช่เป็นบุคคล. ^{๕๙}ที่นี่ยากจะพูดต่อไปอีกว่าพระพุทธเจ้าท่านก็ปฏิเสธว่า บุคคลไม่ใช่พระพุทธเจ้า ตัวท่านนั้นไม่ใช่เป็นพระพุทธเจ้า ท่านว่า “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม” ^{๖๐}ตัวธรรมต่างหาก. ^{๖๑}ฉะนั้นจึงไม่ถือว่าใครที่ได้ไปเกาะตัวพระพุทธเจ้าแล้ว จะเรียกว่าเห็นตัวพระพุทธเจ้า ถ้าหากว่าเขาไม่เห็นธรรม. ^{๖๒}ที่นี้ถ้าเขาเห็นธรรมก็ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า แม้เขาเกิดในที่อื่นและก็เวลาหลายพันปีแล้วก็ตาม คนนั้นก็ยังเห็นพระพุทธเจ้า. ^{๖๓}ที่นี้คนที่เกิดในอินเดียสมัยนั้นยังคำพระพุทธเจ้าอยู่ กิติกุชิ บางครั้งเดินสวนทาง

กันอยู่ คำว่าพระพุทธรูปเจ้าก็มี ฝ่ายโปรบักเซน ไม่รู้จักพระพุทธรูปเจ้า เพราะว่ารूपรูปร่าง ร่างกายนั้นจะเป็นพระเจ้าไม่ได้; นันมันเป็นพระพุทธรูปเจ้าบุคคล พระพุทธรูปเจ้าแท้จริงต้องเป็นธรรมชาติ. ถ้าเรามีพระพุทธรูปเจ้าอย่างนี้ก็คือ มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นพระเจ้าได้เหมือนกัน. ให้จำไว้ว่า พระเจ้านั้นเป็นทุกอย่างก็แล้วกัน God นั้นจะเป็นทุกอย่าง เป็นทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไร แล้วก็ไม่มีสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไร; แล้วมันมีอำนาจเหนือสิ่งใด. ให้เรายอมรับว่าสิ่งนี้มีอยู่แล้วกัน หน้าตาไม่รู้จัก อยู่ที่ไหนก็บอกไม่ได้ จะอยู่ทุกแห่ง มีความสามารถเหลือประมาณ เรียกว่าสามารถสูงสุด สามารถทั้งหมดเลย. ที่ใช้คำว่า “Mighty God” นั้นแหละพระเจ้าผู้สามารถทุกอย่าง ทำอะไรได้ทุกอย่าง.

ถาม : ใครขอความกรุณาพระคุณเจ้าอีกสักปัญหาหนึ่ง บัณฑิตที่พระคุณเจ้าได้อธิบายให้กระผมฟัง ผมฟังแล้วผมมีความเข้าใจว่า ถ้าเช่นนั้นพระเจ้าที่ว่านั่นก็คือ กฎเกณฑ์แห่งกรรม หรือเป็นกฎแห่งธรรมชาติ

ตอบ : ก็คือกฎแห่งสังขารนั่น

ถาม : ถ้าเช่นนั้นแล้ว พระพุทธรูปเจ้าของเรา ตามพระคัมภีร์และตามพระประวัติ ท่านก็เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ซึ่งไม่ใช่พระเจ้าใช่ไหม ครับผม? เพราะท่านเป็นผู้ตรัสรู้

ผู้รู้วิธีการปฏิบัติของธรรมชาติ รู้วิธีการ รู้ผล รู้ว่าจะทำอย่างไร
ใช้ใหม่ครับ?

ตอบ : พระพุทธเจ้าในฐานะหนึ่งเป็นพระอรหันต์
องค์แรกองค์หนึ่ง. ^{๕๔}นี้หมายถึงส่วนที่ว้าหมกกิเลส เป็นบุคคล
แรก เป็นบุคคลสูงสุดในฐานะสูงสุดที่หมกกิเลส แต่พระพุทธเจ้า
ท่านยังตรัสอย่างที่ว่าเมื่อตะกัณว่า “ผู้ใดเห็นธรรมผู้หนึ่งเห็นเรา
ผู้ใดเห็นเราผู้หนึ่งเห็นธรรม” เพราะฉะนั้นก็จะไม่เอาร่างกายเป็น
พระอรหันต์ เอาธรรมเป็นพระอรหันต์.

ถาม : ครับผม, ถ้าเช่นนั้นธรรมะก็คือสิ่งที่สามารถ
พิสูจน์ได้ ใช่ไหมครับผม?

ตอบ : ถ้าว่าเป็นของพิสูจน์ ได้เช่นนั้นธรรมะคำนี้หมายถึง
ถึงคำสั่งสอน หรือหลักปฏิบัติส่วนหนึ่งของธรรมที่เป็นคำสั่งสอน.

ถาม : กระผมหมายความว่า ถ้าพระอรหันต์
ตรัสรู้แน่ครับ ทุกคนถ้าหากว่าจิตหรือการกระทำถึงท่าน ก็สามารถ
จะปฏิบัติได้เช่นกัน เพราะเป็นกฎอันหนึ่งซึ่งตามธรรมชาติ
จะต้องเกิดขึ้น.

ตอบ : ถ้ารู้จักปฏิบัติได้ตามกฎนั้น. ^{๕๕}ที่พระเจ้า
มันเป็นคำที่ลมๆ แล้งๆ ที่สุด เรากลัวอะไร อันนั้นก็พระเจ้า,
เราหวังอะไร อันนั้นก็พระเจ้า, เรารู้จักพระเจ้าเท่าไหน พระเจ้า

ก็มีสำหรับเราเท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมด. มันเป็นคำที่ประหลาดคะ
 คิดดูให้ถี่เถอะ. “พระเจ้า” นี้ เงินก็เป็นพระเจ้า อะไรที่มันจะ
 ไปรดปรานตามที่เราต้องการได้ ถือเป็น “พระเจ้า” เดียวนี้
 ที่ญี่ปุ่นเขาถือพระเจ้าอิทาชิ พระเจ้ามิสซึบิซึกัน. เขายืนยัน
 นี้ไม่ใช่เราว่าเอง. มีใครคนหนึ่งเกิดไปถามญี่ปุ่นคนนั้นเข้า
 แกเป็นสมาชิกพุทธสมาคมไปชวนคุยเรื่องศาสนา ว่าถือศาสนา
 อะไร? ญี่ปุ่นคนนั้นบอกว่าถือศาสนาอิทาชิ ตัดบทไปอย่างนี้เลย;
 ไม่ใช่ศาสนาชินโต ไม่ใช่ศาสนาพุทธ ถือศาสนาอิทาชิ บริษัท
 ที่เขาทำงานอยู่ด้วย.

“พระเจ้า” เป็นสิ่งที่บอกยากที่สุด จะต้องหุบปาก
 หากจะให้พรรณนาลักษณะของพระเจ้า. ที่นั่นพรรณนาได้แต่
 เพียงเท่าที่มนุษย์จะรู้จักได้ คือยอมรับว่ามีอะไรก็ไม่รู้ เป็น
 อำนาจลึกลับพิเศษ บันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป เป็นกฎเกณฑ์
 ที่ตายตัว เช่น กฎแห่งกรรม เช่น ของอิทัปปัจจยตา เช่น กฎ
 แห่งการเกิด – ตับ อะไรก็ตาม เหล่านี้ มันเป็นกฎที่สำคัญ
 กล่าวคือกฎที่ว่า “สิ่งทั้งหลายจะหยุดนิ่งอยู่ไม่ได้ ประเภทหนึ่ง”
 จะต้องเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการไปเรื่อย จนเกิดโลกขึ้นมา.
 คุณเอาเถิดก่อนนี้โลกก็ไม่มี แล้วก็มีโลก อย่างนี้; ต้นไม้
 มนุษย์ สัตว์ มันเพิ่งมีขึ้นมาโดยนํ้ามือของพระเจ้า คือกฎแห่ง

วิวัฒนาการ. กฎนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม”. “ธรรม” เฉย ๆ “ธมฺม” ในภาษาบาลีกว้างกว่า^{๕๕}; กฎแห่งสังขธรรม^{๕๖}เป็นส่วนน้อยส่วนหนึ่งของสิ่งที่ เรียกว่า “ธรรม” หรือเป็นส่วนน้อยส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า “เต้า”.

รูปภาพที่เพดานหน้า मुख เหมือนกับปลาสองตัวดำ-ขาว ๕๗ หนีสัมพันธ์กันอยู่ ๕๘ นั่นคือการจะอธิบายเรื่องนี้ คือกฎแห่งวิวัฒนาการ Positive, กับ Negative เกิดสัมพันธ์กันเมื่อไรจะมี energy เกิดขึ้น และ energy นี้จะทำให้มีผลผลิตออกไปเรื่อย ถ้าทำลาย Positive Negative ให้เป็น nutral เสียได้ ก็หยุดและว่าง. ^{๕๘} นักคอกฎของพระเจ้า หรือกฎของเต้าของเหลาจื๊อที่แรกสอน. ในคำอธิบาย คำว่า “เต้า” : “เต้า” แยกตัวออกเป็นคำตัวหนึ่ง ขาวตัวหนึ่ง เป็น Positive เป็น Negative. energy ไม่ว่ากำลังของอะไรทั้งนั้น ทางรูปธรรมก็คู่หม้อไฟฟ้าซิ, ทางร่างกายความเป็นหญิงเป็นชายก็คือ Positive กับ Negative นี้; และทางวิญญาณก็คู่ที่ ดี-ชั่ว บุญ-บาป สุข-ทุกข์ พอมาเข้าคู่กันแล้วมันเกิดเรื่อง ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น. ถ้าไม่เอาดีเข้ามา ชั่วก็^{๕๙}ไม่มีความหมาย, ไม่เอาชั่วเข้ามา ดีก็^{๖๐}ไม่มีความหมาย; พอเกิดมาเข้าคู่กันก็มีความหมาย แล้ว^{๖๑}ยึดมั่นถือมั่น แล้ว^{๖๒}เวียนไปตามอำนาจของความยึดมั่นถือมั่น. มันเป็นเรื่องน่าศึกษา

เหมือนกัน แต่มันค่อนข้างยืดยาว ผลสุดท้ายก็สอนให้ไม่ต้องยึดมันถึมันแม่แต่ในพระเจ้า; ก็ทำให้ถูกกฎเกณฑ์ของความจริงที่ไม่เป็นทุกข์อยู่แล้วกัน.

ถาม : กระผมอยากทราบความหมายสั้น ๆ ของคำว่า จิต, เจตสิก, รูป; ส่วนคำว่า นิพพาน นั้นพระองค์เจ้าได้อธิบายไว้ทราบแล้วครับ

ตอบ : น้ำมันเป็นภาษาบาลี บัญญัติขึ้นในยุคที่เรียกว่า มีคัมภีร์อภิธรรม แต่ว่าก่อนหน้านั้นก็มี และในศาสนาอื่นก็มีมีใช้คำนี้ เพราะว่าเป็นคำธรรมดา จิต, เจตสิก, รูป, ๓ อย่างนี้ไปด้วยกัน : รูป คือร่างกาย คือวัตถุนี้, จิต คือสิ่งที่คิดธรรมชาติอันหนึ่งซึ่งคิดนึกได้ เรียกว่าจิต, แล้วความที่จิตคิดได้นี้เรียกว่า เจตสิก คือคู่หูกันกับจิต เรียกว่า เจตสิก, จิต คือธรรมชาติอันหนึ่ง ซึ่งแต่ก่อนก็ยังไม่รู้ว่าอะไรเหมือนกันแหละ แล้วจิตเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่คิดได้. ส่วนความคิดอะไรที่คิดขึ้นมาได้ นั่นก็คือ เจตสิก; แต่แล้วต้องเกิดดับพร้อมกัน เพื่อให้จิตเปลี่ยนเป็นอย่างนั้นได้อย่างนี้ได้ ก็เพราะอำนาจของเจตสิกที่เกิดขึ้นแก่จิต เกิดขึ้นประกอบจิต.

ที่นั่นสองสิ่งนั้นมันเป็นพวกนาม คือไม่มีรูปร่าง แสดงตัวไม่ได้; ก็เลยต้องมีสิ่งที่เบญรูปคือกายนี้ เป็นเครื่องรองรับ

หรือเป็นเครื่องให้แสดง. เพราะฉะนั้น จิต เจตสิก รูป ย่อม
 ไปด้วยกัน ร่วมมือกันจึงจะทำได้. เอาจิตกับเจตสิกรวมกันเสีย
 ก็เรียกว่า “นาม”, ภายก็เรียกว่า “รูป” ก็เลยเหลือแต่ นาม
 กับ รูป. นี้แหละภาษาวิปัสสนา ขอให้พิจารณานาม-รูปอยู่เสมอ
 เห็นว่านามรูปเป็นอย่างไรๆ ตามธรรมชาติเป็นอย่างไร
 อย่างไม่ไปหลงยึดถือ.

ที่นี้โดยกฎของพระเจ้าอีกนั่นแหละ อิทัปปัจจยตาก็ตาม
 หรือว่าพระเจ้าชนิดไหนก็ตาม The Light, The Word อะไร
 ของคริสเตียนก็ตาม จิต, เจตสิก, และรูปนี้ มันหยุดอยู่ไม่ได้
 คงที่อยู่ไม่ได้; ย่อมมีการปรุงแต่งกัน ครั้งหนึ่งก็ผิงอกไปใหม่
 เป็นของใหม่ออกไปชนิดหนึ่ง; ปรุงแต่งที่หนึ่งก็งอกของใหม่
 ออกไปชนิดหนึ่ง; ปรุงแต่งอีกที่หนึ่งทุก ๆ ครั้งก็งอกใหม่ออกไป
 ชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้นมันจึงเกิดแปลกออกไปทุกที ๆ นี้เรียกว่า
 วิวัฒนาการเป็นวิฎฐสงสารเป็นอะไรอยู่ในตัว เกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป
 ก็จริง แต่ว่าทุกคราวที่เกิดขึ้นมันเปลี่ยนไปทุกที ไม่ซ้ำรอย.
 เพราะฉะนั้นจึงเกิดการที่ว่าเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เรียกว่า วิฎฐสงสาร;
 เหมือนกับการเดินทางไกลอย่างนี้. ที่นี้มันมีแน่นอนอยู่ว่า ถ้า
 ยังมีการปรุงแต่งอยู่อย่างนี้ ก็ต้องมีทุกข์แหละ เพราะว่าในจิตนั้น
 มันมีความโง่ ประเภทวิชานี้ มีเจตสิกประเภทเป็นอวิชาเกิด

ขึ้นมาจากการที่ได้พบของใหม่ๆ เป็น รูป เสียง กลิ่น รส ใหม่ๆ เรื่อยๆ อวิชชาเกิดเรื่อย. อวิชชาอันหลังมาปรุงแต่งมันก็แปลกออกไปๆ จนเป็นอย่างที่เห็น อย่างที่รู้นี้ คือเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นเทวดา เป็นมาร เป็นพรหม เป็นอะไรมากมาย ล้วนแต่เป็นเรื่องของกาย จิต เจตสิก ทั้งนั้น.

ที่นี้ ถ้าเมื่อใดวิชาเข้ามาเป็นเจตสิก เกิดความรู้อันเป็นเรื่องทุกข์ เป็นเรื่องหลง ก็หยุดความนึกค้อย่างนั้นเสีย ไม่มองเห็นไม่รู้สึกลักษณะนั้น จะเรียกว่า “นิพพาน” คือจะหยุดเวียนว่ายเสีย; สำหรับจิตดวงนั้นจะถึงความหยุดเวียนว่าย. ส่วนจิตดวงอื่นที่ยังไม่เป็นอย่างนั้น ก็เวียนว่ายต่อไป. จึงเหลืออยู่ ๔ คำ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน. - นิพพานเป็นที่หยุดที่ดับของสิ่ง ๓ อย่างนั้น ถ้ายังไม่หยุดก็เป็นทุกข์ ปรุงมาแบบไหนก็เป็นทุกข์แบบนั้นตามสมควร : เป็นเทวดาก็ทุกข์อย่างเทวดา, เป็นมนุษย์ก็ทุกข์อย่างมนุษย์; ต่อเมื่อรู้อริสัจว่าไม่เป็นอะไร เมื่อนั้นจะไม่ทุกข์ นั่นแหละคือนิพพาน ในความหมายกว้างๆ.

ในคนๆ หนึ่งมี จิต เจตสิก รูป สำหรับทรงตัวอยู่ เกิดความรู้สึกคิดนึก มีการกินอาหาร มีการทำทุกอย่างที่ให้มี รอคอยอยู่ได้. เพราะว่าในจิตนั้นมันมีความรู้ตามสัญชาตญาณแบบนั้น; ในทุกจิตมันจึงกินอาหาร จึงเจริญเติบโต มันจึงเป็น

ไปตามเหตุตามปัจจัย. ที่นี้ถ้าว่าผจญจิตดวงนั้นได้โอกาสก็ได้ฟัง
 ได้เรียน ได้ศึกษา ของแท้ของจริงเข้า มันจะหยุดนิ่งกว่าเป็นตัวกู
 ไม่เป็นตัวกู เล็กเป็นตัวกู นี้เขาเรียกว่า คับเสียซึ่งขันธ์ซึ่งธาตุ
 ซึ่งอายตนะ ซึ่งจิต เจตสิก รูป อะไรรู้ก็ตาม เรียกว่ามันไม่มีอิทธิพล
 มันจึงจะมีความสุขสงบสุขในกลุ่มนี้ ในชุดนี้. ชุดที่เราเรียกว่า
 กาย ใจ ถ้าประกอบด้วยอวิชชามันก็ทุกข์; ถ้าไม่ประกอบด้วย
 อวิชชามันก็ไม่มีความทุกข์. ที่เราพูดกันนี้ เราศึกษากันนี้ ก็เพื่อ
 จะสร้างสิ่งที่ทำลายอวิชชา คืออวิชชา เพื่อจะทำลายอวิชชา มันจะได้
 มีทุกข์น้อยลง ๆ จนไม่ทุกข์ในที่สุด มีอยู่เท่านั้น. ถ้าใครไม่มีทุกข์
 ก็ไม่จำเป็นจะต้องศึกษา คือปัญหาหมดไป เพราะไม่มีทุกข์.
 ถ้ารู้สึกว่ามีทุกข์ หรือเป็นทุกข์ก็ต้องศึกษา เพื่ออย่าให้ทุกข์มันเกิด
 ขึ้นมาได้; เวลาที่เหลืออยู่ กายใจนี้ยังไม่ตาย ก็ใช้ให้มันเป็น
 ประโยชน์.

คนเรามีหน้าที่จะต้องประพฤติธรรมด้วยกันทุกคน
 ชวานาก็ประพฤติธรรมของชวานา, พ่อค้าก็ประพฤติธรรมของ
 พ่อค้า, ข้าราชการก็ประพฤติธรรมของข้าราชการ จึงรวมกัน
 อยู่เป็นโลกนี้. นี่เป็นไปด้วยธรรมซึ่งแต่ละคนประพฤติ มันก็พอ
 อยู่ไปได้. ที่จริงถ้าไม่มีธรรมเสียเลยมันก็อยู่ไม่ได้. ถ้าเป็นโลก
 อยู่ได้ด้วยความยากลำบากมันเป็นโลกนรก; ถ้ามันสนุกสนาน
 ก็เป็นโลกของเทวดา; แต่ถ้ามันสะอาด สว่าง สงบ มันก็เป็น

โลกของพระอริยเจ้า. ถ้าถือว่าไม่เป็นอะไรเสียเลย มันก็เป็น
นิพพาน. ถ้าจิตน้อมไปเพื่อจะไม่เป็นอะไรเสียเลย มันก็คือ
น้อมไปเพื่อนิพพาน.

จิต เจตสิก ร่างกายนี้เหมือนกับว่าลงเรือไปเที่ยวค้าขาย
ในมหาสมุทรไม่รู้จักเอื้อม จากที่นั่น ไปที่นี้ จากที่โน่น ไปที่นั่น
ขาดทุนก็ลงแก้ตัวใหม่ ได้กำไรก็อยากได้มากอีก มันก็ไป
กันเรื่อย จนกว่าจะเห็นความจริงว่า โอ๊ย! บ้าเปล่า ๆ เลิกมีตัว
มีตนกันเสียที นี่ก็เป็นนิพพาน. นิพพาน ก็แปลว่าดับ หรือสิ้นสุด
ถ้าพูดอย่างสมมติ ก็เรียกว่า เกาะ เกาะที่เป็นที่ฟงกลางทะเล
ขึ้นเกาะนั้นได้แล้วก็ไม่ต้องเที่ยวค้าทะเลอีกต่อไป. นี่แหละคือ
ความหมายของคำว่า จิต เจตสิก รูป และนิพพาน. นิพพาน
เป็นที่หยุดที่ดับของจิต เจตสิกและรูป. มีอะไรอีกไหม?

เสียงกลุ่มผู้พิพากษากราบขอบคุณครั้งสุดท้ายว่า ;

สำหรับวันนี้ พวกกระผมขอกราบขอบพระคุณ
ท่านพระคุณเจ้า เพราะประเดี๋ยวจะต้องไปรับประทาน
อาหาร แล้วก็มาชม สไลด์ของพระคุณเจ้าอีกครั้ง.

มหาวิทยาลัยกับความรู้อัจฉริยะ

ตอบปัญหาแก่คณะอาจารย์แพทยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

โดยการนำของ ศจ. นพ. โรจน์ สุวรรณสุทธิ

ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา สุราษฎร์ธานี

วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๑๖

ถาม : ผู้ที่ได้รับความรู้ทางด้านวิชาการ ที่สูงทางด้าน
เกี่ยวกับจิตใจ ควรจะได้รับไหม ? ข้อนี้กระผมขอกราบเรียน
ท่านอาจารย์.

ตอบ : ข้อนี้เห็นว่าควรอย่างยิ่ง ทุกมหาวิทยาลัยจะ
ต้องมีแผนกหรือคณะที่เกี่ยวกับจิตใจ.

ถาม : จะทำอย่างไร ?

ตอบ : จะทำอยู่ในรูปของวิชาอะไร มันก็มีปัญหา
นิดหน่อย จะทำในรูปของวิชามนุษยวิทยา หรือปรัชญา หรือ

จิตวิทยา หรืออะไร เพราะเขาอาจไม่อยากจะให้มีคำว่า “ธรรมะ” หรือ “ศาสนา” เข้าไปอยู่ในนั้น.

ถาม : ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่น่าอายอะไร ที่มหาวิทยาลัยมหิดลไม่ถือว่าเป็นเรื่องน่าอาย.

ตอบ : ที่มหาวิทยาลัยอื่นไม่ทราบ แต่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นมีแน่ ถึงกับเถียงกันหน้าดำหน้าแดง เขามองไปในแง่ที่ว่าไม่จำเป็นหรือศรี หรือว่าไปแย่งเวลาของวิชาอื่น เคยมีการประชุมและเถียงกันอย่างเต็มที่แล้ว ไปถามคุณเสถียรธรรมศักดิ์ดูซิ อาทมาก็ไปประชุมด้วย ว่าจะรังเกียจไหมที่จะมีคำว่าธรรมะ หรือศาสนาอยู่ในมหาวิทยาลัย. แต่ถ้าวี๊ดๆ เขาไม่ชอบแล้วพวกอาจารย์ก็อาย อย่างนั้นละก็เปลี่ยนชื่อเสีย ใช้ชื่อเป็นอย่างอื่นเสีย เขาจะได้ไม่อาย. จะใช้ชื่อที่เขาเมื่อก่อนอยู่แล้วก็ได้ เช่น ไปใช้คำว่าปรัชญา หรืออะไรทำนองนี้ แต่ปรัชญามันไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติโดยตรง มันเป็นเรื่องฉลาดในเหตุผลไปเสีย ในที่สุดมันก็เกิดผลตามที่เรากำลังหาไม่ได้ พวกเรียนปรัชญานักลายไปเป็นฮิปปีเสียมากกว่า คือมันเรียนหนักเข้าๆ เลยไม่รู้จะเอาอย่างไร เพราะปรัชญามันไม่มีอะไรที่แน่นอน ยิ่งทุ่มเทความคิดอะไรแปลกๆ ให้เรียนกันแล้ว เด็กจะจับเอาไม่ถูก.

อยากจะพูดนอกเรื่องสักนึกหนึ่งว่า อายเรือการศึกษา
 ของฝรั่งนั้น มันมีแต่การศึกษาทางฝ่ายทฤษฎีทำเดียว ไม่เกี่ยวกับการ
 การปฏิบัติ ผลสุดท้ายสรุปอะไรไม่ได้ เพราะไม่มีการปฏิบัติ
 อย่างคำว่า “พระเจ้า” หรือ คำว่า “ศาสนา” เองก็ตาม : ศาสนา
 คืออะไร ? พระเจ้าคืออะไร ? นี่มันมีคำอธิบายหลายพันหัวข้อ
 หรือหลายพันทฤษฎี ที่ว่าด้วย “อิสม” ต่าง ๆ คุณดูหนังสือ
 ชุดที่เขาวาดที่ที่สุดของ Britannica the great book of the world
 ยาวตั้งว่ามี ๕๐ กว่าเล่ม ตั้งแต่ยุคต้น ๆ มาจนถึงปัจจุบันหยก ๆ นี้
 เขาบรรจุไว้ในชุดนี้หมด มีนักปราชญ์เป็นร้อยๆคน แล้วคนหนึ่งๆ
 ได้ว่าเกี่ยวกับคำว่า God นี้ว่าอย่างไร ไบเบิลทั้งหมดด้วยที่เขา
 นำมาอ้างอิง. ที่นี้ความคิดหรือความเห็นหรือความเข้าใจ เช่น
 เกี่ยวกับคำว่า God คำเดียวนั้น เมื่อนำมารวมกันเข้าทั้งหมด
 จากความเห็นของทุก ๆ มหานักปราชญ์เหล่านี้ มันมีหลายพันแง่
 แต่แล้วเด็กจะตอบไม่ถูกว่า God คืออะไร เอามาเทกองไว้ตั้งนั้น
 หลายพันหน้า. อย่างอาตมานี้ยังจับความของเขาไม่ถูกเลยว่า
 เขามุ่งหมายจะให้ความหมายของคำว่า God ว่าอย่างไร. เด็ก
 นักเรียนจะไม่มีหวังเลย เพราะมันตีเกินไป มันมากเกินไป อย่างนี้
 จนฝรั่งเองก็ไม่รู้ว่า God คืออะไร แล้วฝรั่งเคยวนกลับว่า God
 ตายแล้ว คือทิ้งไปเลย แต่ว่าในตำรานั้นทั้งหมด เขาบอกที่มาให้
 เลยว่า ความเห็นของ Romio อยู่หน้านั้น เล่มนั้น ของคนนั้น

หนานนั้นเล่มนั้นเลย แม่ไปเบียดก็บอกว่าบทนั้นหนานนั้น นี่แหละ
ฝรั่งรู้อะไรมากอย่างนี้ แต่แล้วไม่มีประโยชน์อะไรเลย เป็นหน้าที่
ของคน ๆ นั้นจะไปเลือกเอาเองจนเข้าใจว่า God คืออะไร มัน
เป็นเรื่องสนับสนุนความรู้ของผู้ใดมากกว่า.

คำว่า “ศาสนา” ก็ทำอย่างนั้น แม่แต่คำว่า “การเมือง”
ก็ทำอย่างนั้น คำว่า “ประชาธิปไตย” ก็ทำอย่างนั้น ทำไปในแง่
เทภระชาติ ให้คตินึกเอาเอง แล้วก็วางไว้ในรูปปรัชญา ยิ่งเจริญ
มากขึ้น ยิ่งไม่รู้ว่พระเจ้าคืออะไรมากขึ้น จนกระทั่งว่าพระเจ้า
ตายแล้วเลิกล้างกันไป. นี่โลกไม่มีพระเจ้า หรือว่าไม่มีศาสนา
มากกว่า.

มันเป็นปัญหาที่หนักมาก หนักตรงที่ว่าคนไม่มีศาสนา
นั้นแหละ เพราะศาสนานั้นไม่ใช่ปรัชญา มันคนละรูป. เคียวนี้
คนในประเทศไทยก็กำลังจะตามหลังฝรั่ง คือจะไม่มีสิ่งที่เรา
เคยกลัว เคยถือเป็นหลักกว่า จะต้องกลัว : เช่นกลัวบุญกลัวบาป
หรือกลัวพระเจ้ามันจะหมดไป. ศาสนาเหลืออยู่แต่คำพูดในรูป
ของปรัชญา ไม่มีผลทางจิตใจ. อย่างคนกลัวบาปแต่อยากได้
บุญอย่างนี้ แต่แล้วก็ไม่ปฏิบัติในสิ่งที่เรียกว่า “กลัวบาป” หรือ
เพื่อจะได้บุญ ; มันเปลี่ยนมาเป็นวัตถุชื่อเสียงไปหมด : ได้เงิน
หรือได้เกียรติอันนั้นแหละ. อย่างนี้ปัญหามันก็เกิดขึ้น โดยเฉพาะ

สำหรับเด็ก ๆ. เขาไม่มองให้ลึกลงไป จนถึงกับว่าธรรมะหรือศาสนาที่มีประโยชน์ และจำเป็นแก่คนทุกคนอย่างยิ่ง.

ถาม : ความจริงก็มีสอนศีลธรรม หรือศาสนาในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยบ้างเหมือนกัน เช่นในมหาวิทยาลัยของสงฆ์เอง แต่ทำไมจึงไม่มีผลอะไรเลย ?

ตอบ : นั่นเขาสอนในรูปของปรัชญา หรือในรูปของความรู้อย่างไร ไม่สอนในรูปที่เป็นตัวของศาสนาสำหรับปฏิบัติ. พวกฝรั่งเดี๋ยวนี้กำลังต้องการว่าอะไรจะมาแทนพระเจ้า หนังสือที่ออกเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็มีหลายแนวหลายหัวข้อเหมือนกัน อย่าง Reader's Digest นั้นยิ่งตะโกนใหญ่ว่า อะไรจะมาแทนพระเจ้าให้แก่เด็ก ๆ ในเมื่อเด็ก ๆ ถือว่าพระเจ้าตายแล้ว หรือไม่มีอยู่ อะไรจะมาแทนที่สิ่งนี้ให้แก่เด็ก ๆ.

นี่เป็นเพราะเขาไม่รู้ว่ สิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า” นั้นตายไม่ได้ หรือเป็นสิ่งที่ไม่ตาย. ที่นั่นพ่อมันก็เลยถือว่า พระเจ้าตายแล้วไปตามเด็ก ๆ. ปัญหามันเกิดขึ้น เพราะเด็กมันเร็วเร็วในทางจิตใจ แล้วจะเอาอะไรมาให้เด็ก ๆ ถือแทนพระเจ้า. นี่ปัญหาใหญ่มันเกิดมากขึ้น เพราะผู้ใหญ่เองก็ถือว่าพระเจ้าตายแล้วเหมือนกัน. ถ้าอย่างนั้นมันยากที่ว่ามันมนุษย์จะมีศาสนา. ที่นี้สำหรับพวกที่พยายามคิดอย่างอิสระ มันก็นำไปสู่ความเป็น

ชิปปี้ เป็นอะไรไปตามความคิดของเขาที่เห็นว่าอิสระ ถ้าคนในประเทศไทยเดินตามหลังฝรั่งไปตามแนวหนังสือก็จะลำบากที่สุดแล้วก็ไม่มีหวัง เพราะไปตามฝรั่งอย่างหลับหูหลับตา. ถ้าฝรั่งมีพระเจ้ามีศาสนา โลกนี้ก็ดีกว่านี้; แต่ฉันมันไม่ได้เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจ จนเห็นเป็นของไม่จำเป็น หรือขัดกับหลักวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้นข้อไขความที่สำคัญคือว่าจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา หรือพระเจ้านี้กันให้ถูกต้อง จนถึงกับมองเห็นว่ามันจำเป็นที่สุดสำหรับคนทุกคน ทุกแบบ ทุกชีวิต ทุก system ทุกแขนงวิชาที่จะต้องเรียนรู้.

ถาม : สำหรับแพทย์จะต้องศึกษา (ศึกษา) ธรรมะ ในข้อไหน อย่างไร ?

ตอบ : มันต้องแยกออกเป็น ๒ แขนงเสมอไปคือว่า ธรรมะ หรือ ศาสนา ในฐานะสำหรับคนทั่วไป ไม่ว่าใคร น้อย่างหนึ่ง; แล้วก็ธรรมะหรือศาสนาสำหรับพวกที่จะเป็น แพทย์แขนงหนึ่งโดยตรง ซึ่งมันชัดขึ้นไปอีกอย่างหนึ่ง. ที่นี้ถ้าเรามีทุกสาขาในมหาวิทยาลัย เราก็ใช้หลักธรรมะหรือศาสนา สำหรับคนทั่วไป. ถ้าแยกสำหรับแพทย์ สำหรับนักการศึกษา หรือสำหรับนักกฎหมายอะไรนี้ อย่างนี้ก็ต้องมีเหมือนกัน. สำหรับคนทั่วไปที่ต้องมีชีวิตทุกคนนี้ ให้มันแน่นกันเสียก่อนซี

ให้มันแน่นกันเสียก่อนว่าธรรมะหรือศาสนาช่วยได้อย่างไร อย่างน้อยก็ให้มองเห็นว่า เราทุกคนรู้ว่า เราเกิดมาทำไม? จะต้องได้อะไร ในฐานะคนทั่วไป. ที่นี้สำหรับเป็นแพทย์ก็ต้องมีหลักธรรมะที่มีส่วนช่วยให้แพทย์ปฏิบัติหน้าที่ได้ดีที่สุด แล้วสนุกสนานไปในตัวด้วย; อย่างนี้เขาไม่ค่อยเล็งถึงกัน ถึงคำว่า สนุกสนาน แต่มันก็ออกจะเกินคำว่า “สนุกสนาน” ไป; เขาเพียงว่าไม่มีคัมภีร์ ไม่เป็นทฤษฏี ไม่ทันธรรมดา ไม่เร้าร้อนอะไรอย่างนี้ ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความรู้สึกอย่างนี้.

สำหรับธรรมะนี้ ถ้าเราดูโดยหลักใหญ่ ๆ ที่สุด เราพูดได้อย่างวิทยาศาสตร์ ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้คนเรามีใจออกปกติ หรือ balance อยู่ตามสภาพ. หมายความว่า คนในโลกนี้มีใจออกสูญเสียสภาพปกติเกือบตลอดวัน คือว่า อายนั่น - อายนี่เข้ามาทางตา, หู, จมูก, สัน, กาย, ใจ; มาทำให้เกิดความรู้สึกเป็นไปในทางชอบ หรือรักกันอย่างหนึ่ง แล้วให้เกลียด หรือไม่ชอบ อึดอัดขัดใจนี้ อีกอย่างหนึ่ง. แท้จริงแล้วทั้งสองอย่างนี้ใช้ไม่ได้ คือ จิตใจที่อยู่ในลักษณะทั้งสองอย่างนี้ใช้ไม่ได้ที่จะปฏิบัติ งานอะไรก็ตาม งานออฟฟิศชนิดไหนก็ตาม ถ้าใจคอมันสูญเสียสภาพปกติเต็มอย่างนี้ คือ รัก หรือ เกลียดเสียแล้ว พอใจหรือไม่พอใจเสียแล้ว นั่นจะเป็นการทำผิดทันที ผิดไม่มากก็น้อย

ในการที่จะทำอะไรออกไปหรือจะพูดอะไรออกไป หรือจะปฏิบัติหน้าที่อะไรก็ตามที.

สภาพใจคอปกตินี้เป็นความมุ่งหมายของธรรม หรือ ศาสนา ที่เรียกว่า ไม่มีกิเลส ไม่มีเกิดขึ้นมาและไม่มาครอบงำ หรือหุ้มห่อจิตใจ ซึ่งบางพวก หรือบางคน เขาถือว่ากิเลสเกิดอยู่เป็นปกติ แต่เราว่ามันไม่ใช่อย่างนั้น เราเห็นว่า กิเลสนี้เพิ่งเกิดภายหลังเมื่อมีอะไรเข้ามา เพราะฉะนั้นเพียงแต่ระวังอย่าให้มันเข้ามาทำให้จิตสูญเสียสภาพปกติ.

กิเลส หรือ แม้แต่วิชาก็ตามมันเพิ่งเกิด ก่อนหน้านั้น ถือว่าไม่ได้เกิด คือขณะที่เรามีใจคอปกติ มันฉลาดอยู่ในตัวเอง ตามการศึกษาที่มีมา ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของจิตที่ปกติ มันรู้เองว่า ควรทำอะไรอย่างไร. อย่างหมอมือจะลงมือผ่าตัดอย่างนี้ มันก็ต้องผ่าตัดด้วยใจคอที่ปกติที่สุดด้วย ที่สุดเท่าไรยิ่งดี. ถ้าไปรักหรือไปเกลียดใครบางคนนั้น หรือรักมากเกินไป หรือไปคิดว่าจะได้เกียรติ เพราะความมีฝีมือ อย่างนี้เรียกว่าจิตไม่ปกติแล้ว ไม่ Balance แล้ว. อย่างนี้เรียกว่า ใช้ไม่ได้ คือว่าขณะนั้น ไม่มีธรรมะนั้นเอง. เนี่ยกตัญญูอย่างขณะที่จะทำการผ่าตัด.

ฉะนั้น เราจะต้องถือหลักว่า ธรรมะนั้นคือสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์มีใจคอปกติ แม้แต่ความตายมาจ่ออยู่ข้างหน้า หรือ

แม้แต่จะเจอเสือในป่า ก็ต้องมีใจคอปกติ คือไม่กลัวจนขาดสติ อาจจะมีขี้มันไม่ก็ตาม จะวิ่งหนีก็ตาม ก็ยังคงมีใจคอปกติ. นี่คือความต้องการของธรรมชาติเป็นอย่างนี้. คือเราไม่หวั่นไหวในโลกธรรมที่แบ่งเป็นฝ่าย ฝ่ายนี้ฝ่ายใด อีกฝ่ายเป็นฝ่ายเสีย ได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้สุข มีได้ก็ยังมีเสีย นี่คือสิ่งที่ทำให้ใจคอไม่ปกติ. แต่ธรรมชาติต้องการจะทำให้มีอำนาจเหนือโลกธรรม กล่าวคือมีใจคอปกตินั่นเอง แล้วก็รู้ได้เองว่าควรจะทำอะไร ควรจะทำอย่างไร เท่าไรด้วย. ไปมองคุณเถอะจะเห็นว่ามันจำเป็นที่สุดสำหรับคนทุกคน.

ถ้าเราไม่รู้ไม่ชี้ หรือไม่ประสีประสา ไม่รู้จักใช้ธรรมะกัน ในลักษณะอย่างนี้ แต่มีศาสนาไว้เพียงทำพิธีต้องเท่านั้น ที่ไหนก็ตามใจ ที่มหาวิทยาลัยก็ตามใจ ในตรงของนักศึกษาซึ่งเป็นแดงของปัญญาชน ก็ยังมีศาสนาในลักษณะของพิธีต้องไปเสียทั้งนั้น ไม่ถึงตัวศาสนาจริง ไม่ถึงตัวธรรมะจริง. เพราะฉะนั้นพยายามให้ทุกคนรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ให้มันถูกต้อง “ศาสนา” ให้ถูกต้องแล้วก็ให้พอเพียงด้วย.

เดี๋ยวนี้ ไม่ค่อยพูดถึงเพียงพอ เพราะมันไม่ถูกต้องเสียแล้ว มันกลายเป็นพิธีต้อง ซึ่งไม่ใช่ตัวธรรมะ. อีกทางหนึ่งก็ไปไกลลึบเลย เป็นนักปรัชญาบ้าไปเลย อย่างใน

มหาวิทยาลัยกำลังเอียงไปทางนั้น ต้องการจะให้บัณฑิตนักศึกษา
 แรกงานในปรัชญา ที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา แต่ไปนำเอาปรัชญา
 ในโลกมาสอน หรือแม้จะสอนศาสนาก็สอนไปในรูปของปรัชญา
 ซึ่งไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติทางจิตใจเลย. มันบอกได้เหมือนกันว่า
 จิตใจเป็นอย่างไร คืออะไร ทำไมจึงต้องเรียนรู้ แต่แล้วมัน
 ก็ไม่มีหลักปฏิบัติในทางจิตใจโดยตรง. นี้เรียกว่า ไม่มีศาสนา
 มีแต่ Theory แล้ว Theory ก็พร่าไปอย่างที่ว่านี้แหละ ไม่รู้จะ
 เอาอันไหน เลยหลักปฏิบัติที่จำเป็นที่เกี่ยวกับจิตใจมันไม่มี
 ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐
 ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐
 ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐
 ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ทางที่ตีทุกมหาวิทยาลัย จะต้องสอนให้เข้าใจเรื่องนี้ว่า
 ศาสนาน้อยที่ตรงไหน ให้เข้าใจเป็นเบื้องต้นเป็นหลักก่อนว่า
 ศาสนานี้ ไม่ใช่คำสั่งสอน. ที่นั่นมันยากตรงที่เราไปใช้คำว่า
 “ศาสนา” เข้า. เพราะศาสนา แปลว่า คำสั่งสอน แต่ตัวศาสนา
 แท้ๆ ไม่ใช่คำสั่งสอน แต่เป็นตัวการปฏิบัติที่ถูกต้องตามเรื่องของ
 ธรรมชาติทางจิต. แม้พระพุทธเจ้าจะตรัสคำว่าศาสนาบ้าง
 แต่ในสมัยนั้นไม่ค่อยใช้คำว่า ศาสนา แต่ใช้คำว่า พรหมจรรย์
 หรือใช้คำว่า ธรรมวินัย นี้. ธรรมะก็คือข้อปฏิบัติส่วนจิตใจ,
 วินัยก็คือข้อปฏิบัติรอบนอก.

คำว่า “ธรรมวินัย” นี้ ใช้สำหรับผู้ที่เข้ามาบวชใน
 ธรรมวินัยนี้ แต่สมัยนี้กลับพูดว่า มาบวชในศาสนานี้ แต่สมัยนี้
 ส่วนมากใช้คำว่า พรหมจรรย์ : พรหม แปลว่า ประเสริฐ,
 จรรย์ นี้คือ จริยา พรหมจริยา : มาประพฤติพรหมจริยา
 เพื่อทำลายความทุกข์พร้อมทั้งต้นเหตุของมัน; พระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสอย่างนี้. แต่เดี๋ยวนี้พูดว่า เข้ามาบวชในศาสนานี้
 ซึ่งไม่รู้ว่าจะทำอะไร. ดังนั้น หลักสูตรก็จะต้องมี
 ทำให้เด็ก ๆ รู้ ว่าสิ่งที่เราเรียกกันว่าพุทธศาสนานี้ คืออะไร ?
 นี้คือข้อเปรียบเทียบ ถ้ารู้ถึงแก่นหรือหัวใจของพุทธศาสนาแล้ว
 จะเหมือนกันทุกศาสนาเลย จะต่างกันเพียงระดับเท่านั้น แต่ความ
 มุ่งหมายนั้นเหมือนกัน คือทำลายจิตใจที่ไม่สมดุล ไม่ Balance
 นี้คือทำลายความเห็นแก่ตัว. พุทธ คริสต์ อิสลาม อะไรก็ตาม
 ทุกศาสนาจะมีหลักว่า ให้ทำลายความเห็นแก่ตัว. ถ้าหากไม่
 อย่างนั้นไม่ใช่ศาสนา ต้องปฏิบัติอยู่ด้วย จนถึงกับทำลาย
 ความเห็นแก่ตัวลงไปด้วย ปัญหาในโลกทั้งโลก มันเกิดมา
 จากความเห็นแก่ตัว มองเห็นเท่านั้นก่อนซี มีความเห็นแก่ตัว
 มากขึ้นทุกที ประชาธิปไตยก็เห็นแก่ตัวจัด คอมมิวนิสต์
 ก็เห็นแก่ตัวจัด ทุกคนก็เห็นแก่ตัวจัด มันจึงมีปัญหาว่
 โลกนี้เต็มไปด้วยการรบราฆ่าฟันกัน นี้เพราะไม่มีการบรรเทาความ
 เห็นแก่ตัว.

ถ้าเรามองดูศาสนา จะเห็นว่ามีความมุ่งหมายในทางทำลายความเห็นแก่ตัวทุกศาสนา ตั้งแต่สูงสุดจนถึงต่ำสุด แล้วแต่จะมีไปตามลำดับ ถ้าทำอย่างอื่นไม่ได้ก็ขอให้เห็นแก่พระเจ้าเถิด พระเจ้าท่านว่าอย่างไร ก็จงทำตามนั้นเถิด มันจะไม่มีความเห็นแก่ตัวเหลืออยู่ คุณคิดดูซิ เมื่อเราทำตามคำสั่งของพระเจ้า มอบให้พระเจ้า มันเห็นแก่ตัวไม่ได้ ลักไม่ได้ ขโมยไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ เพราะพระเจ้าไม่ต้องการ. เพราะฉะนั้นศาสนาอิสลาม จึงย้ำเรื่องให้เห็นแก่พระเจ้าทุกบททุกตอนเลย ขึ้นต้นลงท้ายก็ให้เห็นแก่พระเจ้า พระเจ้าก็มีหรือให้เรียกแปลก ๆ กันไป ตามแต่ที่ต้องการจะพูด. ที่จริง Synonym ของคำว่า พระเจ้านี้มีหลายสิบคำ หรือตั้งร้อยกว่าคำ แต่ก็มุ่งหมายให้ทำลายความเห็นแก่ตัวทุกศาสนา. แล้วศาสนาอย่างพุทธศาสนานี้ พูดไว้ในลักษณะของคำพูดที่ต้องตีความ ถ้าไม่ตีความจะเป็นเรื่องบ้าที่สุด เหมือนอย่างที่เคย ๆ เขาคิด. อย่างเด็ก ๆ ว่าพระเจ้าตายแล้วนั้น ก็เพราะเขาตีความคำว่า พระเจ้าผิด

บรรทัดแรกในหน้าแรกของไบเบิล คัมภีร์แรกคัมภีร์เก่า ก็มีข้อความชนิดนี้ ที่นี้เด็ก ๆ จะไม่ยอมรับ : วันที่ ๑ พระเจ้าสร้างแสงสว่าง, วันที่ ๔ จึงสร้างดวงอาทิตย์ดวงจันทร์. แล้วเด็กที่เล่าเรียนมาอย่างเดี๋ยวนี้ มันจะคิดอย่างไร แล้วมันจะเชื่ออย่างไรได้เล่า.

นี่เพราะเขาคิดความคำว่า “แสงสว่าง” นั้นไม่ถูก เพราะในคัมภีร์ใช้คำว่า Light เฉยๆ เดิมเป็นภาษากรีก แปลมาเป็นภาษาเขมบรวี จากภาษาเขมบรวีมาเป็นภาษาอังกฤษใช้คำว่า Light เขาแปลถูกแน่ คำแปลถูกแน่ แต่เดี๋ยวนี้คิดว่าไม่ถูก.

วันที่ ๑ สร้าง Light. คำว่า Light นี้ คือกฎของธรรมชาติ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์นี้ เกิดขึ้นโดยกฎของธรรมชาติ ในวันที่ ๔ หรือเลขที่ ๔ เพราะ Light นั้นไม่ใช่แสงอาทิตย์ ไม่ใช่ Physical Light มันคือกฎของธรรมชาติ ซึ่งมีความหมายอีกอันหนึ่ง ที่จะทำให้อะไรต่างๆ เป็นไปเหมือนกับว่า มันนำทางไปแล้วอย่างนั้นแหละ.

อย่าง อากัม กับ อีฟ นี้ ถ้าตีความไม่ตรงแล้ว จะกลายเป็นเรื่องนิยายที่น่าหัวเราะเยาะ แต่ตีความให้ถูกต้อง จะเป็นเรื่องที่ดีที่สุด เป็นประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ดีที่สุดของมนุษย์.

ส่วนคัมภีร์ใหม่ สันยุคพระเยซูแล้ว คัมภีร์ใหม่ เช่น โยฮันอย่างนี้ : ว่าสิ่งที่มีอยู่แรกที่สุดซึ่งเป็นจุดตั้งต้นนั้นคือ “The Word” ที่แปลว่า คำพูดนั้นแหละ แต่ไม่รู้ว่า The Word นั้นคืออะไร แม้ฝรั่งบาทหลวงซึ่งเป็นผู้สอนศาสนาเอง ก็ไม่รู้ว่าคืออะไร เลยไม่อธิบายคำว่า The Word นั้นว่าอะไร แปลว่า “คำ” เฉยๆ ว่า “แรกที่สุด มีพระคำ” สิ่งนั้นคือ The Light.

The Word, The Light, God นั่นคือสิ่งเดียวกัน. พระคำ
 มีอยู่ก่อน God ถ้าเอาตามตัวหนังสือ. ซึ่งที่แท้แล้ว The Word
 นั่นคือกฎธรรมชาติ. คือมี Light อย่างเดียวกับที่คัมภีร์เก่าพูดไว้
 และอันนั้นแหละคือ God. เพราะฉะนั้นกฎธรรมชาตินั้นแหละคือ
 God ถ้าพูดเป็นภาษาธรรมดา; แต่เขาไม่ชอบพูด พระคริสเตียน
 จะไม่ยอมพูด ต้องการจะให้คำในศาสนา^{นี้}เป็นแบบวิทยาศาสตร์ไป
 คือกฎธรรมชาติ^{นี้}เป็นเมืองเป็นคน เป็นอะไรไปตามแบบ
 วิทยาศาสตร์ ไม่ยอมพูด.

เอาละ! ที่^{นี้} เราเลิกปัญหาปลีกย่อย^{นี้}เสีย เราตัดลัด
 ไปเลยว่า God ต้องการให้คนทำอะไร ถ้าไม่ยอมเชื่อในเรื่อง
 เกี่ยวกับ God ก็ตัดเอาแต่เพียงว่า God ต้องการให้คนทำอะไร
 ก็แล้วกัน มันจะมีประโยชน์ที่สุด ไปถึงความมุ่งหมายมันลึกมาก.

God สร้างโลกขึ้นมาแล้ว สร้างอะไรขึ้นมาพร้อมแล้ว
 ท่านสร้างมนุษย์^{นี้}ขึ้นมาแล้ว ก็ไม่ยอมให้มนุษย์^{นี้}รู้ว่าอะไรคือ
 อะไรชั่ว. คุณเคยทราบหรือเปล่า ไบเบิลนะ ถ้าไปเกิดรู้ว่า
 อะไรคืออะไรชั่ว God บัญญัติให้เขาตาย ตายคือตั้งต้นเป็นทุกซ์.
 อย่าง^{นี้}ฝรั่งก็ไม่เข้าใจ เพราะฝรั่งมันโง่เกินไปกว่าที่จะเข้าใจ
 ไม่เข้าใจว่าทำไมคนจะต้องเป็นทุกซ์และตาย เพราะไม่รู้เรื่องคือ
 เรื่องชั่ว. ในคัมภีร์เขียนไว้ชัดว่า Tree of Knowledge of

good and evil ต้นไม้แห่งความรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว มันมีอยู่ใน
 ส่วนของพระเจ้าต้นแรก ซึ่งเป็นต้นสำคัญ พระเจ้าไม่ให้กินผลไม้
 ต้นนั้น บอกว่าอย่ากินเข้าไป กินแล้วจะต้องตาย. ต่อมาสองคนนั้น
 มันว่า งู-งู ล่อลวงให้กิน พอมันกินเข้าไป มันรู้ว่าอะไรดี
 อะไรชั่ว เกิดรู้จักความเป็นคู่ของสิ่งต่างๆ : ดี-ชั่ว บุญ-บาป
 หญิง-ชาย สุข-ทุกข์ ได้-เสีย แพ้-ชนะ มันรู้ขึ้นมา นั่นคือ
 จุดตั้งต้นแห่งความเป็นทุกข์ของมนุษย์ เพราะไปรู้เรื่องได้-เรื่อง
 เสีย เรื่องดี-เรื่องชั่ว. แต่เด็ก ๆ ที่อ่านไปเบิลเขาไม่เห็นความ
 อย่างนั้น. ที่ว่าสองคนจะต้องตายก็ไม่เห็นตาย ผัวเมียสองคนนั้น
 ก็ไม่เห็นตาย พระเจ้าว่าตายแต่ไม่ตาย ก็แสดงว่าพระเจ้าโกหกซิ.

เรื่องแท้จริงนั้น เขาต้องการจะพูดว่า ที่ว่าตายนั้น
 หมายถึงว่าจะต้องเป็นทุกข์ แล้วก็ เป็นทุกข์จริงๆ ด้วย มนุษย์
 ก่อนที่จะรู้จักเรื่องดีเรื่องชั่วไม่มีความทุกข์เลย มันคล้ายกับ The
 Earth อย่างนั้นไม่มีปัญหา เรื่องดี-เรื่องชั่ว เรื่องได้-เรื่องเสีย
 เรื่องสุข-เรื่องทุกข์ เรื่องเขา-เรื่องเรา ไม่มีทั้งนั้นเลย.

หนึ่ง วันหนึ่งคือยุคหนึ่ง มนุษย์เกิดมีความรู้เรื่องดีเรื่อง
 ชั่ว เรื่องได้เรื่องเสีย ในคัมภีร์ไบเบิลเขียนไว้ชัด. เมื่อพระเจ้า
 ไปที่ต้นไม้ต้นนั้น ไม่เห็นมนุษย์คู่แรก ก็เลยตะโกนว่าทำไมไม่ออกมา
 ไปไหนกันหมด ปรากฏว่าทั้งคู่ซ่อนอยู่ในป่ารก ตะโกนตอบว่า

ไม่ได้นุ่งผ้า! พระเจ้าก็เลยรู้ว่า อ้าว! นี่มันกินผลไม้ต้องห้าม^๕ เข้าไปแล้ว มันจึงรู้ว่าเปลือยอย่างหนึ่งนุ่งผ้าอย่างหนึ่ง มันเลย เกิดอายขึ้นมา มันไม่ออกมา พระเจ้าจึงเรียกมา แล้วเอ็ดตะโรใหญ่ บอกให้ไปหาหนังสัตว์มานุ่ง คือมันเอาใบไม้ปกคามาหนึ่ง มัน อายพระเจ้า. แล้วแต่ก่อน^๖นี้ทำไมไม่อายล่ะ ก่อน^๗นี้เดินโงๆ พอพระเจ้ามาก็ติดต่อเข้าผ้าเป็นปกคิ นี่เป็นเพราะไปกินผลไม้^๘ ต้นต้องห้าม^๙นี้เข้าไป. มันเป็นประวัติศาสตร์ที่ตที่สุดของมนุษย์ ทางจิตวิทยา ทางมนุษย์วิทยา แสดงเห็นว่า มนุษย์มีความทุกข์ เมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักความเป็นของคู่ : ได้-เสีย, ดี-ชั่ว, บุญ-บาป, สุข-ทุกข์, หญิง-ชาย, นุ่งผ้า-ไม่นุ่งผ้า และอื่น ๆ อีกมากมาย ไม่รู้ก็ร้อยกพันคู่; ก่อน^{๑๐}นี้เขาไม่รู้.

นี่เป็นคัมภีร์ที่ตที่สุด แต่แล้วฝรั่งก็ไม่สนใจที่จะนำมา^{๑๑} ใช้แก้ปัญหาที่มีอยู่ในขณะ^{๑๒}นี้ได้. ที่มนุษย์มันบ้ารบกันอะไร^{๑๓}นี้ เพราะไปมีอุปาทานในเรื่องคู่ๆ เหล่านี้แหละ : ได้-เสีย, ชนะ-แพ้, บุญ-บาป, สุข-ทุกข์. แต่แล้วยังมีต้นไม้ศักดิ์^{๑๔}ต้นหนึ่ง คือ Tree of Life ในสวนของพระเจ้านั้นแหละ. พระเจ้าท่าน เห็นว่ามนุษย์^{๑๕}นี้เริ่มคือ เคยเชื่อฟัง^{๑๖}ไม่เชื่อฟังเสียแล้ว ผลไม้ต้น^{๑๗}ไม้^{๑๘}ที่ห้ามกินก็ไปกินเข้าแล้ว. ที่^{๑๙}นี้จะต้องไปกินผลไม้^{๒๐}ต้น^{๒๑}ที่สองคือ Tree of Life แล้วเขาก็จะมี Eternal Life อย่างพระเจ้า แข่งกับ

พระเจ้าเสียเลย พระเจ้าก็เลยห้าม มีเทวดาถือดาบแกว่งรอบต้น
มนุษย์เขาไม่ถึงต้นไม้นั้น.

นี่คือเรื่องโลกุตระหรือนิพพานในพุทธศาสนา คือมัน
จะไปต่อไปอีก. ทั้งศ-ทั้งชว ก็ไม่เอาแล้วโว้ย! อยู่เหนือดี
เหนือช้วนั้นแหละจึงจะดับทุกข์ได้. แต่เขาเขียนไว้ในรูปว่า
พระเจ้าห้ามไม่ให้กินโดยเด็ดขาด. นี่ก็หมายความว่าสูงเกินไป
กว่าที่มนุษย์จะเข้าถึง ในยุคนั้นโดยเฉพาะ แต่เขาไม่เขียนตรง ๆ
อย่างนั้น เขาเขียนเป็นว่า พระเจ้าห้ามเสียเอง จนกว่าจะมาถึงยุค
พระพุทธเจ้าหรือพระเยซู ซึ่งเป็นเวลาไม่รู้จักพันปี ตั้งแต่
สมัยมนุษย์ไม่นั่งผ้าโน้น. นี่พอมาถึงยุคพระพุทธเจ้าหรือพระเยซู
ไม่มีใครสอนเกินไปกว่าพระพุทธเจ้า เรื่องให้อยู่เหนือดี
เหนือชวจึงจะไม่ทุกข์ ซึ่งได้แก่เรื่องนิพพาน เรื่องโลกุตระ
พระเยซูก็สอนเรื่องนี้ สอนให้หมกตัวอย่ามีตัว ก็อยู่กับพระเจ้า
ถึงพระเจ้า เป็นอันเดียวกันกับพระเจ้า. คำสอนของพระเยซู
ก็คือการได้กินผลไม้ของต้นไม้ต้นที่สอง กินแล้วก็มี Eternal
Life. พระเยซูท่านพูดแต่คำว่า Life, Life นี้มากที่สุด ซึ่ง
หมายถึง Eternal Life ทั้งนั้นแหละ “ให้สละชีวิตเสียแล้ว
จะได้ชีวิต” ท่านใช้คำ ๆ เดียวกันอย่างนี้. เด็กก็ยังไม่ถูก
นั้นแสดงว่าฝรั่งโง่งที่สุด ไม่สามารถเอาประโยชน์อะไรได้จากคัมภีร์

ไบเบิล หรือจากศาสนาของตัว ซึ่งสอนเรื่องให้ทำลายความเห็นแก่ตัว โดยให้ถึงขั้นสูงสุดหรือโลกุตระเหมือนกัน. ถ้าไม่เข้าใจเรื่องนี่ก็กลายเป็น Mythology ตัดทิ้งไปเลย.

นี่คือข้อปฏิบัติในพุทธศาสนาที่อยู่ในคัมภีร์ไบเบิล. New Testament ก็เหมือนกัน คืออย่ายึดถืออะไรว่าเป็นของท่านสอนพวกคนที่ฉลาดกลุ่มหนึ่ง โดยเซนต์ปอลสอน สอนเหมือนกับในพระพุทธรศาสนา ท่านสรุปคำสอนของพระเยซูมาให้ชาวบ้านฟังไม่กี่ข้อ คือสอนว่าอย่ายึดถือตัวเอง “*มีภรรยาต้องเหมือนกับไม่มีภรรยา*” นี่คือนัตตาในพุทธศาสนา คือมีภรรยาก็จึงมีจิตใจเหมือนกับไม่มีภรรยา ไม่ได้ห้ามไม่ให้มีภรรยา หรือไม่ให้ทำอะไรกับภรรยา แต่ต้องมีจิตใจเหมือนกับไม่มีภรรยา “*มีทรัพย์สมบัติก็จึงเหมือนกับไม่มีทรัพย์สมบัติ, มีความสุขก็จึงเหมือนกับไม่มีความสุข, มีความทุกข์ก็จึงเหมือนกับไม่มีความทุกข์, ไปซื้อของในตลาดอย่าเอาอะไรมา*” แต่ฝรั่งเขาฟังไม่ถูกทั้งนั้นแหละ ความจริงเป็นคำสอนเรื่องไม่ให้มีตัวกูและของกู.

เคยถามพวกหมอสอนศาสนาเองว่าคุณเข้าใจอย่างไร คุณอธิบายว่าอย่างไร เป็นครั้งแรกที่เขาไม่เคยนึก ไม่เคยสนใจก็เลยไม่เข้าใจข้อความเหล่านั้นเลย เข้อ้อ ๆ อ้า ๆ ในที่สุดบอกว่า

ผมไม่เคยสนใจ. **คูชิ!** เขากล้าพูดถึงขนาดนี้ ไม่เคยสนใจ
ข้อความตอนนี้ ซึ่งอยู่ในตอนปลายๆ ของกัมภีร์ใหม่ ในโคริน-
เธียนส์ หลังจากพระเยซูสิ้นพระชนม์แล้ว ท่านสรุปคำสอนข้อ
ปฏิบัติทั้งหมด. ที่นี้อาตมาบอกเขาว่านี่คือหัวใจของพุทธศาสนา
ที่อยู่ในไบเบิลของศาสนาคริสต์ของคุณครูไว้บ้าง คือไม่มีสิทธิ์
อะไรว่าเป็นเรา หรือเป็นของเรา ก็เลยอะอะกันใหญ่!

การไปแสดงปาฐกถาที่เชียงใหม่คราวนั้น ปี ๒๕๑๐
กับพวกคริสเตียน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้คำพูด
อะไรเหล่านี้ อย่างคำว่า The Word เดิมนั้นแปลว่า พระธรรม
แล้ว ทีนี้เลยแปลว่า พระคำ เปลี่ยนเป็นพระธรรม. At the
beginning the Word was. คำว่า The Word นั้นเขาแปลว่า
พระคำบ้าง พระโอวาทบ้าง แต่เดี๋ยวนี้ แปลว่าพระธรรมแล้ว
ในฉบับหลังๆ นะ. ทุกศาสนาก็อย่างนั้น ในศาสนาพุทธมีว่า
“ธรรมะมีอยู่ก่อนสิ่งใดเว้ย!” ธมฺโม หเว ปาตุโรหิ ปุพฺพ
ธรรมะมีอยู่ก่อนสิ่งใดหมด ตรงกับคำว่า At the beginning
the Word was เลย.

คำว่า “พระธรรม” ในที่นี้ไม่ใช่คำสอน ขอให้รู้ว่า
พระธรรม คือกฎของธรรมชาติ เพราะว่ากฎของธรรมชาตินี้

ภาษาบาลีเรียกว่า ธรรมเฉย ๆ. ธรรม คือธรรมชาติ, กฎของธรรมชาติ ฯลฯ.

เมื่อหัวใจของศาสนาเหมือนกันขนาดนี้ ดังนั้นเราไม่ต้องแบ่งแยกว่า ศาสนานี้ศาสนาโน้น แล้วเป็นข้าศึกกันเหมือนที่เขาทำกันอยู่เดี๋ยวนี้. พวกนี้มาในฐานะปรบิภักษ์ทำลายพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ทางการเมือง เพื่อประโยชน์แก่คณะของตัว มนุษย์จึงแย่ง. เพราะผู้สอนศาสนาเองนั่นแหละเป็นต้นเหตุที่ทำให้วิวาทกันเสียเอง ทำลายกันเสียเอง แล้วจะไปช่วยคนเขาให้หยุดวิวาทกันได้อย่างไร. ที่ผู้ศรัทธาว่านี่เพื่อจะให้สรุปลึ้น ๆ ว่า ทุกศาสนาใช้ได้ทั้งนั้น คือต้องการจะทำลายความเห็นแก่ตัว ความรู้สึกรักที่เป็นตัวกูหรือของกูทุกชนิดเลย ที่มันเนื่องกับ Egoistic ละก็อเล็กกลางให้หมดเลย นี่คือความมุ่งหมายของทุกศาสนา.

สำหรับคนในพุทธศาสนาที่เริ่มเหลวไหล ไม่สอนเรื่องทำลายความเห็นแก่ตัว สอนแต่พิธีต้องเท่านั้น เด็ก ๆ ในโรงเรียนไหว้พระก็ไม่รู้ว่าไหว้อะไร จดไปให้ท่องก็ไม่รู้ว่าอะไร การสอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว ไม่มีในการสอน คือจะต้องพูดให้เห็นชัดทุกคราวที่เด็กเห็นแก่ตัวในห้องเรียน เช่น เมื่อเรียกให้มายืนหน้าชั้น แล้วบอกเรื่องความเห็นแก่ตัวทุกกรณีที่มีมันเกิดขึ้น. ถ้าสอนไม่ได้สอนอย่างนั้น มีแต่สอนให้จดลงในสมุด ต้อง

ระบุนุภาพเห็นแก่ตัวที่มีอยู่ในการกระทำของคนใดคนหนึ่งในวัน
หนึ่งๆ ในโรงเรียนแล้วให้รู้จักละอาย ให้กลัวความเห็นแก่ตัว
ถ้าพูดอย่างพุทธศาสนาก็ว่า มันเป็นอันตราย ถ้าพูดอย่างคริสต์
ศาสนาก็ว่า พระเจ้าไม่ยอมให้ทำ พระเจ้าไม่ต้องการ ถ้าเขาเชื่อ
พระเจ้า. ดังนั้นพวกคริสเตียนรุ่นแรกเขาก็ดี ไม่มีใครจะคิด
เบียดเบียนใคร เพราะเขาเชื่อพระเจ้า เขาทำลายความเห็นแก่ตัว
แต่เดี๋ยวนี้เขาก็ไม่ยอมแล้ว อย่างพระเยซูว่า “ถ้าเขาคบแก้วช่วย
ก็ให้เขาคบแก้วช่วย” เดี่ยวนี้เขาว่า บ้า! พระเยซูบ้า!
นี่เพราะเขาไปเอาคำพูดก่อนพระเยซูของยิวมา ที่พูดว่า “พี่น้อง
พี่น้อง, ตาต่อตา” มันก็เลยเข้าใจผิด.

ความจริง “พี่น้อง พี่น้อง ตาต่อตา” นั้น เขาไม่ให้
มนุษย์ใช้ ไม่ใช่เรื่องที่มนุษย์จะไปใช้กฎเกณฑ์อันนี้ มันต้องเป็น
ว่า พระเจ้าใช้กับมนุษย์. ถ้ามนุษย์ไม่เชื่อพระเจ้าเท่าไร
ก็อกกับพระเจ้าเท่าไร พระเจ้าก็จะลงโทษเท่านั้น นี่คือ “พี่น้อง
พี่น้อง ตาต่อตา” ที่พระเจ้าจะทำกับมนุษย์ให้สาสมกันเลย มนุษย์
อย่าเอามาใช้ซี. เดี่ยวนี้พวกอเมริกันเอาไปใช้กับคอมมิวนิสต์
อย่างนั้นมันใช้ไม่ได้ มันผิดคำสั่งของพระเจ้า. เราจะต้องถือเอา
ตามพระเยซูว่า “เขาคบแก้วช่วย ให้เขาคบแก้วช่วย”
“ถ้าเขาเอากางเกงไปแล้ว เอาผ้าห่มไปให้ด้วย”.

ที่ ศาสนาอื่นก็เหมือนกัน เอาไปยกให้พระเจ้าทำ ตาม
พระเจ้า; ส่วนศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า เช่น พุทธ ไชนะ เต๋า ก็อยู่
ที่ตรงนี้ ที่คนธรรมดาสามัญควรมองเห็นได้กับหลักวิทยาศาสตร์
ถ้ามีตัวแล้วไม่ได้ มันจะทำอันตรายตนเอง แล้วเบียดเบียนคนอื่น
ด้วย. แต่ถ้าต้องการให้เลิกตัว วางจากตัว เลิกตัวเสีย นี่เขา
เจือพุทธศาสนา. ดังนั้นเราฟังแล้วจะมีพระเจ้าหรือไม่มีพระเจ้า
ก็ใช้ได้เหมือนกัน คือว่าเป็นเพียงอุปายให้คนเลิกความเห็นแก่ตัว.
เดี๋ยวนี้เป็นสมัยวิทยาศาสตร์ ก็พูดตรง ๆ ก็แล้วกัน เราดูซิใน
โลกนี้ แม้ในรถประจำทาง ในกลางถนนที่มันชนกันพ่นกัน
ขว้างระเบิดขวดกันอะไรนั้น มันมาจากจุดศูนย์กลางอันเดียว
คือความเห็นแก่ตัว.

“ความเห็นแก่ตัว” นั้นมันมีมากเรื่องจากต่ำสุดกระทั่ง
สูงสุด กระทั่งละเอียดที่สุด จนแทบจะไม่เห็นว่าเป็นบาปก็มี
แต่มันก็ยังเป็นทุกข์แก่บุคคลนั้น แม้จะไม่ถึงขนาดไปทำอันตราย
ใคร แต่คนนั้นก็ทุกข์. ความเห็นแก่ตัวนั้นละเอียด
ฉะนั้นเมื่อเราสอนพุทธศาสนา ก็สอนเรื่องความเห็นแก่ตัวกับการ
ทำลายความเห็นแก่ตัว เพื่อจะได้เป็นพื้นฐานสำหรับทุกคน
ดังนั้นทุกมหาวิทยาลัยจะต้องสอนเรื่องนี้. ถ้าเด็กเป็นคริสต์ก็ยก

ให้พระเจ้า, ถ้าเด็กเป็นไทยก็ยกให้พระพุทธเจ้า; มองทุกสิ่ง
ด้วยปัญญาด้วยเหตุผล. แต่ผลมันเหมือนกัน คือทำลายความ
เห็นแก่ตัว.

ดังนั้นพระเจ้าไม่มีวันตายหรอก พระเจ้าคือกฎธรรมชาติ
พระเจ้าคือ The Life พระเจ้าคือ The Word ไม่มีวันตาย.
ดังนั้นฝรั่งที่พูดว่า พระเจ้าตายแล้วนั้นจึงโง่อย่างที่เราเรียกว่าบวมโง่.
พระเจ้าหมดความหมายหมดความจำเป็น ดังนั้นโลกจึงเป็นอย่างนี้
เพราะว่าฝรั่งมันนำโลกเดี๋ยวนี้. พอมันมีความคิดผิด เข้าใจผิด
มันก็นำไปในทางที่ตรงกันข้าม เห็นแก่ตัว เพิ่มความเห็นแก่ตัว
จะหาพรรคหาพวกไว้เพื่อรักษาความเห็นแก่ตัว. ฉะนั้นควรจะ
สอนเรื่องนิวตันแก่นิสิตนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัย ทุกโรงเรียน
ทั้งพระทั้งฆราวาส แล้วจึงจะประยุกต์ธรรมะเฉพาะข้อ เฉพาะ
แก่ผู้ที่จะเป็นแพทย์. แก่ผู้ที่จะเป็นนักกฎหมาย, แก่ผู้ที่จะเป็น
วิศวกร, ฯลฯ นั้นมันอีกส่วนหนึ่ง; แต่แล้วก็ไม่พ้นหลักที่ว่า
มีจิตที่ปกติ จิต Balance คือปกติ เราจะคิดอะไรจะทำอะไร
จะพูดอะไร ด้วยใจคอที่ปกติ.

ที่นี้ ปัญหามันมีอยู่นิดเดียวว่า เรามีสื่อใจคอปกติยาก
ตามลำพังเรามันทำไม่ได้. อย่างการศึกษาที่มีอยู่ในโลก มันทำ
ไม่ได้; ดังนั้นจะต้องไปหาเรื่องที่จะทำได้โดยเฉพาะก็คือเรื่อง

ศาสนา. ทำอย่างไรจึงจะป้องกันไม่ให้เกิดโลภ^๕ขึ้นมา ไม่ให้เกิด
โกรธ^๕ขึ้นมา ไม่ให้เกิดหลง^๕ขึ้นมา, ถ้ามันเกิดอยู่^๕จะสลัดออกไป
อย่างไร, เหล่า^๕นี้เป็นเรื่องศาสนาโดยเฉพาะโดยตรง แล้วก็มีเท่า^๕.
ถ้ากิเลสไม่เกิดอีกต่อไป นั่นคือความเป็นพระอรหันต์. เรา
ธรรมคากิเลสมันเกิดบ่อย ๆ แล้วก็สลัดออกไปได้ ต่อสู้ ออก
ไปได้สำเร็จได้ด้วยมนุษย์ทุกคนเป็นอยู่อย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้า
ท่านใช้คำอย่างนี้ เป็นอยู่โดยชอบ เป็นอยู่อย่างถูกต้อง
“สมมา วิหเรยฺย” ถ้าอยู่กันโดยถูกต้อง โลก^๕นี้ไม่ว่างจาก
พระอรหันต์ ท่านใช้คำที่ฟังดูตึก ๆ จะไม่เชื่อ เพราะเขาไม่
เข้าใจว่า เป็นอยู่โดยถูกต้องนั่นคืออะไร เป็นอยู่โดยถูกต้อง
คือเป็นอยู่ชนิดที่กิเลสเกิดไม่ได้ ความโลภเกิดไม่ได้ ความโกรธ
เกิดไม่ได้ ความหลงเกิดไม่ได้.

หากเป็นอยู่อย่างถูกต้องอย่างนี้ นานเข้า ๆ มันก็กลายเป็น
เป็นนิสัย กิเลสเกิดไม่ได้จริงๆ ก็เลยกลายเป็นพระอรหันต์ไป;
ถ้ากิเลสยังเกิดได้อยู่ ก็ไม่ใช่พระอรหันต์ ยิ่งต่ำกว่าพระอรหันต์
จนกระทั่งเป็นปุถุชนที่มีกิเลสเกิดบ่อยเกิดมาก.

นี่ไม่ใช่ปรัชญา ซึ่งจะต้องอาศัยเหตุผลที่อะไรก็ไม่รู้
มันต้องเป็นวิทยาศาสตร์ที่เห็นอยู่ชัด ๆ เป็นอยู่และเห็นอยู่ด้วย :
มันเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงขึ้นมาอย่างไร ป้องกัน

อย่างไร รู้ตัวเองไม่ต้องฝากไว้กับการคำนึงคำนวณ อย่างปรัชญา
เลย.

อันนี้ขอให้เข้าใจไว้ด้วยว่าศาสนานี้ไม่ใช่ปรัชญา แต่
เป็นระบอบสำหรับประพุดิให้ความเป็นอยู่ถูกต้องไม่เกิดกิเลส.
ปรัชญาเขาพูดเพียงเหตุผลว่า ทำไมจะต้องทำอย่างนั้น; ทำ
อย่างนั้นมันได้แน่ แต่แล้วก็ไม่ได้ทำ แล้วมันพูดมากเกินไปจน
ด้วย. จึงไปตั้งต้นปรัชญาตั้งแต่เริ่มสร้างโลก ก็ไม่มีเวลา

จะปฏิบัติ. นี่ความเข้าใจผิดยังมีอยู่ในหมู่นักศึกษา แม้ใน
ประเทศไทย แม้ที่เป็นพระในวงการพุทธศาสนาบางองค์ก็ยัง
เข้าใจว่าพุทธศาสนาเป็นปรัชญา. แต่แท้จริงแล้วพุทธศาสนา
ไม่ใช่ปรัชญา เป็นตัวศาสนาไปตามเดิม คือระเบียบสำหรับปฏิบัติ
ด้วยความรู้สึกซัด ๆ มีเหตุผล มีอะไรไปเรื่อยเพื่อไม่ให้กิเลสเกิด;
นี่เป็นตัวศาสนา. พวกคริสเตียนก็โง่มานานแล้วเหมือนกัน ทีไป
จัดคริสต์ศาสนาให้เป็นปรัชญาขึ้นมา เพราะว่าโลกกำลังนิยม
ปรัชญา. christianity ไม่ใช่ปรัชญามันก็เลยผันไปพยายามที่
จะพูด คริสธรรมนี้ให้เป็นปรัชญาขึ้นมาให้ได้ แล้วก็ให้บาทหลวง
เรียนปรัชญาของคริสเตียน มันก็เลยผิดหลายชั้นหลายซ้อน.

เรื่องศาสนาไม่ใช่เรื่องปรัชญา แล้วจะไปทำให้เป็น
ปรัชญา แล้วก็เกณฑ์ให้เรียนอย่างเรียนปรัชญาอย่างนี้ แล้วพวก

บาทหลวงก็ไม่เข้าใจ God ว่า God คืออะไร ไม่เข้าใจไบเบิล
 แม้แต่หน้าแรกบรรทัดแรก ซึ่งในนั้นเป็นวิทยาศาสตร์ เป็น
 ประวัติศาสตร์ที่ดีที่สุดที่ถูกตั้งที่สุด แต่แล้วศาสนาคริสเตียน
 กลับถูกหาว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่ถูกต้องตามประวัติศาสตร์.
 นั่นคือเขาไม่เข้าใจข้อความในคัมภีร์เหล่านั้น อาตมาเลยไปบอก
 เขาว่า ถ้าคุณเข้าใจความหมายของไบเบิลถูก christianity นี้
 เป็นวิทยาศาสตร์แท้เลย เป็นประวัติศาสตร์ที่ดีที่สุดที่ชี้ให้เห็นว่า
 มนุษย์นั้นเป็นมาอย่างไรอย่างถูกต้อง เช่น อาดัม กับ อีฟ นั่นแหละ.
 แล้วมันยังเป็นเรื่องจิตวิทยา ในลักษณะของวิทยาศาสตร์ :
 ถ้าไปหลงในเรื่องผี - เรื่องชั่ว มันก็มีความทุกข์เหมือนนั้น ก็เลสเกิด
 เหมือนนั้น คือตายเมื่อนั้น. พุทธศาสนาก็พูดได้ว่า พอเกิดเลสเกิด
 ก็คือว่า คนนั้นตาย ก็เลสดับไปก็เกิดขึ้นมาใหม่, ก็เลสเกิดอีก
 ก็ตายอีก.

คัมภีร์ไบเบิลพูดไว้ถูกที่สุดแล้ว ถ้าใครรู้เรื่องผีเรื่องชั่ว
 ก็แปลว่า ตายทันที. คำว่า 'รู้' นี้คือเข้าใจคือถือว่าคือว่าชั่ว.
 แต่ความหมายมันกำกวม : รู้เรื่องผีเรื่องชั่ว เราจะต้องเป็น
 ทุกข์; ที่จริงมันควรจะเป็น ใจจะมีความสุข. ที่นั่นมันมีอยู่
 เป็น ๒ อย่าง รู้เรื่องผีเรื่องชั่ว เป็น intellect เพื่อจะเอาดี
 แล้วเกลียดชั่ว นี้คือตาย; ถ้ารู้ให้จริงๆ ขนาด Realization

หรือ Intuitive Wisdom หรืออะไรก็ตาม รู้ว่า โอ๊ย! อ้ายค
 อ้ายข่วนมันเอาไม่ได้โว้ย! อย่าไปเอามาเป็นตัวของคุณ ทำจิต
 ให้เป็นอิสระอยู่เสมอ อย่างนี้แหละ การรู้เรื่องที่เรื่องชั่วทำให้
 พันทุกข์ ทำให้ไม่ตาย มี Eternal Life. ต้นไม้ต้นที่สองทำให้
 รู้ดีกว่ามันเอาไม่ได้ เป็นเรื่องสมมุติเรื่องบ้า : “มีภรรยา
 ก็เหมือนกับไม่มีภรรยา, มีทรัพย์ก็เหมือนกับไม่มีทรัพย์
 ของของที่ตลาดไม่เคยเอาอะไรมา” คือหิวของมาจากตลาดแต่ไม่
 คิดว่าเป็นของฉัน มันเป็นของพระเจ้า เพราะว่าตัวฉันก็เป็นของ
 พระเจ้าเสียแล้ว แล้วจะมีอะไรเป็นของฉันได้เล่า? ดังนั้นของ
 ที่ซื้อเอามาจากตลาดจึงเป็นของพระเจ้า เมื่อกินเข้าไปก็กินของ
 พระเจ้า ถ่ายออกไปก็ของพระเจ้า; Concept ว่าฉันว่าของฉัน
 มีไม่ได้ เพราะมันไม่มี. นี้เรียกว่าเข้าใจพระคัมภีร์อย่างถูกต้อง
 แต่เขาไม่เข้าใจก็เลยไม่มีทางจะปฏิบัติเป็นประจำวันที่จะไม่ยึดถือว่า
 ของฉัน ว่าตัวฉัน. ยิ่งฝรั่งยังมีตัวฉันของฉันจัด เพราะการศึกษา
 ในโรงเรียนในมหาวิทยาลัย มันล้วนแต่เพิ่มความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น
 อย่าง Technology นี้มันส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ไม่ว่าแขนงไหน
 มันเกิดขึ้นเพื่อค้นคว้าให้ได้มาก ๆ ตามต้องการ มันจึงส่งเสริม
 ความเห็นแก่ตัว. ที่นี้ต้องมีอีกอันหนึ่งมาเป็นคู่ปรับกัน จึงจะ
 Balance อันนี้ เขารู้จักกันมานานแล้วที่เรียกว่า Spiritual

Enlightenment หรือเรียกสั้น ๆ ว่า Enlightenment ความเข้าใจ
 สิ่งทั้งปวงอย่างถูกต้องในทางฝ่ายวิญญูณฝ่ายนามธรรม ; หรือ
 เรียกว่า Moral Enlightenment ซึ่งก็ตรงกับคำว่า Spiritual
 Enlightenment. อันนี้ คือสิ่งที่ต้องมีคู่กันกับ Technology
 เพราะ Technology มันจะพาไปในทางเพิ่มความเห็นแก่ตัว แต่
 Spiritual Enlightenment มันจะดึงออกไปจากความเห็นแก่ตัว
 จะเห็นแก่ผู้อื่น เห็นแก่พระเจ้า หรือจะเห็นแก่ธรรมะหรืออะไร
 ก็ตาม. เมื่อเป็นอย่างนั้นมนุษย์ก็จะสบาย เพราะมันมีสิ่งที่ทำให้
 Balance กันอยู่ไม่สูญเสียความปกติสภาพเดิม แม้จะมี Technology
 จนก้าวหน้าทางวัตถุทางอะไรก็ตาม มันจะเป็นไป “พอดี” เพราะ
 มีสิ่งที่ควบคุมไว้ไม่ให้เกิดความเห็นแก่ตัว ; ที่นี้ ความโลภ
 ความโกรธ ความหลงก็เกิดไม่ได้ มันก็เป็นความถูกต้องตามที่
 พระพุทธเจ้าท่านต้องการ ว่า เป็นอยู่อย่างถูกต้องเท่านั้น
 โลกนี้ไม่ว่างจากพระอรหันต์.

นี่จะต้องไปสอนเด็ก ๆ มันรู้จักความเห็นแก่ตัว เต็ม
 ความเห็นแก่ตัวมันก็ไม่รู้จัก จึงได้บูชาความเห็นแก่ตัว ; ยิ่งสอน
 กันแต่ Technology อย่างเดียวแล้วก็ยิ่งตายเลย เกิดมีความเห็น
 แก่ตัวมโหฬารขึ้นมาทั่วทั้งสากลจักรวาล โลกนี้มันก็เป็นนรก
 คือเบียดเบียนกัน รบราฆ่าฟันกัน. ดังนั้นจะสอนกันทั่ว

มันก็ช่วยให้โลกนี้มีความสงบไม่ได้ จะเรียนแพทย์ เรียนกฎหมาย เรียนอะไรก็ตาม มันก็ทำให้โลกนี้มีความสงบไม่ได้. การที่วงการแพทย์เจริญ ก็เท่ากับช่วยให้คนบ้า ๆ บอ ๆ มีชีวิตอยู่ในโลกมากขึ้นเท่านั้น ยิ่งรอคอยเท่าไร ก็ยิ่งเห็นแก่ตัวเท่านั้น แพทย์ไปช่วยให้มันรอดตาย มันก็คือช่วยให้เขาเห็นแก่ตัวจนโลกเกินไม่รู้ว่าจะเกินเท่าไร แล้วโลกนี้มันก็ยิ่งแย่งแย่งทุกที.

นี่แหละต้องแก้ไขคนให้คิดเสียก่อน แล้วช่วยให้เขามีชีวิตอยู่ในโลก. แพทย์ช่วยเขาไม่ให้ตาย อย่างนี้มันก็ดีซิ มันก็เป็นการบุญการกุศล. เคียงนี้ไปช่วยคนไม่คิดให้มีอยู่ในโลก ให้มันรอดชีวิตอยู่ได้สำหรับเป็นภัยในโลกต่อไปอีก โลกนี้มันก็เต็มไปด้วยอันตราย. พวกอันตรายทางวิญญาณช่วยกันทำโลกให้ปั่นป่วนเดือดร้อน ก็เลยทำให้วิชาแพทย์ไม่มีประโยชน์อะไร เพียงแต่ช่วยคนในโลกให้มันอยู่ให้มันมีมากขึ้น อย่าให้ตายเร็ว ๆ วิชาอื่นก็เหมือนกันอีก แม้จะให้ความยุติธรรมแก่มนุษย์อย่างใด ๆ มันก็ให้แก่คนคดโกงทั้งนั้นแหละ ให้แก่คนเห็นแก่ตัวทั้งนั้นแหละ มันไม่อาจทำโลกนี้ให้ดีขึ้นได้.

ที่นี้ ประชาธิปไตยของคนชนิดนี้ คือบ้าที่สุดเลย มันเห็นแก่ตัวทั้งหมด ก็เลยพากันออกเสียงให้แก่ความเห็นแก่ตัว พวกนักบวชที่สุด โลกนี้ก็เลยบ้าที่สุด นี่เพราะคนไม่มีหลัก

ธรรมะที่ถูกต้องยืนอยู่เป็นหลัก ทุกคนเห็นแก่ตัว ก็คือโลกที่เลวที่สุด. นั่นแหละพระเจ้าเรียกว่า “ตาย” ตายคิกเลย ไม่มีอะไรคิเลย.

ขอให้ช่วยกันคิดว่า จะบรรจุความรู้อันนี้เข้าไปได้อย่างไร ความรู้ที่มีจุดมุ่งหมายเรื่องทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นตัวศาสนาแท้ๆ; ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัย จะบรรจุเข้าไปในวิชาแขนงไหน. แต่ว่าเดี๋ยวนี้คนพากันบ้าปรัชญา ไม่บ้าการปฏิบัติ; อย่างมากจะทำได้ก็ใส่ลงไปในวิชาจิตวิทยา หรือในมนุษยวิทยา หรือว่าศีลธรรมวัฒนธรรมอะไรก็ตาม มันทำได้เพียงแค่นั้น มันไม่เกิดเป็นศาสนาขึ้นมาในชั้นเรียนได้ มันเป็นวิชาปรัชญาหรือจิตวิทยาอยู่เรื่อยไป. ก็ต้องไปแก้จุดนี้ ให้มันลงมาเป็นจริยธรรม เป็นศีลธรรมในฝ่ายสูงฝ่ายวิญญาณ.

ยังมีเรื่องน่าหัวอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งฝรั่งมันก็รู้อะไรมากอย่างเช่นคำว่า God. คำว่า ศาสนา, คำว่า ประชาธิปไตย. มีหัวข้อเป็นพันเลย แต่จับอะไรไม่ถูก. ขอให้รู้เสียว่า มันคืออะไร เอามาให้ถูก. คำว่า God ถ้าเอามาให้ถูก มันก็มี God ได้, ถ้ามนุษย์ไม่มี God ก็คือมีซาตาน; มันมีเท่านั้นเอง.

ปัญหาที่มันหนักมากก็คือ ถ้ายังตามกันฝรั่งซึ่งลบล้างศาสนาหมดสิ้น เหลือไว้แต่พิธีตองนิตๆ น้อยๆ

เมื่อมันกลัวขึ้นมาเท่านั้น. ถ้ามันหมดท่าเข้าแล้ว ทำอะไรไม่ได้ ก็เลยต้องออกชื่อพระเจ้า ในกองทัพก็มีพิธีไหว้พระเจ้า อ้อนวอนพระเจ้า แต่ก็ทำอย่างละเมอๆ เท่านั้นแหละ โดยไม่รู้ว่ God คืออะไรเลย เหลือแต่พิธีตามธรรมเนียม ไม่มีความหมายอะไร. ถ้าเราไปตามกันฝรั่งอย่างนี้ละก็ เราก็จะแย่งทุกที่ พุทธศาสนา ก็จะหมดไปจากคนไทย เหลือแต่พิธีนิดๆ หน่อยๆ.

ดังนั้นจึงกลับพันเรื่องความยึดมั่นถือมั่น เรื่องไม่มีตัวกู ของกู เรื่องว่าง เรื่องจิตว่างจากตัวกู-ของกู ซึ่งเป็นหัวใจของ พุทธศาสนาทุกอัน.

ในครั้งแรกไม่มีใครฟัง หรือฟังไม่ถูก แต่ก็ค่อยๆ รู้ซึ้นทีละนิดๆ นี่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุด : เห็นแก่ตัวเมื่อไร ก็คือจิตไม่ว่าง มีตัวก็ต้องเห็นแก่ตัว ถ้าเอาอันนั้นออกไปเสีย คือจิตว่าง ซึ่งเป็นสภาพเดิมของจิต ที่ปกติ ที่ Balance มันจะฉลาดอยู่ในตัวตามประสาของจิต จะทำไปแต่ในสิ่งที่ควรทำ จะไม่ไปทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ. ข้อนี้ก็เพราะว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันเพิ่งจะเกิดขึ้นเข้ามาครอบงำจิต; ถ้าอันนั้นไม่มี มันมีอิสระ มันจะทำไปอย่างถูกต้องของมันเอง ไม่มีทางผิดเลย. เพราะว่อย่างน้อยที่สุด มันไม่ต้องการอะไร มันไม่ต้องการดี และชั่ว ดังนั้น มันจึงอยู่เหนือทุกข์อยู่เรื่อยไป ตามธรรมชาติ

ของมัน ; มันจะไม่ฆ่าใคร จะไปเอาเปรียบใครไม่ได้ มันอยู่เฉย ๆ ดีกว่า. แต่ที่แท้แล้วมันมากกว่านั้น เขาจะมีสติปัญญา รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ : จะรู้ว่า แม้จะอยู่ว่าง ๆ ก็ยังไม่ดีเท่ากับไปช่วยคนอื่น มันจะรู้ได้อย่างไร เรียกว่า สติปัญญาที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติเดิมของจิตเป็นอย่างนั้น. ถ้าโลก โกรธ หลง เข้ามาเมื่อไร มันจะเป็นไปตามโลก โกรธ หลง พักหนึ่ง. อย่างนั้นจึงจะเป็นจิตวิทยาที่ไม่เพ้อเจ้อ ไม่ใช่จิตวิทยาเพ้อเจ้อ จนไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร ; มันมีอยู่ชัด ๆ จากเรื่องที่อยู่แล้วว่า จะบังคับจิตควบคุมจิตอย่างไร ซึ่งควรจะเรียกว่า จิตวิทยา. แต่เดี๋ยวนี้คำว่าจิตวิทยา มีความหมายเปลี่ยนไปแล้ว เป็นเครื่องมือสำหรับคนอื่น. จิตวิทยาที่ชาวบ้านพูดนั้น คือความรู้เกี่ยวกับวิถีทางของคนอื่น เอาเปรียบคนอื่น. อย่างนี้ก็ตายเลย. ถ้าฟังเรื่องจิตวิทยาบริสุทธิ์ทั้งหมด มันก็มีมากเกินไปกว่าที่เด็กจะเรียนเสียแล้ว ดังนั้นเราเอาเพียงว่า จิตวิทยาที่ทำให้รู้จักบังคับจิต ควบคุมจิต ปกครองจิตของตัวเอง อย่าให้มันมีความทุกข์ขึ้นมาได้ : จิตตั้งไว้อย่างไร ความโลภ ความโกรธ ความหลงครอบงำไม่ได้ นั่นแหละคือจิตวิทยา; แล้วเป็นวิทยาศาสตร์ด้วย ไม่ต้องคำนึงคำนวณด้วยเหตุผลที่ไม่รู้ มันรู้ไปเรื่อย โดยอาศัย Experience มันมาจาก Experience แล้วมัน Experience

เวลานั้น แล้วมันก็มี Experience ถึงผลที่บังเกิดขึ้น มันเป็น
 วิทยาศาสตร์ตลอดเวลา แต่มันไม่ใช่ทางวัตถุเท่านั้น มันเป็นเรื่องจิต เป็นวิทยาศาสตร์เรื่องจิต. ฉะนั้นใช้ไปเถอะทุกแขนง
 วิชา ถ้าสอนจิตวิทยาก็สอนให้ถึงขนาดนี้ คือสอนเรื่องมนุษย์-
 วิทยาเลย สอนให้รู้เรื่องอาคัมภีร์ออฟ มันตั้งต้นมีความทุกข์
 เมื่อมันไปหลงสิ่งที่มันเป็นของคู่ ซึ่งก่อนหน้านั้นเป็นสมัยที่มนุษย์
 ไม่มีความทุกข์ แล้วเริ่มมีความทุกข์ แล้วก็ทุกข์มากขึ้น ๆ ถ้าจะ
 สอนประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอะไรก็สอนให้แจ่มแจ้งในข้อนี้อยู่
 เรื่อยเถิด. วัฒนธรรมมันตั้งต้นอย่างไร เมื่อก่อนคนเป็นอย่างไร
 เก็บเรื่องในไบเบิลนั่นดีที่สุดเลย อาตมาเคยชี้ให้ดูว่านั่นคือตำรา
 ที่ดีที่สุด ที่จริงที่สุด ที่ถูกกว่าบ้างที่สุด ข้อที่ว่าสร้างแสงสว่างใน
 วันที่ ๑ แล้วสร้างดวงอาทิตย์ในวันที่ ๔; ตำราอย่างนั้นดีที่สุด.
 หรือว่าเรื่องกินผลไม้นั้นเข้าไปแล้วรู้จักจุกจิกจู้จี้ ก็เริ่มมีความทุกข์
 ตั้งแต่ตอนนั้น คือตาย; แต่ก็ไม่ใช่ใจ.

ที่ถามอาตมาว่า จะประยุกต์อย่างไร ก็อยากจะพูดรวม ๆ
 ไปว่า ให้เข้าไปมีอยู่ในวิชาทุกแขนงที่เรียน ในจิตวิทยาก็ตาม ใน
 ปรัชญาก็ตาม ได้รู้ส่วนหนึ่ง ๆ มารวมกันก็เป็นตัวศาสนา. ถ้าเรา
 จะเรียนปรัชญา ก็ให้รู้จักใช้เหตุผลที่นำมา เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้
 อย่าได้หลงไปสู่เรื่องไม่รู้จุกจบ. ถ้าเรียนจิตวิทยา เรื่องจิตเรื่อง
 อะไรก็ตาม ก็ให้มารู้เรื่องนี้ว่าความทุกข์มันเกิดขึ้นต่อเมื่อจิตมัน

ไปเกิดความยึดมั่นจนเห็นแก่ตัว จนมีความโลภ ความโกรธ ความ
 หลง มันจึงเริ่มมีความทุกข์. เรื่องจิตที่สำคัญคือเรื่องนี้. เรียน
 ประวัติศาสตร์ก็เรียนให้รู้ว่ามีมนุษย์ประมาณ ๘,๐๐๐ ปีมานี้ มันน่า
 จะถูกตามทีไรเบบิลกล่าว ว่ามนุษย์เริ่มเกิดเมื่อราว ๘,๐๐๐ ปีมานี้
 เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับอาดัมกับอีฟนั้นราว ๘,๐๐๐ ปีมานี้เอง ; มัน
 ถูกที่สุด. แต่เดี๋ยวนี้คนกลับไปเข้าใจว่า มนุษย์เริ่มมีเมื่อ ๘,๐๐๐ ปี
 อย่างนั้นมันไม่ถูก มนุษย์อาจจะมาเป็นแสน ๆ ปี หรือล้าน ๆ ปี
 ก็ตามใจ แต่มันเป็นมนุษย์ก่อนกินผลไม้. มนุษย์ที่เจริญ
 ถึงขนาดว่า รู้เรื่องเครื่องชั้ว ไต้ยัดตอตตอช้วน มันมีเมื่อสัก
 ๘,๐๐๐ ปีมานี้ ขอให้คำนวณดู. ถ้าเราศึกษาทางโบราณคดี
 จะรู้สึกว่าเป็นจริง ว่าเมื่อ ๘,๐๐๐ ปีมานี้เองที่เกิดเรื่องระหว่างอาดัม
 กับอีฟ ; ก่อนหน้านั้นเขาไม่มีปัญหา ไม่ยุ่งยากได้ นุ่งก็ได้
 ไม่มีปัญหาอะไร แต่เดี๋ยวนี้มันมีปัญหามาก ว่าต้องนุ่งผ้ามากเกินไป
 แต่มันไม่สำคัญหรือร้ายเท่าเรื่องเครื่องชั้ว.

ความยึดมั่นถือมั่นเรื่องเครื่องชั้วนี้ มันก่อรูปหรือตั้งรูป
 และหนาแน่นเมื่อสัก ๘,๐๐๐ ปีมานี้ แล้วจึงเริ่มมีความทุกข์.
 เราหวังอยากจะได้ เรากลับชั้ว มันก็มีปัญหาสามที่บ่งอยู่ในใจเสมอ
 เหมือนกับว่า ตายแล้ว. ที่นพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นสอนให้รู้จัก
 อยู่เหนือดีเหนือชั่ว นี้ก็ราว ๒,๐๐๐ ปีกว่ามานี้เอง. นี้แสดงว่า

การป้องกันตนไม่^๕ตนนั้นถูกทำลาย คือว่ามีพระบรมศาสดามาโปรด
ให้คนได้^๕กันตนไม่^๕ตนทั้งสอง เป็น Eternal Life คือถอนความ
ยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีเรื่องชั่ว.

ตรงนี้ควรสอนกันให้มากในแง่จิตวิทยา เรามีความทุกข์
ต้องเกิดมาจากเรื่องดีเรื่องชั่ว เพราะมันอยากจะดีนั้นแหละ แม้แต่
อ้ายโจรมันทำโจรกรรม ก็เพราะอยากจะได้ เพราะได้^๕นั้นคือดี.
ส่วนคนทำบุญทำกุศลด้วยความยากลำบาก ก็เพราะเขาคิดว่าจะดี
อีกเหมือนกัน. มันแล้วแต่ว่าใครถือว่าดีนั้นคืออะไร. ที่^๕นี้เด็ก ๆ
มันเกิดถือว่าดีนั้นคือ กูตึกเก่ง จนเอาระเบิดขวดปาใส่กัน นี่ก็
เพราะต้องการดี. ปัญหาเรื่องดีเรื่องช่วนั้นแหละคือปัญหาทั้งหมด
ของมนุษย์ในโลกที่จะมีความทุกข์. ท่ออเมริกันรักษาหน้ารักษา
เกียรติเงินเกินขอบเขต^๕นั้น ก็เพราะอยากดีอีกนั่นเอง. ดังนั้น
เขาไม่^๕คำนึงว่าผิดถูก เขาต้องการจะรักษาหน้าไว้เรื่อย เขาจึง
ต้องทำอย่าง^๕นั้น. เขาเห็นว่าเงินทำตัวเป็นตำรวจโลกก็เพราะอยาก
จะดีนั้นแหละ. หรือมันไม่^๕อยากจะตาย ไม่^๕อยากจะล้มจม
ไม่^๕อยากจะสูญเสียชาติ มันก็คือมันอยากจะดีอีก. เพราะเขารู้สึกว่า
หากผู้^๕อื่นครองโลกตัวเองจะสูญเสียไป นั่นก็เพราะติดอยู่ที่ดี. เพราะ
ฉะนั้นจะต้องจัดการกับสิ่งที่เรียกว่า “ดี” ^๕นี้ให้ถูกต้อง มิฉะนั้น
แล้วมันจะเป็นชนวนของวิกฤตการณ์^๕ทั้งหมดเลย อย่างที่เป็นอยู่
เดี๋ยวนี้.

แต่เดี๋ยวเราไม่คิดถึงผู้อื่น ที่ทำให้ผู้อื่นรู้จักเหมือน ๆ เรา
 เราไปตำเขาทุกวัน ลองคิดดูซิ แล้วจะทำความเข้าใจกันได้
 อย่างไร. ฝ่ายนี้ก็ตำฝ่ายโน้นทุกวัน ฝ่ายโน้นก็ตำฝ่ายนี้ทุกวัน.
 มันมีผลเท่ากับเพิ่มความแฉะ คือ โลงะ โทสะ โมหะ ยิ่งขึ้น
 มันก็หนายังขึ้น จนแก่ไม่ไหว. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า God นั้น
 ถ้าเข้าใจถูกต้อง คอมมูนิสต์จะยอมรับทันที. The Word
 นั้นคือกฎธรรมชาติ คอมมูนิสต์ก็ปฏิเสธไม่ได้ The Word ก็คือ
 God แล้วมันก็ค่อย ๆ รู้ว่ากฎธรรมชาติมันแรงร้ายอย่างไร ดังนั้น
 ตัวเองก็จะเดินถูกตามกฎธรรมชาติเหมือนกับเขาเหมือนกัน. นี่คือ
 ทางที่ดีที่มันจะระงับสงครามคู่วิฆาตในระหว่างค่ายได้ ก็โดยเข้าใจ
 ศาสนาดีเท่านั้น. ดังนั้น อย่าเอาศาสนาบ้า ๆ บอ ๆ ไปให้
 คอมมูนิสต์ซิ จะทำให้มันเกลียด แล้วมันตำอยู่ทุกวัน ตำศาสนา
 ในรูปพิธีรีตองอย่างมมาย. เราจะต้องเอาศาสนาที่แท้จริงของ
 พระพุทธเจ้า ของพระเยซูหรือของพระศาสดาองค์อื่นที่มีเหตุผล
 อยู่ในตัว อย่างที่เราว่า ๆ มา พวกคอมมูนิสต์มันก็รับได้ แล้วมัน
 ก็จะเบื่อหรือสังเวชในการที่มันจะเสียเวลามากัน แล้วจะพูดกัน
 รู้เรื่อง ประนีประนอมกันได้ ตกลงกันได้ในฐานะที่ว่า เราอยู่
 ได้กฎธรรมชาติ หรือของ God อะไรเหมือนกัน.

ทีนี้ ในการที่จะสร้างพื้นฐานทางจิตใจอย่างนี้ แก่คน
 เดียวนี้ คิดว่าจะต้องช่วยคน ๆ หนึ่ง เพราะเดี๋ยวนี้เด็ก ๆ มันเปลี่ยน

ไปไกลลิบแล้ว จะเรียกให้กลับมาใหม่ บางทีจะต้องช่วยอายุคน ๆ หนึ่ง ; มีทางเดียวเท่านั้น ทางอื่นไม่มีดอก เพื่อให้โลกมีสันติภาพได้ ซึ่งทางนี้จะต้องลงทุนมากหรือนานเท่าใดก็จะต้องทำ ฉะนั้น ที่ถามนักเป็นความคิดที่ถูกต้อง ที่จะต้องเริ่มผั่งเข้าไปในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย หรือในวิชาอะไรทุก ๆ แขนง ฉะนั้น การที่จะประยุกต์เฉพาะวิชาแพทย์ จึงกลายเป็นเรื่องเล็ก ; ประยุกต์ให้ทุกคนมีความเป็นมนุษย์กันเสียก่อนนี้ คือปัญหาใหญ่. นี้แหละมหาวิทยาลัยทุกมหาวิทยาลัยช่วยคนให้เป็นมนุษย์กันดีกว่า.

ถาม : ทำอย่างไรผู้สอนที่มีความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาจะประยุกต์ความรู้ชนิดนี้ได้อย่างไร ?

ตอบ : นี้เรียกว่าวางแผน ทำได้ด้วยการประยุกต์วิชาอื่นเข้าไปในทุกแขนงวิชาโดยเฉพาะ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาจิตวิทยา มนุษย์วิทยา โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลธรรมอะไรเหล่านี้ มันเข้ากันได้สนิท แล้วมันจะซึมเข้าไปในเด็กโดยไม่รู้สีกตัว.

ถาม : ถ้าอย่างนั้นผู้สอนวิชาแพทย์จะสอนได้อย่างไร ?

ตอบ : นั้นมันอีกปัญหาหนึ่ง เพราะเดี๋ยวนี้เราพูดว่าหลักการใหญ่มันผิด จะต้องทำหลักการใหญ่ให้ถูกต้องให้ชัดขึ้นมาก่อน แล้วจึงแบ่งหน้าที่กันไปทำ กล่าวคือ ให้ทุกคนมาเรียนเรื่องนี้

เรื่องเดียว แล้วผู้ที่จะไปทำหน้าที่สอนวิชาแขนงนั้น ๆ ก็ใส่ลงไป
ตามที่ตัวเห็นว่าเป็นโอกาส.

ถาม : ทุกคนมีความรู้สึกว่ามีตัว ทางศาสนาที่ว่า
ให้แสวงหาตัวคนที่แท้จริง แก่พุทธศาสนาว่าให้ทำลาย Self จะมี
เป็นการแนะนำให้คนฆ่าตัวตายไปหรือ ?

ตอบ : นั่นมันคนละความหมาย คำว่า Self นี้
ต้องให้ความหมายใหม่ ต้องบัญญัติความหมายใหม่ เป็น Self
ที่บริสุทธิ์ เป็น Self ที่แท้จริงทำนองนั้น แต่ Self ที่จะต้อง
ทำลายนั้น คือ Self ของ Selfishness แล้ว ไม่ใช่ Self ที่แท้จริง.

ถาม : พุทธศาสนามี Authority หรือเปล่า ?

ตอบ : อย่าไปคิดว่าพุทธศาสนามี Authority ต้องว่า
พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่นนอน

ถาม : อย่างจะพูดกับชาวต่างประเทศ เราจะใช้คำ
อะไร ในเมื่อทางศาสนาอื่นเขาว่า พุทธศาสนาไม่ใช่ Religion.

ตอบ : ปัญหาหมิ่นมานานแล้ว มันไม่มีคำอื่นจะใช้
ก็ต้องใช้คำว่า Religion. ปัญหามันเกิดตรงที่เจ้าของคำว่า
Religion นั้นเขาหมายความว่ามีพระเจ้า แล้วเขาตีความพระเจ้าผิด
เขาก็เลยว่าพุทธศาสนาไม่ใช่ Religion. แต่เราบอกว่า “ธรรม”

นั่นแหละคือพระเจ้า ดังนั้นพุทธศาสนาเป็น Religion แล้ว Religion นั้นไม่ต้องเกี่ยวกับอื่น เกี่ยวกับข้อที่ว่า ทำมนุษย์ให้รอด นั่นคือ Religion; ในเมื่อปรัชญา หรือความรู้ อย่างอื่น มัน ทำมนุษย์ให้รอดไม่ได้ ก็ต้องเอาไว้เป็นหน้าที่ของ Religion. ดังนั้น คริสต์ก็ตาม พุทธก็ตาม ต้องเป็น Religion.

ถาม : ตามที่ท่านอาจารย์ เคยติดตามวางหลักความรู้ทางพุทธศาสนา ให้ผู้จะทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษา มาเป็นเวลาสิบ ๆ ปีนี้ ก็เข้าประเด็นที่เราถ่วงไถ่นั้น ใช่มั้ยครับ?

ตอบ : ก็น่าคิด ในข้อที่ว่ากระทรวงยุติธรรม ริเริ่มขึ้นมาว่า ผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา จะต้องรู้หลักพุทธศาสนาด้วย จึงขอร้องให้อาตมาช่วยมาบรรยาย แก่ผู้ที่สอบได้แล้ว กำลังฝึกอยู่ จึงได้บรรยายเรื่องนี้ว่า เป็นเรื่องที่ผู้พิพากษาจะต้องรู้. ที่นี้ก็มีหลายคนแม้ในกระทรวงยุติธรรมเองว่า มันเกินไป แต่ที่แท้แล้ว โดย Spirit ของผู้พิพากษาจะต้องมีความรู้ เรื่องว่างเรื่องสูญญตาจึงจะเป็นผู้พิพากษาที่ดีได้ เพราะเขาเห็นว่าเรื่องว่าง เรื่องไม่มีแก่นถ่อมมันนี้ ว่ามันเกินไป ดังนั้น มันมีปัญหาที่จะต้องแก้ก็คือว่าก่อนที่จะได้ผู้สำเร็จการศึกษาก่อนจะออกไปรับปริญญา นั้นมันต้องรู้เรื่อง Self เสียก่อน ในฐานะที่เป็นเรื่องคนเรื่องมนุษย์. จะรู้ได้ก็ต้องอาศัยหลักธรรม ๒ อย่าง ที่ว่ามานี้; แล้วถ้าหากคน

พวกนี้จะไปเป็นครูเขาก็จะรู้จักสอน. แต่เดี๋ยวเขาไม่ได้ทำ
 อย่างนี้ ก่อนจะรับปริญญาจะต้องให้เขารู้เรื่องคนเสียก่อน
 ใช้เวลาบรรยายสัก ๒๐ ชั่วโมงก็พอ แต่ต้องสอนในห้องเรียน
 ตั้งแต่ชั้นต้น ๆ มาก่อน แล้วจึงสอนเรื่องนี้ในตอนสุดท้าย ;
 นั่นแหละเขาจึงจะรับได้ เพราะเขาพอที่จะรู้ได้แล้ว. ใช้เวลาพูด
 สัก ๒๐ ชั่วโมงก็จะพอเข้าใจได้ ว่าทางรอดของมนุษย์มันอยู่ที่ไหน
 ไม่ใช่วิชาในปริญญาที่ได้รับไป. ไม่ว่าจะเป็นแพทยศาสตร์ หรือ
 อะไรศาสตร์ก็ตาม มันช่วยคนช่วยโลกไม่ได้ เพราะมันเป็นเพียง
 วิชาทางวัตถุแขนงหนึ่งๆ ; เป็น Technology แขนงหนึ่งๆ เท่านั้น.
 ดังนั้นจะต้องมีส่วนที่เป็น Spiritual Enlightenment เพื่อให้รู้จัก
 ความกุม Technology และนี่แหละอาตมาจึงใช้คำที่ง่ายเพื่อ
 กันเลื่อมว่า **ชีวิตต้องเติมด้วยควาย ๒ ตัว** : ตัวหนึ่งคือ
 Technology อีกตัวหนึ่งคือ Enlightenment ; แล้วก็จะมี
 ความปลอดภัย. แต่เดี๋ยวนี้เขาเอากันแต่ควายเปลี่ยวตัวเดียวคือ
 Technology มันก็มีแต่จะพาไปหาความเห็นแก่ตัว พาไปหา
 ซาตาน. ฝรั่งรู้จักแต่ Technology ไม่มี Spiritual
 Enlightenment. ที่พวกฝรั่งนั้นเขาสนใจความรู้ทางตะวันออก
 ก็คืออันนี้ เพราะเขารู้สึกว่า เขาเพื่อไปด้วย Technology แล้ว
 แต่ยังขาด Spiritual Enlightenment จึงมาสนใจพุทธศาสนา,

สนใจแต่หรืออะไรก็ตาม. แต่โดยมากก็ไม่พบตัวแท้ของ Spiritual Enlightenment ซึ่งโดยแท้จริงมันมีอยู่แล้วในคัมภีร์ไบเบิลซึ่งเขานับถืออยู่แล้ว แต่เขามองข้ามไปเสียจึงพยายามมาหาในพุทธศาสนา นี่เพราะเขาหลับตาเกินไป. นี่ปัญหาของโลก มันมีสภาพอย่างนี้ แต่ถ้าเข้าใจไบเบิลดี เขาปฏิบัติตามได้ เขาก็จะมี Spiritual Enlightenment พอ ; คือไม่ไปคิด เรื่องดี-เรื่องชั่ว แล้วก็ป็นอิสระ เพราะหลักพุทธศาสนาที่เขาต้องการก็มีอยู่ในไบเบิลนั้นแล้ว. ดังนั้นเราก็เลยเป็นเพื่อนกันได้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างนั้นกันได้โดยไม่ต้องมีใครเป็นลูกศิษย์ใคร หรือตามกันใครก็ได้ มันดีกว่าที่จะมาเป็นลูกศิษย์กัน ต่างคนต่างคงมีเกียรติ.

ถาม : คนจะเข้าใจได้อย่างไร ?

ตอบ : คนฟังไม่เข้าใจก็เพราะเขาพูดไว้ในลักษณะ mythology แต่ในพุทธศาสนาพูดไว้ในภาษารวมคา

ถาม : แล้วใครจะเป็นคนสอน ?

ตอบ : เมื่อต้องมีอยู่ในทุกแขนงวิชาที่เด็กจะเรียน มันจะต้องเริ่มจากผู้สอน. ผู้สอนวิชาแขนงไหน ๆ ก็ตามจะต้องเข้าใจก่อนจึงจะนำมาสอนประยุกต์กับวิชาที่ตนสอนได้.

ถาม : ใครจะทำให้ผู้สอนเข้าใจได้เล่าครับ ?

ตอบ : นี่ถามคล้ายกับว่าใครจะเอาลูกกระพอนไปผูก
คอแมว แต่ถ้าเริ่มกันจริงๆ ผู้สอนก็จะเข้าใจได้ แต่ถ้าจะให้เข้าใจ
อย่างลึกซึ้งมีผลสะท้อนถึงจิตใจนั้นมันยาก แต่ก็จะต้องมีได้ทำได้.
มีสิ่งหนึ่งที่มีมักจะมองข้ามกันไปเสีย คือความสลดสังเวชในความ
ผิดพลาดที่กำลังมีอยู่. หากเป็นส่วนบุคคลมันก็เปลี่ยนบุคคลนั้นเลย
หากมีกันทั้งโลกหรือคนส่วนใหญ่มันก็เปลี่ยนโลกได้เช่นเดียวกัน.

ปัญหาว่า เคียวนี้พวกอเมริกันมันรู้สึกสลดสังเวชบ้าง
หรือยัง มันมองเห็นสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่ ว่าเป็นสิ่งที่น่าสลด
สังเวช น่าเศร้า น่าละอายหรือยัง; ถ้ามันเกิดมองเห็นมันก็เปลี่ยน.

เพราะฉะนั้นเราก็ต้องช่วยกันพูดให้เด็ก ๆ เข้าใจ จนเกิด
ความคิดที่จะเปลี่ยน; ถ้าทำได้ก็จะสำเร็จ ถ้าทำไม่ได้ก็จะไม่มีทาง
สำเร็จ. ภาษาธรรมะเรียกว่าความสังเวชทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
แต่เดี๋ยวนี้เราสังเวชไม่พอ หรือไม่สังเวชเลยก็ได้ ยังจะเอาตะเบ็ง
ตะบันไปตามโลกอยู่เรื่อย ไม่สังเวชไม่ดูให้เห็นจนเกิดความคิดที่
จะเปลี่ยน. ดังนั้นจึงต้องสร้างความคิดที่จะเปลี่ยนนั้นขึ้นในใจตัวเอง
แล้วพูดกันเรื่อยไปในชั้นเรียน สอนอะไรก็ตาม ก็ชี้ให้เกิด
ความรู้สึกสังเวชในความเลว ในความผิดพลาด โดยจะปลงอนิจจัง
โลกในปัจจุบันนี้ก็ได้ เด็ก ๆ ก็พอจะฟังถูก. มันมีอะไรใน
โลกนี้ที่ตรงไหน ที่มีสันติภาพ มันมีแต่เรื่องยุ่งยาก. ดูไป ๆ

ในที่สุดเด็ก ๆ จะแก้ปัญหาได้. แต่เดี๋ยวนี้เด็ก ๆ กลับแก้ด้วยการเป็นชิปปี้. นี่ก็เพราะเด็ก ๆ เขาเดินไปไม่ถูก ไม่มีใครแนะวิธีที่ถูกให้เขา เขาไม่รู้จะไปทางไหน. แต่ถ้าสอนในวิธีดังกล่าว ก็จะมีทางเป็นไปได้ ไม่เสียที่ที่เกิดมา.

ที่เด็ก ๆ กลายเป็นชิปปี้ นั้น ก็เพราะเขาสอนผิด ผรุ้งเป็นเจ้าของตำรา มีดีกว่าใคร ๆ แต่ผลที่ออกมาทำเด็กให้เป็นชิปปี้. นี่ขอให้คิดดูซิว่าการสอนมันเป็นอย่างไร มันถูกหรือผิด. ที่นี้ถ้าพ่อแม่มองเห็นแล้วเศร้า แล้วนำมาสอนลูก ๆ ก็จะเกิดอาการเปลี่ยนได้. แต่เดี๋ยวนี้พ่อแม่ก็อยู่ในสภาพงอมืองอเท้า ไม่รู้ว่าจะทำอะไร มีแต่มองเห็นแต่เพียงว่าแย่แล้ว ๆ กลับเห็นว่าพระเจ้าตายแล้ว! แล้วก็ไม่รู้ว่าจะอะไรจะมาแทนพระเจ้า. ที่จริงพระเจ้าไม่ได้ตาย พ่อแม่มันโง่ว่าพระเจ้าตาย อะไรจะมาแทนพระเจ้า. แท้จริงพระเจ้าไม่มีวันตาย เพราะ The Word คือ The Light ได้แก่ธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติ ถ้าเข้าใจถูกจะเป็นประโยชน์ ถ้าเข้าใจไม่ถูกก็จะเก็บเอาประโยชน์ไม่ได้.

ฉะนั้น ขอให้ลองคิดดู ว่าเริ่มด้วย^๕ให้พวกเราทุกคน^๕รู้อย่าง^๕ก่อน แล้วนำสังเวช นำสังเวชยิ่งขึ้น ๆ ทุกคำเข้าก่อนเข้านอน ก็ขอให้มองดูอ้ายความนำสังเวช^๕. ถ้าอาจารย์รู้สึกในข้อ^๕ แล้วจึงค่อยเอ่ยปากพูดกับศิษย์ว่า อะไร ๆ มันนำสังเวชใหม่

หรือว่าน่าสนุก. แต่ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว เด็ก ๆ นั้นจะเลือกเอาข้าง
เป็นฮิปปี เพราะไม่ต้องเกี่ยวกับความสังเวช. อัยความสังเวชนี้
ใคร ๆ ก็ไม่ชอบ มันไม่สนุก. นี่ บัญญัติมันเป็นอย่างนี้.

ดังนั้น เราจะต้องช่วย กันเด็กไทยนี้ไว้ โดยให้เขาเกิด
ความสังเวชอันนี้ เขาจะไปเป็นฮิปปีไม่ได้. แต่ครูเดียนก็ไม่ใช่
ใช้ครูเสียแล้ว มันเป็นลูกจ้างสอนหนังสือ ครูไม่ได้ทำหน้าที่
เป็นผู้นำทางวิญญาณเหมือนความหมายในครั้งโบราณ. สมัยนั้น
ครูเขาเป็น Spiritual Guide ครูเดียนไม่สอนอะไร นอกเหนือ
ที่ทางการเขาบังคับไว้. เท่าที่เขาบังคับไว้ก็ยังไม่พอ แล้วยัง
สอนไม่เป็นเสียอีก. ตามหลักสูตรที่บังคับนั้นมันมีแต่ Technology
ไม่มี Spiritual Enlightenment เลย. นี่เป็นความโง่ของมนุษย์
กระทรวงศึกษาธิการของทุกประเทศทั่วโลก เขาไม่มีความรู้เรื่อง
ความสว่างไสวทางวิญญาณ ดังนั้นครูจึงไม่มีโอกาสเป็น Spiritual
Guide ได้; เป็นเพียงลูกจ้างสอนหนังสือกะพืด. แล้วยิ่งกว่า
นั้นอีก ก็คือครูเขาคิดไปทางอื่น เป็นครูอยู่เท่าที่จำเป็น เขาจะหา
ทางอื่นที่คิดว่าครูอยู่เสมอไป ดังนั้นความเป็นครูไม่มี ผู้นำทาง
วิญญาณไม่มี.

อาจกล่าวได้ว่า ครูคือผู้นำทางวิญญาณ เขาหัวเราะกันใหญ่เลย
พวกครูนั้นแหละหัวเราะกันใหญ่ ว่านี่บ้าแล้วครูคือผู้นำทางวิญญาณ

นั่นแหละคือบ้าแล้ว! พระคือผู้นำทางวิญญาน แล้วครูก็เป็นผู้นำทางวิญญาน พระพุทธเจ้าคือจอมโจกของผู้นำในทางวิญญาน. ครูอยู่ในสังกัดของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้นครูต้องเป็นผู้นำทางวิญญาน เพราะครูเป็นลูกน้องของบรมครู เขาเลยหัวเราะกันใหญ่. อาตมาจะให้ครูสังกัดพระพุทธเจ้า เขายังไม่เอาใหญ่ เขาสมัครเป็นเพียงลูกจ้างสอนหนังสือ พอผลสอบธรรมศาสตร์ได้เลย สอบเป็นผู้พิพากษาเลย เขาต้องการอย่างนี้ ^{หึ หึ} หึ

ถาม : ทำอย่างไรจะให้เขาเข้าใจได้?

ตอบ : ก็ต้องทำให้เข้าใจตัวพุทธศาสนา อย่างที่ไปอบรมผู้พิพากษา ไปอบรมมา ๑๐ ปีแล้ว ปีละ ๑๐ ชั่วโมง รวมเป็น ๑๐๐ ชั่วโมง แล้ว พุคมา ๑๐๐ ชั่วโมง โดยไม่ซ้ำกันเลย. อาตมาไปไหนไม่รอดแล้ว จึงขอยุคมาเรื่อย ๆ เฉพาะปีหลัง ๆ ก็เหลือแต่ที่กระทรวงยุติธรรม พอสอบเสร็จก่อนจะแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษา เขาให้อาตมาไปบรรยายอบรม ๑๐ ชั่วโมงทุกปี ทำอย่างนั้นมา ๑๒ ปีแล้ว บางปีไม่มีผู้สอบได้ก็ไม่มีการอบรม ถ้าไปอบรมก็พูดเรื่อง เกิดมาทำไม? พุคไปเรื่อย ๆ เรื่องเกิดมาทำไมนี้ โดยเฉพาะครูอาจารย์ต้องรู้เรื่องนี้ดี แม้จะไม่อยู่ในหลักสูตรสาขาไหนโดยเฉพาะ. ความจริงหลักสูตรธรรมะหรือ

ศาสนานี้ควรจะอยู่ต่างหาก แต่เมื่อไม่มีโดยเฉพาะ เราก็เอาไปใส่ไว้ในวิชาทุกแขนง : ถ้าสอนจิตวิทยาก็สอนให้รู้ว่า ความทุกข์เกิดจากจิตที่เห็นผิดอย่างเดียว, ถ้าสอนประวัติศาสตร์ก็สอนว่ามนุษย์เราไม่เคยไม่มีความทุกข์ ที่ทุกข์ก็เพราะไปยึดถือ ดี-ชั่ว, บุญ-บาป, สุข-ทุกข์ และเราจะรอดตัวได้ก็ด้วยอยู่นี่สิ่งเหล่านี้. เดียวนี้ก็มีผู้รอด พระพุทธเจ้ารอดก่อนใคร ๆ แล้วก็ทรงสอนเรื่องนี้ มีคนเป็นจำนวนมากทำตามพระพุทธเจ้า มันเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในทางจิตวิทยาด้วย ในทางสังคมด้วย ในทางอื่นๆด้วย พูดได้มากมาย. มนุษย์สมัยหนึ่งนอนไม่ต้องปิดประตูบ้าน เพราะประตูบ้านไม่มี เขาไม่ต้องทำประตูบ้าน เพราะไม่มีใคร ไม่มีขโมย เพราะคนสมัยนั้นเขารุ่งเรืองอยู่ด้วยธรรมะ.

ถาม : สมมติว่า ให้ทุกคนได้รับการศึกษารู้นั่งสมาธิทั่วกันหมดอย่างในบางประเทศ จะช่วยให้คนมีธรรมะมากขึ้น หรือว่าทำให้คนไม่มีความมีธรรมะมากขึ้น ?

ตอบ : ที่เขาทำกันในต่างประเทศนั้นแหละคือ บ้า ! ประเทศไทยกำลังบ้า ที่จะทำให้ทุกคนได้รับการศึกษาทั่วถึงกันมันบ้า เพราะคนไม่อาจจะเรียนได้ทั่วถึงกัน คนมันต่างกันที่ไม่อาจจะเรียนชั้นมหาวิทยาลัยมีมากกว่า อย่างที่เขาคิดกันว่า ควรให้ทุกคนเข้ามหาวิทยาลัย อย่างนั้นมันบ้าที่สุดเลย เป็นนโยบาย

ของรัฐบาลของกระทรวงศึกษาธิการ พระพุทธเจ้าตรัสว่า กรรม
 จำแนกสัตว์ให้เป็นระดับๆ ไป : คนนั้นต้องเป็นชาวนา คนนั้น
 ต้องเป็นพ่อค้า; แต่เขากลับจะให้เข้าเรียนมหาวิทยาลัยทั้งหมดคน
 นั้นบ้า เป็นการฝืนพระเจ้า มันฝืนความต้องการของ God
 God ไม่ต้องการให้เด็กเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยทั้งหมด มันแล้วแต่
 ว่ากรรมจะจัดไว้สำหรับเป็นอะไร ที่นี้ไปอย่างบ้าๆ บอๆ ให้เด็ก
 เข้ามหาวิทยาลัย พ่อแม่ยอมเสียเงินเสียทองเพื่อให้เด็กบ้าๆ บอๆ
 เข้ามหาวิทยาลัย มันกลับเป็นการทำบุญทำกุศลให้เกิดขึ้น.

การที่จะให้คนรู้หนังสือนั้นได้ แต่การจะให้ทุกคน
 เข้ามหาวิทยาลัยนั้นบ้า เพียงรู้หนังสือแล้วก็ออกไปประกอบอาชีพ
 เช่น เป็นชาวนา ก็ให้เป็นชาวนาอย่างธรรมดา อย่าเป็นชาวนา
 ชนิดใช้เครื่องจักร มันเกินไป.

เดี๋ยวนี้เด็ก ๆ ไปเสียเวลาที่ว่าไม่รู้จะเป็นอะไรมากขึ้น ๆ
 นี้เพราะไปตามกันฝรั่ง โดยไม่คู่ตัวเอง บางทีจะล้าหน้าฝรั่งด้วยซ้ำ
 ข้อที่ว่าจะให้ทุกคนเข้ามหาวิทยาลัยนี้ แล้วใครจะทำได้ เพราะ
 แม้จะให้ทุกคนรู้หนังสือก็ยังไม่ได้ ประเทศไทยยังทำไม่ได้.
 จบ ป. ๔ ก็ยังไม่รู้หนังสือ ป. ๖ ป. ๗ ก็ยังไม่รู้หนังสือ อาตมา
 นึกแล้วก็น่าหัว. เมื่ออาตมาแรกบวชถูกขอร้องให้เป็นครู
 ประจำบาล เงินเดือน ๘ บาท เดียวนี้เงินเดือน ๕๐๐-๖๐๐ บาท

เป็นอย่างน้อย ความรู้ ป. ๔ ของเด็กยังเท่ากัน หรือเลวกว่า; สมัยก่อนยังรู้จักว่าเด็ยวัน^๕ เพราะเด็ยวันไปเข้าโรงเรียนแต่เล็กเกินไป. คิดเทียบส่วนของครูแล้วผัดกันหลายร้อยส่วน ๘ บาทกับ ๖๐๐บาทรัฐต้องจ่ายเงินไปเพื่อให้เด็กรู้หนังสือเท่าเคิมเท่านั้นแหละ เด็ยวันครูประชาบาลได้ชั้นโท แท้ก็สอนเด็กได้เท่านั้น นี่ดูซิไม่บ้าแล้วจะเรียกว่าอะไร. การจัดอย่างนั้นมันหลับคาที่สุดเลย ชั้นโท เงินเดือน ๑,๐๐๐ กว่าถึง ๒,๐๐๐ แต่ก็ยังเป็นครูประชาบาลอยู่นั่นแหละ แถวนักมีหลายคน เขาจัดให้เป็นครูในโรงเรียนชั้นโทหนักไม่ทราบ แต่แล้วเด็กของเราไม่รู้หนังสือมากไปกว่าเมื่อครูเงินเดือน ๘ บาท. ถ้ายิ่งเพิ่มครูชนชั้นให้มากขึ้น มันก็บ้ามากขึ้น คือมันเปลืองเงินยิ่งขึ้นไปอีก แท้ก็โทษใครไม่ได้. การที่มีอันธพาลมากขึ้น เป็นเพราะคนไม่รู้หนังสือ หรืออย่างไร. คนสมัยก่อนเขาไม่รู้หนังสือแต่เขาไม่เป็นอันธพาล แต่เด็ยวันยังรู้หนังสือยังเป็นอันธพาล แล้วอันธพาลอย่างวิเศษเสียด้วย อันธพาลที่ออกมาจากโรงเรียนมัธยม หรือมหาวิทยาลัยก็ตาม เป็นอันธพาลอย่างดีด้วย. สมัยบูย่าตายาย คนไม่ค่อยรู้หนังสือ หรือไม่รู้หนังสือเลยก็ไม่มีอันธพาล เป็นพลเมืองที่ดี ทำมาหากินดี.

ขอให้ไปคิดดูใหม่ว่า อัยเรื่องให้รู้หนังสือ^๕ อย่าไปตามฝรั่งนัก รู้แล้วไปเป็นฮิปปีในที่สุด นั่นอย่าเอาเลย.

ถาม : ควรจะจัดหลักสูตร ในมหาวิทยาลัยกันใหม่
หรืออย่างไร ?

ตอบ : ที่เขาทำกันอยู่เอาตมาไม่ทราบ และไม่เคย
ไปพูดแสดงความคิดเห็น แต่อย่างมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นยังไม่พอ
หรือยังเขว เช่น ไปเรียนปรัชญาหรืออะไรวิเศษวิโสสำหรับไป
สอนฝรั่งเท่านั้น. ถ้าในมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้พระเรียนอย่างฝรั่ง
มันก็ไปตามกันฝรั่งอยู่นั้นแหละ ไม่ช่วยโลกให้ดีขึ้นได้ ไปเรียน
ปรัชญาเพื่อเจ้อ ไปเรียนจิตวิทยาเพื่อเจ้อ ไปเรียนข้างนอกออกไป
ไปๆ ไม่มาสู่จุดนี้. แต่ถ้าเขาทำให้ผู้เรียนมาสู่จุดนี้ได้ก็ดี จุดที่
ว่าให้มนุษย์รู้ว่าจะเป็นคนอย่างไร ? เกิดมาทำไม ? แล้วทำให้
ได้ตามนั้นก็ได้. เป็นคำพูดที่ถูก ที่ว่าให้เรียนธรรมะคู่กัน
ไปกับวิชาที่จำเป็นแก่มนุษย์ ; แต่กลัวว่าธรรมะจะไม่รู้ เป็น
ธรรมะแต่ตัวหนังสือ ธรรมะแต่ในสมุดโน้ต แล้วก็ไปรูป
ปรัชญาเพื่อเจ้อ ไม่มีประโยชน์. นั้นมันเป็นมาแล้ว ผ่านมาแล้ว
มันต้องให้มีธรรมะขึ้นในคน โดยเฉพาะครูอาจารย์ต้องมีธรรมะ
ก่อน ฝึกหัดการทำงานด้วยธรรมะ. ที่นี้พูดภาษาบ้าๆ บอๆ
ของที่นี่ว่า “ทำงานด้วยจิตว่าง” ให้ทุกคนนี้ทำงาน เพราะ
ว่างงานนั้นแหละคือค่าของมนุษย์ แล้วก็ทำด้วยจิตว่าง ทำอย่าง
ไม่ใช่ตัวฉันทำ เพื่อนั้น หรือได้ผลแก่นั้น หรือว่าจะได้รับ

ขบใจ อย่างนี้ไม่ควรหวัง; ควรไปให้ไกลกว่านั้น ทำงานด้วยความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ ไม่ใช่ทำงานเพื่อเงิน; ให้ทำงานเพื่องาน ทำงานด้วยจิตว่าง ไม่ได้รับแม้แต่คำว่าขบใจ. อตมาไม่ยอมพูดว่าขบใจ! เพราะเวลาที่คุณทำ ทำเพื่อ develop ทางวิญญาณของคุณ แล้วใครจะไปขบใจ; ถ้าทำให้อตมาขบ อตมาจะได้ขบใจ. บทเรียนของเราที่นั่นที่เป็นพื้นฐานมีว่า ให้ทำงานด้วยจิตว่าง แล้วงานนั้นแหละคือค่าของความเป็นคน. ถ้าทำได้อย่างนี้ ไม่เท่าไรจะหมดความเห็นแก่ตัว ให้มีความเป็นอยู่ต่ำ คือ Mode of living นี้คำ: - “กินข้าวจานแมว อาน้ำในคู เป็นอยู่อย่างตายแล้ว” หรือ “เป็นอยู่อย่างทาส มุงมาดปล่อยวาง ทำงานด้วยจิตว่าง” ไม่มีตัวฉัน มีธรรมะ เป็นนาย เป็นอยู่อย่างตายแล้ว คือไม่มีตัวฉันให้เป็นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ความเห็นแก่ตัวเกิดไม่ได้ มันบ่อนทำลายความเห็นแก่ตัว.

แม้ว่ายังอยู่ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย ยังไม่ได้ทำงาน มันยังเป็นโรงเรียน ก็เรียนให้รู้ว่าคนคืออะไร? เกิดมาทำไม? แล้วก็สอนไว้ล่วงหน้าว่า ให้ทำงานเพื่องาน อย่าทำงานเพื่อเงิน. มันเป็นการฝึกผลาดอย่างใหญ่ ที่ไปสอนให้เด็ก ๆ รู้ว่า ทำงานเพื่อเงิน เงินคือแก้วสารพัดนึกทุกอย่าง. นั่นมันฝึกอย่างยิ่ง เพราะมันทำให้คนเห็นแก่ตัวจืด.

ที่จริงฝรั่งนุ่งกางเกงทุกอย่าง แต่มันนุ่งในทางวางหลัก ถ้าพวกเราไปซ้ารอยเขา ก็เลยเก่งแต่ในทางวางหลัก. หลักจริยธรรมสากลนั้นพิเศษที่สุด อาตมาเอามาพูดสอนอยู่เสมอว่ามันคือหลักพุทธศาสนา Summum – Bonum ก็ดีที่สุดแล้ว เคียวันจะพูดอะไรให้ดีกว่ามันไม่ได้แล้ว :

อันที่ ๑ Happiness คือความสงบสุขของสังคม.

อันที่ ๒ Perfection ความเต็มของความเป็นมนุษย์ นี้คือธรรมะสูงสุด ; มนุษย์จะต้องเลื่อนขั้นให้ถึงจุดสูงสุดของความ เป็นมนุษย์.

อันที่ ๓ Duty for duty's sake ทำงานเพื่องาน. ถ้าทำงานเพื่อเงินมันไม่เป็น Summum Bonum.

อันสุดท้าย Universal Goodwill รักทุกคนเหมือนกันว่าเป็นตัวเรา.

มัน ๔ ข้อเท่านั้นแหละที่เป็น Summum Bonum นี้มันพิเศษที่สุดอยู่แล้ว เป็นพุทธศาสนาทั้งหมดอยู่แล้ว แต่แล้วเขาก็ไม่เอา : พวกฝรั่งมันก็ไม่เอา ฝรั่งทั่วไปเว้นแต่ฝรั่งนักจริยธรรมเพียงไม่กี่คน เขาประชุมตกลงหลักทาง Ethics หรือ Morality เขาวางไว้ดีมาก ๔ ข้อนี้.

Happiness นั้นกว้าง Happiness อย่างคับแคบได้
 Happiness อย่างถูกต้องก็ได้ แต่เขามุ่งหมายแต่ Happiness
 ที่ถูกต้อง.

Perfection นี้หมายถึงความเป็นมนุษย์ เท่าที่เป็นๆ
 กันอยู่นั้นยังไม่สมบูรณ์ จะต้องมีโอกาสประกอบด้วยคุณธรรม
 อย่างนั้นๆ จึงจะสมบูรณ์ นี่ก็คือพุทธศาสนา.

Duty for duty นี้ก็ยิ่งใหญ่ คือไม่มี "ตัวฉัน"
 ไม่ใช่ฉันทำเพื่อเอาเงินตอบแทน. มนุษย์เกิดมามีหน้าที่ เพราะ
 ฉะนั้นต้องทำตามหน้าที่ ส่วนเรื่องกินเรื่องใช้นั้น มันเป็นเรื่อง
 ของร่างกาย เมื่อมีชีวิตก็ต้องกินต้องใช้ แต่ถ้าเราทำงาน
 เราต้องทำเพื่อ duty แล้วผลมันก็ต้องมีมาเลี้ยงชีวิตให้เป็นอยู่ได้
 ไม่ต้องตาย.

Universal Goodwill นี้ก็วิเศษมาก ถ้าทุกคนรักกัน
 เหมือนกับรักตัวเองแล้ว จะเบียดเบียนกันได้อย่างไร บัญหา
 มันก็หมด.

นี่เป็นหลักจริยธรรมใหม่ๆ ลงมติก็น่าอย่างนี้ มี
 รายละเอียดมาก แต่ถ้าพูดมากไปอีกจะกลายเป็นปรัชญาไป.
 อย่างตั้งปัญหาว่าอย่างไรเรียกว่าดี อย่างไรเรียกว่าไม่ดี, นี่เป็นรูป
 ปรัชญาไปแล้ว. ตั้งนั้นเอากันเพียงเท่านั้น. ปรัชญาเขาจะตั้ง

ปัญหาว่า อย่างไรเรียกว่าความสุข อย่างไรไม่ใช่ความสุข, อย่างไรเรียกว่าความเต็ม อย่างไรไม่เรียกว่าความเต็ม, อย่างไรเรียกว่าดี อย่างไรเรียกว่าชั่ว; มันไปแต่ในทางอย่างนี้ ไม่มีการลงมือทำเพื่อให้ถึงความเป็นอย่างนี้. ความรักสากลก็เหมือนกัน ก็ผูกกันอย่างรูปปรัชญาอีก ไม่ทำจิตใจให้เกิดความรักสากลขงนี้ ปรัชญามันเป็นเสียอย่างนี้.

นี่ Summum Bonum มันก็ไปเสียในทางปรัชญา ไม่มาในทางศาสนา.

ถาม : ทำอย่างไรเด็ก ๆ จึงจะรู้จักตนเอง?

ตอบ : มันยากที่จะให้เด็ก ๆ รู้ว่า ตนนั้นคืออะไร เพราะเดี๋ยวมันมีแต่ตนไปในทางเห็นแก่ตนทั้งนั้น ตนนั้นมันมีหลายชั้น ตนเลว ตนกลาง ตนดี และตนสูงสุด. ตนสูงสุดนั้นคือไม่ใช่ตน คือนิพพาน แต่ชาวฮินดีเขาเรียกว่าตนสูงสุดคือปรมาตมัน. ส่วนคนธรรมดาที่มีตนข้างดี ตนข้างชั่ว. แต่ตนสูงสุดนั้น คือเหนือดีเหนือชั่ว แต่เขาก็ยังเรียกว่า “ตน” แก่คนธรรมดา. Self ทั้งหลายนี้ก็ยิ่งเรียกว่าตน ตนที่เป็นพุทธภษิตก็คือให้นึกถึงใจเราไปใส่ใจเขา. เพราะถ้าใจเราผิด ก็ไปหวังผู้อื่นผิด. อย่างพวกอเมริกันเขากลัวคอมมิวนิสต์อย่างนี้ เขาก็สอนกันแต่ให้กลัวคอมมิวนิสต์ ไปยุเด็ก ๆ ให้เกลียดคอมมิวนิสต์

เกี่ยวกับถ้อยคำนี้ควรจะมีการจำกัดความให้ถูก อย่างคำว่า “ว่าง” นี้ เป็นอันธพาลก็ได้ เป็นนิหพานก็ได้ ดังนั้นหากไม่จำกัดความให้ถูกมันเหลวไต่ ต้องมี Definition ที่ดี.

ถาม : เราควรมีพุทธมณฑลหรือไม่ ?

ตอบ : โดยทั่วไปแล้วควรมี แต่ปัญหาว่าจะเป็นที่พุทธมณฑลทางวัตถุ หรือทางวิญญาณ ถ้าเป็นไปในทางวิญญาณ มันให้ผลทันทีทันใดแก่ตัวผู้ที่มีพุทธมณฑลชนิดนี้อยู่ในจิตใจ. เมื่อเป็นอย่างนี้ ไม่จำเป็นต้องมีพุทธมณฑลทางวัตถุก็ได้.

แต่เดี๋ยวนี้เขาคิดแต่จะสร้างพุทธมณฑลแต่ทางวัตถุอย่างที่เดียวกัน อย่างจะสร้างปูชนียสถานจำลองมาจากทั่วประเทศ มาไว้ในที่แห่งเดียวกัน มันก็เป็นเรื่องวัตถุไปหมด.

ถาม : ทำอย่างไร ศาสนาจึงจะไม่อยู่แต่ฝ่ายศาสนา คนจะไม่อยู่แต่ฝ่ายคน ?

ตอบ : ศาสนาที่แท้แล้วต้องอยู่กับคน อยู่ไปกับคน เพื่อช่วยนำให้คนดีขึ้น.

ถาม : พระเรียนแต่ธรรมะ จะไม่รู้เรื่องทางโลก แล้วจะสอนชาวโลกได้อย่างไร ?

ตอบ : ข้อที่พระไม่เรียนทางโลก ไม่มีแล้ว เดียวนี้เรียนกันมาก จนจะมากเกินไปแล้ว. ที่ว่าพระจะไม่รู้เรื่องโลก

ไม่เป็นปัญหาแล้ว ไปเรียนจากเมืองนอกก็มี ในเมืองเราก็มียุ ;
แม่ที่ควบคุมหาตุ๊กได้ความว่าสอนทางโลกกันมาก มันสำคัญอยู่ที่ว่า
ทางวิญญาณมีเพียงพอหรือไม่.

ทางวิญญาณนี้ จะต้องคู่กันกับทางโลกเสมอ มนุษย์
จะต้องกิน จะต้องใช้ จะต้องเป็นอยู่ เรียกว่า Technology
แขนงไหนก็ได้ตามความเหมาะสม แต่ทางวิญญาณนี้ทุกคนจะต้องมี
เพื่อช่วยให้การดำเนินชีวิตมันถูกต้อง. อย่างที่ควายนี้เราจะต้อง
รู้ว่าจะไปทางไหน เราจะมีควายขี่ได้แล้วจะสำเร็จนั้นมันไม่พอ
เพราะชีวิตนี้จะต้องเติมด้วยควายสองตัว : Technology ตัวหนึ่ง,
Spiritual Enlightenment ตัวหนึ่ง. ฝรั่งเศสเก่งทาง Technology
ตะวันออกเราเก่งในทาง Spiritual Enlightenment ; แต่
เดี๋ยวนี้ มันโซคร้ายตรงที่ตะวันออกพยายามไปตามกันฝรั่งไปหลง
Technology จนประเทศไทยจะสูญเสียลักษณะเดิม ๆ ของ
บรรพบุรุษไป.

ถาม : ใครจะนำพุทธศาสนากลับมาได้ ?

ตอบ : อาตมาหวังอยู่ ๒ พวก คือพวกตุลาการกับ
พวกแพทย์ ; ที่มาสนใจทางนี้ ก็มี ๒ พวกนี้มากกว่าเพื่อน.

Life นั้นมันเป็นค่ากลาง ๆ. ถ้าจะให้ชัดมันต้องแยกว่า
Physical Life กับ Spiritual Life เอามารวมกันเข้าก็จะ
สมบูรณ์ เป็น Life, Eternal Life.

ถาม : หลักง่ายๆ ควรจะมีอย่างไร ?

ตอบ : การกระทำหรือความคิดใดที่เป็นไปในทางทำลายความเห็นแก่ตัวจะเป็นธรรมะทันที. ที่จริงคำนี้พูดกันมาแต่คึกคักบรรพ์ อาตมาจำความได้ก็ได้ยินแล้วว่าให้ทำลายความเห็นแก่ตัว; ฝรั่ง เขาก็พูดกัน. ศาสนาทุกศาสนา เป็น Spiritual Guide ไม่ใช่ mytholgy อย่างที่เขาประณามกัน.

ถ้าจะใช้คำว่า Life Life จะต้องเทียมด้วยควายสองตัวนี้ โลกทั้งโลกก็ต้องเทียมด้วยควายสองตัวนี้ มิฉะนั้นไม่มีทางรอด จะต้องตาย คือ “ตาย” อย่างพระเจ้าว่า.

ถาม : หวังได้ว่าเมื่อไรจึงจะเป็นเช่นนั้น ?

ตอบ : เรื่องความหวังนี้พูดยาก แต่เป็นสิ่งที่ควรหวัง ไม่มีอะไรอีกแล้วที่จะต้องทำให้ดีกว่านี้ หรือไม่มีสิ่งอื่นที่ควรทำ. เมื่อเป็นอย่างนี้เราจะต้องช่วยกันทำ ชีวิตนี้จะได้ไม่เป็นหมันเปล่า.

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ควรจะร่วมมือกับฝ่ายผู้ผู้นำจะมีกำลังจะคิดใหม่ครับ ?

ตอบ : เราไม่คิดไกลไปอย่างนั้น เรื่องกำลังเรื่องอำนาจเราไม่ชอบ. เราอยู่ที่นี้เราทำเท่าที่ทำได้ เพราะไม่มีอะไรจะทำซึ่งเห็นดีกว่านี้; ทำเพื่อเป็นชนวนหรือเป็นตัวอย่างเท่านั้น ถ้าใครเข้าใจก็ต่างคนต่างเอาไปทำ ทำกันพอสบายๆ เหมือนกัน

ทุกหนทุกแห่ง ; รวมกันแล้วมันก็ทั่วประเทศได้เหมือนกัน.
หากใครเกิดจะไปทำอะไรให้ใหญ่โต คนนั้นอาจจะทำไม่สำเร็จ
มันเกินกำลัง เราทำเป็นตัวอย่างเท่านั้น.

อย่าง “ทำงานด้วยจิตว่าง” นี่ก็เป็นตัวอย่าง,
“เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง” หรือจะสอนธรรมะให้ถึงธรรมะ เราก็ก
บอกว่า ต้องเรียนจากธรรมชาติ : ธรรมชาติสอนดีกว่า
พระพุทธรเจ้าสอน. บางคนก็โกรธหาว่าดูถูกพระพุทธรเจ้า ข้อน
พระพุทธรเจ้าท่านตรัสเองว่า ให้เรียนจากธรรมชาติ คือ Spiritual
Experience แท้ๆ นั่นแหละ คือธรรมชาติ. ส่วนที่ฟังจาก
พระพุทธรเจ้านั้นหมายความว่า เป็นคำพูด เรียนจากอันนั้นไม่สำเร็จ.

อะไรที่มันผ่านมาแล้วแต่หนหลัง เป็น Experience
ทั้งหลายรวมอยู่ในซึ่งเป็นนามธรรม นั่นแหละเรียนจากอันนั้น
นี่เรียกว่า เรียนจากธรรมชาติ ; แล้ว Spiritual Experience
มันเกิดไม่ได้จนกว่าเราจะมีอะไรมาแวดล้อมให้มันเกิดขึ้นมา

ตัวอย่างที่นี้ คุณเข้ามา จิตใจเปลี่ยน ต้องเปลี่ยนแน่
มาจากกรุงเทพฯ มาถึงที่นี้ จิตใจต้องเปลี่ยน จะเป็นไปทาง
เย็นลง หรือว่าซ้ซลาค หรือว่าอะไรก็ตามใจ มันต้องเปลี่ยน.
แต่ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้วจะเป็นไปในทางสบาย หรือเย็นลง
สบายอย่างบอกไม่ถูก เพราะว่าเดี๋ยวเรากำลังลืมตัว ลืมตัวกุ

ลิมของกู. พอกั๊ก-ของกู อัน^๕น้อออกไปมันสบาย. นี่มันยากตรงที่ว่า Spiritual Experience จะต้องมาก่อน ^๕ว่าเป็นตัวบทเรียนที่^๖จะต้องศึกษา.

ทำไมจึงสบาย? เราก็ตอบได้เองในที่^๖สุด หรือบางคนอาจจะตอบไม่ได้ รู้สึก^๕แต่ว่าสบาย แต่ขอ^๕ให้มีความสบายอย่าง^๕นั้นก่อนและ ก่อน^๕นี้แต่สบายตาม^๖ตัวหนังสือ ในสมมุติ^๖แต่ไม่รู้^๖ว่าอะไรแน่ ขณะ^๕นั้นมันตัวสบายเกิดขึ้น^๕ที่จิตรู้สึก^๕อยู่กับจิตนี้เรียกว่า เรียน^๖จากธรรมชาติ ว่าความสบาย^๕นั้นคืออะไร? ความสุข^๕นั้นคืออะไร? แต่ถ้าเขียน^๕เป็นหนังสือ เขาเขียน^๕ได้เป็นสิบ ๆ หน้าเลย แต่ก็^๕ไม่รู้^๕จักมัน จนกว่าจะเข้ามา^๕ในที่อย่าง^๕นี้เกิดความสบาย^๕ขึ้นมา ในที่^๖สุดก็จะพบว่า ความสบาย ความสุขชนิด^๕นี้ มันเกิด^๕ต่อเมื่อมีความรู้สึก^๕ว่า ไม่มี^๕ตัวกู-ของกู เพราะมัน^๕รู้จริง ไม่^๕ต้องเชื่อ^๕คนอื่น. เคย^๕วันมันลิมไป ลิม^๕ว่ามี^๕ตัวกู-ของกู เกิด^๕อยู่ ลิม^๕จนไม่ได้^๕นึกถึง^๕ว่า เรามี^๕ชีวิต^๕อยู่ ดังนั้น^๕จึงสบาย. เราจึง^๕ควร^๕ดู^๕จาก^๕ธรรมชาติ^๕แวดล้อม จนกระทั่ง^๕รู้ว่า เมื่อ^๕ใดไม่มี^๕ตัวกู-ของกู เมื่อ^๕นั้นสบาย; ดังนั้น^๕การ^๕จัด^๕สวน^๕โมกข์^๕ก็^๕จัด^๕เพื่อ^๕จุด^๕นี้. พอกัน^๕เข้ามา^๕เขา^๕ก็^๕รู้^๕เป็น^๕สุข^๕โดย^๕ไม่^๕รู้สึก^๕ตัว แต่เขา^๕จะ^๕ต้อง^๕เรียน^๕จาก^๕ความ^๕รู้สึก^๕จริง^๕ๆ อย่าง^๕เรียน^๕จาก^๕คำ^๕พูด^๕ของ^๕อาตมา หรือ^๕ว่า^๕จาก^๕หนังสือ. แต่^๕ว่า^๕คำ^๕พูด^๕นั้น^๕ก็^๕ช่วย^๕ได้^๕บ้าง อุป^๕กรณ์^๕ต่าง^๕ๆ

รูปภาหุรูปเขียนเหล่านี้นั้นก็ช่วยได้บ้าง. ที่ว่าธรรมชาตินั้น
 เราหมายถึงทั้งวัด หรือที่เรียกว่า “โรงมหรสพทางวิญญาน” นั้น
 เราหมายถึงวัดเลย ไม่ใช่เฉพาะตึกหลังนั้น. ตึกหลังนั้นเป็น
 เพียงส่วนหนึ่งของโรงมหรสพทางวิญญาน, พระธรรมหรือ
 ธรรมะคือตัวมหรสพ ไม่เป็นเพียงโรง. ที่เราจะคุมมหรสพ
 เราก็มาทันโรงมหรสพคือธรรมชาติ ผั่งทัวลงไปให้เป็นตัวเดียวกับ
 ธรรมชาติ แล้วก็ตัวกูของกู เราก็ได้คุมมหรสพทางวิญญาน
 ก็เย็นสบายบอกไม่ถูก แล้วก็เริ่มเข้าใจว่า เอ้อ! ตัณหาเป็นเหตุ
 ให้เกิดทุกข์ อุปาทานเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เหมือนอย่างที่ว่า
 พระพุทธเจ้าท่านว่า พระพุทธเจ้าท่านสอนด้วยคำพูด แต่
 ธรรมชาตินั้นสอนด้วยความรู้สึกภายใน; ดังนั้นจึงถือว่า ธรรมชาตินั้น
 สอนดีกว่าพระพุทธเจ้าสอน พระพุทธเจ้าท่านก็ว่าอย่างนั้น ว่า
 ที่ฉันพูดนั้นแกอย่าเชื่อ ต้องไปทำให้มี Experience หรือจาก
 Experience เติม ๆ ก็ตาม จนมี Experience แล้วแกก็เชื่อตัวเอง
 ได้; อย่างนี้คือธรรมชาตินั้นสอน. พระพุทธเจ้าท่านพูดเพียง
 ให้ได้แก่เงื่อน ว่าฉันพูด แกอย่าเพื่อเชื่อ แม้ว่าฉันจะเป็นผู้ที่
 ควรเชื่อ แม้ว่าฉันเป็นผู้ที่ควรเชื่อ; มีอยู่ในกาลามสูตร
 เต็ม ๆ ควรเข้าใจกาลามสูตร เป็นหลักที่ทุกคนควรถือไว้เป็นหลัก.

ถาม : เมื่อทุกคนไม่เชื่อท่านอาจารย์ แล้วทำไม
 มีคนอยู่ในนิตยมากมาย ?

ตอบ : นินเขาอยู่เพื่อช่วยกันทำความสะอาด หรือว่าสร้างอะไรขึ้นเล็กๆ น้อยๆ ตามพอใจ. ไปดูทุกๆ วัชชี สร้างด้วยแรงงานตอนเย็นๆ เป็นการออกกำลังกายด้วย ไม่ได้จ้างช่างคือทำอยู่ทุกวัน. ส่วนอาคารหลังใหญ่ขึ้นข้างข้าง แต่คนอื่นเขาช่วย ต่อๆ ไปนี่ก็จะใช้แรงงานที่เหลือตอนเย็น ที่ควรจะออกกำลังกายให้ร่างกายปกติ แทนที่จะไปเล่นเทนนิส เล่นกอล์ฟอะไรนี้ ใช้เป็นแรงงานสร้างสิ่งเหล่านี้ ทำไปวันละนิดๆ หลายๆ ปีเข้าก็เสร็จได้อย่างไม่น่าเชื่อ; นอกหน้รักษาสภาพอย่างนี้ไว้ เพื่อให้คนที่เขาเข้ามาเขาได้รับความรู้สึกอันนี้ ได้รับความรู้อย่างนี้ เราถือว่าเราได้บุญ นี่เป็นการทำงานเป็นประจำวัน.

นอกหน้ก็มีงานหนังสือ ช่วยคิดช่วยลอกช่วยแปลอะไรก็ได้ บางคนก็มีหน้าที่รักษาสภาพปกติของไฟฟ้า ของสิ่งต่างๆ ทุกคนทำงานไม่มีคำขอบใจ เงินเดือนก็ไม่มี คนที่ช่วยทำงานต่างๆ เหล่านี้ เขามาเองไม่ได้ขอร้อง ไม่ได้จ้าง, เมื่อมาอยู่เข้าก็ช่วยกันทำงานไปได้. คุๆ แล้วก็จะต้องมีค่าใช้จ่าย แต่เดี๋ยวนี้เราไม่มีอะไรจะจ่ายมีแตงบประมาณซื้ออาหารมาทำเลี้ยงพออยู่ได้กินข้าวจานแฉะ นี้เรียกว่า เป็นโรงเรียนทางวิญญาณ. บทเรียนก็คือ ตายเสียก่อนตาย หลักสูตรสอบไล่ ก็คือ ตายเสียให้ได้ก่อนตาย นี่คือนิพัญญาสวนโมกข์ ได้รับปริญญาตายก่อนตาย.

มันไม่เห็นแบบวัตถุ แต่เป็นตัวธรรมะตัวศาสนา อยู่ด้วยการทำลายความเห็นแก่ตัว ก็คือทำงานด้วยจิตว่าง ถ้าทำงานด้วยจิตว่าง ทำงานเพื่อตัวของคุณ นนมันตรงกันข้ามเลย นนมันเพิ่มความเห็นแก่ตัว. แม้พระที่อยู่ที่นี่ ก็ไม่เข้าใจข้อนี้ทุกองค์ บางองค์อยู่ด้วยศรัทธา คือเห็นว่าได้บุญมาช่วย ทำงานก็ได้บุญ. นนมันเป็นหลักทั่วไป ช่วยกันทำประโยชน์ ก็ต้องได้บุญ ผิดกันหน่อยก็คือ มาที่นี่ไม่มีใครชอบใจ ไม่มีใครให้รางวัล แม้บางคนจะเห็น้อย่างยิ่ง ก็ไม่ได้พูดว่าชอบใจเลย มีการให้รางวัลเหมือนกันแต่ไม่ใช่ให้โดยตรง เช่นเวลาเจ็บไข้ก็ช่วยกันรักษา. นี่เป็นมหาวิทยาลัยทางวิญญาณ ซึ่งไม่มีใครมองเห็น. ส่วนทางโลกเรามีมหาวิทยาลัยตามปกติ แต่ก็ต้องมีมหาวิทยาลัยทางวิญญาณ ซ่อนอยู่ด้วย มันจึงจะเป็นไปได้ แต่ก็ไม่มีใครมองเห็น ก็ต้องทำให้ Technology กับ Spiritual Enlightenment ซ้อนกัน. ส่วนที่เห็นไม่ต้องการ Technology แล้ว เพราะมันเหลือใช้แล้ว ถ้าจะมี Technology ก็เปลี่ยนเป็นเรื่องทางวิญญาณ ทำอย่างไร สิ่งเหล่านี้จึงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้มากที่สุดใน. นี้จะเรียกว่า Technology ก็ได้ แต่มันเนื่องกับทางฝ่ายวิญญาณ ไม่เกี่ยวกับการผลิตวัตถุ.

การงาน

อันการงาน คือค่า ของมนุษย์
ของมีเกียรติ สูงสุด อย่าสงสัย
ถ้าสนุก ด้วยการงาน เบิกบานใจ
ไม่เท่าไร ฐัธรรม ฉำซึ่งจริง

ตัวการงาน คือตัวการ ประพฤติธรรม
พร้อมกันไป หลายสำ มีค่ายิ่ง
ถ้าจะเปรียบ ก็เหมือนคน ฉลาดยิ่ง
นัดเดียววิ้ง เก็บนก หลายพกเอย ๕

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

เปิด เปิด เปิด

เปิด เปิด ตา ให้รับแสง แห่งพระธรรม
ยังมีดคำ ยังเห็นชัด ถนัดถนี้
สมาธิมาก ยังเห็นชัด ถนัดดี
นี่วิธี เปิดตาใจ ใช้กันมา ฯ

เปิด เปิด หู ให้ยินเสียง สำเนียงธรรม
ทั้งเข้าคำ มีก้องไป ในโลกหล้า
ล้านล้านปี ฟังให้ชัด เต็มอัตรา
คือเสียงแห่ง สุญญตา ค่าสุดใจ ฯ

เปิด เปิด ปาก สนทนา พุดจาธรรม
วันยังคำ อย่าพุด เรื่องเหลวไหล
พุดแต่เรื่อง ดับทุกข์ได้ โดยสัจจนัย
ไม่เท่าไร เราทั้งโลก พันโศกแล ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

ปิด ปิด ปิด

ปิด ปิด ตา อย่าสอดส่าย ให้เกินเหตุ
บางประเภท แกล้งทำบอด ยอดกุศล
มัวสอดรู้ สอดเห็น จะเป็นคน
เอาไฟลน ตนไป จนไหม้พอง ;

ปิด ปิด หู อย่าให้แสบ ไปฟังเรื่อง
ที่เป็นเครื่อง กวนใจ ให้หม่นหมอง
หรือร้ายใจ ให้ฟังชาน พาลลำพอง
ผิดทำนอง คนฉลาด, อนาคตใจ ;

ปิด ปิด ปาก อย่าพูดมาก เกินจำเป็น
จะเป็นคน ปากเหม็น เขาคลื่นไส้
ต้องเกิดเรื่อง เย็นเยื่อ เสมอไป
ถ้าหุบปาก มากไว้ ได้แห่งทอง ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

คำขอบพระคุณ

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ผู้เป็นองค์บรรยายหลักธรรมคำสอนเล่มนี้เป็นอย่างสูง ซึ่งเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องทางชีวิตให้ก้าวไปสู่ความถูกต้อง เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส และเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานแก่ชาวโลก

กราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช แห่งธรรมทานมูลนิธิ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ และองค์การฟื้นฟูพระศาสนา คณะทำงานและผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ มูลนิธิ กองทุน วัด หน่วยราชการ โรงเรียน ห้องสมุด ศูนย์หนังสือและร้านหนังสือทั่วราชอาณาจักร ที่ได้กรุณาช่วยเผยแพร่หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างสูง

ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะไว้บริการแก่ท่านสาธุชนจากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่

ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๗๐๐ โทร. ๘๘๘๗๘๔๐
ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร

○ สถาบันหนังสือธรรม เชิญท่านสาธุชนร่วมฟังพระธรรมเทศนาจากพระผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบในโครงการ พบพระ พบธรรม ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๐.๓๐ น. ณ ห้องประชุมสถาบันหนังสือธรรม อาคารศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา สอบถามองค์บรรยายธรรมที่ โทร. ๘๘๑๑๕๓๔

ขอกราบอนุโมทนาแด่ทุกท่านที่สนับสนุนและร่วมสมทบค่าจัดพิมพ์ในราคา ๕๐ บาท